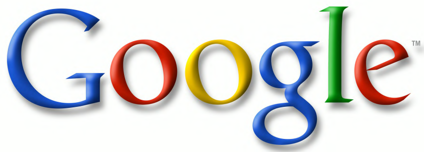

EX LIBRIS
ERIK HENNING NELSON

Ja allt är nu minnen
blott. Stennige, Nolhaga
Villagatan 2. Men - de äro
ljusa minnen på solig
barndom, lycka & harmoni

LEFNADSMINNEN

AF

CL. ADELSKÖLD

III.

Steninge.

UTDRAG

UR

MITT DAGSVERKS- OCH PRO DIVERSE-KONTO

AUTOBIOGRAFISKA ANTECKNINGAR M. M.

AF

CL. ADELSKÖLD

LED. AF VETENSKAPS-AKADEMIEN
ASSOCIATE INSTITUTION OF CIVIL ENGINEERS IN ENGLAND M. M.,
F. D. MAJOR VID VÄG- OCH VATTEN-BYGGNADS CORPSEN OCH
LEDAMOT AF RIKSDAGENS FÖRSTA KAMMARE.

TREDJE DELEN

ANDRA UPPLAGAN

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1900.

VI.

NYA LEFNADSBANOR.

1866—1900.

JORDBRUKARE. — DILETTANT I ARKITEKTUR, MÅLNING, FOTOGRAFI, KOMPOSITION OCH BOKMAKERI. — LEDAMOT I LÄRDA SÄLLSKAP OCH KONGRESSER. — RESOR I SVERIGE OCH FRÄMMANDE LÄNDER M. M.

"Se glad ut, se glad ut, du menniskobarn,
som slungas framåt uppå tidernas bölja!
Se glad ut! Ditt svaga och bräckliga flarn
kan aldrig försjunka, hur vågorna skölja.
Väl stormar det ofta på verldshafvet blå,
men vare din lösen: se glad ut ändå!"

"Se glad ut om också du erfara får,
att allt hvad du drömde i ungdomens timmar,
vid närmare mönstring ej profvet består:
ty allt är ej guld, som på jordklotet glimmar.
Uppres dig, och drömmen ur tankarne drif,
och framgå med glädje till handling och lif."

GUDMUND L. SILFVERSTOLPE.

Steninge.

Ny lefnadsbana. — Öfverste Ericson råder mig blifva godsegare.

"Ils sont passés ces jours de fête."
MARMONTEL.

Kort efter det jag afslutat Uddevalla-Venersborg-Herrljunga banans byggnad fick min lefnadsbana en annan riktning, ity att jag helt oförmodadt blef stor jordbrukare och slottsherre på samma gång.

Verldens skickligaste spåman hade väl knappast kunnat förutsäga detta i min ungdom.

Under vistelsen i Venersborg hade jag ofta nog haft tillfälle sammanträffa med öfverste Ericson då han vistades på sin egendom Nygård, belägen ungefär en mil från Venersborg å vestra sidan af det pittoreska Hunneberg.

Öfversten, som satte jordbruket och allt dermed i sammanhang varande högst af allt, framför både kanaler och jernvägar, hade många gånger då han visade sin ladugård, sina stallar, sina bördiga af en rik gröda böljande åkrar och ängar, rådt mig att i tid slå mig på jordbruk, såsom varande det angenämaste och tacksammaste af alla yrken.

»Men ni skall inte köpa någon liten egendom» — brukade han säga — »utan en stor, ty med vanligt förstånd är det inte alls svårare att sköta en sådan. Tvärt om, emedan man då kan bekosta dugliga biträden, och risken icke är större om man går försigtigt tillväga, aktar sig för modernt experimenterande i stor

skala, och s. k. 'rationel' skötsel af jord och kreatur, ty då går det ofta på tok.»

På sommaren samma år bron öfver Hufvudnäsfallet blifvit färdig, besökte öfversten mig en morgon i Venersborg och sade att han velat vara närvarande då bron fördes öfver elfven, men var då hindrad. Nu hade han emellertid sett den, och yttrade några artigheter. Efter en stunds samtal om hvarjehanda, frågade han om jag hade tid följa med ut till bron, ty han ville bese den närmare i mitt sällskap.

Naturligtvis hade jag tid.

Vi foro ut till fallet, och jag fick genomgå konstruktionen och öfverförandet i detalj, samt berätta om fru Göthbergs lindansaretalang m. m. hvaråt han hade mycket roligt.

Efter brobesigtningen frågade han om jag icke ville följa med till Nygård.

Ja, naturligtvis ville jag.

Det var en utomordentligt vacker dag, solig, lugn och varm, i början af juni månad — allt stod i sin herrligaste sommarfägring. Ericson förde mig omkring öfverallt, visande mig sin ladugård, sitt stall, sina får, ankor och höns, samt, hvad han ansåg af största vikt för ett landtbruk, sina stora välvårdade och vördnadsvärda komposthögar, ty, anmärkte han, som i allmänhet inte skrädde på orden — »landtbruket beror i sjelfva verket på två saker, flit och s-t.» Också vittnade de bördiga åkrarne med sin täta friska växtlighet och frihet från ogräs om både det ena och det andra. — — —

Medan vi så vandrade omkring egorna utbredde han sig på sitt lifliga och kraftigt träffande sätt om landtbrukets behag, och om sin lycka när han fick vara hemma hos sin familj samt yttrade, då vi kommit tillbaka å hans rum:

»Majorn bör köpa en egendom, men gör det i tid medan ni är ung, att ni kan hafva planteringar uppväxta och allt i ordning när ni blir gammal och behöfver hvila. — Tro mig, man njuter dubbelt, då man så lefver i omgifningar, som man sjelf skapat åt sig.»

Detta var just precis hvad jag drömt om.

»Jag skulle nog hafva god lust att följa öfverstens råd» — svarade jag — »men eger ännu inte tillräckligt kapital, för att köpa en sådan egendom, utan att sätta mig i allt för stor skuld — och jag är rädd för alla risker.»

»Jag egde inte mycket när jag köpte Nygård» — svarade han — »och det har ju gått bra för mig.»

»Det tror jag rasande väl» — anmärkte jag leende. »Öfversten fick för det första Nygård för mindre än rampris, då förre egaren, kamrer Bagge upphörde med landtbruket och tog engagement vid Trollhätte kanal, vidare har öfversten med vanlig klokhet betingat sig lifstidspensioner vid de flesta af sina stora arbeten, såsom Saima och Trollhätte kanaler m. fl., hvilket jag äfven antagligen kunnat göra, men i min dumhet uraktlåtit, och slutligen är öfversten, i motsats till mig, öfverlägsen i allt, och således äfven som landtbrukare i dess bästa bemärkelse. Någon riktig landtbrukare kan jag emellertid säkerligen aldrig blifva. Jag är visserligen född på landet, älskar naturen passioneradt och tror att jag skulle njuta alldeles oerhördt af landtlifvet, om det blott vore att bo i ett komfortabelt hem, i en naturskön trakt, hafva vackra hästar och vagnar m. m. m. m. och man slapp alla de mindre trefliga detaljer, köp och försäljning af landtmannaprodukter, betalning af ränta på skulder och i synnerhet om man kunde undvara de många 'undersåtarna' och sköta landtbruket med maskiner i stället för animala krafter. I synnerhet är det 'undersåtarna' med deras vanligen stora familjer som inte kunna sköta sig sjelfva, jag är rädd för. Det är allt detta som gjort mig betänksam, huru tilltalande saken förefaller när man *hör* öfversten och *ser* Nygård.»

Under detta långa tal hade han flera gånger sett på mig med sina skarpa genomträngande ögon, och när jag slutade yttrade han leende:

»Tro mig, 'det är ej allt guld som glimmar'. Jag har egt och eger ju ganska stora inkomster, men äfven stora utgifter, och det blifver nog inte så mycket efter mig som det tros. Men

säg mig, huru mycket har majoren kunnat samla på sina arbeten? Man har talat om åtskilliga hundra tusen kronor.»

»Mina vänner mena så väl med mig» — svarade jag — »men så mycket är det inte. Om man beräknar verkliga värdet på de aktier hvari jag placerat mina besparingar, antager jag mig ega omkring 140,000 kronor.»

»Inte mer» — yttrade han och såg tviflande ut,

Nogsamt bekant med huru »mina vänner» — af idel välvilja förstås — brukade brodera ut mig såsom »smart» affärsman, var jag rätt glad att denna fråga blifvit framställd. Jag drog derför upp en annotationsbok hvaruti jag, bland annat smått och godt, såsom diverse mekaniska formulär, P. M. rörande dagliga bestyr o. d. infört en förteckning på mina värdepapper och depositioner för att kunna hafva reda på när räntorna skulle uppbäras.

»Om det intresserar öfversten» — sade jag — »så se här en förteckning på mina tillgångar.»

»Majorn måste hafva lefvat för depensivt» — yttrade han, sedan han genomögnat förteckningen. — »Jag hade bestämdt, om jag varit i edra kläder, egt mera, ty jag hade sparat allt hvad jag kunnat, tills jag fått ett så stort kapital, att jag derpå sedermera kunnat vara oberoende. Under de sista tio åren antager jag att majorn på sina arfvoden bort kunna inbespara i medeltal 10,000 kronor om året, hvilket med ränta på ränta och stigande aktievärde nu kunnat utgöra minst 250,000 kronor.»

»Ja ja, det kan väl hända» — svarade jag — »men dels vill jag fästa herr öfverstens uppmärksamhet på, att mina arfvoden varit långt ifrån så stora, som man kanske roat sig med att berätta» — jag anförde åtskilliga. — »Dels ock har jag på de chefsplatser jag haft äran intaga, ansett mig skyldig visa mina underordnade den smula gästfrihet jag förmått, hvilket naturligtvis ökat lefnadsomkostnaderna. Jag är emellertid nöjd med min lott och mina finanser och tackar öfversten ännu en gång för det välvilliga råd som gafs för tolf år sedan.»

»Hvad för ett råd?» afbröt han hastigt.

»Att antaga engagement vid Gefle-Dala jernväg» — — —

Han skrattade.

»Ja!» — sade han — »om jag då varit i edra kläder så hade jag otvifvelaktigt gjort på samma sätt; men något djerft handlade ni under dåvarande förhållanden. Majorns bana har emellertid varit sjelfständigare, mera tillfredställande för eder sjelf och mera inbringande, än om ni tagit anställning vid statens jernvägsbyggnader, men ni vet inte huru länge detta kan fortfara. Öfveransträngning och sjuklighet kan göra slut på hela härligheten — kronans kaka — om än mager — åtnjutes så länge man kan tugga. Majoren hade, om ni antagit mitt förslag 1855, antagligen nu haft en god, och vida lugnare plats i Styrelsen för Statens jernvägstrafik.»

En dröm.

Under hemvägen funderade jag mycket på samtalet med Ericson rörande egendomsköp och drömde under natten om ett präktigt slott, liggande på en höjd vid stor, vacker sjö, med många lummiga öar, omgifvet af en gammal park med alléer, vattenkonster, trappor, terrasser, och längre bort höga berg och hundraåriga skogar med dunkla vägar och stigar. Vackra feta kor betade å de saftiga ängarna, och i skogen skuttade rådjur och harar, spelade tjädrar och kuttrade orrar o. s. v.

Och här gick jag med min unga förtjusande hustru omkring, ordnande med nya anläggningar och förskönigar, planterade träd, buskar och blommor — — — Solen strålade, vädret var det gudomligaste, småvågor sqvalpade mot stranden — luften var fylld af blomdoft — fåglarna qvittrade — insekterna surrade.

Vi voro så innerligt lyckliga, ty min hustru var, som det föreföll, lika lifligt intresserad som jag, hjelpte mig vid uppgörandet af planer till förbättringar och förskönigar, och deltog i mina arbeten vid utförandet.

Allt var emellertid bara en härlig dröm, men jag fästade mig vid den mera än jag måhända bort göra — — —

Annons om egendomsköp.

Drömmen återkom emellanåt äfven i vaket tillstånd, och jag började allvarligen tänka på att följa Ericsons råd och placera mina 140,000 kronor i en större, vacker landtegendom.

Tiden härför var också den gynsammaste. Det ekonomiska tillståndet i landet var ytterst bedröfligt, och det vid tillfället rådande »håll-tillbaka-systemet» — hvarom mera framdeles — hade bragt eländet på sin kulmination! Landtegendomar afyttrades till halfva taxeringsvärdet, och Sveriges hela jord hade troligen kunnat köpas för en »hundpenning».

Jag kastade in en annons i tidningarna om kontant köp af en vacker egendom med uppräknade härligheter, och inom kort hade jag en hel byrålåda fylld med de mest lockande beskrifningar på egendomar i hela landet, alltifrån Ystad upp till Haparanda — — alla af utmärktaste beskaffenhet i afseende på »naturskönt» läge och fördelar i öfrigt, samt pris »mångfaldiga gånger understigande det verkliga, i en skicklig landtbrukares hand». — Det var en sådan fullkomlig *embarras de richesse* på präktiga egendomar, att jag stod rent af i stöpet, då det blef fråga om att välja den bästa.

Jag ställde emellertid upp alla de inkomna anbuden i jemförande tabellform och fann då bland annat, att värdet af de erbjudna possessionerna uppgick till ej mindre än omkring 20 millioner kronor — med en areal af tillsammans närmare 300,000 tunnland inegor och skog, eller öfver 28 geografiska qvadratmil och således mer än $^1/_4$ af hela Seeland med Danmarks hufvudstad deruti inbegripen.

Detta var för mycket.

Jag slog igen lådan för att låta egendomarne ligga till sig — —

»Halfherre» till Steninge.

Strax derefter måste jag göra en resa till Stockholm för ordnande af vår flyttning dit, och bodde å Hôtel »Kung Karl», vid Brunkebergs torg.

I förstugan der sammanträffade jag med en ung göteborgare, son till en millionär i Göteborg, med hvilken jag gjort bekantskap hos min gamle vän, ledamoten i styrelsen för Borås-Herrljunga jernväg, Heyman.

Han meddelade att han rest upp till Stockholm i egenskap af spekulant på en stor egendom Steninge i Upland, tillhörande grefve Gyldenstolpes konkursmassa, som dagen derpå skulle säljas på exekutiv auktion å värdshuset »Blå porten».

»Jag reser ut till Steninge efter middagen för att bese egendomen» — sade han — »vädret är utmärkt behagligt, följ med!»

Och som jag för tillfället var ledig, reste jag med till Märsta station på jernväg och derefter gingo vi den halfva milen fram till Steninge.

Vid framkomsten dit, träffades mitt skönhetssinne djupt af den härliga parken med sina tvåhundraåriga lind-alléer, hvilka utsträckte sina grenar liksom ville de omfamna en; af det lilla förtjusande Tessinska slottet, med sina flyglar, den storslagna sandstensterrassen med sina smakfulla vaser, sin breda trappa, och den vidsträckta utsigten öfver Mälaren, med dess lummiga stränder. Det hela påminde förvånande om den bild jag sett i drömmen efter återkomsten från Nygård och samtalet med öfverste Ericson.

Efter att hafva ströfvat omkring i parken och besett slott och flyglar både ut- och invändigt, slogo vi oss, med beskrifningen på egendomen, ner på en kulle under en ofantlig, säkert 500-årig ek, och började kalkylera.

Min reskamrat, som nyss genomgått Alnarps Landtbruksinstitut, der han sade sig »förnämligast hafva lärt huru en egendom *icke* skulle skötas», tyckte att Steninge — innehållande

bland annat omkring 2,000 tunnland öppen jord — åker och äng — var för stort för honom ensam, att praktisera sina jordbruksinsigter på, och proponerade, sedan han kalkylerat en stund, att vi skulle gå i kompaniskap om affären. Han som lärt sig jordbruk, ville emot någon extra ersättning, hvarom vi sedermera kunde komma öfverens, åtaga sig denna detalj, och jag skulle hafva hand om byggnader, skogen etc. etc., behöfde för öfrigt blott släppa till halfva köpeskillingen, för att sedermera lefva som slottsherre och grand seigneur, och dessutom hafva tid öfrig att syssla med mina jernvägsarbeten och andra bestyr.

Detta var ju ett fabelöst lockande och lysande förslag, hvilket framstäldt på det storartade och förtjusande stället, var allt för frestande att vända döförat till, och efter något ytterligare kalkylerande — af min tillämnade kompanjon — ty jag begrep då inte ett dugg, hvarken hur en egendom skulle skötas eller icke borde skötas, eller hvad den kunde vara värd — kommo vi öfverens att för gemensam räkning inropa Steninge med underlydande på auktionen dagen derpå, förutsatt att köpeskillingen icke öfverstego 350,000 kronor, då vi skulle komma att betala 175 kr. för tunnlandet af den öppna jorden och få slott och parker, tegelbruk, qvarn, såg, växande gröda — den sistnämda af min tillämnade kompanjon värderad till 50,000 kronor — 5,000 tunnland skog, samt en mängd bönder, torpare och statkarlar med deras hustrur och barn m. fl. härligheter — på köpet.

Kamraten ansåg egendomen som »hittad» om den kunde fås för ett sådant pris, och äfven jag, i min gröna okunnighet, tyckte att allt detta var ganska mycket i jemförelse med penningebeloppet, så mycket mer som i egendomen fanns ett hypotekslån å 210,000 kronor, så att endast 130,000 skulle behöfva betalas kontant.

Mycket lifvade och förhoppningsfulla foro vi således, efter att under hela fyra (4) timmars tid hafva legat i gräset i den gamla ekens skugga och satt oss riktigt in i den stora och omfattande affären, på aftonen tillbaka till Stockholm för att sofva på saken.

Jag trodde visserligen icke mycket på att vi skulle få egendomen för den bestämda summan, då taxeringsvärdet uppgick till mera än en half million kronor, och sof derför lugnt, som man sofver i ungdomens vår — — —

I auktionsvillkoren var emellertid stadgadt, att köparen skulle vara beredd, antingen att betala köpeskillingen kontant, eller ställa af sysslomännen i konkursen godkänd säkerhet för beloppet, i annat fall uppropades egendomen ånyo på köparens risk. Nu underlättade visserligen hypotekslånet affären, och min vän innehade sin pappas anvisning på Skand. Kreditbolaget in blanco. Men i alla fall föreföll saken mig, vid lugnare besinning, så pass betänklig då jag för min del vid tillfället inte disponerade mer än reskassan — ett par hundra kronor — att jag tyckte att det derför kunde vara säkrast bereda mig på alla eventualiteter.

Så snart jag druckit kaffe gick jag derför till en gammal god vän, grosshandlaren Samuel Godenius, relaterade saken för honom, förevisande samma annotationsbok som öfverste Ericson fått se, och utan ett ord vidare, skref han en förbindelse, deruti han förband sig ansvara för köpeskillingsliqviden.

Med detta papper på fickan förfogade jag mig, nu lugnare för utgången, till det gamla »Blå Porten» å Djurgården, der auktionen redan börjat när jag kom.

»Ämnar du bjuda på Steninge?» — frågade en af mina vänner, bankir Cervin, som var närvarande och hade stora inteckningar i egendomen, då jag steg in i salen.

»Nej!» svarade jag, fullkomligt sanningsenligt, ty det var öfverenskommet med min tillämnade bolagsman, att han, och icke jag, skulle »bjuda på».

Först utbjödos de olika hemmanen, det ena efter det andra, och sist det hela.

Jag kan inte neka att jag, allt efter som auktionen framskred, kände mig som om jag satt hela existensen på spel och som om allt håret småningom rest sig på ända å hufvudet — och när slutligen alla anbuden på hela egendomen hopsummerats, och det befanns, att de sammanlagdt gingo till 342,000 kr.

och kamraten, som hela tiden suttit fullkomligt obemärkt, tyst och synbarligen ointresserad, lugnt bjöd 342,500, så svartnade det för ögonen på mig.

Efter att auktionisten, den gamle stadsmäklaren Hjertzell, såsom seden är, ropat förste, andre och tredje gången, och alla sutto »tysta och stilla, som Egyptens prester», föll klubban i bordet och auktionisten tillkännagaf, att anbudet 342,500 kr. öfversteg de föregående, samt anmodade den som gjort budet, att meddela namnet på köparen. Inroparen nämnde då våra namn, samt att köpet skett till hälften af oss hvardera, hvilket väckte ett berättigadt uppseende.

Sedan sysslomännen derefter granskat våra papper och funnit dem klara, var saken afgjord, och jag befann mig, till min allra högsta förvåning, såsom »halfherre» till Steninge med underlydande. *)

Denna ur min synpunkt, och mina förhållanden, historiska tilldragelse, passerade den 29 juni 1867.

Köpeskillingsliqviden var lätt arrangerad, ty i egendomen fanns, som förut är anfördt, hypotekslån på tillsammans 210,000 kronor, och om detta belopp afdrogs från auktionssumman, så återstod att betala kontant 132,500 kr., hvadan jag således hade att på min del utbetala endast 66,250 kronor. Med de goda värdepapper jag innehade, gick detta lätt för sig, så att Godenius några dagar efter auktionen kunde återfå sin förbindelse.

Så tillvida var allt godt och väl, men härförutom skulle skaffas hvad vi icke på förhand så noga beräknat, eller kreatursbesättning, diverse åker- och körredskap, hästar o. s. v. i oändlighet, och vid närmare besigtning dagen efter auktionen, befanns slottet jemte flyglarne vara fullkomligt obeboeligt. Alla de gamla värdefulla möblerna sålda på en föregående auktion, terrassen och yttertrappan förfallna, samt *alla* andra byggnader å hela

*) En af de närvarande, som egde en större inteckning i hufvudgården Steninge, för hvilken grefve Gyldenstolpe säkert fått betala dryg provision, hade under auktionen dyrkat upp priset så mycket han vågat. När det nu blef bekant att jag var en af köparne, kom han till mig, synbarligen mycket förargad, och sade, att om han anat att jag var spekulant, skulle jag inte fått egendomen för så billigt pris.

egendomen i det bedröfligaste skick — men sådana småsaker fäste herrarne till Steninge sig icke vid. Jag för min del såg endast slottets härliga arkitektur, den praktfulla parken, m. m. och hvad deraf kunde göras; och kamraten uppskattade den ovanligt vackra grödan som följde med på köpet och som då för mina ögon syntes färdig till skörd, till ett ofantligt belopp.

Under första besöket på Steninge efter auktionen, bodde vi öfver natten i en usel, upprutten inspektorsbyggnad, som luktade svamp och fukt, lefde på smörgåsar vi haft med oss från Stockholm, men voro öfverdådigt glada och belåtna.

Jag hade telegraferat den historiska tilldragelsen till min svärfar i Söderhamn och till min hustru, som vistades vid Gustafsbergs badort.

Den förstnämnde lofvade hjelpa mig med det pekuniera och hustrun kom genast upp till Stockholm, lite fnurrig öfver den »hastiga och obetänksamma affären». Vi skulle emellertid resa ut till Steninge, så att hon finge se alla härligheterna.

Hon kände inte alls till trakten och hade förefallit inte så litet misstrogen, då jag beskref stället. Jag ville derför bereda henne en öfverraskning, och när vi kommo knogande på vår skjutskärra från Märsta och hade hunnit fram till inspektorsbyggnaden, sade jag:

»Innan vi fara fram till Steninge skola vi i förbifarten bese det här slottet, som tillhör en af mina förtroligaste vänner. Ingen bor här för tillfället, och jag tror att vi kunna slippa in.»

Jag hemtade nyckeln till slottet hos inspektoren, och vi gingo in och beságo den praktfulla vestibulen med sin dubbeltrappa, den midt för trappan i andra våningen liggande stora 30 fot höga eliptiska salongen i korintisk stil, de öfriga 16 fot höga praktgemaken med sina rikt ornerade hvälfda gipstak, samt den lilla förtjusande s. k. Drottningflygeln, allt utfördt i samma nobla stil som Stockholms slott och utfördt af samma artister och arbetare, som Tessin användt vid slottsbyggnaden i Stockholm.

Min hustru var öfver sig förtjust, både åt den stiliga slottsbyggnaden och parken och anmärkte:

»Ja, så skulle Steninge se ut» — — —

Som vi så gingo och sågo oss omkring, kom en gammal vördnadsvärd »åldfru» — som haft tillsyn öfver slottet under grefve Gyldenstolpes tid — och hvars bekantskap jag gjort förut till oss och sade med en värdighet, som stod i fullkomlig harmoni med omgifningarne:

»Det här är förmodligen unga frun. Jag ber er vara hjertligt välkommen i grefvarne Fersens gamla slott. Mina förfäder hafva varit i deras tjenst i långa tider, och jag, som nu är öfver sextio år gammal, har egnat hela mitt lif åt den sista af Fersenska ätten, grefvinnan Gyldenstolpe.»

Nu var det slut med förställningen och förtjusningen tog ut sin fulla rätt. — — —

Vi gingo hela eftermiddagen, ända till skymningen — då fullmånen betydligt bidrog med att restaurera de tomma och förfallna men praktfulla gemaken — genom hela slottet från källaren upp till ett litet rum på vinden, der det uppgafs att Carl XII i ungdomen vid något tillfälle skulle hafva bott och haft en afskrankning med en svarfstol (som juvelerare Hammer tillika med ett par stöflar m. m. inköpt) och stodo slutligen nere i vestibulen språkande med »åldfrun».

Spökerier på Steninge.

Som vi så stodo på den nedersta trappafsatsen, fingo vi höra den ena dörren efter den andra, som vi lemnat öppna i praktvåningen en trappa upp stängas, och slutligen smäldes dubbeldörrarne mellan salongen och vestibulen, der vi befunno oss, igen med en skräll, att det gaf eko i hela den gamla byggnaden. Under det att min hustru och åldfrun stodo qvar, gick jag upp för att se efter om någon kunnat komma in, oaktadt ytterdörren varit stängd, men kunde icke upptäcka någon lefvande i de af månen klart upplysta tomma rummen.

Var det en vindflägt genom de trasiga fönsterrutorna, eller måhända Fersarnes andar som ville utestänga utbölingarna och tillkännagifva sin ovilja mot inkräktarne af deras jordiska hem?

Carl XII spökar.

Detta var emellertid inte sista gången det spökade på Steninge. Efter flyttningen dit hade vi för »stassen» skull, lagt oss till med en betjent som hette Magnusson, som bodde uti det lilla vindsrum i hvilket det uppgafs att Carl XII vid ett tillfälle gästat.

M. var nu visserligen ingen hjeltenatur såsom gästen 1 1/2 århundrade förut och berättade alldeles förskrämd om vintermorgnarne när han kom ner i köket, huru han under natten hört hela arméer i stora stöflar och sporrar »exera» och marschera på vinden utanför hans dörr och slå med sablarne — samt huru »någon» — oaktadt dörren var låst invändigt med ett ofantligt lås — dragit af honom täcket — och ställt upp honom sjelf på golfvet ömsom på hufvudet och ömsom på fötterna — eller haft annat fyr för sig med honom.

Jag brukade skämta med M. och säga att det säkert varit Agnes (min hustrus kammarjungfru), som visste till hur feg han var, som velat gyckla med honom — — — Men han höll i sig, att det bestämdt var Carl XII sjelf med sina bussar som huserade på vinden om nätterna.

Ingeniör Danielson, som då vistades på Steninge, och jag lade oss flere nätter på lur för det spökande majestätet, men då var det denne som var feg och lät inte höra af sig. Spökerierna pågingo emellertid allt vildare hela hösten 1868. M. tillkännagaf flera gånger att han skulle flytta, och jag hade svårt att hålla honom qvar.

Den 29 november 1868, omkring tre månader efter det att vi, sedan reparationen afslutats, inflyttat i Steninge slott, hade

min hustru rest till Stockholm, för att den 30:de närvara vid aftäckningen af Carl XII-stoden, och jag skulle komma efter på morgonen samma dag.

På natten vaknade jag vid att jerndörren till en spiralstentrappa, som gick från vinden till nedra vestibulen och var inmurad i väggen utmed sängkammaren, öppnades med ett egendomligt knarrande ljud, som man ej kunde misstaga sig på, och derefter tyckte jag mig, halfvaken som jag var, höra hela Magnussons armé i »stora stöflar med sporrar och sablar», som släpade å stentrappstegen — alldeles som M. beskrifvit oväsendet på vinden — tumla ner utför trappan, och derefter blef det tyst.

Medan detta pågick hade jag blifvit fullt vaken och under föreställning att det var Magnusson som kom ramlande utför trappan, att väcka mig för Stockholmsresan, tände jag ljus, men då befanns klockan vara endast $^{1}/_{2}$ 1.

Jag var nu alldeles öfvertygad om, att spökerierna bestodo uti att Magnusson hade besök hos sig under nätterna, och att han ville vilseleda mig och leda stygga misstankar på den oskyldige Carl XII, som inte kunde uppträda till sitt försvar. Jag föresatte mig derför att klämma efter honom ordentligt och på fullt allvar för att få fram sanningen. När M. kom ner på morgonen frågade jag derför skarpt, hvilka som varit uppe hos honom under natten och antydde, att jag nu hade reda på hvarför det spökade på vinden. Han försäkrade emellertid, att ingen annan varit hos honom än *någon*, som under det han sof, vändt sängen upp och ned öfver honom — och se'n såg han ingenting, ty han vågade inte röra sig, men hörde ett förskräckligt sabelskrammel och huru jerndörren till trappan öppnades och det blef tyst.

Jag tog då itu med honom på allvar — sade att det förvånade mig att han på detta sätt vågade ljuga för mig, och att han utan vidare skulle flytta. Han började då gråta, sägande att han ju begärt få flytta, och bedyrade sin fullkomliga oskuld.

Med kännedom om Magnussons å ena sidan enfaldiga väsen, och å den andra hans beskedlighet, redbarhet, nykterhet och or-

dentlighet, var jag också böjd att tro, det han inte med afsigt velat vilseleda mig — och svarade att jag skulle nog taga reda på saken.

Vid förhör på morgonen med jungfrurna, hvilkas rum låg vid samma vägg hvaruti förstnämda spiraltrappa gick ner, upplyste dessa att det hörts, som om en hel mängd folk störtat utför trappan klockan vid 12-tiden på natten, men att ingen vågat se efter hvem det var och att porten till vestibulen, der denna lönntrappa mynnade ut, befanns stängd invändigt på morgonen.

Berättelsen om detta förskräckliga spökeri spred sig naturligtvis äfven utom slottet på morgonen, och då en gammal torpare som tjenstgjort som nattvakt i många herrans år intygat, att han klockan mellan 12 och 1 på natten tyckt sig se »en skock ryttare på svarta hästar rida i galopp på vägen åt Stockholm», så att elden gnistrade om hofvarne, var det efter detta vittnesmål ingen som tviflade på att det varit Carl XII och hans bussar, som spökat på vinden, och hållit på att skrämma lifvet ur Magnusson, och som nu gifvit sig af, för att i osynlig måtto hedra statyns' aftäckning med sin närvaro, och se om hjeltekonungens karakteristiska bronsbild i Stockholms kungsträdgård pekade åt rätta hållet — —

Det märkvärdigaste med denna mystiska tilldragelse var, att spökerierna på slottsvinden derefter verkligen totalt upphörde, och att Magnusson — som efter det att saken på ofvanstående sätt nöjaktigt förklarats, naturligtvis fick stanna qvar — derefter hvarje morgon vaknade i sängen, i stället för under densamma.

Men återvändom från spökerier till verkligheten.

Åter i Stockholm.

Som förut är nämdt voro slottet med flyglarne på Steninge fullkomligt obeboeliga, då egendomen köptes. Yttertaken läckte öfverallt, fönsterbågarne voro så uppruttnade, att glasrutor fallit

ur, och i allmänhet funnos i boningsrummen endast stora öppna spislar, med hvilka de höga och stora rummen omöjligen kunnat uppvärmas. Om denna vanvård fått fortfara ett par år till, hade sannolikt de vackra gipstaken i slottsbyggnaderna varit ohjelpligen förstörda.

En större och genomgående reparation måste således föregå, innan man kunde tänka på att flytta till Steninge, och jag hyrde derför en ungkarlsvåning 2 tr. upp i grefvinnan Hamiltons hus, Kungsträdgårdsgatan n:o 2 C i Stockholm, bestående af en större vacker salong, ett rum till åt torget och ett rum åt gården.

Hit flyttade vi 1867 på sommaren, efter att under fyra år hafva vistats i Kristianstad och Venersborg för jernvägsbyggnader och här bodde familjen, bestående af min hustru, jag och lille Axel, som då var tre och ett halft år gammal, samt min hustrus allt i allom, hennes kammarjungfru Agnes, hela vintern utan några hushållsbestyr eller bekymmer, alldenstund mat hemtades från Hotel du Nord alldeles bredvid.

Lugnare dagar hade vi aldrig haft — — —

Steninge bolag.

Under återstående delen af sommaren, efter det vi köpt Steninge, kunde jag, upptagen af jernvägsundersökningar, deribland en mellan Norrköping och Linköping, endast ett par gånger besöka possessionen — der kompanjonen fick styra och ställa med allt, bland annat med inbergningen af den vackra skörden, som vi fått på köpet såsom »lök på laxen», som man säger. Ett ansenligt kreditiv hade vi för gemensam räkning skaffat oss i Skandinaviska Kreditbolaget, för affärernas bedrifvande och diverse köp.

* * *

Min kompanjon och jag hade, med biträde af en utmärkt skicklig och ansedd jurist, revisionssekreteraren v. Post, uppgjort ett bolagskontrakt oss emellan, uti hvilket bland annat stadgades:

att för liqviderande af köpeskillingen för egendomen, jemte erforderliga inventarier, för sammanbringandet af nödigt förlagskapital samt öfriga kostnader för gemensam räkning, vi hvardera skulle tillskjuta penningar till lika belopp — hvaremot vi till hälften hvardera skulle dela vinst och förlust;

att försäljning eller bortarrendering af ifrågavarande egendom eller någon del deraf, inköp af nya hemman, lägenheter eller lösören, eller afyttrande af sådana, företagande af nybyggnader eller kostsamma reparationer, eller andra väsentliga förändringar m. m. icke skulle få ega rum, med mindre båda intressenterna voro ense derom; samt

att i händelse af dödsfall, eller derest någondera af bolagsmännen skulle vilja afyttra sin andel i egendomen, och annan uppgörelse emellan kontrahenterna, eller deras rättsinnehafvare, icke kunde ske, skulle hela Steninge egendom med underlydande och gemensamt egande lösören jemte vexande och inbergad gröda — innan fyra månader efter å endera sidan gjord tillsägelse, försäljas på offentlig auktion, i uppslag till den högstbjudande.

Dessa bestämmelser, i synnerhet den sist anförda, visade sig sedermera vara påhittade i en lycklig stund, ty i annat fall hade kompanjonerna varit sammanväxta, som de siamesiska tvillingarne, och fortsättningen och slutet af kompaniskapet hade antagligen blifvit allt annat än behagligt å båda sidor.

Bekymmer börja infinna sig.

Efter återkomsten från en af mina jernvägsundersökningar, gjorde jag på hösten ett besök å Steninge, hvarvid det föreföll mig som om inte allt gick så väl för bolaget som det skulle

kunnat önskas. — Min kompanjon hade visserligen reparerat den förtjusande s. k. »Drottningflygeln» och möblerat den mycket fint åt sig, skaffat sig en hushållerska, en ridhäst, en hund o. s. v. Hade mycket trefligt och var högst belåten, bjöd på middag af gårdens produkter, utmärkt gös, fet kalfbringa och präktiga äpplen och vindrufvor; men meddelade att kreditivet var medtaget genom inköp af lösören, reparationer m. m. och att jag måste insätta 5 000 kronor, så att vi hade penningar att röra oss med.

När jag sedermera gick ut och såg mig om, regnade och blåste det otäckt, och hvete-, råg-, korn- och hafreskylarne lågo kullblåsta på de våta fälten och syntes länge hafva legat på detta sätt.

Den gamla ladugården, liksom stallarne voro i högsta grad smutsiga, och samma var förhållandet med de vackra korthornskreaturen, som vi, till mycket billigt pris, lyckats få öfvertaga af sysslomännen i Gyldenstolpeska konkursen.

Årets träde syntes äfven visa för sen sådd, och rågen knappast uppkommen, under det att brodden å andra egendomar utmed jernvägen var flera tum hög.

Gödseln låg utbredd vidt och bredt utanför ladugården, och det värdefulla gödselvattnet befanns afledt direkt ner till Mälaren, i ett synbarligen för ändamålet särskildt upptaget dike.

Efter hvad jag sedan kom under fund med var skulden till allt detta hufvudsakligen den gamle inspektorens; men mig föreföll, så litet jag då förstod mig på landtbruk, att Steninge sköttes just så som min kamrat sagt sig hafva lärt sig på Alnarp, eller såsom en landtegendom icke borde skötas — —

Jag frågade den gamla »åldfrun», som jag fästat mig vid för hennes på samma gång värdiga och vänliga sätt, huru det stod till med ett och annat, hvarpå hon med tydligt utpreglade antisemitiska känslor svarade:

»Jo, här går nog muntert till — må majorn tro — muntrare t. o. m. än i grefve Axels tid. Sedan majoren sist besökte Steninge och patron fått i ordning i Drottningflygeln, har säkert

största delen af Sveriges israeliter varit här. Hästarne, som skulle användas för inkörning af skörden, ha bara fått kuska mellan Märsta och Steninge. Och huru det lefvats och förts väsen i slottet sedan, usch! — — —

»Eller också har patron, som förlofvat sig, farit fram och tillbaka till Stockholm, der fästmön är hemma. Jag tror inte att den snälla majorskan och majoren få så trefligt när patron snart gifter sig och skall bo i ena våningen i slottet och herrskapet i den andra, som han sagt meningen vara, och alla deras vänner komma hit för att roa sig.» *)

»Åldfrun tycker inte om israeliter, kan jag märka» — svarade jag. — »För min del får jag säga att alla jag gjort bekantskap med äro utmärkt aktningsvärda och hyggliga menniskor. Brott förekomma ytterst sällan bland dem. Sina fattiga underhålla de väl. Det vore önskligt om de kristna svenskarna vore lika bra — —

»Hvad skörden beträffar är det beklagligt att den ej hunnit in förr än regnvädret inträffade — men detta kan ju ännu reda sig.»

Den vördnadsvärda fruns yttrande hade emellertid gjort ett mindra angenämt intryck på mig, i synnerhet senare delen deraf, eller att min kompanjon, som jag föreställt mig skola förblifva ogift, och bo i Drottningflygeln åtminstone några år, nu ämnade gifta sig och bo i den ena af slottets tvenne våningar.

Ty att två familjer, med olika umgängeskretsar, skulle bo i det lilla slottet, som var byggt för endast en, kunde nog förefalla mindre lämpligt och trefligt. Och att bygga ett nytt corps de logis skulle blifva allt för dyrbart, innan allt annat ordnats och affären visat sig vara god.

Bostadsfrågan började således gestalta sig som mycket svårlöst — ja nästan olöslig — så som det var förspändt. Kom-

*) Åldfrun hade, som af ofvanstående framgår, smittats af "antisemetism". Anledningarne härtill lära, efter hvad jag sedan kom under fund med, hafva varit mera personliga och andra. Hon hade troligen beredt sig på att få vara qvar till döddagar, men lärer blifvit uppsagd till afflyttning, hvarom jag icke hade kännedom och således icke kunnat förhindra. Och stolt som hon var ville hon inte bedja att få stanna.

panjon, som skulle sköta egendomen, måste ju bo på platsen, och då hade jag ingen bostad å Steninge. Och om min familj och jag icke kunde bo och vistas der med agrement, så var ju ändamålet med köpet för min del förfeladt.

Detta var ett förargligt »aber».

Upptagen som jag varit af mina jernvägsplaner, hade jag icke haft tid tänka härpå, liksom på åtskilligt annat, i min nya ställning såsom bolagsman i en stor landtbruksaffär. Och då jag dertill, vid ett hastigt genomögnande af gårdens böcker och räkenskaper från föregående tider funnit, att grefve Gyldenstolpes inkomst af det stora godset, som under många år skötts af samma inspektor som nu var i vår tjenst, egentligen utgjorts af ved till huset i hufvudstaden, några kalfvar, mjölk och andra naturaprodukter, men föröfrigt af endast några obetydliga arrendeafgifter i kontanta penningar, och att allt det öfriga åtgått till skötseln af egendomen, föreföll det som köpet, som affär betraktadt, heller icke skulle vara just så fördelaktigt som min kamrat beräknat. Och hela saken började se högst betänklig ut och framtiden mörk och dyster.

Under natten efter återkomsten till Stockholm låg jag och funderade på om jag inte begått en kolossal dumhet som, utan den minsta erfarenhet, gifvit mig in i stora landtbruksaffärer och om jag inte derigenom i verkligheten kastat mina under tjugu års strängt arbete surt förvärfvade styfrar i sjön — — —

Detta var sannerligen för Gud inga angenäma funderingar, och natten var ganska lång. Men slutligen blef det morgon igen, beslut måste fattas, och jag reste ut till Steninge för att språka med min kompanjon och höra huru han ämnat ställa till så att affären kunde bära sig, och huru vi skulle kunna ordna våra bostadsförhållanden.

Denne, som tog saken förhoppningsfullt, svarade på mina frågor att det ihärdiga regnandet hindrat så väl höstsådden som inkörning af skörden, och att man för närvarande icke hade annat att göra än vänta på vackert väder. Detta kunde jag sjelf se, ty det regnade ohyggligt vid tillfället — allt skulle nog

emellertid gå bra. Köpet af Steninge vore otvifvelaktigt en god affär — blott allt kom i ordning. Han hade bjudits ett hyggligt öfverpris för sin del, om han ville afstå den.

Hvad särskildt skörden beträffade, så vore det icke att anse som någon egentlig förlust, om den skadades af regnet. Vi hade ju fått den på köpet och den kostade oss således icke något o. s. v., hvilket allt ju kunde anses mycket lugnande och tillfredsställande.

I afseende på bostadsfrågan svarades, att han ämnade gifta sig nästa höst och tyckte att två familjer mycket väl kunde rymmas i slottet, sedan det under kommande sommar reparerats och ett kök inrättats i hvardera våningen.

Sjelf hade han ämnat bebo den undra våningen, uti hvilken nu fanns tio boningsrum, hvaraf ett skulle förvandlas till kök, och jag skulle få begagna den öfra, med sina nio rum, hvaraf ett kunde blifva kök. »Drottningflygeln», som redan var reparerad, och der han nu bodde, skulle, för gemensam räkning, begagnas, för emottagande af gäster.

Vidare fick jag veta att kreditivet var tomt och måste fyllas, men att vi snart skulle få in 3 000 kronor, i afbetalning på ett par arrendegårdar af mindre värde, som hette Thil, hvilka vi kunde undvara, och som han vilkorligt såldt till ett öfverpris af 10,000 kronor, mot hvad vi betalt för desamma.

För tillfället måste jag nöja mig med dessa upplysningar, och obekant med de ifrågavarande arrendegårdarnes beskaffenhet och värde, tog jag för alldeles gifvet, att den sistnämde affären — som jag innan den definitivt afgjordes, ämnade taga kännedom om — skulle vara fördelaktig för bolaget.

Jag reste, sålunda upplyst, tillbaka till Stockholm, men kände mig icke desto mindre mycket orolig för framtiden och huru bostadsfrågan skulle kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt.

Varningar.

Kort derefter, eller just som jag skulle resa ut till Steninge för att med egna ögon bese de s. k. »Thilsgårdarne» innan köpet å min sida godkändes, hvilket, enligt bolagskontraktet, fordrades, för att det skulle kunna komma till stånd, mötte jag en morgon i Stockholm, å Karl XIII torg, en af mina gamla vänner, en mycket framstående och ansedd jurist, häradshöfding B., som jag inte sammanträffat med sedan auktionen på Steninge.

Han nämde att han såsom ombud för en fordringsegare haft att göra med Gyldenstolpeska konkursen, hvarigenom han noga kände till Steninge jemte personer och förhållandena i orten.

»Jag gratulerar dig till köpet af det gamla, ståtliga herresätet» — sade han — »och anser affären fördelaktig under vissa förutsättningar, bland annat att egendomen sköttes väl — hvilket icke var händelsen under förra egarens tid, samt att förhållandet emellan dig och din kompanjon ordnas på ett tillfredsställande sätt.

»Emellertid var det skada» — tillade han — »att du icke blef ensam egare till Steninge. Du hade visserligen fått stora utgifter och mycket att göra, innan egendomen kommit i ordning, ty nu är det mesta på förfall, men det hade dock varit bättre. Jag tror inte att du kommer att få så trefligt der, så som det nu är förspändt.»

Jag svarade att jag icke egde tillgångar att köpa en så stor egendom som Steninge ensam och meddelade honom det hufvudsakliga innehållet af bolagskontraktet med min kompanjon och huru denne tänkt arrangera med bostäder i slottet m. m.

»Hå! hå! hå! hå! hå!» skrattade han så att han måste sätta sig på en soffa och hålla sig väl fast der för att icke falla omkull. Sedan han skrattat sig mätt anmärkte han:

»Jag har hittills hållit dig för en klok och praktisk karl, med skönhetssinne och smak, men går du in på ett så urbota

förslag som att vandalisera det lilla förtjusande Tessinska mästerstycket, Steninge slott, genom att inreda det till bostad med kök och nödiga lägenheter för tvenne familjer, och derigenom förvandla det till en hyreskasern, med alla dess obehag och tråkigheter, då är det slut med min aktning.

»Hur kan du tänka dig, att två familjer af olika nationalitet och religion och med så olika umgängeskretsar som dessa familjer antagligen finge, skulle med minsta komfort och trefnad kunna trifvas på landet under samma tak, med samma ingångsport och samma vestibul, genom hvilken alla husets många innebyggare, deruti inbegripna tjenstfolk, barn, gäster och hundar, hade att passera, och alla kökssaker, förnödenheter, slaskvatten och dylikt från öfra våningen skulle komma att bäras, för så vidt du icke sätter upp en stege till ditt köksfönster, eller bygger en utvändig trappuppgång till köket.

»Förslaget är så urkomiskt att man icke kan annat än skratta deråt — — —

»Jag kan icke tänka mig möjligheten af att du, efter att hafva tagit dig en funderare på saken, lånar dig till något så vandalistiskt.

»Kontraktet, som min vän v. Post hjelpt till med att uppsätta, är deremot klokt och jag råder dig, att snarast möjligt begagna dina rättigheter, att, äfven med någon uppoffring, upplösa Steningebolaget, ty du får alldeles säkert ingen trefnad der, om ej ett nytt corps de logis uppföres, och det blir nog för dyrbart. Och dessutom finnas måhända andra skäl som kunna göra en upplösning af bolaget önskvärd för dig.»

Jag hade i början blifvit något stucken vid min gamle väns hånskratt, men fann snart att han hade fullkomligt rätt i fråga om ändringen af Steninge slott till tvenne bostadslägenheter.

För mig, som hittills aldrig bott i annat än hyrda, trånga, dåliga och obeqväma bostadslägenheter, hade jag föreställt mig att detta skulle *kunna* låta sig göras med några ändringar i öfra våningen af Steninge slott, med dess 9 rum, men hade nu tydligen funnit detta vara omöjligt.

Dessutom hade B. antydt »andra skäl» för upplösning af bolaget. Jag frågade hvad han menat dermed, sedan han sagt att affären i sin helhet var fördelaktig?

»Efter du frågar mig» — svarade han — »kan jag säga, att det icke allenast är bostadsarrangementet, som är rent af omöjligt såsom det tillämnats, utan en annan sak af ännu större vikt, som förtjenar tagas i betraktande innan det blifver för sent.

»Jag har nemligen hört sägas, att din kompanjons fader, som lånat sonen penningar till Steningeaffären, lärer ämna taga första inteckning, näst efter hypotekslånet, för beloppet af sonens skuld, både för fastigheten och inventarierna.

»För att en sådan inteckning emellertid icke skall inkräkta på din rätt, fordras att hemmanen skiftas er emellan, så att inteckningen tages endast i din bolagsmans andel, hvilket emellertid torde möta oöfvervinneliga svårigheter, blifva mycket kostsamt och föranleda till att en af er måste afstå sin andel i hufvudgården Steninge.

»Och detta förmodar jag, att ingen af de nuvarande herrarne till Steninge vilja underkasta sig.

»Om inteckning således tages, utan föregående skifte — och detta kan icke förhindras såsom varande fullt lagligt — så nedsättes värdet af fastigheterna dig till nackdel — hvilket kommer att förorsaka förluster genom högre ränta för dig, om du å din sida sedermera vill upptaga lån med egendomen som pant. Och en sådan gravation skulle kunna föranleda till många obehag och ännu större förluster om, med anledning af dödsfall, eller andra orsaker, din andel i egendomen skulle komma att afyttras.»

»Med den bekantskap jag hittills vunnit om min kompanjons karakter och redbarhet» — svarade jag — »och med kännedom om, att hans fader åtnjuter högt anseende i Göteborg, är jag alldeles öfvertygad om, att de, för så vidt en sådan transaktion skulle vara i fråga, icke afse att göra mig förfång, utan endast att betrygga faderns rätt, om sonen skulle aflida, affären öfvergå i andra händer, eller gå mindre väl. Och detta får väl icke förtänkas en klok affärsman?»

»Nej bevars!» — svarade B. — »Men hvad som härvidlag gör skilnan så stor är, att den ene af bolagsmännen släpper till kontanta penningar, den andra lånar och skuldsätter den gemensamma egendomen, hvilket sedermera — ehuru det kan anses vara fullt lagligt — otvifvelaktigt nedsätter värdet på *dens* andel, som kontant fullgör sina betalningsskyldigheter — — —

»Som gammal vän och temligen hemma i juridiska angelägenheter, råder jag dig att innan en sådan inteckning tagits, upplösa Steningebolaget.»

Så ungefär uppfattade jag vännen B:s yttrande, hvilket naturligtvis gjorde mig mycket fundersam.

»Är det sant» — frågade B. vidare, emedan jag satt tyst och ritade krumelurer med käppen i sanden — »att du ämnar undansälja de båda Thilshemmanen, som lyda under Steninge, till rådman R. i Sigtuna för 50,000 kronor, som det berättats?»

»Min kompanjon har nämnt» — svarade jag — »att något sådant vore i fråga, och tycks anse försäljningen mycket fördelaktig för oss. Han har sagt mig, att byggnaderna äro förfallna, att skog endast skulle finnas till husbehof, och att det skulle kosta oss, som jag vill minnas, 25 à 30,000 kronor för att sätta gårdarne i stånd och anskaffa inventarier, och derför har han på det högsta tillstyrkt försäljningen, på hvilken vi skulle förtjena 10,000 kronor.»

»Då vill jag upplysa dig, hvad du sjelf borde tagit notis om, nemligen att de båda gårdarne Norr- och Söder-Thil hafva omkring 250 tunnland mycket god åkerjord, värd efter det låga priset af endast 200 kr. pr tunnland — 50,000 kronor. Men dertill kommer den ovanligt vackra och under längre tid sparade mogna, utmed Mälarens strand belägna skogen, som säkert är värd lika mycket. Och hvad byggnaderna beträffa, har jag med egna ögon sett att alla de vid Norr-Thil äro ombyggda för några år sedan och i godt skick.

»Men dessutom utgöra dessa gårdar en naturlig gräns för Steninge utmed Mälaren. Din kamrat har påtagligen icke tagit personlig kännedom om denna i många hänseenden högst värde-

fulla del af eder egendom, utan låtit lura sig af den sluge Sigtunesarn och dennes vän, den gamle inspektoren på Steninge, som gjort sig ganska förmögen på sin inspektorslön och som — i förbigående sagdt — med allra första bör afskedas.

»Jag kan säga dig att inspektoren jemte Steninges 'kommissionär' i Stockholm, en vaktmästare, och herr R—g i Sigtuna, lära ämnat i kompani inropa Steninge på den exekutiva auktionen, eller åtminstone de bästa delarne deraf — deribland Thilsgårdarne.

»Och med kännedom om, att det led på slutet för grefve Gyldenstolpe, och att en katastrof stundade, var det förmodligen som Thilskogen sparades och husbyggnaderna gjordes i ordning — — —

»Och när spekulationen vid den exekutiva auktionen å 'Blå porten' misslyckades genom edert öfverbud, synes meningen vara att nu taga igen en del af skadan — — —

»Som vän och mera erfaren i dessa eller dylika angelägenheter än du kan vara, råder jag dig ännu en gång både med anledning häraf som annat, att, *antingen* sjelf taga ledningen af Steningeaffären, *eller*, med den rätt du eger enligt bolagskontraktet, göra dig qvitt din andel i egendomen eller också söka förvärfva det hela. Det finnes ej endast 'ryssgubbar', tistlar och kardborrar att utrota i Steninge åkerfält, utan ännu skadligare ogräs sedan gammalt, som måste bortrensas — och kan jag biträda dig med upplysningar, råd och dåd, skulle det bereda mig ett nöje.»

Detta samtal, med en person till hvilken jag icke hade anledning att hysa annat än aktning och förtroende och som jag visste vara en skicklig jurist och en vän, som menade väl, verkade till början rent af förlamande. Jag hade visserligen aldrig funnit annat, än att *min kompanjon var en fullkomligt hederlig, redbar och hygglig ung man med ett godt sätt.* Men deremot hade det förekommit mig som om han icke egde den affärsvana och förmåga att så sköta en stor egendom, som erfordrades, för att man med lugn skulle kunna lemna sin existens i hans händer.

Härtill kom den påtagliga omöjligheten att ordna bostadsfrågan på ett tillfredsställande sätt — och slutligen, den betänkliga inteckning i egendomen, som häradshöfding B. uppmärksammat.

Jag kunde till början inte se någon utgång i den labyrint, i hvilken jag så tanklöst inkommit, men fann att hela min och min familjs existens kunde bero på ett hastigt och kraftigt ingripande, och att detta tvingade till omedelbar handling.

Sedan jag kommit i detta humör kände jag mig som en stridstupp — — —

»Divorçons.»

Jag reste samma dag ut till Steninge, beság Thilsgårdarne och fann att min vän juristens uppgifter till alla delar stämde med verkligheten.

I synnerhet visade sig skogen, liggande alldeles utmed Mälarens strand, vara gammal, grof, långväxt och af utmärkt beskaffenhet — den vackraste och bästa å hela Steninge — och af *mycket* högt värde.

Och äfven om vi fått fullt betalt för Thilsgårdarne, kunde det under alla förhållanden betraktas som en kolossal blunder, att göra sig af med en egendom som var så mycket värd, såsom bildande gräns för Steninge utmed Mälaren, så mycket mera som gårdarne lätt kunnat åter utarrenderas på fördelaktiga villkor.

»Jag går för min del icke in på att Thilsgårdarne säljas» — sade jag, då jag efter besigtningen sammanträffade med min kompanjon.

»Vi behöfde penningar» — svarade denne — »och då R—g bad att få lemna 3,000 i handpenning, emottog jag och qvitterade desamma, så att köpet numera inte kan återgå.»

»Har du tagit kännedom om Thilsgårdarne, innan du sålde dem?» frågade jag.

»Nej, men inspektorn beskref hurudana de voro, och rådde mig antaga R:s anbud, och vi hafva ju förtjent 10,000 kr. på försäljningen.»

»Vi hafva *förlorat* minst 50,000 kronor på denna affär» — och på köpet en fördelaktig egendomsgräns, och jag godkänner för min del icke försäljningen» — svarade jag och reste mycket missnöjd och förargad till Stockholm.

* * *

Åter hade jag en mindre treflig natt.

Efter hvad som passerat stod det nu alldeles klart för mig, att min kompanjon icke var rätta mannen att sköta en så stor egendomsaffär som Steninge och att derför, efter all anledning, många ledsamheter och förluster säkerligen fortfarande skulle förekomma, om det fortsattes som det börjat.

Sjelf stod jag i den obehagliga ställningen att icke kunna ingripa i skötseln af egendomen och affärerna. Och äfven *om* jag varit kompetent härtill, hade min kamrat naturligtvis icke släppt tömmarne ifrån sig, utan styrt och ställt med min egendom som han behagade.

Detta kändes för mig, som ända sedan den första jernvägsbyggnaden, under senast förflutna tjugu års tid alltid haft öfverbefäl och chefskap, redan nu i början outhärdligt. Och dertill kom tanken på det genanta uti, att i det lilla slottet bo, trångt och obeqvämt, som i en hyreskasern, med gemensam entré, tillsammans med en annan familj, med olika umgängeskrets etc. samt — last but not least — farhågan att möjligen, *få min andel i egendomen intecknad för en annans skuld,* med deraf följande sviter.

Allt detta var förvisso inga behagliga framtidsaspekter — —

Fram emot morgonen var mitt beslut fattadt.

Det må bära eller brista — tänkte jag — Det må kosta »mitt rödaste guld». — Men sjelf vill jag vara herre öfver mitt öde, sjelf vill jag hafva ensam disposition öfver mina tillgångar, derför så — *divorçons.*

»Hel-herre» till Steninge.

Genast på morgonen besökte jag häradshöfding B. och meddelade honom mitt beslut, samt tillika att jag åmnat erbjuda min kompanjon öfvertaga min andel i Steninge jemte lösören på följande villkor:

Som förut nämndt, hade min kamrat uppskattat den vinst vi gjort på Steningeköpet till 60,000 kronor. Och på grund af denna kalkyl, ämnade jag lojalt erbjuda honom att, mot hälften af våra gemensamma kostnader för fastigheten och inventarierna samt dertill hälften af ofvanstående vinst — 30,000 kronor — afstå min lott i bolaget till honom.

Inginge han icke härpå skulle jag erbjuda mig att öfvertaga hans andel på samma sätt och för samma belopp.

Denna plan gillades till alla delar af B. Men han tillstyrkte tillika, att om bolaget upplöstes på detta sätt, till förekommande af tvister och möjligen rättegång, vid den slutliga detaljuppgörelsen, ordnandet häraf skulle öfverlemnas till utomstående, af parterna utsedde förtroendemän.

Detta förslag gillades sedermera och öfverenskoms att tilllämpas vid slutuppgörelsen.

Omedelbart efter detta sammanträffande med häradshöfding B. framställde jag till min kompanjon förslaget om upplösandet af kompaniskapet på ofvannämde villkor. Om detta emellertid icke kunde ske i enlighet med något af de af mig framställda alternativa förslag, yrkade jag — i enlighet med bestämmelserna i det oss emellan upprättade kontraktet — att hela egendomen med dertill hörande försåldes på offentlig auktion, fyra månader efter min uppsägning af kontraktet.

Kamraten reste till Göteborg för öfverläggning med fadern, och svar ingick pr telegraf att han icke ville öfvertaga min andel i egendomen, men deremot afstod sin hälft på föreslagna villkor, eller mot erhållande kontant af hälften af vårt bolags kostnader

för fastigheter och inventarierna, samt dertill af mig erbjudna 30,000 kronor. Hvarförutom han önskade på köpet få medtaga en del möbler m. m. d., en häst med mundering och en hund — hvilket af mig med nöje beviljades.

Saken var dermed afgjord, och jag hade från »halfherre» blifvit ensam egare eller »*hel herre*» till det gamla Gyldenstolpe-Fersenska herresätet Steninge med underlydande.

»Kommer dag, kommer råd.»

Steninge hade, som förut nämnts, inropats för 342,500 kr. och stod bolaget vid denna tid, genom inköp af inventarier, reparationer m. m., som kostat den betydliga summan 78,000 kronor, uti tillhopa 420,000 kronor.

Men härtill kom nu, för min del, de 30,000 kronor jag hade att betala för upphäfvandet af Steningebolaget, och slutligen hypotekslånet 210,000 kronor, hvilket emellertid såsom ouppsägbart icke behöfde medtagas i beräkningen. Det hela skulle sålunda komma att stå mig uti *450,000 kronor.* Om hypotekslånet afdrogs härifrån, återstodo 240,000 kronor, hvaraf 110,000 redan inbetalts, men 130,000 skulle omedelbart anskaffas*)

Men dessutom hägrade i den *närmaste framtiden* diverse stora utgifter såsom reparationer af slottet och andra byggnader jemte bosättning m. m., hvilket allt kunde beräknas till minst 60,000 kronor, hvadan således ej mindre än i det närmaste 200,000

*) Hypotekslånet å Steninge utgjorde såsom ofvan anförts 210,000 kronor. Uti hypoteksföreningen gäller emellertid, i fullkomlig motsats till andra penningeinrättningar såsom banker, pantlånekontor o. s. v. — der allmänheten kan fylla sitt lånebehof — att delegaren har inflytande i förhållande till — skulderna. Genom min stora skuld blef jag således en betydande man i Mälareprovinsernas hypoteksförening och genast utsedd till revisor tillsammans med andra i föreningen mycket skuldsatta delegare. I fråga om revisorerna egde äfven ett motsatt förhållande rum, mot i andra bolag, ity att de förstnämde innehade det kinesiska privilegiet, att bjuda styrelseledamöterna och kontorspersonalen på en finare middag efter revisionens slut, hvilket kostade oss skuldbelastade revisorer hvardera omkring 50 kronor.

kronor, utöfver de kontanta tillgångarna, måste uppbringas på ett eller annat sätt.

Ingen, som läser detta, må undra om det föreföll kusligt, för den som icke, sedan ungdomsåren, egt någon skuld, och då icke värre än ett eller annat hundra kronor, att si så der i en handräckning, dränkas i ett haf af skulder — bakom hvilket hägrade — och upptornade sig, om man kom med lifvet ur detta haf — en hel höjdsträcka af s. k. »kopjes» *) med underjordiska hålor fyllda med grinande och morrande, med skuldsedlar beväpnade kreditorer.

Men å andra sidan, förutseende ett lif af många obehag, både för mig och min familj, om beroendet af andra personer skulle fortfara, och saken fortgå och utvecklas, var jag glad att, äfven med betydlig uppoffring, hafva återvunnit friheten att sjelf och ensam få styra och ställa med mina affärer och på detta sätt rangera min obetänksamhet.

Och betraktande saken ur denna glada synpunkt tänkte jag: — *»Kommer dag, kommer råd!»* —

Men mången gång i början af min nya landtbrukarelefnadsbana hade jag ny anledning tänka: *»Que diable allait-il faire dans cette galère?»*

Slutuppgörelsen.

Jag grep mig således tvärt an med att anskaffa de kontanta medel som genast erfordrades för att utlösa min kamrat, hvilket med min svärfaders och vänners biträde lyckades. Och för att utan personliga tvister och möjligen rättegång, hastigt få mellanhafvandet mellan parterna uppgjordt, öfverenskoms oss emellan, att detta — i enlighet med min juridiske väns B:s råd — skulle ske genom trenne gode män, hvartill utsågos revisionssekreteraren

*) Kullar i Transvaal, som engelsmännen under kriget 1900 haft så mycket besvär med att eröfra — för att komma till slutuppgörelse med boerna.

v. Post, hvilken, som förut nämnts, uppgjort bolagskontraktet och sedan varit vårt juridiska biträde, jemte tvenne våra anhöriga, hvilka med ledning af gårdens böcker, kreditiv och andra räkningar ordnade denna angelägenhet.

»Ingen ledsen här.»

Jag hade nu fått fria händer och kände mig, oaktadt den ovana, tunga skuldbördan, »glad såsom fågeln i morgonstunden» eller lifvad som en skolpojke som fått sommarlof, när jag dagen efter att saken ordnats, i egenskap af verklig *»helherre»* befann mig på det härliga Steninge.

Under föregående besök — *då jag icke haft ett beboeligt rum till min disposition, eller ens en säng att ligga uti,* emedan inspektorsflygeln upptogs af inspektoren, med hvilken jag icke ville hafva något att skaffa, och Drottningflygeln af min kompanjon, hvarför jag således alltid måste återvända till Stockholm samma dag — hade jag känt mig i hög grad generad och underlägsen, såsom icke hafvande ett ord med i laget.

Ingen brydde sig om mig, der jag gick ensam och gjorde mina temligen nedstämda betraktelser. Inspektoren i synnerhet såg ner på mig med märkbar öfverhöghet och besvarade knappast någon fråga, som jag tillät mig göra.

Nu hade vinden vändt sig. Nu kände jag mig som ensam herskare ut i fingerspetsarne och ämnade äfven vara och förblifva detta för framtiden.

Något hvar torde äfven hafva funnit detta, ty jag märkte genast, att jag bemöttes såsom den der makten innehade.

Visserligen förekom det oroande att hafva kommit i så stora affärstransaktioner. Men stoltheten att vara herre till Steninge hade öfvertaget, och bekymren för skulderna voro mindre, då jag sjelf hade mina affärer i handen, än den oro som natt och dag plågat mig under sista tiden, och som jag ej velat meddela min hustru.

Det fanns ju tillgångar motsvarande, ja, öfverstigande skulderna. Hö- och sädesskörden kunde anses värd ett icke obetydligt belopp, hvilket skulle inflyta under vintern.

Af årets trakthuggning å skogen lät jag uttaga så mycket som möjligt i form af sågblock i stället för ved, som förut varit brukligt och egentligen icke inbringat annat än vinst åt — en »kommissionär» i Stockholm, och häraf beräknades en behållning af omkring 10,000 kr.

Min gamle vän och kamrat i f. d. Skeppsholmskomitén, major Janzon, lånade mig 50,000 kr. mot inteckning i hufvudgården Steninge; genom borgen af svärfar fick jag ett lån på 50,000 kr. o. s. v. Jag antog mig härigenom kunna påräkna en tillgång på 150,000 kronor.

»*Ingen ledsen här*» — tänkte jag — så mycket mindre som jag fortfarande egde goda inkomster af mina ingeniörsarbeten. Underligt var det emellertid att i en handvändning från att hafva varit en skuldfri, stilla »kupongklippare» blifva stor godsegare och herskare öfver 500 »undersåtar» med närmare *200,000 kronors skuld öfver de kontanta tillgångarne,* och deraf följande omfattande affärsverksamhet, köp och försäljningar, börsspekulationer, vexel- och lånetransaktioner utan all ända.

* * *

Jag hade förut af mina vänner bestämdt tillrådts och äfven föresatt mig att låta f. d. kompanjonen stå ensam ansvarig för den obetänksamma Thilsaffären, som förorsakat egaren till Steninge så betydande förlust, och hade äfven gjort detta, om jag inte behöft penningar för att betala skulder, för hvilka anhöriga och vänner iklädt sig borgen, hvilket generade mig. Jag lät derför högst förargad och »med blödande hjerta» saken passera, men ångrade detta bittert, sedan jag ytterligare tagit närmare kännedom om det verkliga höga värdet af Thilsgårdarna, ej allenast i sig sjelfva, utan för egendomen i sin helhet, och i synnerhet sedan Steningeaffären, efter ett par års förlopp, ordnats och redde sig med glans.

Jag glömmer aldrig den glödande harm jag kände, då en landtmätare kort efter det jag öfvertagit hela Steninge, i min närvaro stakade ut gränsen för Thilsgårdarna och mycket mera af den vackra hundraåriga skogen strök med än jag förut hade föreställt mig och jag märkte *köparens* synbara stora belåtenhet med affären — — —

Ny lefnadsbana. — Jag bygger, odlar, planterar träd m. m.

Mitt första åtgörande sedan jag blifvit min egen herre å Steninge var att skaffa en duglig inspektor för skötandet af den stora egendomen, med ett tusen tunnland öppen jord under eget bruk, och, efter Thilsgårdarnes försäljning, omkring 800 tunnland åker och äng utarrenderade. — Till denna befattning valdes slutligen en helt ung man, Henrik Bergqvist, son till min gamle vän, verkställande direktören Bergqvist vid Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banan.

Denne, som då icke var mer än något öfver tjugu år gammal, hade genomgått en privat landtbruksskola och sedermera varit anställd vid byggnaden af Uddevalla-Venersborg-Herrljunga jernväg, der jag lärt känna honom som en mycket duglig, redbar, ovanligt arbetsam och lifligt intresserad yngling med godt hufvud och vackra både praktiska och teoretiska betyg från landtbruksskolan, och mera behöfdes inte för mig för att lemna skötseln af det stora jordbruket i hans händer.

Bättre tänkte jag, att taga en så beskaffad ung man, som jag sjelf kunde hafva mera befäl öfver, än en äldre, hvilken jag icke kände och som dessutom säkert på ett eller annat sätt skulle låta mig märka sin öfverlägsenhet.

Jag hade aldrig som jag kan minnas misstagit mig om personer och misstog mig icke nu heller, ty unga Bergqvist befanns just vara rätta mannen på rätta platsen. *)

*) Sedan jag lemnat Steninge, skaffade jag B. anställning vid Oxelösund-Flen-Vestmanlands jernvägsbyggnad och derefter genom en vän, Liljewalch, styrelseledamot i Oxelö-

Med Bergqvist till biträde togs nu allvarligt hand med egendomens skötsel, uppgörandet af nya tidsenliga kontrakt med arrendatorer, bönder och torpare, i stället för de gamla s. k. »hofverikontrakten», enligt hvilka arrendatorerna bland annat hade att betala en dryg del af arrendet med körslor till Stockholm, ja ända till grefve Gyldenstolpes andra egendomar, Målsåker i Vestmanland och Ljung nere i Östergötland.

Allt detta mötte emellertid stora svårigheter i början, ty bönderna voro vana vid och ville ovillkorligen hafva förnyade sina hofverikontrakt, men jemkades småningom ihop så, att Bergqvist och jag under de 6 år jag egde Steninge knogade ihop en *verklig* nettobehållning af mellan 25- och 30,000 kronor om året eller cirka 5 procents ränta på det kapital jag vid försäljningen fick för Steninge.

För öfrigt utarbetade jag efterhand ritningar och förslag till de mest nödvändiga reparationer och husbyggnader. Med Bergqvist uppgjordes planer till afdikningar och annat dylikt, samt med en ung och rask skogvaktare, som ersatt den gamle, hvilken befunnits vara allt för lierad med grefve Gyldenstolpes inspektor och »kommissionären» i Stockholm, förslag till återplantering af cirka 1,000 tunnland utaf de under många år illa medfarna vidsträckta skogarna, hvilket medhanns under den tid jag var egare till Steninge. För detta sistnämda ändamål utplanterades årligen flera hundra tusen i plantskolor uppdragna unga tallar och granar.

För att dessutom närmare sätta mig in i mitt nya intressanta yrke, köpte jag ett ej obetydligt bibliotek af landtbrukslitteratur, studerade flitigt skogs- och kreatursskötsel, mejeri- och landtbruksekonomi och kemi, så att jag kunde slå omkring mig lika bra, med »qväfve», »kali», »fosforsyra» och »kalk», som någon utexaminerad elev från Ultuna. Vidare lärde jag mig uti min gamla väns, sekreteraren i Landtbruksakademien Arrhenii'

sundsbanan och chef för det stora Bergviksbolaget, plats hos detta bolag, hos hvilket han nu är disponent, med, om också icke statsrådsrang, så mer än statsrådsaflöning, utaf hvilken han gör sig årligt förtjent.

skrifter hvad som menas med »vårt bästa guld», huru som vackra och välbildade »mjölkspeglar» skulle se ut, och huruledes man skulle qväsa »landtmannens fiender», hvarmed emellertid Arrhenius inte menade de värsta, såsom lurifaxiga inspektorer, »kommissionärer» och skogvaktare, utan diverse steklar och andra små jemförelsevis oskyldiga flyg- och krypfä.

Att ställa till inbördes utrotningskrig mellan de stora och små mikrober af alla slag som varit och äro till stor »molest» för menskligheten, kände man då icke till, åtminstone mindre än nu, men det är att hoppas att utvecklingen skall leda ditåt genom skarp »renkultur».

»Rationelt landtbruk.»

Då jag började min nya bana såsom landtbrukare, hyste jag naturligtvis det största förtroende till den förnämsta auktoriteten i den vägen då för tiden, nemligen landtbruksakademiens sekreterare, min förutnämnda ärade och värderade vän Arrhenius, som lärde att det enda landtbruk som dugde var det s. k. »rationela», enligt hvilket hela grödan skulle gifvas åt kreaturen, emedan jorden annars utarmades, samt att, till ersättning af den redan under föregående århundraden uppkomna bristen i näringsämnen — den s. k. »växtfödan» — afkastningen af ladugården skulle användas till inköp af artificiela gödningsämnen — ty endast på detta sättet kunde landtbruket gå framåt.

Denna lära predikades äfven vid statens landtbrukshögskolor Alnarp och Ultuna, och Bergqvist hade lärt något liknande, fast inte alldeles så radikalt i sin privata landtbruksskola, förmodligen derför att föreståndaren der sjelf och icke staten, var egare till skolegendomen och behöfde någon afkastning för att kunna existera. Vi hade många öfverläggningar och teoretiska beräkningar om saken och verkställde äfven praktiska försök, i smått förstås. Då jag emellertid, som förut är nämndt,

hade ganska stora skulder på hvilka ränta måste betalas på dagen och dessutom behöfde ej så obetydligt till aflöningar, och åtskilligt sjelf att jemte familj och vänner att lefva af, så kommo vi öfverens att gå en gyllene medelväg. Och detta lyckades så bra att jag, utan synnerliga svårigheter, kunde reda mig, ehuru det ibland såg betänkligt nog ut.

Missväxt.

Första året jag var landtbrukare — eller 1868 — inträffade de mest ogynnsamma väderleksförhållanden. Sommaren var ovanligt varm. Solen brände glödhet från en molnfri himmel. Ett och annat moln steg visserligen emellanåt upp, lofvande väl behöflig nederbörd, men seglade öfver Steninge för att afbörda sin välsignelse hos någon granne.

Från det att vårsäden utsåddes till och med efter det att rågen skördades, regnade det inte en droppe. Foderskörden slog nästan totalt felt, med undantag af å en sank äng vid Mälaren, der starrgräset blef 3 à 4 fot högt. Å hafre- och kornåkrarne skulle man gå mycket krokvägar för att kunna få nöjet att trampa på ett lefvande strå. Men så blef höstsädesskörden så mycket rikare och bättre och betaltes enormt högt. — Rågen vägde ej mindre än 16 lispund tunnan och betaltes med 24 kronor, så att jag under en börsdag i Stockholm på ett bräde afslutade försäljning af hvete och råg för icke mindre än 28,000 kronor. Och genom att i tid »lysa» i kyrkorna i orten om uppköp af renmossa erhöll jag 10,000 lispund sådan mossa till 10 öre lispundet eller inalles 1,000 kronor, hvilken blandad med starrhö och beströdd med något ryskt rågmjöl visade sig vara ett förträffligt foderämne och hvarigenom äfven den vackra kreatursbesättningen räddades.

Under det att grannarne på vintern, sedan de gamla halfruttna halmtaken uppfodrats, nödgades slå ihjel sina uthungrade

och magra kor, stodo mina »rasdjur» feta och skinande och mjölkade bara grädde, så tjock, att en sked kunde stå däruti för sig sjelf.

På sådant knepigt sätt redde vi oss på Steninge vid flera tillfällen.

Steninge slott och park.

Under sommaren 1868, då vädret var det soligaste och gladaste men utsigterna för landtbruket så mycket dystrare, fick den gamla inspektorsbyggnaden tjenstgöra som sommarnöje för familjen, medan slottet undergick en nödtorftig reparation, så att vi skulle kunna flytta in på hösten.

Uti inspektorsbyggningen bodde vi i ett par rum, hvarförutom ingeniör Danielson, Bergqvist och bokhållaren disponerade hvar sitt, men alla åto vi tillsammans och hade mycket trefligt.

Fönsterna i slottet, så som det befanns då jag köpte Steninge, bestodo af små rutor i grofva träbågar. Detta förlänade såväl åt det yttre som inre ett dystert fängelseartadt utseende — liksom de små rutorna göra i den nya operabyggnaden och andra »*hypermoderna*» byggnadsverk i Stockholm — fullkomligt stridande mot den vackra och glada italienska renaissancestil hvaruti den Tessinska praktbyggnaden utförts.

Jag beslutade derför att, i stället för de små 8 × 10 tums rutorna, som från början begagnats, derför att det, när slottet i slutet af 1600-talet byggdes, mött svårighet att tillverka och anskaffa större glasskifvor, insätta sådana af mera än 6 fots höjd, och att flytta fönstren djupare in i väggarne, hvilket åstadkom mera relief i byggnaden.

Min gamle vän, professor Scholander, som fått kännedom härom, kom en dag medan reparationen pågick ut till Steninge i akt och mening att varna mig från att »vandalisera» den monumentala byggnaden; men då han fick se och jemföra de nya fönsterna uppsatta i salongen hvarigenom en klar dager upp-

höjde den praktfulla korintiska arkitekturen, och de gamla i ett annat rum, samt huru mycket bättre slottet tog sig ut till det yttre med inflyttade fönster, medgaf han att ändringen var fullkomligt befogad, liksom den, att jag tagit bort ett halfrundt fönster ofvan porten i vestibulen och låtit göra nya portar *utan* fönster på det att dagern endast skulle falla uppifrån och ge bättre relief åt arkitekturen.*)

Samtidigt med slottsbyggnaderna restaurerades gångarne å planerna å ömse sidor om slottet, jemte parken i öfverensstämmelse med den ritning till densamma som uppgjorts af ingen mindre trädgårdsmästare än sjelfva »Lenôtre» — Versailles-parkens berömda anläggare — hvilken ritning, signerad af ritaren sjelf, jemte en stor bok med alla räkningar på slottsbyggnaden fanns bland en del gamla papper på vinden i den s. k. »kavaliersflygeln». **)

År 1868 på hösten flyttade vi in i det visserligen enkelt restaurerade, men praktfulla och på samma gång förtjusande och hemtrefliga Steninge slott.

Angenämare bostad kunde äfven knappast finnas än uti de höga, luftiga gemaken med sina, likt Stockholms kungliga slott, hvälfda rikt dekorerade tak och stora fönster.

Vi hade dessutom glädjen att ega samma tillgifna tjenstepersonal som följt oss åt under flyttningarna, nemligen hushållerskan Sofie och kammarjungfrun Agnes. Denna sistnämndas syster Anna, betjenten Magnusson och en beskedlig men något enfaldig kusk, Olsson, sedermera gift med Anna, hade tillkommit i sammanhang med min egen upphöjelse till slottsherre.

Inspektoren Bergqvist och civilingeniören Danielson, som alltid bodde på Steninge när han inte var ute på arbeten vid mina jernvägsundersökningar o. d., hörde så godt som till familjen.

*) Detta har sedan ändrats, och likaså har borttagits det fullkomligt stilriktiga öfverstycke, jag lät uppsätta öfverst å midtelpartiet mot söder, hvilket äfven af Scholander gillades.

**) Denna intressanta bok upptagande bref från Tessin angående slottsbyggnaden å Steninge jemte namn på de italienska, franska och andra arbetare som införskrifvits för desamma, försvann en vacker dag spårlöst och har ej återfunnits.

Storhetstiden på Steninge.

Nu började en »storhetstid», hvilken allra minst den kunnat drömma om, som 28 år förut, 16 år gammal, fick taga värfning som simpel artillerist vid Göta artilleri och till lefnadsuppehälle *då* icke egde mera än 5 rdr banko (= 7 kr. 50 öre) hemifrån och lika mycket af kronan — tillsammans 15 kronor i månaden — eller 180 kronor om året. — Som 15 år förut, med ett hopsparadt kapital af circa 1,000 kronor bosatte sig för en kostnad af 300 kronor i »Strykjernet» i Stockholm och som *nu* var egare till och herre på en af Sveriges vackraste egendomar värd minst 1/2 million kronor.

Steninge besöktes under denna »storhetstid» af vänner och bekanta från alla håll — från in- och utlandet. Bland andra framstående gäster, som min hustru och jag hade den stora äran att emottaga var H. K. H. Hertigen af Östergötland prins Oscar, som på hösten 1868 hedrade Steninge med sin höga närvaro och stannade en hel dag.

Genom en vän till mig, den bekante resebeskrifvaren i tidningarna, major O. v. Knorring, som varit på Steninge under hösten 1868 och berättat för prinsen om en resa som K. och jag gjorde till Sigtuna och Venngarns slott, hade H. K. H. meddelat att han ville se stället, och då jag med anledning häraf besökte adjutanten Hjelmstjerna i prinsens palats, kom H. K. H. in i rummet.

»Jag kommer ut och helsar på hos dig en dag» — yttrade prinsen genast vänligt — »Knorring har gjort mig nyfiken att se Steninge.»

»Jag ber E. K. H. vara hjertligt välkommen» — svarade jag — »men vet inte hvad jag skall kunna bjuda på för att roa E. H., vi äro ännu inte riktigt i ordning.»

»Det betyder ingenting» — sade han — »jag kommer på morgonen med tåget till Märsta, och du har väl sill och potatis att bjuda på till frukost. Sedan skulle jag vilja se Sigtuna och

Venngarn — Magnus Gabriel de la Gardies slott, som Knorring har berättat märkvärdiga saker om, bland annat om en syn i Venngarns kapell.»

Öfverenskommelse träffades om dagen för H. K. H.:s besök, och Högstdensamma emottogs så godt vi kunde. Att sill och potatis bland annat serverades till frukosten säger sig sjelft.

Efter frukosten åkte prinsen och jag, jemte adjutanten, kaptenen vid flottan, Hjelmstjerna, ut till Sigtuna, der de gamla kyrkoruinerna beskågos, samt vidare till Venngarns slott, beläget vid sjön Skarfven en fjerdedels mil norr om Sigtuna.

Detta slott, uppfördt under fjortonde århundradet, är en dyster byggnad med dunkla gångar och underjordiska fängelsehålor, och eger i förening dermed naturligtvis legender om brott mot många af »budorden», och i följd deraf spökerier af fördömda, evigt fridlösa andar.

Venngarns förnämsta sevärdighet anses emellertid vara en serie stora taflor, utförda af någon forntida artist, som varit nog anspråkslös att icke utsätta sitt namn — föreställande den bekanta historien om huruledes Disa — en rådsherres på Venngarn dotter — under »konung Sigtruds regering», då stor hungersnöd rådde, och »riksdagen beslutat att allt menfört och odugligt folk skulle slås ihjel» — genom sitt kloka råd att lemna de dödsdömde hvar sin yxa och ett mått spannmål och sända dem till nordlanden för att uppodla jorden — blef drottning åt konung Sigtrud. Till evärdelig åminnelse af dessa händelser, och till sin ära, lät drottning Disa måla och upphänga ofvannämnda taflor och i Upsala införa en marknad, som efter henne kallas — »Distingen».

Vidare förevisas på Venngarn en kammare, i hvilken en prins mördats af sin kammartjenare, och äfven de oundgängliga, outplånliga fläckarne på golfvet af prinsens blod.

H. K. H. uttalade sitt stora intresse för dessa historiska minnen, men föreföll också mycket intresserad af en spökhistoria från v. Knorrings och mitt besök på Venngarn någon tid förut, som v. K. berättat för prinsen. Under det att vi beskådade den

gamla hemska och förfallna kyrkan, hade v. K. nemligen tyckt sig se ett spöke, en gast eller något dylikt, »resa sig upp, göra tecken och dyka ner» ett par gånger bakom balustraden till läktaren, hvilket förefallit honom mycket besynnerligt, då det vid undersökning befunnits att dörren till läktaren var stängd utifrån. —

Denna märkvärdiga spöksyn midt på ljusa dagen som K. förmodligen utbroderat för prinsen, ville H. K. H. gerna hafva närmare reda på. Vi ställde för den skull upp oss vid altaret, derifrån v. K. sett uppenbarelsen på läktaren, och då H. K. H. frågade huru synen tett sig, vågade jag uttala den om fräck otro vittnande förmodan att det helt enkelt kunnat vara en kråka, som flaxat utanför ett bakom läktaren befintligt fönster eller någon insekt, som slagit ner på O. v. K:s »enkeltjusare» och hvilken han tagit för en gast som hoppat och gjort »gubbar» och tecken åt honom. »Att sådant kunde inträffa» — tillade jag — »bevisades af den bekanta anekdoten om sjömannen, som från utkiken rapporterade, att han såg en sexriggad båt alldeles framför bogen på fartyget, hvilket vid närmare undersökning befanns vara en 'parasit' som klättrade i utkikens ögonhår.» —

Prinsen skrattade och Hjelmstierna anmärkte något om att: »There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy».

* * *

Under sommaren hade jag gjort bekantskap med en utmärkt dubbelqvartett af särdeles hyggliga studenter från Upsala — bland hvilka befunno sig de utmärkta sångarne Rydin, Hesse, Holm, Stomberg, Lundvik, Grahl m. fl. och Kull, som ackompagnerade å piano. Dessa hade, till vårt och våra gästers stora glädje, ett tillhåll på Steninge och brukade ofta jemte »Måns Månsson» (Hultin) helsa på och stanna en eller annan dag, då grannarne alltid samlades och vi tillsammans besökte granngårdarne »Runsa», »Kojan», »Skånellaholm» och »Rånäs». Dessa besök voro verkliga glansdagar af glädje.

När H. K. Höghet prins Oscar hedrade Steninge med förut anförda besök, hade jag naturligtvis äfven inbjudit våra kära sångare, min hustrus morbror hofpredikanten Ullgren m. fl. som H. K. H. kände, och på aftonen, då Måns »trakterade» med sina drastiska visor och beskref hurusom »turkarna sitta lugna i divan och låta odaliskerna dansa af bara f-n», skrattade prinsen och tycktes hafva mycket roligt — —

Kort efter H. K. H. prins Oscars besök på Steninge, blef jag inviterad på en stor fest i Arffurstens palats vid Gustaf Adolfs torg, för prinsen af Wales med nachspiel, till hvilket en del af gästerna inbjudits och der det gick mycket uppsluppet till.

Bättre passande ställe för glada fester kunde icke uppletas än Steninge.

Den klassiska, ädla, rena stil från den tid då byggnadskonsten stod högt i verlden, hvaruti slottet med sina flyglar jemte terrasser, trappor och balustrader uppförts, stämde ovillkorligt sinnet till glädje, vare sig skådadt i sommarens ljusa soliga dagar eller i vinterns hvita skrud, då den stora höga vestibulen med sin dubbeltrappa dekorerad med granar, exotiska växter och blommor samt upplyst med kulörta lampor gjorde en briljant, mystisk effekt, och tillika det behagligaste intryck, då man från snön och kylan derute inkom i den varma, doftande vinterträdgården, och i en blick öfverskådade allt detta jemte strålglansen från en kolossal kristallkrona högst upp i den korintiska 30 fot höga salongen i andra våningen samt befann sig bland lifliga och glada, gamla och unga vänner och bekanta, »muntra musikanter» och klingande sång fyllde de höga hvalfven.

Men ljufligast var det ändå i sommarens dagar ute i den vackra ståtliga parken med sina gräsmattor, sina hundraåriga ekar, lindar, lönnar och barrträd med fågelsång, blomprakt och doft — med sjöfrisk luft och strålande sol.

Det var solljus i loft, det var blommor på mark,
det var strålande vår öfverallt,
hvilket sorl, hvilket jubel i doftande park,
när den sista af drifvorna smalt.

Och i lundarnas topp
stämdes hymnerna opp,
och uppståndelsens ande stod väldig och stark
der det nyss var så öde och kallt. *)

* * *

Hemlif på Steninge.

Mina svärföräldrar från Söderhamn, likasom min hustrus morbror — min högt värderade käre vän hofpredikanten Ullgren med fru — jemte andra många vänner och bekanta gästade ofta Steninge. »Daniel» var vår ständige gäst då han icke var ute på ingeniörsförrättningar. Och när snön smält, björkarnas knoppar började svälla, stararne hvisslade i trädtopparne och morkullorna började »draga», inträffade reguliert min gamle vän, major Jonzon, på Steninge åtföljd af en fläckig fågelhund och för öfrigt medförande bössor, patroner jemte skjutväska. Och då kunde vi under de härliga vårqvällarne sedan solen gått ner sitta i någon backsluttning med öppen mark framför, och skjuta en mängd hål i luften. Morkullorna voro alltid för sluga att utsätta sig för fara. Men lika trefligt om ej trefligare var det ändå.

Bäst fann jag mig emellertid då vi voro ensamma hemma, och jag ostörd fick bestyra med mina förbättringar i den förfallna parken, med trädgården, med planteringar af träd, buskar och blommor, med skogs- och landtbruksskötsel, utarbetandet af jernvägsplaner och ritningar m. m. och dessemellan ligga och trilla i gröngräset med gossen Axel, och »*lillskönan*» (Annie), som föddes på Steninge slott den 4 februari 1849. Detta var en härlig tid, hvaraf minnet qvarstår i förklarad glans, och som jag aldrig kan upphöra att sakna.

*) Efter "Fjalar".

* * *

Landtbruksmöte på Steninge.

Den 27 augusti 1870 arrangerade Stockholms läns hushållningssällskap ett stort landtbruksmöte å Steninge, och som ryktet spridt sig vidt och bredt om de stora kostnader den nye egaren nedlagt på jordbruket och skogsskötseln, på slott och parker, strömmade allt folk i stora skaror både från Stockholms och angränsande län dit, för att få stilla sin nyfikenhet.

Det var en ordentlig folkvandring från alla håll och kanter, både till lands och vatten. Hela den breda och stora planen nedanför slottsbalustraden, var fullpackad med hästar och åkdon som på en marknad, och öfverallt i parken myllrade det af folk. Jag hade från flottans förråd i Stockholm lånat några hundra flaggor, och hängt dem på långa snören emellan slottet och flyglarne, och mellan träd i parken, och som det var en vacker solig dag, så gjorde detta, äfvensom de många högtidsklädda menniskorna i sina brokiga drägter en god effekt i den vackra parken.

Allt stod öppet, och en och annan af de närvarande »öfverklassarne» förvånade sig öfver då de sågo allmogegummorna plocka upp sina medförda matförråder i salongen eller på andra ställen i slottet, och spisa med god smak.

Men ingen skada skedde och vi, min hustru och jag, tyckte det vara bättre, låta det beskedliga folket hållas och vara belåtna, än köra ut dem och göra dem ledsna.

För öfrigt förekommo som vanligt profplöjning, utställning af djur och slöjdalster, föredrag i landtbruksämnen samt prisutdelning, och jag åtnjöt hedern och glädjen att af ordföranden i hushållningssällskapet, den synnerligen framstående jordbrukaren Odelberg på Enskede, med ett, min egenkärlek tilltalande yttrande, tilldelas sällskapets stora silfvermedalj för »*den vackra ladugårdsbesättningen, väl häfdadt landtbruk och vårdad skogsskötsel.*»

Detta var ju storartadt!!!!

* * *

Ordensfestande på Steninge.

Under den tid jag egde Steninge var det ett omtyckt ställe af hufvudstadens många ordenssällskaper, för lustfärder under sommaren.

Man brukade då på förhand, genom en deputation tillfråga slottsherren om sällskapet var välkommet, och svaret blef alltid samma:

»Mycket välkomna!»

Vanligen infann sig sällskapet — damer och herrar med breda granna band — jemte barn af alla åldrar, pr ångbåt på söndag morgon, och när denna lade till helsades gästerna välkomna af värdfolket, bjödos stiga i land och förlusta sig på bästa sätt, huru och hvar de behagade.

Följden af detta mottagande blef vanligen, att ett par äldre herrar med de bredaste, guldrikaste banden öfver axeln och stora allegoriska manicklar vid sidan, frågade om jag inte skulle vilja vara så god och stiga ner i salongen, hvilken bjudning jag naturligtvis alltid med tacksamhet mottog, liksom jag haft för sed att göra vid andra lyckans gunstbetygelser, och der behängdes jag, sedan dörren noga tillslutits, med ett bredt grant sidenband uti hvilket hängde en tung förgylld dingelidang och förklarades vara broder af ordens högsta grad.

Sedan ordenssällskapet under tiden stigit i land ordnades processionen med ordensstandaret i têten, vidare harmonimusiken, derefter högste styrelsemästaren och någon annan hög embetsman, med den nye brodern mellan sig samt slutligen de öfriga bröderna och systrarna enligt noggrann rangordning.

Under flygande fanor och klingande spel marscherade nu hela skaran, män, qvinnor och barn upp till slottet, som beságs, under det att medförd frukost af tjenande bröder och systrar uppdukades på någon vacker plats i parken.

Sedan frukosten slutats spridde sällskapet sig för att åter samlas, först till gudstjenst med predikan och sång, och sedan

till middag i det fria, hvarefter en liflig och munter dans vidtog som räckte hela eftermiddagen.

På aftonen, när ångbåten skulle gå, uppvaktades slottsherrn och hans familj med musik och sång, och jag brukade då å slottsterrassen låta utbära bord och bjuda mina nyförvärfvade bröder och systrar på ett glas punsch och lemonad samt ett litet tacksamhetstal för den utmärkelse med hvilken orden hedrat mig, hvarefter vi under hurrningar och viftningar skildes åt som gamla bekanta och de bästa vänner.

Dessa besök roade mig mycket, och det var en stor till hjertat gående glädje att deltaga i ordenssällskapernas anspråkslösa förlustelser och se huru barnen, som sällan hade tillfälle andas frisk landtluft, tumlade om i gräset.

Under alla de besök, som af ordenssällskaper gjordes på Steninge under den tid jag innehade denna egendom, inträffade aldrig något störande eller obehagligt. Jag har endast angenäma minnen derifrån.

Ännu har jag från denna tid en hel låda med breda sidenband i alla kulörer, hvilka, jemte de stora vidhängande förgyllda bronsdingelidangerna, representera ett obetydligt värde, utom det stora ideela de ega, såsom angenäma minnen från denna glada tid.

* * *

Föranlåten sälja Steninge.

Men ehuru Steninge sålunda var den behagligaste bostad man kunde önska sig på jorden och lemnade ganska god ränta på köpeskillingen, kostade det dock mycket penningar att uppehålla slottsherreglansen. Mera än jag egentligen borde depensera.

Detta hade emellertid nog redt sig, men det befanns mer och mer nödvändigt att totalt ombygga den förfallna, nästan obeboeliga inspektorsbyggnaden och göra torpstugorna mera liknande menniskoboningar än de voro. Ladugården, stallar och alla uthus borde, för att landtbruket skulle kunna skötas

på ett mera ekonomiskt sätt och körslorna förkortas, ombyggas och förläggas å mera centralt belägen plats, än framme vid Steninge i ena hörnet af egendomen. De flesta af de utarrenderade bondgårdarne fordrade jemväl betydande reparationer för att göra dem mera hemtrefna, hvarigenom bättre arrendatorer och högre arrenden skulle kunna erhållas.

Hvar gång jag var frånvarande från Steninge och emottog ett telegram, väntade jag att innehållet skulle vara ett meddelande att den gamla uppruttna ladugården ramlat ner, så uppstöttad den än var, och slagit ihjel mina tvåhundra vackra raskor.

Dessutom fanns en stor areal af Steninge bästa jord ligga så godt som värdelös genom ofullständig afdikning (som jag emellertid så godt det provisoriskt kunde ske sedermera lät utföra). Och å en stor af Mälaren tidtals vattendränkt äng, emellan Märsta och Steninge, skulle genom dammbyggnad och dikning, en utmärkt ängsvattning kunnat åstadkommas.

Jag hade, sedan jag hunnit sätta mig in uti förhållandena, uppgjort en fullständig plan till alla dessa viktiga arbeten, hvaraf en del äfven utfördes, men då det hela beräknats till omkring 200,000 kronor, och dessa medel beklagligen saknades, kunde förbättringarna endast partielt och i mindre skala, efter råd och lägenhet, komma till utförande.

Det viktigaste af allt för efterkommande var emellertid att ordna skötseln af skogen och befordra dess återväxt.

En gammal plan härför fanns visserligen uppgjord, men under en längre tid, innan jag köpte Steninge hade denna plan icke följts, utan skogen sköflats — utan återplantering — på det mest hänsynslösa sätt. Enligt hvad gårdens böcker visade, hade denna sköfling emellertid i sjelfva verket icke inbringat egaren till Steninge mera än en ren obetydlighet, enär »provisioner» vid försäljning af skogsprodukterna, och »frakterna» å inspektorens och kommissionärens vedskutor m. m. sådant slukat det allra mesta af försäljningsbeloppen.

Med biträde af en redbar, ung och rask skogvaktare, som antagits i stället för den gamle, af mig afskedade, återplanterades,

såsom förut är nämndt, de värst sköflade delarne af den till cirka 5,000 tunnland uppgående skogen och visade, då jag lemnade egendomen, en vacker återväxt.

Genom de arbeten och anläggningar jag haft tillfälle att göra, såsom: förbättringar i afdikning och dränering af jorden, artificiell gödning, skogsplanteringar, reparationer af torpen och nybyggnad utaf en del af dessa, det förfallna slottets återställande i beboeligt skick, och parkens ordnande med nya vägar, planteringar m. m., hade visserligen åtskilliga förbättringar åstadkommits, men att gå omkring och se hur mycket som skulle kunnat göras och borde göras, men af brist på tillgängligt kapital, icke kunde åstadkommas för den ståtliga egendomens iordningsställande var pinsamt för mig, som vid mina ingeniörsarbeten alltid velat hafva allt i bästa skick.

Och att anskaffa dessa erforderliga 200,000 kronor var helt enkelt lika omöjligt, som att marschera torrskodd öfver en sjö, och om det lyckats och penningarne nedlagts på byggnader, som icke gåfvo någon ränta, hade jag säkerligen varit ruinerad.

Genom försäljning af skog kunde penningar visserligen anskaffats. Egaren till Kolsva, brukspatron Lars Lindberg, ville nemligen 1872 uppgöra ett mångårigt kontrakt om afverkning af en del af skogen för kolning, hvilket kunnat inbringa 8 à 10,000 kronor om året. Men såsom varande mera vän af skogen än penningen, afböjde jag detta anbud, hvilket måhända var oklokt.

När derför löjtnanten vid flottans mekaniska corps, baron Oscar v. Otter (som varit anställd vid Gefle-Dala jernväg och gift sig med en af direktörernas herr Elfbrinks döttrar, hvarvid han i hemgift ansågs hafva bekommit 800,000 kr.), var villig betala 500,000 kronor för Steninge utan inventarier (hvilka betaltes med 62,000 kr.) jemte årets skogsafverkning som afyttrades med ansenlig behållning ansåg jag, af omtanke för min familj, klokheten bjuda att antaga detta anbud och afyttrade år 1873, med den djupaste saknad, den härliga egendomen, efter att hafva egt den i sex år, med en vinst, om försäljningen af Thilsgårdarne och ett par andra ströhemman medräknas, af

omkring 200,000 kr. eller nära på dubbelt så mycket som jag, med ränta på ränta å goda värdepapper, kunnat spara under närmare 30 års strängt arbete såsom jernvägsbyggare och ingeniör.

Om jag dröjt ett år till med försäljningen, är troligt att vinsten kunnat blifva ännu större, med anledning af det ekonomiska uppsving som egde rum under denna tid.

På detta sätt hade jag, om inkomsten af mina ingeniörsarbeten under tiden tillägges, blifvit egare till öfver 350,000 kr. och kunde anse mig ekonomiskt oberoende, hvilket emellertid icke utgjorde annat än en ofullkomlig ersättning för den aldrig glömda förlusten af det härliga Steninge.

* * *

Sysselsättningar under egandet af Steninge.

Under de sex år jag egde Steninge var landtbruket min hufvudsysselsättning, och detta var ju helt naturligt, då dervid förekom så mycket för mig nytt och så mycket i hög grad intresserande att ordna, och då dessutom allt hvad jag egde och ej så litet till, nedlagts deruti. Dessutom var det uppehåll i det privata jernvägsbyggandet under denna tid.

Sjelf styrde och ställde jag, i hufvudsak, med egendomens skötsel, låg i synnerhet efter »som en rem», att ingenting skulle försummas och att *allt,* äfven det af minsta värde, togs reda på, hvilket jag funnit vara hufvudsaken, ej allenast i landtbruksskötsel, utan i allt annat. Jag biträddes härvid, som förut är nämndt, på ett i alla hänseenden tillfredsställande och utmärkt sätt af min unge hygglige inspektor Bergqvist, så att allt gick till min belåtenhet, ehuru den omfattande affärsverksamheten med köp af allehanda produkter samt försäljning af mjölk, spannmål, skogsprodukter, tegel m. m., som jag sjelf hade bestyr med, icke var i min smak, och det emellanåt såg bekymmersamt ut i finansielt hänseende. Men detta oaktadt räckte tiden

till för bestyr med mina ganska omfattande ingeniörsarbeten — uppsättande af förslag till jernvägar samt brobyggnader i Sverige och Finland.

Under denna tid, då jernvägsbyggnadsverksamheten — till följd af orsaker som framdeles komma att närmare utvecklas — låg så godt som nere, men landet fordrade jernvägar för industriens och näringarnes upphjelpande, uppgjordes nemligen i stället så många flera projekt till sådana, hvilka sedermera till största delen kommit till utförande.

Jag utförde sålunda under denna tid, med biträde af mina gamla erfarna och skickliga biträden — Danielson, Lindegren, Godenius m. fl. — lokalundersökningar samt upprättade planer och kostnadsförslag till jernvägsanläggningar emellan Halmstad-Nässjö och Vernamo, Kalmar-Nybro-Vestervik-Vimmerby, Visby-Hemse, Hallsberg-Motala-Mjölby, Upsala-Margretehill och Gefle, Stockholm-Tillberga-Köping med utgrening till Engelsberg samt i Finland till jernväg mellan Borgå och Kervo o. s. v. och år 1870 till den s. k. Stora Bergslagsbanan mellan Falun och Vestkusten, hvarom mera nedan.

* * *

Jagt å Steninge.

Kort förr än jag aflemnade Steninge till min efterträdare, den 14 mars 1873, afslutades »storhetstiden» med en jagt den 9 i samma månad, till hvilken inbjudits alla grannarne med hvilka vi umgåtts, liksom våra Stockholmsbekanta och många andra vänner från alla håll och kanter, samt naturligtvis dubbelqvartetten »de muntra musikanterna» från Upsala *) till ett antal af öfver ett hundra jägare. En sådan jagt har väl knappast kejsar Vilhelm varit med om, ehuru han med egen hand lärer hafva nedlagt bortåt ett hundratusental djur af alla slag.

*) Bland dem saknades vännen Måns Hultin („Måns Månson“). Han hade under en seglats drunknat året förut.

Bland gästerna förekommo mina gamla vänner från Gefletiden, generaldirektör Bennich och professor Abelin och vidare landshöfding Stråle och brukspatron Stråle, generaldirektör Roos, professorerna Rossander och Key, doktor Harald Wieselgren, herrar Cadier, Lundin, major Jonzon, amiral Lagercrantz, generalkonsul Davidson, grosshandlarne Godenius, Cederlund, Ljunglöf, Astrup, våra grannar kapten Jennings, Herman och Alexis Ankarkrona med flere andra glada gossar, lifvade af äkta jägarhumör.

Vädret var något kallt men luften klar och slädföret ypperligt.

Vid Märsta station $^1/_2$ mil från Steninge afhämtades jägarne vid 9-tiden på morgonen af ett dussin höskrindor betäckta med renhudar, och kuskarna voro iklädda renhudspelsar med håret utåt och stora strutformiga jagthattar af granbark, med en enbuske i toppen såsom plym.

Framkomna till Steninge med bössor och hundar i mängd, åts frukost och under afsjungandet af sången:

"Jägarlifvet är så härligt, hopp falle ralla lalla la", etc.

drogo alla jägarne med bössor och skjutväskor jemte hundarne ut till skogs, somliga efter harar och räfvar, andra slogo sig ned i skjutkojor i afsigt att få se någon orre slå efter de uppsatta bulvanerna.

Jag hade beräknat att villebrådet, med anledning af prat, sång och oväsen, närvaron af de många skällande hundarne samt ovarsamt handterade bössor skulle ana oråd och sätta sig i säkerhet, äfvensom att jägarne inte skulle sigta så alldeles rätt efter frukosten *), också blef resultatet af den stort anlagda jagten inte öfverdrifvet stort. Efter tre timmars jagande återvände nemligen jägarskaran med hornblåsaren och sångarne i teten, derefter kom *den skjutne haren* buren på en stång — och till sist alla jägarne med sina hundar, bössor — tomma jagtväskor — och tömda konjakspluntor.

---

*) Skogvaktaren Anderson höll på det senare och ansåg sedermera som en Guds lycka, att hvarken någon jägare eller hund fick bita i gräset.

Alla hade emellertid haft den trefligaste jagt, sett hela svärmar af harar som skuttade i buskarne och orrar som slogo i trätopparne *) och skjutit bort alla sina patroner. Alla voro glada och belåtna, och den friska luften jemte motionen hade åstadkommit en strykande aptit till middagen.

Major Jonzon och Cadier, hvilka båda voro stora jägare, hade visat sig synnerligen intresserade för saken, när jag inbjöd dem till jagten, och Cadier erbjöd sig att sjelf laga till en del af rätterna, såsom vildtpastejer och en helstekt hjort, som med horn och allt framsattes på middagsbordet. **)

Sjelfva »la pièce de resistance» utgjordes emellertid af en kolossal krokan, konstmessigt konstruerad af Jonzon och sammansatt af diverse jagtemblemer och naturtroget imiteradt affall efter allehanda villebråd, samt på toppen af hvilken fanns en uppstoppad hare i sittande ställning med en viol, som han kunde spela på.

Jonzon hade användt hela sitt jagtgeni och sitt zoologiska och mekaniska vetande, och jag mina egna mekaniska kunskaper för åstadkommande af detta verldens verkliga åttonde underverk, hvilket tronade midt på det ofantliga matbordet, som för öfrigt var fullsatt af allehanda Guds gåfvor, så i fast som flytande form.

Middagen afåts med en aptit och glad sinnesstämning, som är kännetecknande för verkliga jägare, och som äfven kan anses vara det förnämsta vid jagter i allmänhet. Upsalavännerna lifvade festen med sina sånger, hvilka tycktes ljuda vackrare derute i den klangfulla vestibulen än någonsin, och glädjen stod, som man brukar säga, högt i taket.

Men allt har ett slut — i synnerhet de glada stunderna i

---

*) Roos, Godenius och Cadier, som suttat iklädda stora pelsar och bottforer i skjutkojor, uppvärmda af grytor med brinnande kol, sade sig hafva sett hela svärmar af orrar i alla trätoppar och skjutit "bulvanerna" jag lånat — och som vore uppsatta för att locka orrarne till kojorna — i trasor, men hade inte lyckats träffa någon riktig orre — — —

**) Hjorten var visserligen intet annat än ett beskedligt får, som Cadier tillagat så, att det smakade hjort och försedt med riktiga hjorthorn, som för samma ändamål begagnades å Grand Hôtel.

lifvet — tiden för uppbrott till tåget nalkades, och jag äskade ljud för hållande af festtalet, och för att lyckönska jägarne till den lyckade jagten.

Sedan detta afslutats, drog jag i ett snöre, som satte harmekanismen i rörelse och lif i krokanharen, hvarvid denne med stämning och känsla och till allmän beundran och förtjusning och med stormande bifall spelade upp på sin viol den gamla välkända jägarvisan:

"Med ingen på jorden vill jägaren byta,
ty hälsan han dricker ur glädjens pokal", etc.

Under middagen hade flere hundra marschaller tändts på balustraden omkring slottet och i parken, och sedan ytterligare några tal hållits och sånger afsjungits och efter mycket hippande och hurrande, måste uppbrott ske för att hinna till sista tåget, och samtliga jägarne trädde ut i den verkligen praktfulla belysningen och embarkerade så godt det lät sig göra på skrindorna. Kortegen bröt upp med en ridande fackelbärare framför hvarje lass, alldeles som om kungen varit med, men när jag en timme derefter ensam återvände, stod Steninge, som nyss stått i bländande ljusglans, mörkt, tomt och öde med flämtande och slocknande marschaller — en bild af »storhetstiden» — som nu var ett minne blott — men ett outplånligt, oförgätligt minne — —

Epilog.

År 1896 — tjugutre år efter det jag lemnade mitt kära Steninge — gjorde jag en resa till Sigtuna för att besöka en i närheten på sommarnöje bosatt familj. Jag medförde vid tillfället en fotografikamera, för att taga några vyer af de gamla kyrkoruinerna. Återfärden till Stockholm skedde med skjuts från Sigtuna till Märsta jernvägsstation, och till skjutsare hade jag en gråhårig, gammal vördnadsvärd borgersman, som lärer hafva varit folkskolelärare från den fordom betydande staden.

Vi språkade om hvarjehanda och blefvo snart goda vänner, och jag tog under vägen några vyer.

När vi kommo till Steninge egendoms gräns, yttrade jag: »Här har jag inte varit sedan jag egde Steninge.»

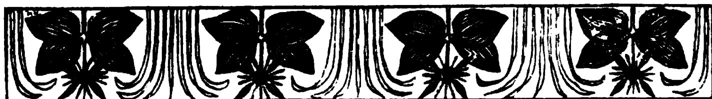
Mannen vände långsamt hufvudet åt sidan, gapade storbligande på mig och anmärkte:

»Inte har han egt om Steninge — inte?»

»Jo, säkert» — sa' jag — »Mitt namn är major Adelsköld.»

»Ja! Herre Gud Fader! hur det kan gå i denna snöda verlden — och hur storhet går till förfall. Den rike och mäktige grefve Gyldenstolpe gick till undergång på Steninge, likaså baron Otter — och nu reser *han* — dermed mente han mig — och e' fotograf — »*Hvad är det som skedt är? Detsamma som härefter ske skall. Hvad är det man gjort hafver? Detsamma som man härefter ännu göra skall; och sker intet nytt under solen*» — säger Salomos Predikare. — Åh! Herre Gud! Få se huru länge Bäckströmmen, som efterträdde Ottern, kan hålla sig qvar på Steninge!» —

Svensk jernvägskrönika från 1860-talet och äfven litet längre fram i tiden.

"Honny soit qui mal y pense."

Dåliga tider. — Skyddssystem mot »rabies ferrovia».

Det ekonomiska tillståndet i landet, som i början af 1860-talet efter öfvergången af 1857 års handelskris, varit briljant, försämrades mot slutet af denna »dekad» på ett betänkligt sätt, hvartill regeringen och riksdagen å sin sida icke så litet bidrogo.

Under 1862—63 års riksdag hade, som ofvan anförts, till låneunderstöd åt enskilda jernvägsbyggnader anvisats ej mindre än 9,644,000 kronor, och till statens jernvägsbyggnader 8 millioner kronor, eller tillsammans 17,644,000 kronor.

Allt hade gått väl, stambanebyggnaderna fortgingo raskt under Nils Ericsons kraftiga, envåldiga styrelse, nya bandelar öppnades efter hand för trafik, och af honom bildades den utmärkta tågpersonalen å statens jernvägar. Äfven de privata banorna, till hvilkas åstadkommande staten bidragit med sin kredit, visade de fördelaktigaste verkningar så väl i lokalt hänseende som genom ökandet af inkomsterna å statens egna jernvägar, genom den trafik, som tillfördes dessa från bibanenäten.

I medlet af 1860-talet tillstötte emellertid en sämre ställning på verldsmarknaden och dåliga skördar. Det ekonomiska välbefinnandet i Sverige, undergräfdt genom illa använd hypoteks-

skuldsättning och lättsinnigt slöseri under den goda tiden, gick allt mer och mer tillbaka, jordvärdet sjönk till ett minimum, de mekaniska verkstäderna — mätarne för ett lands välmåga — och fabrikerna saknade arbete. Hela landet kämpade med en af de svåraste ekonomiska kriser i mannaminne och en allmän ruin syntes förestå.

Och genom den arbetsbrist, som till följd af alla dessa omständigheter uppkom, öfversvämmades landet af tiggande skaror arbetsfördt folk, och kommunernas fattigbördor mångdubblades.

Alla ville hafva arbete och verksamhet, men — »nervus rerum» — penningar — saknades.

Pessimisterna som herskade i dåvarande regering och de nya riksdagskamrarne, hade fått för sig, att den föregående lifaktigheten endast varit »*svindel*», att talet om Sveriges naturliga tillgångar varit »*blomstermålning*», att det existerande eländet var »*det normala tillståndet*», samt att enda sättet att rädda fäderneslandet var att »*hålla igen och stäfja företagsamheten*», just under en tid, då ingenting skulle så mycket hafva bidragit till minskande af det allmänna ekonomiska betrycket, som en klokt lemnad statskredit till understöd och uppmuntran af företagsamheten, för Sverige naturliga industrier och näringarne, och till åstadkommande af allmännyttiga arbeten, åtgärder, som skulle verkat såsom uppfriskande vårregn på en förtorkad jord. *)

I synnerhet fick det föregående lifliga enskilda jernvägsbyggandet bära skulden till eländet och förklarades vara roten och upphofvet till de svåra tiderna.

Ett »*skyddssystem*» mot den nya epidemien »*rabies ferrovia*» (jernvägsfebern) ansågs derför böra införas genom vägrande af koncession och statsbidrag till privata jernvägar, och anslagen till statens jernvägsbyggnader minskades jemväl, sedan Lagercrantz 1866 efterträdt Gripenstedt som finansminister »för bespa-

*) Samma lyckliga resultat för landets förkofran hade säkerligen uppkommit om någon del af de hundradetals lifsmedelstullmillionerna, som influtit sedan 1887, fått användas till understöd åt för Sverige naturliga näringar, såsom sjöfarten och fiskerierna m. m.

rings skull» — som det hette — från 7 millioner kronor om året, som de i medeltal utgjort från arbetenas början, till 2,750,000 kronor för 1867 och 2,450,000 kronor 1868, och arbetena måste till följd deraf inskränkas, hvarigenom kostnaderna naturligtvis växte genom större s. k. »faux-frais», hvarom vederbörande icke hade begrepp; likasom icke heller om huru störande det inverkar på ett sådant arbetes gång, att icke hafva på längre förhand bestämda belopp att röra sig med.

Redan från början af statens jernvägsarbeten hade en del statsekonomer jemte de som afsigtligt ville uppehålla saken för att kunna intrigera om sträckningarna, i förening yrkat på, att endast 2 millioner kronor årligen skulle användas till dessa arbeten. Öfverste Ericson och statsrådet Gripenstedt — *»blomstermålaren»* som han benämndes — som då var finansminister, lyckades emellertid öfvertyga riksdagen om fördelarne, i mera än ett hänseende, att påskynda fullbordandet af statens jernvägsbyggnader och erhöll derigenom, som förut är nämndt, anslag på 7 à 8 millioner kronor årligen.

Emellertid afgick Ericson från chefskapet för jernvägsbyggnaderna år 1863 och Gripenstedt ur regeringen 1865, till följd af sjuklighet, och derefter ända till 1871 vidhöllos anslagen för sjelfva banbyggnaderna till pr medium cirka 3,000,000 kronor om året — för att från 1872—1886 uppgå till pr medium 6,400,000 kronor. För norra stambanan nedsattes anslagen under åren 1882—1887 till pr medium 2,100,000 kr. årligen, hvilket vederbörande förmodligen tyckte vara lagom att begära, och som riksdagen äfven beviljade.

Minoriteten inom riksdagen kämpade för högre anslag, men det fanns äfven åtskilliga »tungt vägande» röster — som det heter på »kammarspråket» — hvilka tyckte att man rusade för fort fram och gerna skulle velat lemna mindre, men medgåfvo 2 millioner om året såsom högsta idealet för anslagen till statens jernvägsbyggnader.

Så länge anslagen uppgingo till omkring 6 à 7 millioner kronor om året gick det någorlunda an för Jernvägsbyggnads-

styrelsen att ordna på förhand med arbetena och anskaffande af materiel m. m. Men när anslaget år 1881 på en gång sänktes till 2,000,000 kronor och sedan — med undantag af året 1883, då för en brobyggnad 2,500,000 kronor beviljades — hölls vid detta belopp, som man ansåg böra vara det normala, blef det allt för galet. Och det vore, i förbigående sagdt, förvånande, om byggnadsstyrelsen icke fästat regeringens uppmärksamhet på alla de svårigheter, olägenheter och ökade kostnader m. m., som skulle uppkomma genom så otillräckliga anslag. Det skylldes visserligen på att »undersökningar af terrängen icke medhunnits» o. d. och att möjliga »förhöjningar i budgeten på andra håll» kunde föranleda brist i tillgångarna för jernvägsbyggandet, och att det var så beqvämt att hålla sig till ett visst mindre belopp — det gick fort nog ändå.

Jag hade några år förut invalts i riksdagens första kammare, och såsom gammal jernvägsbyggare var det ju tydligt för mig, att ett sådant sätt att utföra jernvägsbyggnader, som att chefen icke kände, huru mycket han för ett kommande år hade att disponera, skulle vara i högsta grad opraktiskt. Med ovisshet om ett kommande års anslag, kunde nemligen byggnadsstyrelsen icke göra uppköp af material, när förhållandet på marknaden var det mest gynnsamma. Och nedsattes anslaget, måste arbetsstyrkan minskas; arbetsbefälet deremot kunde icke afskedas, emedan ett kommande års anslag *kunde* blifva rikligare tilltaget, och då behöfdes befälet o. s. v. Genom ett sådant system tillskapades rent af en kongl. stats-, lifstids-, pensions- och försörjningsinrättning, utan motsvarande tjenstgöring för befälspersonalen vid statens jernvägsbyggnader.

Vid de privata jernvägsbyggnaderna hade man alltid haft att genast disponera hela det kapital som kunnat sammanbringas, hvilket varit af stor fördel vid arbetenas utförande.

För att taga kännedom om huru man i våra grannland betedde sig vid statsjernvägsbyggnaderna reste jag öfver till Norge och Finland och fann att man der gick tillväga ungefär som vid våra privata jernvägsanläggningar, d. v. s. anvisade hela be-

loppet till en viss sträcka, hvarigenom arbetsbefälet kunde ordna allt på förhand, börja från flera punkter och sålunda bedrifva arbetena i den största skala samt anskaffa materiel under de gynnsammaste förhållanden.

Statsjernvägarne i Finland och Norge hafva ock genom det praktiska sätt, hvarpå arbetena under sådana förhållanden kunde bedrifvas — om man tager de olika terrängförhållandena i betraktande, samt att finska banorna hafva större spårvidd än de svenska — blifvit billigare i anläggningskostnad och långt hastigare fullbordade, pr kilometer räknadt.

Redan under 1884 års riksdag hade jag i spaka ordalag yttrat mig om ett mera praktiskt bedrifvande af arbetet å den viktiga norra stambanan, dock utan påföljd.

Men när det efter ytterligare några år blef uppenbart, det vederbörandes mening vore att fortfarande tillämpa »cunctators»-systemet, tog jag i plenum den 21 mars 1888 »bladet från mun», som man brukar säga.

Kongl. maj:t hade till denna riksdag hemställt om ett anslag af 2,500,000 kronor till norra stambanan, men i statsutskottet hade »sparsamhetsvännerna» nedprutat detta med 500,000 kr., och föreslogo riksdagen att, såsom praxis blifvit, lemna 2,000,000 kronor.

För att genast leda öfverläggningen på rätta spåret — i afseende på den finansiella sidan af saken (den för Norrland mest lämpliga, ur ekonomisk synpunkt var inte värdt att tala om, alldenstund hela norra stambanans sträckning nemligen hade bestämts uteslutande ur strategisk synpunkt *) — begärde jag genast i början af kammarens sammanträde ordet och yttrade följande:

»Då jag först genomläste statsutskottets utlåtande n:o 27, angående fortsättning af statens jernvägsbyggnader, kom jag ofrivilligt att tänka på det gamla ordspråket: *»njugg spar och»* — — Jag vill

*) Statsrådet Krusenstierna yttrade i andra kammaren den 7 april 1897 att "*de militära skälen hittills alltid varit bestämmande i fråga om norra stambanans riktning*. Detta hade man visserligen fått besked om många gånger förut, då Norrlands riksdagsmän kämpat för en ur Norrlands synpunkt lämpligare sträckning än den genom ödemarkerna, der banan nu är förlagd.

icke citera fortsättningen, ty alla känna den,. och jag har icke funnit något mera betecknande för det sätt, hvarpå så väl utskottet som Riksdagen på senare tid behandlat denna fråga.

Jag har icke på flera år uppträdt i frågan om norra stambanan, och hade icke heller ämnat göra det nu, men — då jag icke längre kunnat stillatigande se det slöseri med tid och penningar, som bedrifves vid denna stambanebyggnad, utan att derom uttala mina tankar, så har jag ansett min pligt, såsom ledamot af Riksdagen, fordra att icke längre iakttaga tystnad.

Såsom bekant, beslöt 1886 års Riksdag på Kongl. Maj:ts framställning, att norra stambanan skulle framdragas från Sollefteå öfver Skorped till Vännäs, som är beläget nordvest om Umeå i närheten af Ume- och Vindelselfvarnes förening, och till påbörjande af denna bana anslog 1886 års Riksdag 1,000,000 kr., hvarefter 1887 års Riksdag ytterligare beviljade 2 millioner kr. Vid innevarande riksdag har Kongl. Maj:t begärt $2^1/_2$ millioner kr. i ändamål att redan vid 1889 års slut kunna öppna banan för trafik ända till Anundsjö, beläget nordvest om Örnsköldsvik, och för att arbetet på samma gång skulle kunna börja på andra sidan Anundsjö, hvarigenom Kongl. Maj:t ansett, att icke oväsentliga fördelar skulle kunna vinnas.

Utskottet, som emellertid har sett saken ur en annan s. k. »cunctator»-synpunkt, har sagt: »Nej, mine herrar, det går allt för fort, man måste skynda långsamt» och har derför »af omsorg för statens finanser» som det så vackert heter, velat inbespara 500,000 kronor och endast tillstyrkt ett anslag af 2 millioner.

Nu finnes, såsom hvar och en väl känner, som har någon erfarenhet om jernvägsbyggnader, och jag föreställer mig, att ganska många af kammarens ledamöter såsom ledamöter af jernvägsstyrelser vunnit en sådan erfarenhet, att icke något sätt att bygga jernvägar är så opraktiskt och dyrbart som att bygga långsamt. Och dessutom, mine herrar, för att jernvägarne skola göra den nytta, som är afsedd för de landsdelar, som af dem genomskäras, bör äfven af detta skäl byggandet forceras så mycket som möjligt, för att dessa fördelar äfven må kunna vinnas så hastigt som möjligt.

Äfven ur statens synpunkt är det af vigt att bedrifva jernvägsarbetet med fart, ty det är först efter fullbordande af längre jernvägssträckor till vissa ändpunkter och genom dessas sammanbindande med hvarandra som staten kan påräkna någon afkastning af det stora kapital, som nedlagts i jernvägarne.

Om en privat person skall utföra ett arbete, t. ex. anlägga en fabrik eller något dylikt, skyndar han så mycket som möjligt för

att få in sina maskiner och så snart som möjligt få afkastning af sitt kapital. På samma sätt borde ock staten gå till väga vid sitt stora industriella företag, jernvägsbyggandet.

Under den tid, öfverste Ericson var chef för statens jernvägar, så användes på dem årligen 7 1/2 millioner, och resultatet blef i medeltal 8 mil om året.

Och huru går man till väga i Finland, som dock icke eger så stora resurser som Sverige och der man nu öfverdrager landet med ett jernvägsnät?

Uleåborgsbanan är 321 verst, d. v. s. 32,1 svenska mil lång. Den kostade 19,840,000 finska mark, eller 445,000 kronor per mil, men byggdes på något mer än tre år, 1884—1886, således med omkring 10 mil i medeltal årligen, med en utgift af 6 1/2 millioner finska mark. Att Uleåborgsbanan icke varit någon leksak att bygga framgår deraf, att der finnas 58 större jernbroar med till samman 121 st. spann från 60 ända till 336 fots fri öppning. Längden af dessa broar uppgår tillsammans till ej mindre än 2,931 fot utom landfästena. Det är således ett ganska styft arbete, som der är öfvervunnet på kort tid. Men det lät sig göra derigenom, att den styrelse, som hade senatens uppdrag att utföra arbetet, bestod af friska viljor, som hade fullt upp med penningar och fria händer att på bästa sätt använda dem.

Med den finska Vasabanan är förhållandet enahanda. Den är 286 verst, eller 28,6 mil lång, och har kostat 15,255,000 mark, d. v. s. pr svensk mil 410,000 kr. med lokomotiv, vagnar och alla tillbehör. Icke heller denna bana är något obetydligt arbete. Vid denna förekomma nemligen skärningar af ända till 40 fots djup samt lika höga bankar. Banan byggdes på 4 år, således omkring 7 mil om året, men det var samma förhållande här som vid Uleåborgsbanan, att hela beloppet för jernvägens byggande stäldes till den styrelses disposition, som skulle utföra arbetet, hvarigenom denna sattes i tillfälle att utföra detsamma på det mest praktiska och ändamålsenliga sätt.

Belåtenheten med utförandet af dessa banbyggnader var äfven så stor, att t. ex. efter Vasabanans fullbordande, utdelades såsom gratifikationer till de ingeniörer, som varit anstälda vid arbetet, ej mindre än 121,000 finska mark.

Huru bedrifvas nu dessa arbeten här i Sverige? Jo, här ställer Riksdagen för ett år i sänder — ett år, märk det — ett belopp af 2 millioner till Kongl. Maj:ts disposition. Detta hindrar så väl Kongl. Maj:t som jernvägsstyrelsen att företaga några dispositioner för längre

tid än just ett år i sänder, hvilket är i högsta grad hinderligt för ett ändamålsenligt bedrifvande af jernvägsbyggandet. Och när Kongl. Maj:t nu, med anförande, att åtskilliga väsentliga fördelar derigenom skulle vinnas, begär anslagets höjande med 500,000 kr., så säger statsutskottet: »Nej, det går för fort i norrlandsbackarne, vi få lof att 'pusta'».

Skulle det system, som nu är rådande vid byggandet af norra stambanan, nemligen att, såsom våra herrar statsekonomer i statsutskottet tyckas anse lämpligast, endast använda 2 millioner kronor om året, tillämpats från början af statens jernvägsbyggnader tills dato, hvilket verkligen också yrkades af åtskilliga den tidens statsekonomer, så skulle, eftersom stambanorna nu kosta 240 millioner, byggandet hafva fortgått i 120 år, om ej vida längre, enär jernvägarne då kommit att kosta vida mer, och således de statens jernvägar, som nu äro färdiga, först kunnat öppnas allra tidigast år 1970, eller omkring *ett hundra år härefter.* Och om norra stambanans byggande skall bedrifvas på det sätt, herrar finansierer i statsutskottet föreslå, så skulle den först blifva färdig någon gång fram i nästa århundrade, och antagligen komma att kosta 50 procent mer, än om dess byggande kunnat ske på ett förståndigt sätt, derigenom att tillräckliga medel stälts till jernvägsstyrelsens förfogande, och under tiden hade staten förlorat millioner på millioner i ränta och ränta på ränta å det kapital, som nedlagts på denna banbyggnad — är detta sundt förnuft? En jernväg lemnar nemligen först då afkastning, när den blifvit så långt utsträckt, att den hunnit en slutpunkt och förenats med andra jernvägar, så att samtrafik kan ega rum.

Statens vestra och södra stambanor började byggas 1856, och då en del af dem 1858 öppnades för trafik, så gåfvo de 36,124 kr. pr banmil i inkomst, och denna hade 1862 stigit endast till 39,572 kr. Men så öppnades 1863 hela vestra stambanan mellan Stockholm och Göteborg, och då sprang trafikinkomsten genast upp till 45,280 kr., och sedermera 1865, således endast 2 år efter vestra stambanans öppnande, hade inkomsten pr banmil uppgått till 55,581 kr. eller ökats med nära 50 procent, och slutligen 1874 hade den växt till 107,781 kr. pr banmil, eller tredubblats mot från början.

Allt detta bevisar ju så väl mitt som allas deras påstående, som hafva någon erfarenhet i denna sak, att det är först, sedan längre sträckor af jernvägar öppnats till sina naturliga ändpunkter och kommit i samtrafik med andra jernvägar, som rätta resultatet visar sig och som de göra bästa nyttan åt landet och lemna högsta

ersättning för de omkostnader, som på byggnaderna af desamma blifvit nedlagda.

Trafikstyrelsen yttrar också 1865 i sin underdåniga rapport: »Under år 1863, då vestra stambanan i sin helhet öppnades för trafik, var stegringen i inkomster pr mil större än under något föregående år, och en sådan stegring har i ännu starkare grad låtit sig förnimmas under åren 1865, första året af vestra och södra banornas gemensamma trafikerande».

Har man nu klart för sig något, som så väl regeringen som Riksdagen och statsutskottet torde hafva, att norra stambanan icke kan stanna vid Vännäs, vid gränsen af Vesterbottens lappmarker, utan måste sträckas ut till en första ändpunkt, d. v. s. till Luleå-Ofotenbanan, så borde väl just »omsorgen om statens finanser» bjuda användandet af det system, som tillämpades under den store statsjernvägsbyggarens, öfverste Ericsons tid, eller att en plan för hela banan uppgjordes och anslag på en gång ställdes till Kongl. Maj:ts förfogande, så att arbetena i framtiden må kunna bedrifvas på ett mera praktiskt och ändamålsenligt sätt än nu varit fallet under senare tider.

Jag har under 7 års tid varit chef för norra väg- och vattenbyggnadsdistriktet och känner således temligen noga till Norrland. I Vesternorrlands län är terrängen svår, och jernvägsbyggandet blir der jemförelsevis dyrbart. Detta synes också af de ritningar, som äro uthängda i sammanbindningsbanan.

Men har man väl hunnit öfver gränsen in i Vesterbottens län, är terrängen den mest gynsamma, och detta gynsamma förhållande fortfar genom hela Vester- och Norrbottens län. Jag är derför fullkomligt öfvertygad, att jernvägen genom Vester- och Norrbotten, med den goda tillgång på billig arbetskraft och ovanligt billiga materialer, fri jord m. fl. fördelar, som nu erbjuda sig, skall kunna utföras för det pris, som de finska jernvägarne kostat, nemligen omkring 400,000 till 440,000 kr. pr svensk mil med materiel, hvilket äfven lärer beräknats af den komité, som för något år sedan tillsattes för att utreda frågan om byggnadssättet för den norrländska stambanan.

Då således banan till Vännäs förutom det af Kongl. Maj:t nu begärda anslaget af $2^1/_2$ million skulle, enligt beräkning, kosta 9 millioner, så skulle alltså hela det återstående kostnadsbeloppet för norrlandsbanans fullbordande till Luleå uppgå till omkring 22 millioner kronor, och om detta anslag finge användas på det mest lämpliga sätt, borde banan kunde utföras på fem eller sex år, må hända kortare tid, om arbetet började äfven från norra ändpunkten.

Fortgår man deremot att bygga på det sätt, som statsutskottet och Riksdagen under de senare åren ansett vara det mest statsfinansielt rigtiga, så komma kostnaderna antagligen att gå upp till 50 procent högre belopp, och banbyggnaden således komma att stå uti 30 millioner i stället för 22 millioner; så mycket mer, som vi veta, att konjunkturerna nu äro de mest gynsamma, arbets- och materialprisen låga och arbetsbrist rådande i landet, så att det på samma gång vore en välgerning, om de många arbetslösa och behöfvande vid jernvägarne kunde erhålla arbetsförtjenst, så att de icke behöfde emigrera till Amerika. Herrar finansierer i statsutskottet synas endast hafva haft för ögonen den lilla obetydliga nettobehållning af 2,4 procent, som statens jernvägar för närvarande lemna, och helt och hållet förbisett de stora indirekta fördelar, som jernvägarne lemnat åt landet i dess helhet, och hvilka icke till fullo kunna beräknas i penningar.

Jag har emellertid för att lösa denna fråga, så godt det låter sig göra, uppstält några beräkningar, grundade på 1886 års förhållanden, för att på ett ungefär visa de indirekta fördelar, som landet haft af sina jernvägar, statens så väl som de enskilda. Med kännedom om, att kammaren icke tycker om siffror, ehuru de äro ganska goda att hafva, då man önskar ett stadigt fotfäste för sina åsigter, skall jag endast anföra de resultat, hvartill jag kommit.

På alla Sveriges jernvägar uppgick år 1886 antalet resande till 9,686,000, och dessa färdades tillsamman 305 millioner kilometer. För att fortskaffa dessa resande så lång sträcka på landsväg, om det ens varit möjligt, hade erfordrats öfver 10 millioner hästar och ett motsvarande antal kuskar i fart 5 timmar om dagen, och ensamt skjutslegan hade, utom de högre kostnaderna för flera nattlogier m. m. dylikt, uppgått till *151 millioner kronor.*

Fraktandet af allt det å jernvägarne förda *betalda* godset skulle å landsväg upptagit 51,840,000 häst- och motsvarande körkarlsdagsverken med en kostnad af *231 millioner kronor.* Hvar och en, som intresserar sig för dessa siffror, kan mycket lätt med trafikstyrelsens berättelse i hand göra samma kalkyler. För denna jernvägarnes person- och godstrafiks förande på landsväg hade således erfordrats i medeltal 172,000 hästar och motsvarande antal kuskar och körkarlar i daglig rörelse, och kostnaden hade uppgått till sammanlagdt *382 millioner kronor.* Häruti är icke inberäknad slitage af åkdon och fordon, förstöring af gods, olyckshändelser, uppehåll på krogar m. m., m. m.

Då nu totalbeloppet af byggnadskostnaden för samtliga statens

och enskilda jernvägar i landet uppgår till 492 millioner kronor, hvarå räntan torde efter 5 procent kunna beräknas till 24,600,000 kronor, så visar sig häraf att, då bruttoinkomsten af jernvägstrafiken uppgår till 39 millioner kronor, och nettobehållningen på densamma afdrages med 22,850,000 kronor, *den indirekta vinsten för landet af jernvägarne, sedan 5 procents ränta på anläggningskapitalet afdragits, uppgår till nära 400 millioner om året, eller mer än jernvägarnes hela anläggningsbelopp.*

Men så kommer dertill ännu ett, och det är tidsvinsten för de resande.

Den uppgår nemligen till icke mindre än 40,670,000 timmar, eller 4,643 år, hvilket gör omkring 100 medelmåttiga menniskolefnader, som sålunda kunna anses vunna på köpet, endast för de resande, utom den tids- och *annan* vinst, som uppkommit för skjutsbönder och körkarlar.

Ofvan anförda siffror äro naturligtvis afrundade tal.

Utaf dessa beräkningar och med afseende på de betydliga fördelar, som jernvägarne direkt och indirekt medföra, så väl för landet i sin helhet som för de trafikerande i allmänhet, vill det förefalla, som om några vissa nedsättningar i godstrafik-taxan, som under den senare tiden blifvit gjorda och hvilka minskat statsjernvägarnes nettobehållning icke så obetydligt och haft en särdeles ogynsam inverkan på de enskilda banornas affärsställning, icke varit alldeles nödvändiga och af behofvet påkallade. Jag har må hända varit allt för vidlyftig och jag skall ej uppehålla kammaren längre, men vill endast ännu en gång framhålla, att fastän alla landets jernvägar *synbarligen* i medeltal icke lemnat större nettobehållning än omkring $4^1/_2$ proc. på anläggningskapitalet, så har dock, likasom i berättelsen om »såningsmannen», det kapital, som nedlagts på jernvägar i Sverige, icke fallit på hälleberget, utan i mycket god jord och, såsom jag sökt visa, lemnat hundrafaldig skörd, och jag är öfvertygad om, att, när jernvägarne i Norrland en gång blifva färdiga, resultatet der skall blifva lika glädjande och verkningarna visa sig ännu mera förvånande och storartade än i det öfriga Sverige.

I förhoppning att Kongl. Maj:t efter en närmare utredning om fördelarne af ett hastigare utförande af Norrlandsbanan, så väl i finansielt som andra hänseenden, till en kommande riksdag behagade framlägga nådig proposition med plan till denna jernvägs fullbordande till Öfver-Luleå eller annan lämplig punkt å Luleå-Ofotenbanan, samt om medel till dess utförande, skall jag nu, herr talman, inskränka mig till yrkande om afslag på statsutskottets förslag och bifall till Kongl. Maj:ts proposition.»

Ordföranden i statsutskottet grefve Sparre försvarade visserligen sina undersåtar med framhållande af att det blifvit riksdagens plägsed att, utan vidare tanke på saken, föreslå 2,000,000 kr. årligen till norra stambanan och att man borde »gå varsamt framåt», samt hvad sträckningen beträffade att det vore bättre att icke hafva någon jernväg i Norrland än att bygga en som icke låge in i landet», etc.

Men icke desto mindre godkände kammaren på talmannens proposition, »Herr Adelskölds förslag».

En jernvägskomité, jag minns nu ej hvilken i ordningen, lärer sedermera tillsatts af konungen för att yttra sig om ett raskare banbyggande i Norrland, och chefen för statens jernvägsbyggnader, grefve Cronstedt, lärer hafva blifvit utsänd på statens bekostnad att taga reda på de finska jernvägsbyggnaderna.

Hvad med denna komité och resan uträttades är mig ej bekant, men större årliga anslag beviljades derefter, dock icke till det hela, som varit klokast.

* * *

På detta sätt hade regeringen och riksdagen från 1865 till 1871 hållit anslagen till statens jernvägsbyggnader nere till mindre än hälften mot hvad förut varit, och efter en mellantid fortsattes detta system med ännu större nedsättningar t. o. m. år 1886, hvarigenom man, för att »gå varsamt framåt», fördröjde fullbordandet af den i så många hänseenden vigtiga norra stambanan.

* * *

I fråga om utvecklingen af det privata jernvägsnätet, som skulle till hufvudbanan framföra jordbrukets och industriens alster, var förhållandet ännu betänkligare, ty under ett helt tiotal år eller från 1862 års riksdag till 1871 års utlemnades icke något af de från landets alla delar sökta lånebidragen till jernvägsbyggnader.

Och detta under en tid då allt bort göras för att rycka landet ur den betryckta ekonomiska ställning, hvaruti det

kommit, under en tid, då, som hvar och en som lefde i slutet af 1860-talet torde minnas, nöden och arbetsbristen voro betänkliga, men tiggeriet och brotten så mycket kraftigare florerade och togo öfverhand som ogräs i en utsugen åker.

En mängd ansökningar om lån till sådana företag hade lagts på hög i civildepartementet, der Adlercreutz efterträdt Lagerstråle, utan att vinna något afseende, och vederbörande tycktes hafva öfvergått till den åsigten, att jernvägsbyggandet för framtiden borde så mycket som möjligt inskränkas och fördröjas.

Otto Carlsund och jag intrigera mot systemet.

Redan 1852 hade jag, som förut är anfördt, under ett besök vid Motala verkstad gjort bekantskap med den ovanligt framstående chefen kapten Otto Carlsund, och ju mera lierad och förtrogen jag under årens lopp blef med den skicklige ingeniören och utmärkte mannen och den redbare vännen, desto mera lärde jag vörda, älska och värdera honom. Uti en biografi, som på anmodan af Kongl. vetenskapsakademien skrifvits öfver Carlsund, äfvensom en kort uppsats om honom i föregående delar af detta arbete, har jag, så godt jag kunnat, sökt teckna honom sådan han var och sådan jag ännu saknar och sörjer honom.

Carlsund och jag, som blifvit intima vänner, sammanträffade ofta i Stockholm under denna tid och ännu oftare, efter 1870, då han blef ledamot af riksdagen.

Med undantag af tullfrågan, hvaruti Carlsund trodde sig vara och uppträdde såsom en renhårig protektionist, ehuru han med sin frisinnade uppfattning af förhållandena i allmänhet i sjelfva verket icke *kunde* vara anhängare af en doktrin, som under »fosterlandets högt burna blågula fana» visat sig bära icke så litet maktbegär, egennytta, chauvinism och reaktion i skölden, hade Carlsund och jag samma åsigter i politik, i statsekonomi och andra frågor. Och det var alldeles gifvet, att vi

såsom ingeniörer, skulle på det lifligaste intressera oss för kommunikationerna — på hvilkas förbättrande och fullkomnande landets utveckling var i så hög grad beroende — och i synnerhet för det förnämsta kommunikationsmedlet: jernvägarne.

Man skulle ju vara blind för att icke inse, att förbättrade kommunikationer voro och äro det första villkoret för ett lands förkofran i industrielt och andra hänseenden under täflingen med andra länder och att ingenting, under då för handen varande svåra ekonomiska förhållanden, skulle så mycket bidraga till upphjelpande af den nedtryckta stämningen, till minskande af arbetslösheten, till uppmuntran af företagsamhet, och under den allmänt rådande misströstan ingifva mod och förhoppningar om en bättre framtid, som ett, försigtigt och klokt lemnadt, statsunderstöd till naturliga näringar och allmännyttiga arbeten, företrädesvis till jernvägsbyggnader i större skala.

Och icke nog med den materiela vinsten. Genom sådana anläggningar och kommunikationsväsendets utveckling, skulle derjemte helt naturligt svenskarnes beröring med utlandet komma att ökas, affärsverksamheten utsträckas och utvecklas och ett mycket och välbehöfligt nyttigt vidgande af vyer och åskådningssätt vinnas, samt, ej minst vigtigt, genom jernvägsförbindelsen öfver riksgränsen skulle personlig bekantskap uppkomma och förbindelser knytas med brödrafolket på andra sidan Kölen.

Svenskarne skulle genom denna närmare beröring med utlandet finna, att det icke längre ginge an att sitta förnämt isolerade, »tronande på minnet af fornstora dar», utan att det fastmera gällde, att taga plats uti och följa med den nyaste tidens snabbt framilande borgerliga triumfvagn, om man ej skulle blifva efter andra nationer i tidsenlig, andlig och materiel utveckling.

Med klar insigt härom, gjorde Carlsund och jag allt hvad vi kunde för att genom artiklar i tidningarna, broschyrer, muntlig inverkan på bekanta ledande män i riksdagens båda kamrar och på andra sätt utbreda insigter om nödvändigheten af kommunikationsväsendets skyndsamma förbättrande, genom större anslag till statens jernvägsbyggnader samt kontinuerligt understöd

för byggandet af privatbanor, i form af lån till samma ränta, som staten sjelf fick betala.

Ehuru ännu icke ledamot af den nya riksdagen, följde jag med största intresse de olika frågorna. Hos Carlsund, som alltid, då han besökte Stockholm, bodde på Hôtel Rydberg, sammanträdde ofta under åren 1867- till i början af 1870-talet ett litet särskildt »*välfärdsutskott*», bestående af frisinnade, framsynte riksdagsmän, en och annan af hans yngre kamrater i Vetenskapsakademien, tidningsmän, litteratörer, konstnärer m. fl. Vi åto vanligen middag tillsamman vid ett enskildt bord, och efter middagarne diskuterades uppe på Carlsunds rum vid en kopp kaffe och en cigarr dagens vigtiga frågor, och åtskilliga beslut fattades, hvilka genom derpå följande bearbetning i tidningspressen och man och man emellan, icke blefvo alldeles utan inverkan på ärendenas afgörande i riksdagen.

Efter årslånga arbeten hade vi äfven glädjen finna att vi icke arbetat förgäfves, hvad jernvägarne beträffar och äfven i andra vigtiga frågor.

Femte — eller sjette — jernvägskomiténs förslag.

Medan ofvanstående passerat hade efter anställda lokalundersökningar under åren 1864 till 1871 en mängd förslag till enskilda jernvägsbyggnader af mig upprättats, såsom, bland andra, emellan:

Venersborg och norska gränsen,

Stenstorp och Tidaholm,

Stenstorp-Hjo,

Vestervik öfver Vimmerby till södra stambanan,

Kalmar och Nybro,

Hallsberg, Motala och Mjölby,

Pålsboda och Mjölby med utgrening till Finspong och Norrköping,

Halmstad och Vernamo,

Krossekärr och Falun (»Stora bergslagsbanan») m. fl.,

hvarjemte de gamla planerna till jernvägar emellan Vesterås och Falun samt Frövi och Falun af mig omarbetades allt till en sammanlagd längd af bortåt 2,000 kilometer.

Påtryckningen på regeringen och riksdagen blef härunder allt starkare och oemotståndligare, och till vinnande af betänketid tillsattes, med anledning af statsutskottets vid 1870 års riksdag gjorda uttalande i den privata jernvägsbyggnadsfrågan, samma år — som vanligt — en ny jernvägskomité — den femte eller sjette i ordningen tror jag att det var —

Denna komité, bestående af landshöfdingen grefve G. Lagerbjelke, friherre Funck, intendenten vid statens jernvägar, Elworth, trafikchefen vid Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banan, grefve Taube, ledamoten af riksdagens andra kammare, Carl Ifvarson och kapten Brummer, slog sig ned vid en af vestkustens badorter, förmodligen för att inandas friska och luftiga idéer. Närheten af hafvet måtte emellertid haft den inverkan att betänkandet blef temligen — vattenhaltigt.

* * *

Under det att frågan om de enskilda jernvägarne dryftades i tidningarna och af komitén vid vestkusten, utspreds ryktet, att ett utländskt konsortium ville åtaga sig utförandet af de tillämnade privata jernvägsanläggningarna, mot erhållande af en fjerdedel af anläggningskostnaden såsom statsanslag utan återbetalningsskyldighet, och i artiklar i tidningarna framhölls det fördelaktiga så väl för staten som enskildt att egna all uppmärksamhet åt »ett så fördelaktigt anbud». *)

Och kungl. jernvägskomitén — n:o 5 eller 6 — som legat och plaskat vid vestkusten hela sommaren och säkert haft

*) Såsom upphofsman till detta förslag — i princip det samma som förut tillämpats vid utförandet af Oscarshamn-Nässjö och sedermera vid Halmstad-Nässjö och Nora-Karlskoga-banorna — lär stått samme mr Wilkinson, som grundat ofvannämde anläggningar och komprometterat framstående svenskar, hvilka han förmått ställa sig i spetsen för företagen, kastat skugga inför utlandet på svensk redbarhet, föranledt enorma förluster för sina egna landsmän och, sedan slutligen penningetillgångarne utsinat, lemnat efter sig ofullbordade, illa utförda arbeten och usel materiel.

mycket trefligt, men möjligen kommit under fund med att den »tagit sig vatten öfver hufvudet», fann slutligen allra enklast och förenadt med minsta tankeansträngning att adoptera detta missfoster som sitt eget barn och tillstyrkte i underdånighet att en fjerdedel af anläggningskostnaden skulle af staten lemnas utan återbetalningsskyldighet till blifvande enskilda jernvägsbyggnader. *)

Kongl. Maj:t äskar fem millioner kronor — riksdagen beviljar tio millioner till enskilda jernvägsbyggnader.

Följden af detta betänkande blef att kongl. maj:ts regering, efter jernvägsstyrelsens och andra vederbörandes hörande och tillstyrkan, vid 1871 års riksdag proponerade att 5 millioner kronor, med 1 million årligen, skulle under kommande 5 års tid, ställas till kongl. maj:ts disposition, att användas till »försträckning eller anslag utan återbetalningsskyldighet till enskilda jernvägsbyggnader», på sätt komitén föreslagit.

De privata jernvägsbolagen hade visserligen, om denna kongl. proposition godkänts, till skänks af staten erhållit en fjerdedel af anläggningskostnaden, men hade, efter den erfarenhet som vunnits vid de redan utförda enskilda jernvägarne, alldeles säkert icke genom aktieteckning eller på annat sätt kunnat sammanbringa öfriga tre fjerdedelar. Och följden häraf hade efter all anledning blifvit den, att jernvägsbolagen måst kasta sig med det erhållna statsbidraget och den aktieteckning och de naturabidrag som kunnat erhållas i armarne på »smarta grundare», som fått öfvertaga allt detta mot löfte om att arrangera om jernvägarnes utförande emot erhållande af aktier och obligationer, för hvad som kunde fattas i den erforderliga byggnadskostnaden samt — till ersättning för sitt besvär. —

*) Rättvisan fordrar likväl det erkännandet, att tvenne af ledamöterna i komitén, trafikchefen grefve A. Taube och Carl Ifvarson reserverade sig mot detta i hög grad vådliga och opraktiska förslag.

Vid Halmstad-Nässjö, Nässjö-Oskarshamns, Nora-Karlskoga och Gellivara-banorna tillgick det sedan på detta sätt, hvarom mera längre fram.

Det behöfver väl knappast påpekas, hvilket obehag, hvilka svårigheter och förluster, hvilket beroende för bolagen och de trafikerande, ja till och med hvilka politiska förvecklingar skulle kunnat uppkomma, genom att på detta sätt inblanda mäktiga utländska korporationer i våra inre ekonomiska angelägenheter. Härom äro tankarne förmodligen numera icke delade.

Och utom allt detta, hade staten onödigtvis förlorat den fjerdedel af de privata jernvägarnes byggnadskostnad, hvilket visat sig icke blifva förhållandet, om bidragen — såsom både förut och sedan skett — lemnades i form af lån.

* * *

Komiténs förslag, som ifrigt förordades från jernvägsauktoriteternas sida och i insända artiklar i en del af pressen, hade äfven vunnit stora sympatier inom riksdagens kammare och hos dem, som önskade statsbidrag till jernvägsbyggnaden.

Det föreföll så enkelt att lemna den af staten skänkta fjerdedelen af anläggningskostnaden jemte hvad som i öfrigt kunde sammanskrapas till de entreprenörer, som så välvilligt erbjödo sig anskaffa hvad i öfrigt fattades för jernvägsanläggningens utförande. Derefter kunde man lugnt lägga sig att sofva — låta entreprenörerna styra och ställa med saken huru de behagade och vakna upp — vid inbjudningen till invigningsfesten. Ingen reflekterade öfver något så oväsentligt som garantier att arbetet skulle utföras ordentligt och väl, och ingen hade funnit nödigt att taga notis om erfarenheten från redan enligt detta system, utförda jernvägsbyggnader i Sverige.

* * *

Ånda sedan 1862—63 års riksdag och genom mina jernvägsarbeten i olika delar af landet, var jag bekant och vän med de förnämsta ledande männen i riksdagens båda kamrar, såsom

i första kammaren, f. d. landtmarskalken grefve Lagerbjelke, grefve von Platen, statsrådet Malmsten, generaldirektörerna Bennich, Roos och Almquist, bankdirektören A. O. Wallenberg, baron Beck-Friis, landshöfdingarne Bergman, Leyonancker och Stråle, brukspatronerna Carl Ekman, G. och A. de Maré, C. Petre, A. Koch, Rolf Adlersparre, Svedberg, Montgomery-Cederhjelm och baron Tersmeden, doktor C. Dickson, häradshöfding Björkenstam, kommendör Skogman, ryttmästare Hallenborg, öfverste Lilliehöök, kapten Storkenfelt, grefve Gustaf Sparre, friherre Fredrik von Essen, öfverjägmästaren Tornérhjelm, f. d. ordföranden i Gefle-Dala jernvägsstyrelsen öfverste-löjtnant Nisser, rektor Dahm, prosten Schönbeck m. fl., och i den andra kammaren: landshöfdingarne grefve Eric Sparre och Asker, generaldirektör Almquist, L. J. Hierta, A. Adlersparre, häradshöfding Dufva, kapten Carlsund, fabriksidkaren Sääf, Emil Key, Ola Bosson Olsson, Sven Nilsson i Efveröd, Carl Ifvarsson, Ola Jönsson, Per Nilsson i Espö, Lyttkens, häradshöfding Norin, Viktor Rydberg, Sven Andreasson, auditör Grenander, direktör Grill, Arvid Gumælius, Nils Larsson i Tullus, A. P. Danielsson, Olof Jonsson i Hof och Liss Olof Larsson och många flera. Bland mina vänner i andra kammaren satte jag synnerligen högt såsom politiska personligheter af hög rang Sven Nilsson i Efveröd, Carl Ifvarsson och Nils Larsson, i alla hänseenden utmärkte män, och vid hvilka jag var fästad med uppriktig högaktning och vänskap intill deras död. *)

Under min egen sedermera blifvande adertonåriga riksdagsmannabana var jag lierad med många af dessa framstående män.

Det var i första rummet med Emil Key, som jag, utom Carlsund, konspirerade i jernvägsfrågan, och båda voro vi fullkomligt eniga med mig i princip om sättet för statsunderstöds lemnande till åstadkommande af jernvägsnätets utveckling.

*) Dagen före sin död sände Carl Ifvarson mig sitt fotografiporträtt med några vänliga afskedsord.

* * *

När kongl. maj:ts proposition i den privata jernvägsfrågan vid 1871 års riksdag framlagts, blefvo goda råd dyra. Saken gällde icke blott att söka förmå riksdagen afslå en k. proposition, som ifrigt förfäktades af jernvägsintressenterna, hvilka naturligtvis tyckte det vara vida fördelaktigare och beqvämare att erhålla en skänk än ett lån, som skulle återbetalas, och som således egde mångas sympatier i båda kamrarne — utan att i stället genomdrifva ett anslag till större belopp som i form af lån skulle lemnas till åstadkommande af enskilda jernvägsbyggnader, hvilket hade blifvit så mycket nödvändigare, sedan frågan om »den stora bergslagsbanan», hvartill plan af mig år 1870 uppgjorts, tillkommit.

Genast efter det att den kongl. propositionen sett dagen, reste jag in till Stockholm från Steninge, som jag då egde, och efter en lång öfverläggning med Carlsund och Key öfverenskoms att jag skulle skrifva några artiklar i tidningarna, med framhållande af fördelarne uti att ställa 10 millioner kronor till kongl. maj:ts förfogande, att användas till understöd i form af lån, i stället för 5 millioners anslag utan återbetalningsskyldighet, hvilka artiklar sedermera i broschyrform skulle utdelas i riksdagens båda kammare.

Key å sin sida åtog sig att i statsutskottet yrka på att 2 millioner kronor om året i stället för 1 million under 5 års tid eller tillsammans 10 millioner kronor ställdes till kongl. maj:ts förfogande, att utlemnas såsom lån med högst $^2/_3$ af anläggningskostnaden till privata jernvägsbolag, hvilka förbunde sig, att genom aktieteckning, sammanbringa den återstående tredjedelen.

Inom utskottet väcktes under öfverläggningen många andra förslag och till betänkandet fogades ett flertal reservationer, men slutet blef att riksdagen, med förkastande af komiténs förslag, afslog kongl. maj:ts proposition och till vederbörandes allra högsta förvåning, anvisade icke 5 utan 10 millioner kronor till privata jernvägsbyggnader att användas i form af lån — till högst

två tredjedelar — med återbetalningsskyldighet, eller just hvad mina vänner och jag under många år arbetat för. *)

Resultatet af detta riksdagens beslut blef, som det kunde väntas, tillfredsställande.

De enskilda svenska jernvägarne i Sverige hafva sedermera utvecklats på ett, efter våra förhållande, kolossalt sätt och uppgå då detta skrifves, till en sammanlagd längd af bortåt 7,000 kilometer mot statens omkring 3,800 kilometer. Och hade det förslag som 1859 års jernvägskomité, sammansatt af dåvarande styrelsen för statens jernvägsbyggnader, i underdånighet framlade, *att enskilda jernvägsbolag icke skulle erhålla koncession eller understöd af staten till utförandet, »förr än tillräckliga medel för statsbanornas fullbordande blifvit afsatta», och den arbetskraft och ingeniörserfarenhet landet hade att bjuda på, kunde afvaras från statsjernvägsbyggnaderna,* förverkligats, hade Sverige i nuvarande stund icke egt mer än en bråkdel af detta betydande nära 7,000 kilometers enskilda jernvägsnät.

Huru mycket detta lokal- och bibanenät emellertid bidragit till landets förkofran, industriens och näringarnas utveckling, att ej förglömma ökningen af trafiken å statens egna jernvägar, kan en hvar för närvarande sjelf bedöma, då man får veta att bruttoinkomsten på Sveriges enskilda jernvägar år 1899 uppgick till 40,750,000 kronor eller till omkring en tredjedel af hela statsbudgeten. **)

*) Som bekant hafva under senare tider alla de, som på minsta sätt vågat opponera sig emot, att en mycket stor del af statens inkomster skola användas till opraktiska militära ändamål, såsom den dyrbara och fullkomligt odugliga härordning Sverige nu eger, erhållit namnet "nihilister".

På 1860-talet hade de riksdagsmän som vågade uttala sig något kritiskt rörande statens jernvägsbyggnader och trafikens bedrifvande, erhållit samma "hederstitel", och det var dessa "nihilister" som genomdrefvo beslutet att ställa 10 i stället för 5 millioner kronor till kongl. maj:ts disposition, för åstadkommande af blifvande enskilda jernvägsanläggningar. Och dermed var försöket att "bromsa" sådana jernvägsföretag, en gång för alla afklippt.

**) Såsom bevis på den vinst statens egna jernvägar haft af de enskilda bibanorna må anföras, att före Borås-Herrljunga- och Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banornas anläggning fanns ingen station vid Herrljunga, men redan år 1896 hade stambanan här en inkomst, hufvudsakligast genom tillförseln från dessa bibanor, af 522,481 kronor. Vid Alfvesta station uppgick inkomsten 1863, eller året före Vexiöbanans fullbordande, till

Oskarshamn-Nässjö jernväg.

På hösten 1875 fick jag i Stockholm emottaga besök af en ung ståtlig engelsman af ett ovanligt distingeradt och tilldragande utseende, hvilken presenterade sig som löjtnant Palmer vid engelska flottan, son till en af direktörerna i »Bank of England». Han meddelade att engelska banken var egare till obligationer i Oskarshamns-Nässjö-banan till en nominalt värde af 100,000 pd. st. och att han blifvit af sin fader utsänd att taga reda på jernvägens värde och uttalade den önskan, att jag skulle medfölja honom på en besigtning af densamma samt afgifva yttrande i tekniskt och merkantilt hänseende.

Intagen, som jag genast blef, af den unge mannen med det vackra utseendet och det öppna, frimodiga väsendet, lofvade jag med nöje att medfölja honom till Oskarshamn. Och ett par dagar derefter reste vi till Småland, der vi tillbragte omkring en vecka tillsammans på det mest angenäma sätt.

Sällan har jag sammanträffat med en sådan gentleman ända ut i fingerspetsarne.

* * *

Oskarshamn-Nässjö-banan är af ej obetydligt kulturhistoriskt intresse, såsom varande föregångaren och mönstret för trenne andra svenska jernvägar, Halmstad-Nässjö, Nora-Karlskoga och Luleå-Gellivare och »grundades» af en engelsk svindlare vid namn Wilkinson, hvilken genom det sätt, hvarpå dessa jernvägsföretag organiserades och utfördes, förorsakat sina landsmän oerhörda förluster, rubbat förtroendet till en mängd framstående svenske mäns redbarhet, och för egen del måste hafva stoppat

---

13,461 kronor, men 1896 till 357,625 kronor. Vid Hessleholms station inflöt året före Kristianstads-Hessleholms-banans fullbordande 54,287 kronor mot 617,000 kronor år 1896, då ett par andra bibanor tillkommit, och slutligen hafva vid Eslöfs station efter Ystad- och Landskrona-Helsingborgsbanornas tillslutning 1864, trafikinkomsten vid denna station ökats från 12,752 kronor till 879,365 kronor år 1896.

Staten har således erhållit en mycket hög ränta på de medel som lemnats såsom lån till åstadkommande af enskilda jernvägar.

millioner i sina rymliga fickor, för så vidt icke, som det emellanåt inträffar — »f-n tagit igen sitt lån» — — —

Det kan ju derför vara af intresse känna denna jernvägs historia, grundad på offentliga handlingar, kontrakter, bref m. m. äfvensom de upplysningar, som förut lemnats mig af den förste ordföranden i Oskarshamn-Nässjö-banans styrelse, ryttmästaren von Hultenheim, och som sedermera kompletterades af mr Palmer.

* * *

År 1867 väcktes frågan om en jernväg från Nässjö station å södra stambanan till Oskarshamn. Och att jag kom att erhålla en inblick i denna jernvägsfråga, härledde sig af ett bref dateradt den 8 nov. 1868, från förutnämnde ordföranden i styrelsen, ryttmästare J. Hultenheim, hvaruti meddelades att underhandlingar genom en af styrelseledamöterna, en engelsman vid namn Milne, inledts med en bekant till denne, ingeniören Wilkinson, som anskaffat ett anbud från en engelsk entreprenadsfirma, mrs Morton & Son, om öfvertagandet af jernvägsbyggnaden på entreprenad. Tillika sände han mig en trafikberäkning med storståtliga runda summor jemte det förslag till kontrakt, som herr Wilkinson afgifvit, med anhållan att jag skulle uttala mina tankar om detsamma.

Detta dråpliga kontraktförslag innehöll bland annat i hufvudsak:

att banan skulle få byggas med 15 fots bankbredd och räls af 15 skålpunds vigt pr fot samt lutningen 1 : 60,

att entreprenören skulle aflöna ingeniör Wilkinson,

att herr Wilkinson i egenskap af chefsingeniör skulle få utstaka och lägga jernvägen hvar och huru han ville, mellan vissa bestämda stationspunkter,

att entreprenören, till den 15 mil långa banan, som beräknats få en betydande och tung trafik, skulle lemna tillsammans 5 lokomotiv, 18 passagerare- och 126 lastvagnar, samt

att jernvägsbolaget skulle betala för en så tarflig bana, med så

knappt tilltagen rullande materiel*) (icke ens hälften af behofvet) efter 5,500 pd. st. pr engelsk mil, eller öfver 10 millioner kronor, samt dessutom fritt lemna nödigt jordområde, syllar, byggnads- och stängselvirke m. m., hvilket kunde uppskattas till minst ett par millioner kronor. Således öfver 800,000 kronor pr svensk mil eller mera än hvad statens jernvägar kostade.

Af de förslagsvis beräknade 10 millionerna skulle jernvägsbolaget emellertid endast behöfva betala kontant omkring en (1) million kronor och lemna det öfriga in natura samt i aktier och obligationer, efter 5,500 pd. st. pr engelsk mil, allt efter det att banan blef färdig.

Jag besvarade genast brefvet och afrådde på det bestämdaste att bygga en jernväg, som enligt den förevisade trafikberäkningen skulle få en stor och tung trafik, på föreslaget sätt och anmärkte att, då inga detaljerade bestämmelser ingingo i kontraktet, det i sjelfva verket öfverlemnades åt entreprenörens godtycke att utföra arbetet huru han behagade, så mycket mera som det med temlig säkerhet kunde antagas, att herrar Milne, Wilkinson och Morton voro kompanjoner. »Och alldeles gifvet vore» — tillade jag — »att entreprenören, då betalningen utgick pr engelsk mil, skulle utan afseende på blifvande trafikförmåga komma att lägga banan i alla möjliga krokar för besparing af arbete, och af samma skäl skulle lutningen 1:60 komma ifråga mer än det vore nödvändigt.»

Dessutom antydde jag faran af liqviden medelst aktier och obligationer, hvarigenom entreprenören, som måste förvandla dessa i penningar, säkert skulle komma att »jobba» och utsätta styrelsen för många obehag.

Jag föreslog derför att en detaljerad plan skulle uppgöras för hela banbyggnaden af kompetent svensk ingeniör och fastställas af kongl. maj:t efter granskning af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, och att derefter med denna plan såsom grund, kontrakt skulle uppgöras om banbyggnaden.

---

*) För ordinarie trafik räknar man *minst* 1 lokomotiv och 20 lastvagnar pr svensk mil, hvilket för Nässjö-Oskarshamn-banan skulle gjort 15 lokomotiv i stället för 5 och 300 vagnar i stället för 126.

Ryttmästaren Hultenheim tackade för dessa råd, hvilka han tycktes hafva funnit förestafvade af intresse för saken och värda att fästa sig vid, och frågade om jag ej skulle vilja närvara vid ett tillämnadt möte med herr Wilkinson och entreprenören, som väntades till Sverige, hvarpå jag svarade, »att jag med nöje skulle inställa mig, när så önskades».

Herr Wilkinson infann sig i sällskap med mr Morton, men hade förmodligen genom sin landsman mr Milne, som inledt underhandlingen mellan Wilkinson och jernvägsstyrelsen, fått kännedom om min skrifvelse, och att meningen vore att tillkalla mig såsom rådgifvare åt jernvägsstyrelsen, när entreprenadkontraktet skulle uppgöras. Och då vederbörande förutsågo att detta antagligen skulle korsa deras planer, framställde mr Wilkinson genast vid ankomsten till Oskarshamn det ultimatum, att jernvägsstyrelsen inom två timmar skulle antaga hans och mr Mortons anbud, annars förföll detsamma ohjelpligt. Och jernvägsstyrelsen, som befarade att jernvägsfrågan skulle förfalla om W:s förslager icke antogs och inte alls tänkte på följderna af att lemna sig i händerna på entreprenören i fråga om arbetets utförande, den svaga konstruktionen af banan, den fasta och rullande materialens beskaffenhet och otillräcklighet m. m. *) samt liqviderandet medelst papper, tyckte det vara ett allt för godt tillfälle att få den 14 mil långa banan byggd för ett jemförelsevis obetydligt kontant tillskott och jord jemte natura-effekter, som kommuner och enskilda finge bestå (aktierna och obligationerna kostade ju inte mera än papperet och tryckningen) antog efter en kort öfverläggning herr Wilkinsons anbud, hvarefter kontraktet i en handvändning afgjordes med mrs Morton & Son om arbetets utförande.

Glädjen och belåtenheten var nu stor å ömse sidor och jag fick ett telegram så lydande:

"Oskarshamn 25/3 69.

Major Adelsköld, Märsta, Steninge.

Af omständigheter nödgade att i dag underteckna kontrakt med Morton. Vidare genom bref. *Hultenheim.*"

*) Rörande Nässjö-Oskarshamns-banan finns ett betyg af en svensk jernvägsembetsman, som framlades då obligationerna skulle afyttras i England, innehållande uppgift att "banan utfördes fullt jemförlig med svenska statens jernvägar". Se "Offentliga handlingar rörande Nässjö-Oskarshamns jernväg" n:o 3.

Huru mycket herrar Milne och Wilkinson för sin privata del fingo af kontanterna och värdepapperen känner jag icke exakt, men genom antydningar af personer i orten och löjtnant Palmer lärer det nog tillsammans uppgått till ett ansenligt belopp.

Nu började arbetet, men till följd af omöjligheten att till hvad pris som helst afyttra de värdefulla papper entreprenören emottog såsom liqvid, trots mr Wilkinsons oförsynta missbruk af de aktade svenska styrelseledamöternas namn, missledande uppgifter *) och trafikberäkningen stoppade arbetet snart och den förste entreprenören reste sin väg med tomma händer — sades det. **)

Herr Wilkinson vände sig då till en af sina bekanta, direktören i den ansedda »Union Bank» i London, mr Ricardo, och erbjöd den senare en rundlig handtryckning, om han kunde förmå banken att under tre år garantera ränta på ett visst större belopp af Oskarshamn-Nässjö-banans »debentures» (obligationer) som förklarades vara tillräckligt för jernvägens fullbordande.

Saken arrangerades på det sättet att mr Ricardo stoppade handen med handtryckningen i sin ficka och Union bank förband sig att öfvertaga och placera obligationerna, under förbehåll att ett så stort belopp deraf nedsattes i banken, att det räckte till utdelning af räntan, som banken skulle garantera under tre år till 1874.

På detta sätt placerades 180,000 pd. st. (3,240,000 kronor) af jernvägens obligationer, hvilka skulle löpa med 6 procens ränta och öfvertagas af banken till ett pris af 78 procent.

En ståtlig »Prospektus» uppgjordes nu, uti hvilken lånet den 30 mars 1871 utbjöds genom Union bank och mr Ricardo, under bankens garanti af ränta under tre år, eller den uppgifna byggnadstiden.

Uti denna prospektus funnos emellertid införda en mängd så vilseledande och för Sverige komprometterande uppgifter att svenska ministern i London, friherre Hochschild, fann sig för-

*) Det inbetalta aktiekapitalet var endast en million kronor.

**) På entreprenören herrar Morton & Son förlorade bolaget 1,068,635 kronor. Se N.-O.-banans revisionsberättelse.

anlåten, att i tidningen Times för den 21 april samma år införa en vederläggning och förklaring om jernvägsbolagets position, och de lemnade uppgifternas rätta värde.

Under de trenne veckor som förflutit mellan prospektens utfärdande och ministerns officiella förklaring hade allmänheten, dårad af de höga räntor och Unionbankens garanti, slagits om att komma i besittning af så värdefulla papper, och köpte dem till stigande priser.

Kort efter Times-artikeln anlände till Sverige följande telegram lydande i öfversättning:

"London 26/4 1871.

Nässjö-Oskarshamns obligationer stå i pari med 1/2 procents premium. Innehafvarne uppskrämda af falska rykten.*) *Beattie*, Union Bank."

* * *

Arbetet å banan kom nu åter i gång med en ny entreprenör. Men arbetet gick långsamt, utfördes vårdslöst och de genom Union bank upplånade penningarne började taga slut.

Styrelsen anhöll då hos kongl. maj:t om ett anslag af en million kronor utan återbetalningsskyldighet till banans fullbordande.

På kongl. maj:t proposition beviljade riksdagen äfven detta understöd, men med det om klokt förutseende vittnande tillägget till de föreslagna vilkoren, att anslaget icke skulle utgå förrän banan var färdig, afsynad och godkänd af styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader.

Under tiden hade de penningar, som erhållits genom Union bank, tagit slut, och nu gällde det att komma åt statsanslaget i förtid. Detta lyckades också på följande behändiga sätt. Ett kommanditbolag G. & W. i Stockholm lofvade nemligen anskaffa penningar mot vilkor att för egen del såsom provision erhålla tio (10) procent af millionen eller 100,000 kronor, och att jernvägsbolaget anskaffade af kommanditbolaget godkänd säkerhet

*) Med orden "falska rykten" menades förmodligen minister Hochschilds artikel i Times, med anledning af hvilken obligationerna nedgingo i kurs.

för jernvägsarbetets fullbordande, så att statsmillionen verkligen skulle komma att utbetalas.

Under jernvägsbolagets allmänt bekanta prekära ekonomiska omständigheter, må man ej undra på om hrr G. & W. togo för sig så mycket de kunde och sökte ställa sig i säkerhet för förlust.

Nu voro goda råd dyra och beslut fattades att verkställande direktören i jernvägen (hvilken i förbigående sagdt meddelat alla de märkvärdiga penningetransaktioner, som här komma att delgifvas) och herr Wilkinson skulle ånyo vända sig till den förre hjelparen i nöden, mr Ricardo, som ansågs ega en ganska betydlig förmögenhet, och begära hans borgen för återbetalningen af millionen hos kommanditfirman.

Mottagna hos Ricardo, meddelade Wilkinson sorgebudet att de medel som influtit genom de af Union bank garanterade obligationerna voro slut och att arbetena för tillfället lågo nere af brist på penningar, men tillika den glädjande underrättelsen, »att svenska staten på vissa vilkor, af mindre betydelse» anslagit en million kronor till jernvägens fullbordande »och således kunde anses vara intresserad af företaget», samt att en bankfirma i Stockholm erbjudit sig förskottera dessa penningar, blott mr Ricardo — »för formens skull» — gick i borgen för återbetalningen, hvilket icke medförde någon risk alls, alldenstund jernvägen med detta belopp efter mr Wilkinsons bestämda påstående kunde fullbordas, hvarefter statens anslag utbetalades.

Då mr Ricardo emellertid förargad bestämdt förklarade att han icke ville hafva vidare med jernvägen att skaffa än som skett, anmärkte mr Wilkinson:

»Tja! Men min bäste Sir, då kan jernvägen icke fullbordas, vi förlora den million kronor som svenska riksdagen anslagit, och om jernvägen icke fullbordas, komprometteras Union bank, som på edert föranledande upplagt obligationslånet och garanterat ränta derå. Och de aktier och obligationer ni sjelf bekommit såsom en ringa ersättning för edert besvär och välvilliga åtgörande, äro af intet värde, i stället för det högst betydliga de säkert komma att få, när trafiken kan öppnas. Gefle-Dala-

jernvägen, som har ungefär lika trafikförhållanden som Oskarshamnsbanan skulle komma att få, genom de ofantliga skogar som omgifva densamma, har lemnat 15 procent utdelning på aktierna. Dessutom — tillade han — är det ju inte meningen, att ni skulle gå i borgen för intet» *) — — —

På dessa både talande — och »klingande» — skäl och hägringar af de 15 procenten lät mr Ricardo förmå sig att teckna på borgen på lånet af herrar G. & W. Genom detta »grepp» bekom jernvägsbolaget, sedan räntor och kommissionsarfvoden afgått med 226,954 kr. 79 öre, på sin lott 773,045 kr. 21 öre af millionen att röra sig med tills vidare.

Snart var emellertid äfven dessa medel förbrukade, och ånyo begåfvo sig mr Wilkinson och verkställande direktören till mr Ricardo.

»Well, mr Ricardo» — sade Wilkinson stigande in på Union banks hufvudkontor med hatten på hufvudet. Sedan Ricardo kommit riktigt i fällan tyckte han sig förmodligen icke vidare behöfva krusa. — »Nu äro penningarna åter slut och ni har inte annat att göra än att på ett eller annat sätt skaffa oss hvad som ytterligare erfordras, ty annars gör ni en icke obetydlig förlust och är ohjelpligt komprometterad.»

Ricardo, som var italienare med hett blod, rasade som en tiger i bur, under det att Wilkinson var fullkomligt kall, och resultatet blef att han denna gång och sedermera efter hand tvingades öfvertaga stora partier obligationer och aktier, hvilka af honom diskonterades i Union bank, Westminster bank och Bank of England, så länge tills mr Ricardos kredit var slut, och han stupade, som det uppgafs af mr Palmer, med omkring 5 millioner kronors förlust på Nässjö-Oskarshamns-banan.

---

*) Under ett af mina besök i London kort efter det detta passerat, sammanträffade jag å generalkonsul Totties kontor med och blef personligen bekant med mr Ricardo, som efter upplysning af William Tottie, att jag var jernvägsingeniör och bland annat byggt Gefle-Dala-banan, sade sig vara intresserad i Oskarshamnsjernvägen och frågade, om jag trodde att trafiken å densamma skulle blifva lika stor som å Gefle-Dala. "Nej, bestämdt inte" — svarade jag. "Oskarshamnsbanan passerar endast genom redan förut uthuggna skogstrakter, under det att Gefle-Dala jernväg har öfver 10,000 engelska qvadratmil urskogar att hemta trafik ifrån." Mr R. upptog denna upplysning med mindre tillfredsställelse, anmärkte Tottie efteråt.

På detta sätt tillgick det, att dessa trenne Englands förnämsta banker blefvo innehafvare af en stor del af Oskarshamnsbanans värdepapper, samt att löjtnant Palmer, son till en af direktörerna i Bank of England, utskickades för att taga reda på huru penningarne användts och på pantens värde.

Ryttmästare Huttenheim, som var en mycket framstående och fullkomligast hederlig man, en gentleman i alla hänseenden, grämde sig så mycket öfver de Wilkinsonska transaktionerna vid Oskarshamnsbanans byggnad, att hans lif antagligen derigenom förkortades.

Uti bref till mig beklagade han på det högsta, att styrelsen icke följt mitt råd att skaffa bättre garantier af herr Wilkinson och hans entreprenörer.

Oaktadt exemplet från Oskarshamn-Nässjö-banan borde varit afskräckande, lyckades det sedermera samme herr Wilkinson att på enahanda vilkor öfvertaga byggnaden af Halmstad-Nässjö, Nora-Karlskoga och Gellivara-jernvägarne, med samma påföljd af vårdslöst utförda banbyggnader och gränslöst obehag och förluster för bolagen och dess styrelser och ej minst för hans egna landsmän, som på dessa affärer såsom de bedrefvos, förlorade kolossala belopp.

Landshöfding Leyonancker i Halland, som var ordförande i Halmstad-Nässjö-banan, beklagade sig många gånger öfver de obehag han utstod. Med anledning af Nora-Karlskoga-banan ruinerades flera mycket framstående och ansedda bruksegare. Engelsmännens förluster på Gellivara-banan voro enorma.

Med erfarenhet af dessa jernvägars historia kan man erhålla en föreställning om det jobberi, de obehag och den fara för vår kredit och vårt anseende i utlandet, som otvifvelaktigt kommit att uppstå, om riksdagen år 1871 godkänt det då af kongl. maj:t framlagda komitéförslaget, som först meddelats, att understöd till enskilda jernvägsbyggnader skulle utgå med en fjerdedel af byggnadskostnaden såsom anslag utan återbetalningsskyldighet, i stället för som riksdagen beslutat, med två tredjedelar af samma kostnad, såsom lån mot vilkor i öfrigt att af intressenterna teck-

nades och kontant inbetaltes den öfriga tredjedelen eller hvad som fordrades till företagets fullbordande.

* * *

Efter återkomsten till Stockholm uppsatte jag på mr Palmers begäran en rapport öfver Oskarhamn-Nässjö-banan, upptagande dess vid tillfället varande beskaffenhet och sättet att förbättra densamma i tekniskt hänseende m. m., och då han begärde få veta sin skuld, svarade jag, att »resan med honom varit så angenäm, att detta mer än ersatte det ringa besväret».

Derpå skildes vi åt som de bästa vänner, och jag beklagar att jag sedermera icke haft tillfälle möta honom.

Efter löjtnant mr Palmers återkomst till England fick jag från bankdirektörn mr Palmer (fadern) emottaga en check på 200 pd. st. jemte en mycket vänlig skrifvelse.

* * *

Oskarshamn-Nässjö-banan, som, oaktadt sitt ursprungligen mer än tarfliga byggnadssätt och den usla materialen, till följd af liqvidationssättet till entreprenörerna med aktier och obligationer af föga värde och jobberiet med dessa »värdepapper», säkert kostat 12 millioner kronor, såldes för någon tid sedan till ett konsortium, bestående af bankdirektören Palme, bankiren Carl Cervin m. fl. för en (1) million kronor. Man kan deraf göra sig ett begrepp om de förluster som de lidit, hvilka ända sedan 1868 innehaft denna jernvägs aktier och obligationer.

Grefve Eric Sparres stora jernvägsplan.

Med landshöfdingen grefve E. Sparre, som då var ledamot af Andra kammaren, sammanträffade jag ofta under besöken i hufvudstaden.

Omedelbart efter det att förutnämnda proposition om ett

anslag till en början af 5 millioner kronor att användas till understöd utan återbetalningsskyldighet åt enskilda jernvägsbyggnader inkommit till riksdagen, emottog jag, på Steninge, ett bref från grefve Sparre med anmodan att »*genast* komma till honom för en ytterst viktig sak».

Jag frågade tillbaka per telegraf, om grefven icke ville hedra mig med ett besök å Steninge, men då han saknade tid därtill, reste jag in till Stockholm.

»Nu major, ska vi spänna ett jernvägsnät öfver hela landet!» — ropade han, då jag inträdde i hans skrifrum, der en stor karta öfver Sverige låg utbredd på golfvet. — »Och nu ska vi hjelpas åt att komplettera en plan, som jag redan har klar för mig, och som skall slå ner som en bomb i riksdagen och lite' hvarstans.»

Planen framlades och befanns vara icke mindre omfattande än att ett mäktigt svenskt bolag skulle bildas med en stor bank såsom grundpelare, hvilket bolag skulle åtaga sig, att mot erhållande af den fjerdedel af anläggningskostnaden, som kongl. maj:t begärt af riksdagen, jemte aktieteckning och naturabidrag af dem som ville hafva jernvägar, efter hand utföra alla blifvande enskilda banor, hvarigenom dessa skulle komma att stanna i svenska händer och förskonas från utländskt jobberi.

»De 'krabbsaltarne', som vilja hafva jernvägar» — sade grefven — »kunna omöjligen sjelfva skaffa de tre fjerdedelar som de ska skramla ihop, men detta kan deremot lätt ske genom vår bank, och de utländska spekulanter, som redan låtit höra af sig, finge vända med lång näsa till sitt land igen.

»De enskilda jernvägarne — och hvarför inte statens med?» — tillade han — »skulle på detta sätt kunna åstadkommas utan besvär för egarne, och dertill jemförelsevis billigt, och vårt bolag skulle skörda dubbel vinst på banken och entreprenaderna. Jag ämnar bliiva ordförande i styrelsen för alltsammans och majoren skall blifva vår öfveringeniör. För öfrigt har jag tänkt, att Skandinaviska Kreditbolaget skulle handhafva penningetransaktionerna, Motala verkstad utvalsa rälerna, Trollhättans

mekaniska verkstad tillverka lokomotiv och Atlas vagnar; hvarjemte måhända några andra verkstäder för jernvägsmateriel skulle ingå i vårt bolag.

»Hvad säger majoren om denna plan» — slutade han — »som naturligtvis bör blifva oss emellan tills vidare?»

Jag hade baxnat icke så obetydligt för den kolossala tanken och svarade, att idén var alldeles för storslagen för att omedelbart kunna uppfattas i hela sitt omfång och i alla sina detaljer. Jag lofvade emellertid försöka sätta mig in i frågan och slutade:

»Tror inte grefven att det skulle vara bättre, om de enskilda jernvägarne framdeles som hittills erhöllo två tredjedelar af anläggningskostnaden såsom lån af staten? Detta har ju gått utmärkt vid Borås- och Uddevalla-banorna?»

»Jo, derom är ingen fråga» — svarade han — »men som det nu synes vara förspändt, och jag är öfvertygad att kongl. maj:ts proposition går igenom, måste de bolag som få anslag anlita utländingar för att skaffa hvad som kommer att fattas, och det är just detta jag ville förekomma med vårt svenska bolag, så att de blifvande jernvägsbolagen sluppe att kasta sig med hull och hår, kropp och själ, i armarne på främmande spekulanter, som redan lura på att kapa åt sig de 5 millionerna, och derefter än flere millioner, och inte nog dermed, utan på köpet besittningsrätten till våra förnämsta kommunikationsanstalter, jernvägarne.»

»Häruti är jag fullkomligt ense med grefven» — svarade jag — »men förutser stora svårigheter att kunna här i Sverige bilda ett så omfattande bolag som grefven tänkt sig.»

»Asch! Det skall gå som en dans, ty alla böra ju finna sig intresserade i saken — jernvägsbolagen att få sina jernvägar utförda, verkstäderna att få arbete, och banken och vi att tjena penningar — — — Tja!» och så skrattade han på sitt vanliga sätt så att tårarne kommo honom i ögonen.

»Jag ämnar naturligtvis först uppgöra ett program» — fortsatte han — »och ni skall hjelpa mig med en karta, å hvilken de tillämnade jernvägslinierna skola utläggas. Sedan kommer jag

att kalla ihop, till en början, några få inflytelserika riksdags-, bank- och affärsmän för öfverläggning om frågan, då ni måste vara med och hjelpa till, och sedan dessa, som jag tager för gifvet, enats om saken, slå vi till och bilda det stora bolaget, som ett nafs. Jag skall börja teckningen med ett stort belopp.»

Kort derefter anmodade han mig göra ett besök hos honom en afton i hans dåvarande logis i huset n:o 18 Klara Södra Kyrkogata och medtaga ritsaker. Och när jag kom vid pass kl. 8 på qvällen, var han sysselsatt med att för en renskrifvande dam, diktera förutnämnda program med motivering för det kolossala företaget.

»Se här är en karta öfver Sverige» — sade han och visade på en stor karta, som låg utbredd på golfvet med stambanorna och de färdiga privatbanorna inlagda.

»Rita nu in alla de jernvägar vi tillsammans skola bygga.» Och medan han dikterade, låg jag på golfvet och inritade efter hans föreskrifter jernvägar uti — i ordets egentliga bemärkelse — »långa banor». — — —

»Ska jag rita in den och den linien äfven?» kunde jag fråga.

»Betäck hela kartan med jernvägar, ju flere desto bättre, så många fler intresserade få vi,» ropade han skrattande, så att tårarna runno.

Fram på morgonen var allt detta — både programmet och kartan — färdigt och vi skildes åt.

Såsom förut är anfördt, hade jag emellertid redan på förhand blifvit ense med en af Andra kammarens mera inflytelserike män, Emil Key, om det okloka och vådliga företaget att lemna $^1/_4$ statsanslag till understöd åt enskilda jernvägar och derigenom rent af framkalla jobberi, och Carl Ifvarson, Andra kammarens på den tiden ledande vilja, hade äfven efter en timmes samspråk vunnits för det klokare och mera praktiska sättet att lemna statsunderstödet i form af lån. Och i Första kammaren voro äfven flera af mina vänner för detta sätt att åstadkomma enskilda jernvägar.

Denna fråga kunde derför anses så godt som afgjord i riksdagen.

När derför grefve Sparre i styrelsens lokal i Skandinaviska Kreditaktiebolagets hus fått tillsammans dem, som enligt den uppgjorda planen, jemte honom skulle blifva »gründare» till det stora bolaget och den tillämnade ordföranden och själen i det hela i breda drag framlagt sin plan, uppträdde genast derefter Carl Ifvarson och förklarade med sitt lugna, rakt på saken gående sätt, att han till en början varit med om att staten skulle lemna ett kontant bidrag till åstadkommande af enskilda jernvägsbyggnader. Men att han, dels genom den påtryckning, hvarför han varit utsatt af vänner till de utländingar, som ville komma åt de blifvande jernvägsbyggnadsmedlen, dels ock genom den nu framlagda planen, funnit det af jernvägskomitén och kongl. maj:t föreslagna sättet för understödjande af sådana jernvägsbyggnader i hög grad vådligt. Han ansåg sig derför i kammaren böra rösta emot kongl. maj:ts proposition.

Efter detta yttrande ramlade hela det ofantliga Babelstornet som ett korthus för en vindflägt.

Som på annat ställe förut är anfördt, afslogs äfven kongl. maj:ts proposition om ett anslag af 5 millioner kronor utan återbetalningsskyldighet, och riksdagen lemnade i stället 10 millioner kronor att användas som lån till åstadkommandet af enskilda jernvägsanläggningar.

På hvad sätt grefve Eric Sparre ämnade »pressa» jernvägsstyrelsen och huruledes detta misslyckades.

Då jag vid ett annat tillfälle längre fram besökte grefve Sparre, sade han, och skrattade diaboliskt:

»Nu ämnar jag pressa kongl. trafikstyrelsen.»

»Huru skall detta tillgå?» frågade jag.

»Jo, jag har lyckats i kammaren genomföra en nedsättning i anslaget för trafiken nästa år med 100,000 kronor och vid

kommande riksdag skall det blifva ännu mera» — svarade han och skrattade på sitt egendomliga sätt.

»Grefven tycks inte hafva tänkt på» — anmärkte jag — »att anslaget till statens jernvägstrafik är af 'förslags'-natur och således kan öfverskridas så mycket som helst, utan att riksdagen kan göra något annat vid den saken, än att till slut betala.» —

»Jo, det har jag» — svarade han — »men de våga inte öfverskrida ett anslag, som beslutats efter en sådan diskussion och på sätt som skett.»

Vid följande riksdag visade det sig emellertid, att trafikstyrelsen icke allenast »vågat» öfverskrida anslaget med de lumpna 100,000 kronorna, som Andra kammaren nedprutat, utan med, som jag vill minnas, några hundra tusen kronor derutöfver, till följd af inträffade förhöjningar i priset på kol och materialer etc. och vidtagna »säkerhetsåtgärder» för trafikens skötande m. m.

»Jag tror att grefven först borde börja med att söka få bort de förargliga s. k. '*förslags-* och *reservationsanslagen*', som grundlagen icke känner till» — sade jag när vi träffades under sistnämnda riksdag och han något förargad meddelade resultatet af Andra kammarens vid föregående riksdag fattade beslut. Det är genom dessa moderna anslagsformer, som äro fullkomligt stridande mot regeringsformens 59, 60 och 62 §§, som vissa embetsverk såsom Jernvägsstyrelsen, Förvaltningen af sjöärendena men i synnerhet Krigskollegium utan vidare disponera så mycket penningar som helst, *utöfver* hvad riksdagen anvisar och genom hvilket system utgifterna blifva på förhand oberäkneliga och statsbrist uppkommer.»

»Häruti har ni alldeles rätt,» svarade han. »Vi skola genast ta' bort dessa anslag och sedan klämmer jag vederbörande i alla vinklar och vrår — som pressgurkor.»

Då jag en tid derefter åter sammanträffade med grefve Sparre, hade han funnit att det icke var så lätt att »ta' bort förslags- och reservationsanslagen» och derigenom göra »pressgurkor» af vederbörande.

»Regeringen gör saken till en kabinettsfråga» — sade han — »detta betyder emellertid mindre, men de tjockskalliga utskottsbönderna ha fått i hufvudet på sig, att det skulle blifva dyrare med bestämda anslag.»

— — — — —

»Keyska klockspelet.»

Sedan nattågen införts å statsbanorna begärde trafikstyrelsen anslag till dubbelt antal banvakter och banvaktstugor, synnerligast derför att, när tågen om vintrarne fastnade i snödrifvorna, banvakterna, som stodo frysande i snön, afvaktande när tågen kommo, skulle kunna aflösa hvarandra — i att frysa.

När denna fråga förekom i riksdagen föreslog Emil Key i Andra kammaren, kanske på mitt föranledande (jag var då ännu inte riksdagsman), att i stället för byggnad af en mängd vaktstugor och aflönande af ett dubbelt antal banvakter, inrätta elektriska signalledningar utmed jernvägarna med klockor i de redan befintliga vaktstugorna, hvarigenom banvakterna kunde varskos att intaga sin plats först när tågen väntades. Detta var naturligtvis vida bättre och mera praktiskt än att bygga dubbelt antal nya vaktstugor och anställa dubbla vakter, hvarigenom en högst betydlig kostnad *) skulle uppkomma, utan att ändamålet vunnes och säkerheten ökades. Ty om inga sådana signaler funnes och t. ex. ett tåg sutte fast i snön nere i Vestergötland, finge banvakterna uppe i Södermanland, som icke hade reda på hvar tåget fanns, gå och posta i köld och snö tills tåget behagade komma, hvaremot de, om elektriska signaler funnos, kunde från stuga till stuga erhålla meddelande på förhand, allt efter som tågen nalkades, hvarigenom den fördel vunnes att de »stackars vakterna icke — såsom Key uttryckte sig i diskussionen

*) Ensamt sjelfva vaktstugorna skulle å södra och vestra stambanan kosta omkring 800,000 kronor, hvartill kommer aflöningarna, och att sedermera afskeda befintliga onödiga banvakter har sedan visat sig vara nästan ogörligt.

ständigt behöfde 'gå i väntande dagar', utan kunde, sedan banan besigtigats, sitta lugnt inne med mor och barn i den varma stugan.»

För de enskilda jernvägar som funnos, då denna fråga stod på dagordningen, var saken af mindre betydelse, dels derför att de alla voro korta, så att någon längre väntan på tågen icke kunde förekomma, dels ock inga nattåg begagnades; men för statsjernvägens banvakter var saken af så mycket större vikt, och afhjelptes ingalunda genom ett dubbelt antal vakter. Skillnaden var endast att så många flera fingo slita ondt onödigtvis, och att kostnaden för banbevakningen dubblades.

Emil Key.

När Emil Key för närmare trettio år sedan framlade förslaget om att använda elektrisk signalering banvakterna emellan, fanns icke telefon, som först kommit i bruk sedan jag dragit mig tillbaka från jernvägsbyggande. Meningen var således att genom ringklockor uppsatta i banvaktstugorna, allt efter som tåg nalkades, på förhand signalera då det var att vänta, eller såsom då skedde, och allt fortfarande sker, vid stationer och för broar som skola öppnas för segelfart.

Sedan telefonen numera kommit i allmännare bruk, är det i hög grad förvånande att styrelsen vid såväl statens, som de enskilda banorna med undantag af den nyligen öppnade Dala-Helsinglands-banan — icke begagna sig af detta enkla, billiga och ypperliga medel att signalera banvakterna emellan, hvar-

igenom dels dessas under nämnda förhållande ofta ansträngande arbete i hög grad skulle underlättas, dels ock farorna genom s. k. »frostknölar» (som uppkomma genom bristfällig dränering af banan), skenbrott, utskärningar genom vattenflöden och dylikt, skulle i väsentlig mån minskas genom att banvakterna sattes i tillfälle, att genom telefonen meddela sig med hvarandra och med sitt befäl. *)

Sådana telefonledningar med apparater kunna åstadkommas för, jemförelsevis med fördelarna, ringa kostnad — och mig synes det vara vederbörande auktoriteters skyldighet ålägga jernvägsförvaltningarna att införa ett sådant trafikens säkerhet befordrande signaleringssystem.

Och för att göra signaleringen oberoende af meteorologiska förhållanden, åska, storm, rimfrost och dylikt, borde en kabel med ledningstrådarne nedläggas i kanten af banvallen, hvilket, om sådant sker under jernvägens byggnad, icke bör förorsaka synnerligen ökad kostnad, och äfven om det skall ske efteråt bör kostnaden icke vara afskräckande.

Detta förslag till signalering medelst klockor, som grymt hånades af jernvägsstyrelsens vänner i riksdagen och fick namn af det »*Keyska klockspelet*», afstyrktes emellertid af statsutskottet på den grund, att man mot civilministerns och kongl. trafikstyrelsens uttalade farhågor för de stora olyckor som »*klockspelet*» skulle kunna åstadkomma, icke vågade taga ansvaret härför på sig. Och riksdagen biföll kongl. maj:ts proposition om anslag till 400 nya vaktstugor och den betydliga ökningen i trafikutgifterna genom aflöningar af 400 nya banvakter. Nu ändtligen, efter trettio år, har den senaste jernvägskomitén, uti hvilken dåvarande generalpostdirektör Krusenstjerna var ordförande, jemte många andra besparingar, föreslagit en betydlig minskning af denna mängd banvakter, som icke göra någon

*) Utaf tidningarna har man sett huru de norrländska banvakterna, ännu 1900 fortfarande få stå i snö väntande på tågen, obekanta när de komma, och huru de för att icke frysa ihjel — begärt att få pelsar, äfvensom att antalet banvakter ånyo ökats just för samma orsak, den att de skulle oftare kunna aflösa hvarandra. Genom telefonen mellan banvaktstugorna skulle dessa olägenheter kunna betydligt minskas.

nytta utan snarare skada. Det är bättre hafva ett mindre antal fullt pålitliga än ett flertal, hvaraf en och annan kan vara mindre pålitlig. *)

Emil Keys diaboliska plan mot styrelsen för Statens jernvägstrafik.

Med anledning af den växande utgiftsprocenten vid statens jernvägar, och omöjligheten för de ordinarie statsrevisorerna, som dessutom sällan voro fackmän och under den korta tid, de hade på sig, ingå uti, granska och yttra sig öfver skötseln af statens jernvägstrafik, hade, vid 1874 års riksdag framkastats tanken om en ständig kontroll, sammansatt af framstående personer *utom* trafikstyrelsen, med hvilka styrelsen egde att konferera såväl i trafik- som andra frågor. **)

För detta vänliga uppsåt, som lärer kommit till vederbörandes kännedom, betackade de sig emellertid på det lifligaste.

Och saken stannade vid, »*att riksdagen, som ansåg att det otvifvelaktigt skulle vara af största vigt för åstadkommande af ett någorlunda skäligt förhållande mellan inkomster och utgifter, i underdånighet anhöll det kongl. maj:t ville anställa en ytterligare kontroll öfver trafikstyrelsen, genom att anordna en särskild förberedande revision genom sakkunnige män, till ledning för den ordinarie statsrevisionen.*»

Det var Emil Key, hvilken, ehuru »slagen, icke var nedslagen», genom smädelsen och grinet åt hans »klockspel», och som dessutom sedan gammalt måtte haft något horn i sidan till trafikstyrelsen, som uttänkt och föranledt det tillämnade grymma dådet att taga bukt på denna kongl. styrelse och meddelade mig en gång förtroligt i förväg sina diaboliska planer, huruledes detta

*) Antalet banvakter, som på komiténs förslag minskades, har nu åter ökats.

**) En sådan, vid sidan af trafikstyrelsen stående, delegation af framstående affärsmän finnes i Norge och lärer, enligt hvad det uppgifvits, hafva varit af mycken nytta, vid trafikens ordnande.

skulle åvägabringas, samt, sedan detta i grund misslyckats, resultatet af den obeskedliga anläggningen.

»Jernvägsstyrelsen har ända från sitt ursprung» — sade Key — »betraktat den trafikerande allmänheten såsom varande till för styrelsens skull och icke tvärtom. Genom af styrelsen sjelf uppgjordt, och af kongl. maj:t faststäldt reglemente, är styrelsen och dess underordnade ställda i säkerhet för alla anmärkningar och allt ansvar.»

»Uppkomma vid arméen och flottan förluster för statsverket genom någon officers eller annans förvållande, anställes genast krigsrätt, och den skyldige får ersätta skadan. Vid jernvägarna kunna de största blunder begås, hvarigenom oerhörda förluster uppkomma utan att vederbörande — åtminstone de högre — antastas. Händer olycka har den resande icke — såsom i utlandet — rättighet fordra ersättning af jernvägens egare, i hvars våld han tvingas anförtro sig med lif och lem, om han vill begagna ett jernvägståg, utan får hålla sig till någon fattig syndabock, en banvakt, en lokomotivförare eller annan underklassare, som ingen skadeersättning kan lemna. Med ett ord, hela statens jernvägstrafikstyrelsesystem är» — slutade han — »den ypperligaste uppfostringsanstalt för byråkrati, och om detta system får växa till och frodas som hittills, kommer det, likt fordom draken Fafne att göra sig till herre öfver både konung och riksdag.»

»Du ämnar således» — anmärkte jag — »som en nutidens Sigurd Fafnesbane rida spärr mot den förskräckliga draken, jernvägsstyrelsen?»

»Ja, det vill jag lofva — något ditåt lutar det» — svarade han. — »Och för det ändamålet hade jag ämnat skicka på dem särskilda permanenta kontrollanter. Men detta tyckte mina vänner i kammaren att vi skulle dröja med tills vidare och öfverenskommo att vi till början skulle inskränka oss till en fullständigare revision. Statsrevisionen medhinner nemligen icke, att genomgå allt i detalj, och derför har jag i statsutskottet lyckats genomdrifva ett förslag, att trafikstyrelsens förvaltning på förhand

granskas af en särskild revision, och då skola vi väl få bukt på vederbörande och göra dem något mera spaka och medgörliga än för närvarande.»

»Det var förskräckligt» — tyckte jag. — »Denna plan syftar ju på hvad strafflagen benämner *'uppsåtlig misshandel å embetsman i embetsärende'*». »Har du betänkt att det härvidlag är fråga, icke om drakar eller andra odjur, utan om general- och öfverdirektörer, äfvensom andra höga herrar och embetsmän och att du således, i stället för skottpenningar, utsätter dig för faran att blifva aflifvad eller om — såsom i här ifrågavarande fall — *'af din gerning ringa, eller ingen skada antagligen kommer att uppstå'* — få syssla med nyttigt arbete å Långholmen under några år.»

»Å det är inte så farligt» — menade Key skrattande. — »Jag känner kongl. trafikstyrelsen, den är alltför seglifvad för att det skall lyckas taga den riktigt afdaga, och det är inte heller min mening, endast sätta den på sin plats såsom statens tjenare och icke dess herre.»

* * *

En sådan extra ordinarie förberedande revision anordnades äfven år 1876. Men som riksdagen icke är berättigad tillsätta flera revisorer än grundlagen stadgar, och i fråga om den särskilda jernvägsrevisionen hölls strängare på grundlagens föreskrift, än i fråga om t. ex *»förslagsanslag»* o. s. v., var det kongl. maj:t, som, på riksdagens underdåniga anhållan hade att utnämna denna särskilda jernvägsrevision af »sakkunnige män».

Och detta lärer, enligt Keys berättelse efteråt, hafva tillgått på det sätt, att civilministern tillsport den dåvarande chefen för trafikstyrelsen, hvilka »sakkunnige män» som helst önskades till revisorer.

»Och naturligtvis» — sade han — »föreslogos inga med hvarken näbbar eller klor, utan beskedligt, välsinnadt folk, som inte ville göra en mask, och ännu mindre de kongl. jernvägsstyrelserna något för när.»

De sakkunnige revisorerna blefvo: Grefve Nils Gyldenstolpe Första kammarledamoten herr Fredrik Hedenstierna, klockaren Jöns Rundbäck, herrarne A. M. Lindgren, C. Hyckert och M. Agrelius.

Resultatet af denna särskilda revisionsransakning af trafikstyrelsens regerande, lärer enligt Keys berättelse slutat med följande vackra orlofssedel, som han vid ett sammanträffande uppläste ur minnet:

»Intet sådant utmärkt embetsverk som styrelsen för de svenska statsjernvägarnas trafikerande med alla underordnade embetsmän och deras assistenter jemte ingeniörer af alla grader hade någonsin funnits och skulle sannolikt icke heller komma att finnas, åtminstone på den planet, som af astronomerna benämnes Tellus. Huruvida några liknande fullkomligheter i styrelseväg finnes på någon af de andra planeterna, betviflades, men detta hade revisionen enligt sin instruktion icke att utreda och således icke heller att yttra sig om», och,

»om trafiken och kostnaderna för banan och materielen uppginge till oproportionelt stor procent mot en enskilda banornas, så låg detta äfven i sakens natur, ty ett så storartadt kongl. industrielt företag som svenska statens jernvägar hvarken kunde eller borde skötas så knussligt och 'snålsparrigt' som privatbanorna, hvilkas existens berodde på något så simpelt som en praktisk och sparsam administration.» *)

*) Att riksdagen icke helt och hållet saknade anledning, att genom den ifrågavarande revisionen, med hvilken afsågs att gå något mera omfattande och på djupet, än som kunde medhinnas af den ordinarie statsrevisionen, föreslå de förbättringar och förenklingar som skulle kunna göras, visar sig af nedanstående utdrag ur, som jag vill minnas, en Göteborgstidning.

— —

"Såsom bevis på den skicklighet, omtänksamhet och sparsamhet, hvarmed trafiken ordnats och fortfarande skötes i bergslagernas jernväg må anföras:

Vid statens jernvägar med en sammanlagd längd år 1893 af 3,269 kilometer funnos då anställde 5,979 personer eller 1,83 pr kilometer. Vid bergslagernas jernväg med 486 kilometers längd fanns samtidigt 658 personer anställde eller 1,35 pr kilometer. Om statens jernvägar kunde skötas med jemförelsevis samma personal som bergslagsbanan, skulle således ej mindre än 1,566 aflönta tjenstemän och betjente kunna indragas. Men så utgjorde också utgiftsprocenten vid statsbanan — år 1893 — 71,40 proc. af bruttoinkomsten och vid bergslagernas jernväg 41 proc. af samma inkomst. Dertill kommer att statsbanorna årligen af riksdagen erhålla extra anslag för ökning af rullande materiel

»Riksdagen borde således icke blanda sig i en sak, som den för det första inte egde det ringaste begrepp om och som för det andra alldeles otvifvelaktigt vore att hänföra till konungens ekonomiska lagstiftning, i hvilken riksdagen enligt grundlagen icke hade rätt att sticka sin näsa.

»Riksdagen borde derför allraminst söka nedtvinga utgifterna, utan fortfarande som hittills låta dessa bestridas med 'förslagsanslag', så att ingen brist på tillgång uppstodo ifall inkomsterna icke räckte till.

»Blef det någonting öfver till betäckande af en del af räntan på de lån, som upptagits för jernvägarnes byggnad, vore det visserligen inte så illa, hvarom icke, så gick det bättre ihop med öfverste Ericsons påstående, då han uppdrogs chefskapet vid statens jernvägsbyggnader, att icke någon behållning utan endast förlust *kunde* uppstå på dessa anläggningar.»

Jag har så noga och ordagrant jag kunnat citerat vännen Emil Keys referat af den märkliga särskilda jernvägsrevisionens uttalande.

Ordalydelsen i komitébetänkandet var visserligen — efter hvad jag sedan fann och fästade Keys uppmärksamhet på — icke alldeles såsom den relaterades af honom.

»Om du läser mellan raderna» — svarade han — »skall du finna att andemeningen är sådan jag uppfattat den. Den enda af komitéledamöterna som delade mina åsigter var klockaren Rundbäck, som reserverade sig.»

Som af ofvanstående framgår torde Key hafva varit något förargad öfver resultatet af hans »klockspels»-motion och förslaget om den särskilda revisionen af trafikstyrelsens förvaltning.

---

utvidgning af stationer, nybyggnader m. m., hvilka utgifter vid bergslagernas och de andra privata jernvägarna bestridas med medel, som ingå i utgiftsprocenten. Om utgifterna vid statsbanorna under året 1893 uppgått till samma procent (41,1) som vid bergslagernas jernvägar, hade statsverket kunnat hafva en behållning af 13,500,000 kronor eller 5 proc. på byggnadskapitalet 276,340,000 kronor i stället för att nettobehållningen i verkligheten endast uppgick till 2,46 procent."

En komité med nämnde civilminister Krusenstjerna som ordförande, har för några år sedan haft ett liknande uppdrag som den särskilda revisionen 1876, och äfven föreslagit åtskilliga förenklingar, besparingar och indragningar.

Liknande särskilda revisioner tillsattes sedermera på riksdagens begäran af kongl. maj:t under åren 1877 och 1878.

Inkomsterna af jernvägstrafiken, som under år 1874, då riksdagen första gången ansett en särskild revision behöflig och nyttig,

hade uppgått till	14 310 767 kr.
och utgifterna till	8 281 622 »
hvadan således nettobehållningen blifvit	6 029 145 kr.

och utgiftsprocenten uppgått till 57,9 af inkomsterna.

Under år 1875 års trafik hade denna utgiftsprocent ökats till 64,4 procent.

Uti riksdagens underdåniga skrifvelser år 1876 om fortsättningen af den förberedande revisionen yttras att:

»*riksdagen ansett ej oväsendtligt gagn redan hafva åstadkommits genom de, till följd af riksdagens framställningar under de båda föregående åren föreslagna granskningar af styrelsens för statens jernvägstrafik förvaltning(?). Med framhållande af önskvärdheten deraf att den förberedande granskningen i främsta rummet afsåge en undersökning huruvida denna vidt omfattande och maktpåliggande förvaltning handhades på sådant sätt att derigenom i ekonomiskt afseende bättre resultat vanns, under det att statsbanorna derjemte uppfyllde berättigade anspråk som i andra afseenden kunde på dem ställas, Kongl. maj:t behagade förordna en revision af, utanför förvaltningen af statens jernvägstrafik, sakkunnige män.*»

Sakkunnige revisorer blefvo denna gången hofmarskalken, friherre R. v. Kræmer, lektor R. Törnebladh, Marcus Agrelius, J. Rundbäck och V. Waldenström.

Derefter har riksdagen förmodligen ansett en särskild revision onödig, eftersom inga vidare ifrågasatts.

Som förut är nämndt hade landshöfdingen grefve Eric Josias Sparre på sin tid rufvat på det elaka uppsåtet att »pressa» kongl. jernvägstrafikstyrelsen, hvilket dåd emellertid, såsom ofvan refererats, totalt misslyckades.

Och nu hade Emil Key för andra gången arrangerat ett förskräckligt attentat mot samma styrelse, hvilket äfven endast blef ett skotthål i luften och förfelade sitt mål.

»Det skulle just vara roligt veta» — anmärkte jag sedan Key lättat sitt hjerta med relaterandet af den särskilda revisionens betänkande — »hvem som nu, sedan Sparre och du kastats ur sadeln, skall rida spärr mot den oöfvervinneliga trafikstyrelsen, som lika litet ger tappt som Karl XII.»

»Herkules!» svarade Key.

Planer till nya jernvägar och ritningar till brobyggnader.

Under åren emellan det att Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banan fullbordats, 1861, och till början af 1870-talet, under hvilken period det privata jernvägsbyggandet låg nere, erhöll jag, utom förut omnämnda, flere uppdrag att verkställa undersökningar och uppgöra förslag till nya jernvägar och kommunikationsleder, ritningar till broar m. m.

Sålunda uppgjorde jag planer till följande jernvägar:

mellan Sundsvall och Torpshammar,
mellan Sundsvall och Bräcke (ny plan),
mellan Nora och Karlskoga bergslager,
mellan Stockholm och Upsala,
mellan Falun och Insjön,
mellan Ulricehamn och Vartofta,
mellan Södertelje och Mariefred,
mellan Norbergs grufvor och Norns bruk,
från Avesta öfver Borlänge till sjön Siljan *),
från Grängesberg till Siljan,
mellan Upsala och Lenna bruk **),

*) Då denna bana sedermera skulle utföras, hölls ett konstituerande sammanträde i Hedemora, hvarvid stämningen — efter middagen — var mycket hög och alla ville uttala sina tankar mest för men äfven mot saken. Den bekante riksdagsmannen Liss Olof Larsson, som var närvarande, föreslog då, "att ordföranden skulle lemna ordet till minst två eller tre på samma gång, för att få slut på sammanträdet..."

**) När denna bana sedermera byggdes, erhöll jag, som biträdt såsom konsultativ ingeniör utan arfvode, genom ordföranden i styrelsen nuvarande riksmarskalken friherre von Essen en tafla af Holst, värd 1,000 kronor.

mellan Näs och Morshyttan,
mellan Gefle och Ockelbo,
mellan Söderhamn och Kilafors,
mellan Graninge bruk och Hernösand,
mellan Bollnäs och Siljan *),
från Bollsta öfver Näskott till Sollefteå,
till den s. k. B-linien (norra stambanan),
från Hybo i Helsingland till Björkå bruk vid Ångermanelfven **),
mellan Visby och Hemse å Gotland,
mellan Pålsboda och Finspong, m. fl.

till en sammanlagd längd af öfver 1,500 kilometer.

Vidare utarbetade jag på uppdrag af styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader plan till en ny kommunikationsled medelst ångbåtar och vägar från Sollefteå genom »Ströms stora vattudal» till norska gränsen samt till brobyggnader öfver Ljusne elf i Helsingland vid Bergvik, och öfver samma elf vid Arbrå, äfvensom till viadukt öfver Gideå elf i Ångermanland m. fl. större och mindre landsvägsbrobyggnader och vidare på enskild begäran ritning till en jernbro i Örebro och en annan sådan öfver Norselfven i Vermland, samt för entreprenörerna å Varberg-Borås-banans byggnad konstruktionsritningar till elfva jernbroar på denna bana, hvilka sedermera utfördes efter dessa ritningar.

Intressant sysselsättning fattades således icke under tiden mellan 1865 och 1872, ehuru då inga jernvägsbyggnader förekommo.

---

*) Vid rekognoseringen af terrängen för denna undersökning i början af augusti månad 1875 var min hustru med. Vädret var härligt och vi färdades i karriol, hon inuti körande och jag bakpå i egenskap af skjutsbonde. När jag emellanåt måste gå med ingeniörerna, fick hon nöja sig med en riktig skjutsbonde bakpå. Detta var en mycket treflig resa, som slutade hos svärföräldrarne å Stugsund, hvarefter jag återvände upp åt skogarna, der mätningarna pågingo.

**) Det var om denna, den *för Norrland mest gagnande sträckningen af den norra stambanan*, och den *"strategiska"*, hvilken sedan utförts, som en skarp strid sedermera utkämpades i riksdagen och hvaruti militärpartiet segrade öfver fredens intressen, hvarom mera framdeles.

Ritning till och byggnad af en bro i Eskilstuna.

År 1877 erhöll jag af herrar stadsfullmäktige i Eskilstuna uppdrag att uppgöra ritning till den s. k. »Rådhusbron».

Flere förslag uppgjordes, af hvilka jag förordade ett, som jag ansåg vara bäst, så väl till utseende som varaktighet, emedan bron var ämnad att utföras med större spann och å stenpirer. Men då kostnaden härigenom blifvit något högre och man fästade mycket afseende vid att hela brobanan skulle blifva öppen och trottoarerna icke, såsom å Skeppsholmsbron i Stockholm (hvilket jag af konstruktionsskäl föreslagit), skulle vara skilda från körbanan genom de bron uppbärande reglarne, antogs det förslag med jernkolonner och korta spann, enligt hvilket bron utförts och som efter min åsigt var det minst tilltalande af alla.

Emellertid syntes vederbörande vara belåtna, ity att jag efter arbetets fullbordande fick emottaga en present, bestående af ett utmärkt vackert och dyrbart — ehuru något opraktiskt — skrifställ af etsadt och förgyldt stål.

Pålsboda-Finspongs jernväg med invigning och presenter.

Under byggnaden af Pålsboda-Finspongs jernväg hade jag varit kontrollerande ingeniör och tillika på styrelsens begäran uppgjort ritningar till broarna, person- och godsvagnar m. m. samt eskiss till lokomotiven och hade dervid varit lycklig nog att få använda af mig konstruerade kokilgjutna hjul*) och radierande axellager å rörliga materielen, genom hvilka axlarna automatiskt ställa sig radielt i krökningarna och friktionen i väsentlig mån minskas. **)

*) Dessa hjul, som konstruerades för Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banan, hafva sedan i tusental användts vid flere jernvägar här i landet, vid spårvägarne i Köpenhamn och på flera andra ställen.

**) Observera de officiela försöken med dessa lager i Belgien. Rapporten härom införd i bandet II af detta arbete, sidorna 464 och 465.

Jernvägen var fullbordad och skulle invigas den 19 september 1872 i närvaro af konungen samt en mängd inbjudna förnämiteter.

Min gamla vän från artilleritiden i Göteborg 1840 och kamrat i riksdagens första kammare, bruksegaren Carl Ekman, var då egare till det stora och berömda Finspongs styckebruk och såsom en af Sveriges största industriidkare och en af riksdagens mest framstående ledamöter så godt som sjelfskrifven ordförande i statsutskottet, en af Sveriges mest betydande och mäktigaste män.

Ekman var äfven själen i detta jernvägsföretag.

Finspongs gamla praktfulla slott hade för invigningsfesten, som skulle hållas der, undergått en fullständig restaurering. Nya magnifika ljuskronor m. m. hade anskaffats, och till middagen, som serverades i tafvelgalleriet för ett femtiotal gäster, hade ur skåp och förvaringsrum framtagits de gamla, ytterst dyrbara japanska och kinesiska serviser, *) hvilka jemte de många konst- och konstindustriföremål, som under århundraden samlats af Finspongs förra egare, ingått i köpet, då Ekman blef egare till den stora possessionen.

Att middagen var kunglig och värdig herren till Finspong behöfver icke sägas. Och ej långt derefter fick jag emottaga tvenne praktfulla kristallskålar uppburna af i rococo arbetade silfverställ, hvilka lära kostat 1,800 kronor, den ena af jernvägsbolaget för kostnadsfritt biträde med brobyggnader och konstruktionsritningar och den andra af Ekman sjelf för ritning till den viadukt, hvarå Lotorpsbanan passerar ån nedanför Finspongs slott.

I sanning en storartad belöning för så litet besvär.

*) Den ena af ofvannämnda värdefulla serviser dekorerad med påfåglar i guld och färger, hade enligt tradition hemförts från Japan till Sverige af min morfars far, "superkargören" Tham vid Ostindiska kompaniet och förmodligen delvis kommit till Finspong efter min morfaders ruin på Göta Kanal (se delen I af detta arbete).

Af denna servis köpte jag ett par större fat på en auktion i Alingsås och har sedan lyckats blifva egare till ytterligare några fat och ett par dussin tallrikar afFinspongsservisen.

Blomsterkorg af silfver och kristall.

Resa till Gotland 1872.

Plan till Visby-Hemse-banan.

År 1872 erhöll jag en skrifvelse från stadsläkaren i Visby m. m., doktor Ernst Leijer med förfrågan, om jag skulle vilja uppgöra plan till en jernväg mellan Visby och Hemse å Gotland. Och som saken lifligt intresserade mig och jag dessutom aldrig besökt den i många afseenden märkvärdiga ön — »Östersjöns perla» — svarades, att jag med nöje skulle infinna mig, när så önskades.

Kort derefter kom svaret med en inbjudning till Gotland, och som min hustru heller aldrig varit på ön, tog jag henne med, jemte min gamla kamrat från Gefle-Dala jernväg, kapten Godenius (»biskopen»), som skulle biträda med utstakningen af jernvägen och mätningarna för densamma.

Vädret under sjöresan var förtjusande, och vid framkomsten till Visby mottogos vi på det vänligaste af doktor Leijer och hans älskvärda fru.

Först stannade vi i Visby ett par dagar för att bese kyrkoruiner m. m. och utse plats för bangården. Och i Leijers och doktorinnans sällskap samt utrustade med en präktig matkorg, som innehöll alla Guds gåfvor i fast och flytande form, färdades vi sedan i sakta mak tvärs öfver ön från norr till söder, beságo

linien för jernvägen, som befanns vara den yppersta man kunde önska sig, de gamla märkvärdiga kyrkorna samt de förtjusande blomsterhöljda ängarna med deras stora präktiga hundraåriga ekar, almar och andra träd.

Ankomna till Hemse emottogos vi lika vänligt af den ovanligt älsklige kyrkoherden, prosten Lyth, hos hvilken vi måste stanna ett par dagar.

Återvägen togs mera vestligt, hvarunder vi hade tillfälle att bese nya delar af »Östersjöns perla» och sammanträffa med och lära känna åtskilliga andra af öns ledande män.

Mönstring af garnisonen i Slite.

Efter återkomsten till Visby, meddelade Leijer mig att han skulle resa till Slite dagen derpå »för att närvara vid mönstringen af garnisonen i Slite fästning» och frågade, om vi inte ville följa med för att få se östra delen af Gotland och dess försvar mot rikets fiender.

Detta ville vi naturligtvis gerna, tackade för förslaget och reste i Leijers vagn tidigt på morgonen, för att vara först på platsen.

På morgonen samma dag hade för det vigtiga ärendet med ångbåten från Stockholm anländt en generalmönsterherre med sin adjutant och ordonnans samt en mönsterkommissarie med sin skrifvare, hvilka med sedvanlig honnör emottagits af krigsbefälet på ön. Och sedan frukost intagits skulle mönstringsherrarne jemte detta befäl afresa till Slite, i och för mönstringen af garnisonen.

Vi väntade oss naturligtvis, efter sådana förberedelser, ett storartadt militäriskt skådespel med »defilering i parad», fanfarer, kunglig salut o. s. v. — såsom vanligt.

Framkomna till Slite fingo vi se en artillerist stående helt legert med sin sabel för fot vid dörren till något, som lik-

nade ett temligen förfallet uthus, och i gräset bredvid lågo en konstapel jemte två man, äfven dessa klädda i artilleriuniform.

Här stannade kusken och Leijer steg ur vagnen.

»Hvar skall mönstringen försiggå?» frågade jag.

»Här» — svarade han. — »Här ser du garnisonen» — — —

Ej långt derefter anlände de öfriga mönstringsherrarne, både från Stockholm och Visby, med adjutanter, skrifvare och ordonnanser uti ett flertal vagnar, så att det blef rätt lifligt på den förut öde platsen. Garnisonen uppställdes af konstapeln, truppen fingrades litet på af Leijer, skyldrade för generalmönsterherren, tillfrågades af honom, om de voro nöjda och belåtna, hvilket de lyckligtvis befunnos vara, och, inom tio minuter, under hvilka adjutanten och skrifvaren gjort sina anteckningar, var det hela öfverstökadt och expedieradt.

De guldsmidda herrarne i trekantiga galonerade hattar med och utan blågula plymer återvände till Visby och derifrån till Stockholm för afläggande af rapport, hvilken enligt hvad Leijer sedermera meddelade, på gammalt traditionelt sätt innehöll att »allt syntes för tillfället vara lugnt på ön; ehuru man icke kunde veta när fienden behagade anfalla, men att garnisonen enligt gammal svensk vana längtade att få offra lif och blod för konung och fädernesland om det gällde på.»

Sedan de höga herrarne lemnat Slite, beságo vi, ledda af Leijer, fästningen som egentligen utgjordes af en halft kullramlad stenmur med några forntida rostiga och väderbitna kanoner, med som det föreföll igenstoppade fänghål och liknande dem som för några år sedan uppfiskades ur hafvet utanför Strömstad, och nu äro så lyckliga att befinna sig i Nordiska museets ego. *)

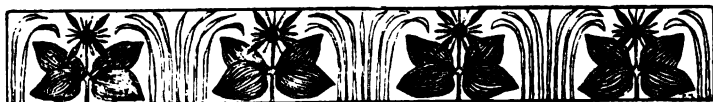
*) Under sista konflikten mellan Ryssland och England, då Sverige skulle visa att det både ville och kunde försvarat sin neutralitet — som ingen synes hafva hotat — uppkastades genom vår vaksamme krigsminister Rappes försorg neutralitetsjordvallar vid Fårösund, för en kostnad af sjuhundrasextiofem tusen (765,000) kronor och beväirades med, som det uppgifvits, gamla kasserade kanoner från Marstrands fästning. Hvarförutan man, för afvärjande af anfallet af den engelska pansarflottan, som väntades till Östersjön, ditsände ett hundra (100) man af Göta artilleriregemente från Göteborg. Afsändningen af truppen lärer emellertid varit så brådskande, att mössorna glömdes och måste skickas express efter. Så berättades det i tidningarna.

Engelska tidningen Times var nog ogrannlaga att skämta om denna allvarsamma sak.

Under vandringen till och ifrån fästningen beräknade Leijer, att statsverkets kostnad för mönstringen icke aflöpte under 1,500 à 2,000 kronor eller emellan 4 och 500 kronor för hvar man af garnisonen. Och då jag framställde den kanske enfaldiga frågan, hvarför i sunda förnuftets namn garnisonen på Slite fästning icke sändes till Stockholm för att mönstras, i stället för att så många höga herrar skulle besväras med en resa till och ifrån Visby och derifrån till Slite, och åter svarade han att: »fästningen vore ju då utan försvarare och ryssen, som genom sina spioner (för närvarande »sågfilare») hade reda på allt, kunde med en kupp annektera ön.»

För ett sådant skäl måste jag naturligtvis böja mig och erkänna, att krigsministern nu som alltid ådagalagt ett berömvärdt, af ofosterländska, landsförrädiska försvarsnihilister icke uppfattadt nit, för landets betryggande mot främmande inkräktare.

Åtvidaberg-Bersbo jernväg.

Hvardagslif på Adelsnäs.

Ett af mina jernvägsarbeten som jag hade mycket nöje af var Åtvidaberg-Bersbo-banan, hufvudsakligen derför, att jag genom densamma kom att göra bekantskap med den framstående magnaten baron Seth Adelsvärd på Adelsnäs, egaren till Åtvidaberg, Öfverum m. m. m. m.

Baron Adelsvärd tillskref mig en dag att han ämnade låta för sin enskilda räkning bygga en liten jernväg på cirka en mils längd mellan Bersbo koppargrufvor och kopparverket vid Åtvidaberg, som på den tiden, i förbigående sagdt, lemnade en liten anständig nettobehållning af en million kronor om året, och frågade om jag ville åtaga mig bestyret härmed.

Jag lofvade att infinna mig när han behagade, och resultatet blef att jag i ett vänligt bref anmodades resa till Adelsnäs och att uppgöra förslag till banan samt att derefter öfvervaka och kontrollera arbetets utförande. Jag tackade för förtroendet, och då det blef fråga om arfvodet, förklarade jag att detta finge baron bestämma efteråt sedan allt blifvit färdigt.

Första gången jag på Adelsvärds anmodan infann mig vid Adelsnäs erhöll jag hans skrifvelse under en resa för en jernvägsundersökning och kom till Adelsnäs direkte från arbetet, medhafvande endast hvad jag »gick och stod» uti. Jag hade

knappt hunnit blifva inqvarterad i en flygelbyggnad och snyggat upp mig så godt det lät sig göra, förr än en betjent i stort livré med aiguillett och stram hållning, anmälde att middagen var serverad, och då jag omedelbart gjorde mig beredd att följa honom, bad han om ursäkt, men hoppades att det inte illa upptogs, om han fann sig föranlåten enskildt böra meddela, att baron gerna såg att gäster vid middagen uppträdde i frack och hvit halsduk.

»Det är således främmande till middagen?» frågade jag.

»Nej, baron är alldeles ensam.»

Detta var betänkligt nog. Jag var mycket hungrig — och om villkoret för middagen var »frack med hvit halsduk», måste jag således blifva utan en beräknad god traktering.

»Jag beklagar» — tyckte jag — och måste hafva uttalat detta i något sorglig ton, ty betjenten så stram han stod, drog litet på smilbandet — »att jag under sådana förhållanden icke kan deltaga i middagen, eftersom jag kommer från en resa och icke har frack med mig.»

Betjenten, hvilken sedermera, under besöken å Adelsnäs, alltid stod till min privata disposition och befanns vara en mycket hygglig man med godt hufvud, med hvilken jag kom på god fot, sade att han skulle anmäla förhållandet.

Efter en minut återkom han med helsning från baronen att jag var välkommen i reskostym.

Uppkommen i salongen i min grå temligen enkla resdrägt, emottogs jag på det vänligaste af baronen, som sjelf förekom i gala med ordnar.

»Kapten är på det hjertligaste välkommen» — sade han och räckte mig handen — »Betrakta framdeles Adelsnäs som sitt hem, och ursäkta min betjent. Men jag vill till hans ursäkt nämna att jag, efter min salig faders exempel, alltid sjelf kläder mig i frack och hvit halsduk till middagen, såsom han brukade göra.»

Vi slogo oss ner vid bordet, fingo en utmärkt middag med gamla härliga viner, uppassades af tre betjenter, drucko sedan

kaffe och rökte i ett rum på vinden, som han dekorerat som ett tält och der han brukade trifvas bäst. Aftonen gick ytterst behagligt under samspråk om den tillämnade jernvägsbyggnaden tills tiden var inne att supéra och »gå till kojs».

* * *

Dagen derpå gjorde vi jemte föreståndaren för kopparbrytningen, geschworner Bratt, en promenad efter den tillämnade jernvägslinien, som sedermera afvägdes af min f. d. kamrat vid Vermlands fältjägarecorps löjtnant Vilhelm Sparre, och sedan kostnadsförslag och ritningar af mig upprättats, började arbetena, och följande året skedde invigningen af banan.

Såsom arbetsföreståndare fungerade Sparre, som varit nivellör vid utförandet af Kristinehamn-Sjöänds-banan, och sedan biträdt mig vid utstakning och afvägning för flera jernvägsanläggningar.

Sjelf besökte jag emellanåt arbetet och hade derunder tillfälle att blifva närmare bekant och vän med Seth Adelsvärd.

Dessa besök voro ytterst angenäma.

»Tjärsudden och Tandvärkseken.»

Under arbetet inträffade en kostlig episod, betecknande för folkets ståndpunkt i andliga ting, efter medlet af nittonde seklet, och att döma utaf emellanåt inflytande uppsatser i tidningarna, lärer den i allmänhet icke befinnas mycket högre i slutet af samma sekel, eller början af det tjugonde.

Midt uti jernvägslinien, på ett ställe der denna icke utan stora kostnader kunnat ändras, förekom en halfrutten ihålig stubbe, efter en flera hundraårig ek, med några ännu lefvande grenar i toppen.

Denna måste naturligtvis bort, men ingen, i det arbetslag som hade ackord på bankläggningen der stubben stod, ville på några villkor gripa sig an med att sätta yxan till roten på eken.

Slutligen kom sanningen fram, och detta genom ett gammalt inventarium på Adelsnäs, en liten låghalt gubbe, som hade till embete, att tjära barons båtar och annat som kunde behöfva eller inte behöfva tjäras.

Gubben hade egentligen i dopet erhållit namnet Jonas, efter profeten af samma namn, känd för sitt äfventyrliga, mycket märkvärdiga logerande hos en hvalfisk, men kallades vanligtvis i allmänna lifvet för — »Tjärsudden».

Detta »nom de guerre» troddes han hafva fått dels på grund af sitt embete, dels ock med anledning af sitt »leben und lassen», då han emellanåt kunnat lista sig till en sup eller två. Men efter hvad min vän betjenten en gång berättade, lärer det hafva varit en af Adelsnäs'ska köksbjörninnorna som formulerat benämningen, hvilken i sjelfva verket var ett »nom de caresse».

Gubben Jonas lärer nemligen hafva förälskat sig i nämnda björninna (eller måhända var det uti de läckra bitar hvarmed han emellanåt trakterades i det friherrliga Adelsvärdska köket), hvilket emellertid icke ledde till annan märkbar påföljd, än att Jonas en vacker dag, då han lärer betett sig något närgånget, fick sig en bastant örfil och det beskedet att hon »inte ville hafva någon befattning med en tocken 'tjärsudd'». Och detta smekord slungades honom sedan i synen hvar gång han vågade sticka sin näsa in genom köksdörren.

Att Jonas skulle blifva vred öfver en sådan lek med hans allvarligaste känslor, må icke förundra någon. Och derför hade han beslutat att hämnas vid något passande tillfälle.

Ett sådant erbjöd sig äfven ej långt derefter, då Jonas en dag höll på med att tjära pålarne under en tvättbrygga med mycket gles brädbeläggning.

Hvartill Jonas då begagnade sin tjärborste, när föremålet för hans hämnd kom ner för att tvätta några kökssaker, kan icke anständigtvis beskrifvas, och bör heller icke omtalas, för att ej allt för mycket nedsätta Jonas i allmänna opinionen. Allt nog — björninnan gaf till hals och sprang tjutande direkt upp till baron Adelsvärd. Jonas blef uppkallad, konfronterades

med kärandeparten, afgaf förklaring och fick sig en uppsträckning, under det att hans domare samt Sparre och Bratt, som voro bisittare, hade all upptänklig möda att hålla sig så allvarsamma och värdiga som situationen och det vigtiga högmålsärendet kräfde.

* * *

Af Jonas, med hvilken Sparre förut formerat bekantskap, då det blef fråga om att tjära grindstolpar till jernvägen, hade den sistnämnde fått reda på anledningen hvarför ingen ville taga itu med den gamla ekstubben.

»Stubben var» — hade Jonas sagt — »en så'n deringa 'tandvärksek', som brukts i alla tider te' å bora in tanvärk i. Och detta tillgick på det sättet att den som hade fått ondt i betarne, tog mä' sej e' klok käring mä' ett borr, å mä' detta borrade ho' ett hål i eka, å dom som hade värken skulle se'n peta tänderna mä en tretumspik så di blödde. Se'n skulle en spotta blon' tre gånger i hålet, och se'n skulle en läsa etter en värs ur gamla salmboka som trollkäringa sa' före, å så slo' ho' en pinne i hålet, så att värken skulle bli qvar och inte komma ut igen.»

»Och det hjelpte?» frågade Sparre.

»Ja visst hjelpte de', för annars hade di la' inte gett käringa en plåt och åtta (37 öre) för hvar gång. Men läste di inte rätt hvart eveliga ord som käringa läste före, så kunde de' inte hjelpa förstås, och derför hjelpte de' inte allti heller.»

»Slutligen» — hade Jonas sagt till Sparre — »att om en to' ut en tandvärkspinne ur eka' eller gjorde illa vena', så feck en all värken som fanns i na', å de va' derför som ingen ville ge' sig på eka.»

Sjelf hade han en gång fått värken då han petat på en pinne.

Sparre hade berättat detta för mig då jag en gång inspekterade arbetet, och att han inte visste sig någon utväg att få ikull den gamla eken för så vidt vi inte sjelfva höggo ner den. Vi gingo derför ut — och baron Adelsvärd följde med — för att bese trollverket, och det befanns att stubben i verkligheten liknade en igelkott, med sina månghundrade pinnar.

Adelsvärd skrattade hjertligt då han fick höra hvad Jonas sagt.

»Ge Tjärsudden» — sade han — »en femkrona, så fäller han nog tandvärkseken. Han har numera inte en tand i munnen och riskerar således ingenting, och med alla de supar i perspektiv, han kan få för femman, står han inte mot frestelsen.»

Denna spådom slog också in. »Sudden» tog »eka på ackord» för femkronan, men säker som han var att något rackarety', ja, kanske »gammal Jerkel» sjelf skulle bo inne i eken och »komma etter honom», smorde han listigt in ekstubben både in- och utvändigt med en half tunna tjära, som baron fick släppa till utom femman, fyllde ihåligheten med hyfvelspån och enris och tuttade så på alltsammans med en eldbrand, som han fäst på en lång stång.

Sedan detta var gjordt sprang han för brinnande lifvet långt bort till skogs, för att vara ur vägen om »något ondt skulle slippa osvedt ur elden».

»Visst såg han» — som han sedan berättade för Sparre — »under flera dagar och nätter (förmodligen så länge femman räckte) många tusen 'brunsvedda djeflar' som flögo i luften och följde efter honom hvart han gick, men inte tordes komma nära» — sa' han och skrattade — för han hade målat kors med tjära på sig, både fram och bak, »å på så sätt lurades djeflarne».

Ekstubben brändes emellertid ner ända till marken, och sedan jernvägsbanken fyllts öfver de tandplågor som ännu kunde finnas qvar, lära de sedermera aldrig uppenbarat sig, så nog var gubben Jonas metod att med eld och tjära röka ut djeflar och tandvärksbaciller i denna verlden lika god som att i brinnande svafvelsjöar rentvå syndare i en annan kommande.

Storfrämmande på Adelsnäs.

Seth Adelsvärd var en af de angenämaste bekantskaper jag haft lyckan göra.

Af naturen och genom omsorgsfull uppfostran fin och nobel aristokrat, var han på samma gång i högsta grad älskvärd, och hade man en gång vunnit hans vänskap, så var och förblef den oföränderlig. Jag lyckades komma i detta förhållandet till honom.

För sina tusentals »undersåtare» var han en fader, men klemade icke bort någon. Understöd lemnades af honom gärna och till betydliga belopp, men endast till sådana som deraf visat sig förtjenta och som återbetalade lånet kontant eller med arbete.

Under den tid Seth Adelsvärd innehade Åtvidabergs fideikommiss och med de rika tillgångar han egde utfördes storverk i byggnadsväg och andra anläggningar å de vidsträckta egendomarne. Bland annat byggde han, utom jernvägen, på egen bekostnad en vacker kyrka med den härligaste belägenhet på en höjd mellan tvenne sjöar, anlade långa sträckor nya vägar, ombyggde i grund kopparverket och de flesta andra husbyggnaderna vid Åtvidaberg, Öfverum m. fl. ställen.

För dessa arbeten — nyanläggningar och koppartillverkningen — hade han en hel stab ingeniörer, bergsmän och byggmästare, såsom den skicklige geschworner Bratt, som ledde grufbrytningen, direktör Th. Munktell i Eskilstuna, som tillverkade allt maskineri bland annat lokomotiven till jernvägen, samt en byggmästare Jonson från Linköping m. fl.

Denne sistnämnde, som på entreprenad, efter af honom sjelf gjorda beräkningar, utförde husbyggnaderna, skar, i ordets egentliga bemärkelse, »guld med täljknifvar».

Jag fästade en gång Adelsvärds uppmärksamhet, på huru Jonson högg för sig, och att han mycket väl kunde reda sig med mindre.

»Jag vet nog det» — svarade A. — »men han bygger bra, och rolig är han att skämta med.»

Jonson var stor, grof, tjock och rödbrusig, skicklig byggmästare, men en rå och obildad plumphuggare af prima sort, och det var detta som roade Adelsvärd, så fin han i sjelfva verket sjelf var, när Jonson dräpte till med något riktigt storvulet grobianartadt.

En gång under det jag vistades på Adelsnäs, kommo dåvarande landshöfdingen i Östergötland, grefve Henning Hamilton, och biskop Hedrén dit på besök. På aftonen uppbjöds Jonson, som vid tillfället uppehöll sig på Åtvidaberg, till Adelsnäs att tjenstgöra såsom hofnarr, och som han påtagligen kom ifrån en ymnigare middag, befanns han i sitt rätta esse, roade Adelsvärd på det högsta och förbluffade de förnäma gästerna.

Frampå aftonen skulle det spelas whist och i första dragningen kom Jonson att spela tillsammans med Adelsvärd och grefve Hamilton med biskop Hedrén. Jag fick sitta öfver.

Det gafs, och Jonson, som hade förhand, spelade genast ut trumfkung, hvilken af grefve Hamilton togs öfver med trumfess.

»Å! de' va' en *bof* som snöt min 'kong'» — ropade Jonson och slog näfven i bordet så att ljusstakarna började dansa quadrille. »Tökker inte baron de!?

Effekten var storartad.

Adelsvärd, som hade mycket roligt åt uppträdet, vågade emellertid sedermera inte bjuda Jonson till sig när finare folk gästade Adelsnäs.

Jonson benämndes efter detta spel »Bofven» så länge han lefde.

Husegare i Stockholm.

Köp af det s. k. »Davidsonska huset».

Ej långt efter det Steninge afyttrats, mötte jag en dag på gatan generalkonsul Davidson, egare, bland mycket annat, till huset 2 B vid Kungsträdgårdsgatan i Stockholm.

Jag hade då länge varit ute på spaning efter lämplig bostadslägenhet, men ej kunnat finna någon. Strand-, Karla- och Valhallavägarne med sina dubiöst smakfulla hyreskaserner, voro då ännu icke tillfinnandes, annat än möjligen i Lindhagens hjerna.

»Har du någon bostadslägenhet ledig i ditt hus?» frågade jag.

»Nej!» svarades — »men du skall få köpa huset om du vill.»

»Hur mycket kostar det?»

»300,000 kronor. Tomtarealen är 10,600 qvadratfot, och huset *kan* i hyra lemna 20,000 kr.»

Det var mycket penningar det, tyckte jag, för en så liten plätt i förhållande till Steninge med slott och alla andra härligheter samt bortåt $^1/_2$ qvadratmil af Sveriges gamla förnäma odaljord.

Vi skildes åt, och jag gick hem till min tillfälliga bostad n:o 5 Klara Östra Kyrkogata med utsigt åt Klara kyrkogård och kalkylerade.

Priset föreföll visserligen högt, men huset hade ett af de bästa lägen i Stockholm, och jag hade att placera 200,000 kr. af köpeskillingen för Steninge.

Dagen derpå gick jag således upp i Skandinaviska kreditbolaget till Davidson.

»Jag köper ditt hus för 300,000 kronor.»

Men då hade huset stigit till 325,000 kronor.

I mitt stilla sinne tänkte jag:

»Du var dum som inte tog D. på orden i går och denna gången afvek från din gamla välbefunna regel, att '*aldrig uppskjuta till morgondagen hvad som kan och bör göras i dag*'.»

Och som det inte var alldeles omöjligt att huset under kommande 24 timmarne kunde stiga ytterligare 25,000 kronor, tyckte jag det vara klokast att taga fasta på saken, hvarför jag tvärt svarade:

»Topp, jag ger 325,000 kronor i ett för allt under villkor att i köpet ingå alla speglar och andra husets lösören utom dina privata tillhörigheter,» och detta accepterades efter ett kort meningsbyte. *)

Affären visade sig vara ganska god, enär jag till följd af bostadsbrist och stigande hyror, under den tid jag egde huset, hade 6 proc. ränta på de penningar som deri nedlagts och dessutom bodde kostnadsfritt uti en vacker våning om sju rum, och dertill två extra rum.

Huset såldes sedermera 1877 för 375,000 kronor, då jag återförvärfvade mina förfäders egendom Nolhaga, der jag föddes 53 år förut.

*) Dessa stora affärer, Steninge 500,000 kronor och Davidsonska huset 325,000, hvilka blefvo så fördelaktiga, icke genom fina beräkningar, utan genom det tillfälliga uppsving i all affärsverksamhet som blef rådande efter slutet af det tysk-franska kriget — väckte naturligtvis uppmärksamhet på åtskilliga håll och gåfvo anledning till hvarjehanda kannstöperier.

En af mina vänner sade sig hafva hört berättas, att Bismarck (som utom de fem milliarder han med bajonetten för magen tilltvingat sig af fransmännen, behöfde ännu mycket mera penningar för att försvara hvad som annekterats från Frankrike) skulle hafva utropat, då han — naturligtvis på ministeriel väg — fått meddelande om mina lyckliga affärstransaktioner — "Potz Donner Wetter — om vi i Tyskland egde en sådan finansman som Adelsköld!" — — —

Tidsfördrif m. m. i Stockholm 1873—1878.

Under de 5 år jag egde huset 2 B vid Kungsträdgårdsgatan, hade jag lyckan att ega såsom hyresgäster flere bekanta och vänner, såsom generalkonsul Davidson, kaptenlöjtnant August Friis, bankdirektör Gihl samt ordföranden i statsutskottet brukspatron Carl Ekman, och vi lefde med dem som i en familj — med ständiga middagar och andra sällskapsnöjen. Under de sista åren jag egde huset var jag ledamot af riksdagens Första kammare och hade då under vintrarne ofta tillfälle att se mina riksdagsvänner och kamrater hos oss.

Denna period af mitt lif mellan 1873 och 1877, eller ända tills jag sålde huset och köpte min gamla fäderneegendom Nolhaga, upptogs visserligen ganska mycket af jernvägsbyggande, riksdagsgöromål m. m., men under vintrarne, när jag vistades i Stockholm, äfven af oundvikligt middagsfestande och »ordensarbete» i stor skala.

»Ordensarbetet» pågick emellanåt äfven under nätterna, så att min hustru ibland tyckte »att jag kunde flytta till logen» (!) — och sällan förgick då någon dag, som jag icke var bjuden på middagar och supéer, emellanåt flera på samma dag.

Man skulle ega en mage af gummi elastikum, invändigt »förhydd och lappsalvad», som det heter på sjömansspråket, för att stå ut med mindre. Att min mage emellertid stod ut, bevisar riktigheten af det gamla ordspråket:

»Menniskan tål mycket innan hon förgås.»

En »flott»-middag.

Under en debatt i Första kammaren rörande sjöförsvaret och de af sjöministern F. v. Otter föreslagna s. k. »rammarne», om hvilkas värde meningarna voro mycket delade, höll jag ett vad med min vän Gösta De Maré angående utgången af en votering och — tappade.

Den tappande skulle bjuda på en »bättre» middag, till hvilken den vinnande var berättigad bjuda tjugu riksdagsledamöter.

Med anledning häraf fingo min hustru och jag äran bespisa nedanstående politiska notabiliteter, nemligen:

Talmannen i Första kammaren grefve Lagerbjelke, erkebiskop Sundberg, amiral Sundin, statsråden Bergström, Wennerberg och Wærn, nuvarande statsminister Boström, n. v. riksmarskalken Fr. v. Essen, generaldirektör Roos, baron Stjernblad, ryttmästar Hallenborg, brukspatron Carl Ekman, nuvarande landshöfdingen Hederstjerna, Dr. Dickson, brukspatronerna Alfred och Gösta De Maré m. fl. goda vänner i Första kammaren.

»MENUEN» var af följande innehåll:

Le 18 Avril 1877.

Potage avec la grande Patte (a) *en ordre de bataille.*
Poisson de suffrage. (b)
Viande en Propositions Royales entortillées avec »Klåm»
et sauce Deconseillée à la Stats-Utskottet.
Petites côtelets de chemin de fer de Laponie.
Ouvrièrs suprême de la Mer. (c)
Oiseaux de Fregate en régime demi. (d)
Compote au pointillage. (e)
Budgets-pudding fleuri à la finance moderne. (f)
Chou-fleur beurre frondée.
»Infrusna Rammar.»
Fromage ancien de reconnaisance.
Gâteau de l'Etat avec resignation. (g)

DESSERT.

Confitures de defence de côte. = Hårda nötter.
»Murflar» i »sky». Echaufferade åhörare.
Sprängningsexperimenter med knalleffekt.
Fatigerade stenografer.
Kalla pustar med reumatism à la Viman.
Förlorad votering. Tappadt vad.

a) Patte = "rammen". Uti hvarje tallrik bouillon flöt en liten "ramm" af bakverk, uti hvilken stod en brinnande bit mandel som skorsten. — b) Poisson de suffrage (= "val"-fisk). — c) "Hafvets arbetare". — d) "Fregattfåglar" på half ranson. — e) "Pricknings"-kompot. — f) Blomsterströdd budgets-pudding. — g) "Kronans kaka" med resignation.

Midvintersfester.

Midvintermiddagsfesten firades annars regulärt på Trettondagen, vid hvilken tillställning min hustru och jag hade glädjen se hos oss flera gamla vänner, såsom professor Hjalmar Abelin, generaldirektörna Bennich, Troilius och Roos, statsrådet Wennerberg, landshöfdingen och brukspatron Stråle, hofmarskalken Reutersvärd, major Alf. Björkman, grosshandlarne Edv. Cederlund, J. Bäckström, K. Ljunglöf, Francke, Wikström och Astrup, professor N. J. Anderson, amiral Lagercrantz, dåvarande assessor Örbom, bankdirektörerna Davidson och Gihl, fabrikör Anders Lundin, major Jonzon, kaptenlöjtnant Friis m. fl., de flesta nu döda.

Och under »nachspielet», då de gamla vännerna från den glänsande juvenalperioden i Upsala — Wennerberg och Abelin — con amore sjöngo »gluntar», och andra upptåg förehades, var glädjen oblandad.

Vid dessa Trettondagsmiddagar sökte jag alltid åstadkomma någon öfverraskning i form af en skämtsam matsedel eller på annat sätt.

En af dessa matsedlar i fornordisk stil bifogas här nedan till benäget påseende.

MATSEDEL TRETTONDAGEN 1876.

Odens purée à l'Andrimne.
Asa-Thors Soppa med Bocktalj.
Lax med Baldersås.
Galten Schrimner.
Crustarder à la Fröja.
Cimbriska Ostron med »Kjökkenmödding».
Stek på Hugin, Munin, Gere och Freke.
Jätte-sparris.
Jotunheims-pudding.
Asken Ygdrasil med förbjuden frukt.
Sebelja- och Ödshumbla-Ost.
Rimtussar på Bifrost.

DESSERT.

Iduns äpplen. Urds karameller.
Werdandi-drufvor. Skullds-apelsiner o. s. v.
Ragnarök.

Ofvan upptagna »Galten Schrimner» var en temligen stor helstekt gris, med traditionelt äpple i munnen.

»Asken Ygdrasil» var, som bekant, verldens största träd, under hvilket de gamla Asagudarne brukade samlas. I toppen satt en tupp — »Vidofnir» — och vid roten slingrade sig draken — »Nidhugg». Emellan tuppen och draken kilade en ekorre »Ratatask». Allt detta återgafs naturtroget af en 2 ½ fot hög norrländsk s. k. »Stubbkaka», liknande en gammal trästubbe, på hvilken anbringats grenar med löf. På högsta grenen var uppsatt en tupp af sockerbageri, och vid foten låg en förskräcklig drake af samma fabrikat. Stubben var ihålig, och uti den hade inburats en lefvande ekorre med yfvig svans, hvilken kilade upp- och utför stubben — såsom det skulle vara — då jag med ett snöre öppnade en lucka i toppen af kakan, och han derefter till gästernas stora nöje dansade och hoppade omkring på bordet.

»Rimtussarne på Bifrost» framställdes genom en hög båge af glace med i regnbågens färger ordnade lager, å hvilken båge små dvergar af konfekt med röda mössor klättrade.

»Ragnarök» var slutligen en försvenskning af »Nachspiel».

Minnesvärdare familjehändelser 1873—1878.

Bland mera minnesvärda händelser som passerade under den tid min familj och jag residerade i 2 B Kungsträdgårdsgatan i Stockholm torde icke böra förglömmas:

Vår dotter Majas födelse den 22 maj 1874 och vår dotter Alices giftermål med dåvarande löjtnanten, numera artillerimajoren Victor Sandberg den 4 november 1876, samt vidare en middag som jag efter min son Axels återkomst från sin första örlogsexpedition (såsom extra kadett) till Medelhafvet och Konstantinopel gaf för befälet å korvetten Balder, efter följande:

MATSEDEL.

Embarkerings-purée med instufvade extrakadetter och lök à la »Mur». *)

Atlantisk »mastfisk» (a) *med »öfverhalningssås»* (a).

Blandad kötträtt — Kotletter på väderbiten »kalf» (a).

Små »stekar» (a) *med »lappsalva»* (a).

A la daube på »kölsvinshufvud» (a) *med »slagvatten»* (a)*-sås.*

»Engelska bomber» ifrån Gibraltar.

Medelhafs-pastej truffée.

»Stormfåglar» (a) *och »Papegojor»* (a).

Turkiska »Minaretböner» à la »Kheirulla Effendi».

Konstantinopolitansk »Hamdy pudding» med insyltade finanser.

Nil glace à la Cheops.

Classisk ost med Suda Bay kakor.

DESSERT.

»Rhahatlakum.» — Smyrnafikon. — Arabiska dadlar. — Attiskt gunrums-salt. — Små kadettskarameller. — »Muntvål» (b).

Karlskronitisk afmönstringskonfekt.

* * *

Och slutligen bör ej förgätas den vackra fest som en af hyresgästerna, kaptenlöjtnanten Fries, firade år 1878 till minnet af ett svenskt storverk, Fregatten Eugenies verldsomsegling 1851—53, under befäl af amiral Virgin, uti hvilken Fries deltagit.

De stämningsfulla verser »*Jo. Jo.*» (Jolin) skref för tillfället införas här nedan:

VID

MINNESFESTEN

TJUGUFEM ÅR EFTER FREGATTEN EUGENIES VERLDSOMSEGLING.

(Hemma hos en af deltagarne, *kaptenlöjtnant Aug. Fries.*)

Honnör för stunden! »Klart att gå till segels»
på våra minnens solbeglänsta haf!
Vår hägring af det flydda är en spegels
reflex; — vi se ju allt hvad färden gaf
af ärans skördar för vår svenska flagga,
af lust och must, der Eugenie sågs vagga.

---

*) Mur var namnet på extra kadetters båtsman, som lagade mat åt dem och var mycket svag för lök.

a) Sjömanstermer. b) Snarkande kadetter botades med tvålbitar, instoppade i munnen.

Ett fjerdedels sekel, sedan dess försvunnit.
Ack, under sorgflor ter sig mången bild,
hvars klara lifsljus flämtande förbrunnit,
men som nu kanske ler mot oss så mild,
der den på stigar, än af oss ej kända,
i dag till vännerna vill återvända.

Virgin och Kleman, Johansson, Ekströmer,
Rahm, Theorell! — Hvem minnes icke än,
hur djupt ock mullen stoftet af dem gömmer,
det oförgängliga hos dessa män,
den svenska flaggans, vetenskapens ära?
Med tårad blick vårt tack till dem vi bära.

Till honom främst, som väckte stora frågan
om verldsomseglingen till verkligt lif,
som sedan tåligt underblåste lågan
och gaf sitt namn åt den som kreditiv;
till honom, den ihärdige von Platen,
ett ärligt tack för ädla mannadaten!

Men bort från skuggorna! Till lifvet, ljuset,
till veteranerna med ungdomskraft,
till gästerna här uti »sjömanshuset»,
som aldrig glömma stunderna de haft
af fröjd och oro, dem de lika delat,
af glada puts, som de hvarandra spelat.

Utklippans fyr dök ner i horisonten
vid sorgsalut af tusen o! och ack!
Förklaradt *minnet* log, men framför fronten
af det fördolda *hoppet* stod i frack
med hatt i hand och gjorde ljufva miner,
skälmskt pekande på sina trollgardiner.

Ja, hvart hon kom, hur fjäsad blef hon icke
vår Eugenie, så mångas ideal;
hvarthän kring salta vågor än vi blicke,
finns ingen, som från henne priset stal.
På hennes gossar regnade caresser
ifrån blondiner, som ifrån negresser.

Hur slingrade hon icke fram så listigt
bland bränningarna i Magalhaens sund,
att kokettera det var litet qvistigt,
men hon förstod sin herskarkonst i grund.
»Evangelisterna» *) de stodo häpna,
då hon gick deras nät förbi, den näpna.

Hvarthän hon vände stäfven, föll det manna
från lifvets fröjdehimmel ned på oss.
I Rio, Valparaiso baler granna,
vi bjödos än att dansa, än att slåss.
Galapagos' sjöröfvare nog minnas,
att jern och stål i svenska knogar finnas.

Hur Cap förbi för bottenrefvadt segel
vi länsade, mins hvarje vän af storm.
Att vara nöjd med allt, blef oss en regel,
och glädjen bars som hvardagsuniform.
När Andersson blef lexad upp af Skogman
för sitt herbariedille — bara log man.

Sundin och Trägårdh, Falkenberg, Molander
och Petré, Cronstedt och du Fischerström,
hur ledde oss Virgin? Med knot och klander?
Nej, med sin ordningskärleks lätta töm.
Att sjelf ha kraft är ej som chef det främsta,
nej att till dåd uppamma ock den sämsta.

Att vara själen i och hufvudsumman
utaf den kropp, som är en stat i smått,
att ordna lugnt, men icke röra trumman
och göra synder små till stora brott,
att stå i sinnesstyrka, mod och seder
stolt, som en stormast, — det är chefens heder.

Och sådan stod han bland oss oförgätlig,
den ridderlige, storsinte Virgin!
Vår skuld till honom blir alltmer omätlig.
Ju mer hans like söks i vår marin.
Ej *öfningståg*, nej *Eriksgata* kalla
vi färden, som skänkt ära åt oss alla.

*) Farliga klippor i Stilla hafvet.

När blågul flagg vid okänd strands sågs fladdra,
ett bildningens baner från högan nord,
hur började hvar Sandwichsbo ej pladdra,
hur smögo ej Tahitis mör ombord,
för att — beundra sina nya bröder — —
Förbundet slöts emellan nord och söder.

Pontén kan gerna, om han vill, predika
vid våra hjertans tysta harposlag
om minnet af vår färd, den segerrika;
på sådan text han bjuds ej hvarje dag:
En »purrqvart» ge vi honom, att besinna,
hur han bör tala så, att pulsar brinna.

Och nu en skål för stolta vikingsfärden,
och för vår fagra snäcka Eugenie!
Hvarhelst vi fälla ankar här i verlden,
en telefon i minnet ega vi.
En skål för hvad i dag vi ha gemensamt
och som i flottans krönikor står ensamt!

Jo. Jo.

* * *

Ytterligare ett fjerdedels sekel har försvunnit sedan dessa händelser passerade, och denna glada tid är ett minne blott, men ett solljust minne, mest liknande — en ros utan taggar.

Ledamot af Kongl. Vetenskapsakademien.

"För efterkommande."
(Kongl. Vetenskapsakademiens valspråk.)

Præses i akademien.

År 1869 den 8 september afled en af Sveriges högt förtjente män, f. d. chefen för statens jernvägsbyggnader, ledamoten af Vetenskapsakademien m. m. friherre Nils Ericson.

En plats i akademiens mekaniska afdelning blef derigenom ledig, och på förslag af mina gamla hedersvänner Otto Carlsund och Jean Bolinder, som förut voro ledamöter af akademien, invaldes jag den *13* april 1870 och rönte således den stora utmärkelsen att få intaga Ericsons plats i akademiens tredje klass.

Detta var en alldeles oförtjent heder, ty minst af allt kunde jag, med min ytterst tarfliga uppfostran och underbyggnad betraktas såsom vetenskapsman och värdig att intaga ett rum bland de illustra män som varit och voro ledamöter uti det lärda samfundet.

Nils och John Ericsson, Carlsund och Bolinder m. fl., som varit och voro ledamöter i samma klass, egde ju visserligen heller icke några vetenskapliga examensbetyg, då de invaldes i akademien, men hvad var jag mot dem?

Och ännu mindre kunde jag ana eller hysa anspråk på, hvad som sedan år 1892 inträffade, eller att kongl. akademien skulle hedra mig med val till præses, hvarigenom min obetyd-

liga person kom att intaga den plats, som en gång upptagits af Jonas Alströmer, Linné, Berzelius m. fl. vetenskapens stormän och föra den elfenbensklubba, som begagnats af dessa och andra celebra och verldsbekanta män.

Men så litet vet man sitt öde och förmår sjelf bedöma hvad man går för, oaktadt något hvar i allmänhet brukar sätta »*jaget*» mycket högt — — —

Jag hade, då valet till præses skedde, bevistat ett aftonplenum i riksdagens Första kammare, och då jag inträdde i rummet utanför akademiens samlingssal, mötte jag min käre, allt för tidigt aflidne vän, ledamoten af akademien, den berömde astronomen, professor Gyldén (som i förbigående sagdt lärer varit roten och upphofvet till min utmärkelse) med orden:

»Du är just nu vald till præses i akademien för nästa år, gratulerar!»

»Då har jag all anledning att springa min väg — sa' jag — inte passar jag på en sådan befattning — inte — — —»

»Många mindre storheter hafva setat på præsesstolen före dig — svarade Gyldén skrattande — och att springa din väg det låter du bli» — hvarpå han fattade mig i armen och ledde mig in i salen.

Huru »enkel» jag kände mig när jag kom in uti akademiens sessionssal, utsatt för det lärda sällskapets blickar — tror ingen. Alla sågo emellertid så vänligt småleende ut, och flera lyckönskade, så att jag kände mig något lugnad.

Men tänk — att leda den kongl. akademiens förhandlingar i alla vetenskapens grenar, att sköta akademiens korrespondens med främmande lärda sällskap och verldsbekanta storheter, att på ett akademien värdigt sätt inför hufvudstadens finaste publik emottaga och helsa konungen å akademiens högtidsdag o. s. v. o. s. v. föreföll mig — som inte hade reda på att min vän, akademiens ständige sekreterare, Lindhagen, både skötte akademiens korrespondens och för resten hela maskineriet — rent af som sjelfmord. Ångesten öfverföll mig ånyo, och jag beredde mig på att begära ordet för att betacka mig för förtroendet.

Då den afgående præses generaldirektören Almén emellertid, medan jag funderade härpå, med några uppmuntrande ord aflemnade den hvita elfenbensklubban i min hand och kamraterna vänligt helsade mig välkommen, tänkte jag som så:

»Nu är det i alla fall för sent, det må gå som det kan.» Och påminnande mig den gamla, goda, häfdvunna embetsmannasentensen:

»om vår herre är så nådig att skänka en syssla, gèr han nog äfven förmåga att sköta den»,

lugnade jag mig, så att jag utan allt för mycken tafatthet kunde betyga min tacksamhet för den »oförtjenta utmärkelsen», »utbedja mig akademiens välvilliga undseende för bristande förmåga» etc. och afslutade sammanträdet.

Om det nu var vår herres nåd som gjorde't eller något annat, det mins jag nu inte så noga, men enligt den »ständiga sekreterarens» skriftligt affattade vitsord, som upplästes då jag efter årets slut nedlade klubban, lärer jag skött mitt præsesembete på »ett utmärkt sätt» och med »oväld» samt varit angenäm i »samarbetet», och det är ju vackert så — och mera kan ju inte begäras af en som aldrig varit med om något dylikt förut.

Ny hedersmedalj.

Under mitt præsidium vid vetenskapsakademien förekommo som vanligt mest löpande ärenden, såsom skrifvelser från och till kongl. maj:t och embetsverk, utdelning af understöd från akademiens fonder till unga vetenskapsmän, belöningar, val af nya in- och utländska ledamöter i stället för aflidna, redogörelse för akademiens omfattande ekonomi och för den utmärkta Bergianska trädgården m. m. samt intressanta vetenskapliga föredrag af akademiens ledamöter, hvilket allt endast undantagsvis föranledde någon debatt. Ett ärende förekom emellertid, som föranledde till litet mera lifaktighet.

Jag hade nemligen tillåtit mig framkasta tanken, att de medaljer öfver aflidna ledamöter som präglades i den sjunde storleken, i stället borde utföras större eller i den femtonde, hvarigenom bilderna skulle kunna blifva mera porträttlika och det hela konstnärligare. Detta förslag understöddes lifligt af porträttskulptörerna Lea Alborn och professor Lindberg, med hvilka jag på förhand rådgjort om saken.

För att emellertid de medel som förut användts till dessa medaljer skulle räcka till, om de slogos i större format, hade jag tänkt, att endast ett mindre antal eller de som brukade utdelas till konungen, de kungl. prinsarne och den ständige sekreteraren skulle präglas af silfver och de öfrige, som utdelas till akademiens ledamöter, af aluminium.

Sekreteraren gillade emellertid icke denna förändring, som emellertid vann förord af förvaltningsutskottet, hvarpå en komité bestående utaf herrar Odhner, Hildebrand och mig af akademien tillsattes för att afgifva yttrande i frågan.

Då ärendet derefter förekom i akademiens plenum, voro tankarne mycket delade, och något så ovanligt som en verklig parlamentarisk debatt uppstod.

Många ledamöter önskade förändringen, enär medaljerna derigenom skulle vinna betydligt i porträttlikhet och konstnärligt värde under det att andra höllo på silfverslantarne dels för traditionens skull dels ock för metallvärdet, oaktadt fullmäktigen i riksbanken Arnberg, som var ledamot af akademien, upplyste att de gamla minnespenningarnas silfvervärde efter dåvarande kurs icke öfversteg 60 öre.

Under debatten hade Nordenskiöld anmärkt att det icke vore konstateradt om medaljer utaf aluminium kunde motstå oxidering och förstörelse under ett århundrade, hvarför han för sin del yrkade afslag.

Då de olika partierna emellertid icke denna gång ville ställa saken på sin spets, emedan utgången af en omröstning icke kunde beräknas, tillsattes, för att vinna tid, en ny komité bestående af generaldirektören Almén samt professorerne Nilson

och Clason, som hade att utreda aluminiums hållbarhet i medaljer under ett hundra år.

Denna komité stälde sig i förbindelse med myntdirektören, hvarefter omfattande försök gjordes å kongl. myntet, för utrönandet af aluminiums hållbarhet i olika syror, jemförd med guld och silfver, hvilket utföll så att aluminium i vissa fall t. o. m. öfverträffade guldet. Och då myntdirektören äfven ur andra synpunkter, såsom det billiga priset och det vackra utseendet, hvilket icke förändrades i luften såsom silfret, förordade aluminium, tillstyrkte äfven denna komité att medaljer skulle präglas af denna metall och göras större än förut.

Ånyo inkommet till akademien från förvaltningsutskottet, som tillstyrkt ändringen, mot hvilket akademiens sekreterare och friherre Nordenskiöld reserverat sig, föranledde det maktpåliggande ärendet jemte komitérades utlåtande m. m. en ny liflig debatt, under hvilken en af de mest kända och berömda ledamöterna i akademien anmärkte, att »de nuvarande små hittills-varande medaljerna kunde vara stora nog åt många bland dem som hedrades med att blifva förevigade». Och sedan det konserverande partiet i akademien förenat sig med »silfvermännen», tyngde det kombinerade silfverkonservativa partiet ner vågskålen, så att den andra, innehållande »frihetsbröderna» jemte den lätta »framtidsmetallen» flög högt upp i luften.

Akademien hade derigenom förkastat det revolutionära förslaget om förstorande af medaljerna öfver dess framstående ledamöter, och beslutat att för framtiden bibehålla de hittills varande små.

Härmed slutades denna celebra sak, som väckt mycken oro, stört akademiens olympiskt värdiga lugn, föranledt nästan moderna parlamentariska debatter inom den vördnadsvärda akademiska församlingen och derigenom åstadkommit ovanligt hufvudbry för præses-ordföranden, hvilket under de trettio år jag haft äran vara medlem af akademien, för så vidt jag kan minnas, inträffat endast en gång förut.

Detta var när nytt kontrakt om almanackans tryckning skulle uppgöras 1883.

Nytt almanackskontrakt 1883.

Som bekant har kongl. vetenskapsakademien nådigst beviljats »uteslutande privilegium» eller »monopol» på utgifvande af den oumbärliga almanackan, fastän grundlagen icke vill veta af några sådana enskilda fördelar på det allmännas bekostnad.

För akademien är detta privilegium emellertid af icke så liten betydelse, alldenstund hon deraf har — som man kan säga — »sitt dagliga bröd», och skulle otvifvelaktigt förtvina som en planta utan vextföda, om det upphörde eller inkomsten deraf minskades.

* * *

Som vår almanacka emellertid icke allenast är oumbärlig för vetenskapsakademien, utan lika mycket för den stora allmänheten, torde ett kort utdrag ur dess historia icke sakna sitt intresse.

De egentliga almanackorna kommo genom araberna i bruk uti vesterlandet mot slutet af medeltiden.

Den första svenska almanackan, som man känner, författades af Thomas Leger och trycktes i Upsala 1540.

Ända till medlet af 1700-talet synes hvem som helst i Sverige hafva varit berättigad utgifva almanackor, oaktadt konung Karl XI redan 1686, lemnat privilegium till en matem. professor, som hette Spole, att ensam utgifva sådana.

År 1700 utgåfvos sålunda exempelvis almanackor af herrar Spole, Voights, Nicolai Celsius, Samuel Krook, Riddermarck och Tammelin, alla matem. professorer, eller ej mindre än sju olika almanackskompositörer.

Almanackorna före innevarande tid innehålla många märkvärdiga ting såsom bland annat s. k. »Prognostica» eller väderleksspådomar m. m. dylikt, hvilket fortfor ända till efter medlet af 19 seklet, och åtföljdes dessutom, likasom nu, emellanåt af ett bihang innehållande undervisande och nyttiga uppsatser i olika ämnen.

Sålunda meddelas uti »prognostikon» i Nicolai Celsii almanacka för 1700, att »Mercurius, Jovis, Mars och Veneris äro »*hitzige*» planeter, äfvenså äro the mäktige Adspecter Martis och Solis, äfven ock, så Solens och Jovis Adspecter. Äfven ock när the blifva starkt förmängde med the andra hitzige planeter, eller när Saturnus conjungerar sig med Venus.»

Härpå och annat liknande skulle väderleken komma att bero. »Men» — säger auctorn — »starka mixturer med andra planeter förändra mycket i theras natur.»

Tiden för »Werldens Skapelse» uppgafs något olika. För åren 1700 skulle detta vara det 5649:de från skapelsen under det att det enligt Julianska tidräkningen skulle vara det 6413:de. Från syndafloden var det 3992 år. För öfrigt var — »Gyllené talet» och »Epactæ» 20 o. s. v.

I förbigående må nämnas att den supponerade tiden för verldens skapelse upptogs i almanackorna ända till och med år 1862, då nämnda år skulle hafva varit det 5864:de i ordningen.*)

Uti 1700 års almanacka rekommenderar boktryckaren Michal Laurentius en af honom utgifven uppbyggelig bok benämnd:

»Betraktelsen om Trones förbrukade Röö och Rykande Veka» af Joh. Bränner.

I början af 1700-talet utfulas ryssarne efter bästa förmåga, och ända till 1717 uppsändes förböner för »*Carl XII:s lyckliga regerande med allskjöns Kungl. Lycksalighet*».

I »Quensels» 1719 års almanacka är införd i stället för »prognostikon» ett »*anrop till Herren Gud att Han värdes för Christi skull beskärma Hans Kungl. Majestät Konung Carl XII för all farlighet till Lijf och Siäl*».

Carl XII stupade som bekant 1718, men måhända menade Quensel »farligheterna» för Carl, då han i en annan verld sammanträffade med alla de hundra tusenden, hvars död och undergång han föranledt, genom sin krigslystnad.

*) Detta stämmer emellertid icke riktigt med Celsii almanacka af 1700, ty om denna uppgift anses riktig, skulle året 1862 hafva varit det 5811:e efter verldens skapelse. Anmärkningen är emellertid icke af någon synnerlig stor betydelse, alldenstund 53 år härvidlag icke torde spela någon viktigare roll.

Uti 1740 års almanacka meddelas: »*En märkvärdig Händelse om en genom sitt frimodiga Thal till konungen af Armenien, lyckliggjord Bonde*», och

i 1745 års dito förekommer en lärd afhandling »*Om kyskhet och dess belöning*».

Uti 1746 års Liedbecks almanacka står att läsa »*En sällsam Berättelse om Twänne Trogna och Såta Wänner*», och uti en annan almanacka af samma år »*En Nyttig underrättelse om Solens dantsande Påskdagen*». Och i Hjorters almanacka för år 1746 är infördt: »*En afskräckande uppsats om Caffe och dess verkningar*» o. s. v.

Sedan almanackan genom araberna kommit till Europa, adopterades den af medeltidens lärda verld, som lefde och arbetade i de tysta klostren, och der infördes förmodligen de namn på helgon, martyrer, påfvar m. fl. af kyrkans pelare, hvarefter dagarne till stor del uppkallats.

Detta kan ju ur kyrkhistorisk synpunkt vara af mycket intresse.

Under tidens lopp hafva emellertid redan en del af de vördnadsvärda kyrkopersonligheterna fått maka åt sig för de kungliga, hvilkas namn förut icke funnits upptagna i almanackan, och nu har som bekant riksdagen sjelf gjort ett grymt attentat mot de qvarvarande helgonen. Riksdagen har nemligen ansett mera tidsenligt och behagligare för dem som döpas, om dagarne gåfvos namn, som allmänt begagnas, äro af nordiskt ursprung eller mera välklingande än martyrnamnen, svåruttalade och långrandiga som deras plågor.*)

---

*) Huru som helgons- och andra gamla benämningar i almanackan kunna leda till sorglustiga resultat, framgår af följande sannfärdiga berättelse.

En gammal, beskedlig herre hade gjort bekantskap med en lofvande yngling derigenom att denne drog undan stolen för den gamle herrn, då han skulle sätta sig.

"Hvad heter du, min gosse?" — frågade den gamle när han kommit på fötter igen.

Svar: "Jeremias Petri-fång Sjusofvare."

Den gamle: "Det var ett rasande gentilt namn, hvem har gett dig det?"

Den lofvande ynglingen: "Det vet ja' inte, men får ja' tag i'n när jag blir stor, så f-n i mig klår ja'n inte!"

Den gamle: "Här ska' du få en slant, min gosse, om du lofvar att klå'n riktigt ordentligt."

För detta ändamål aflät riksdagen en underdånig skrifvelse till konungen att ombestyra saken. Konungen, som med anledning häraf, remitterade ärendet till sin vetenskapsakademi och andra vederbörandes hörande, har nu, efter dessas tillstyrkande, i nåder godkänt riksdagsbeslutet och såväl helgonen som kyrkofäderna hafva derigenom kommit till korta i almanackan.

Som af ofvanstående synes innehöll almanackan i fordna dagar mycket märkvärdigt och intressant i mer än ett hänseende till våra förfäders både nöje och uppbyggelse.

* * *

Men låtom nu oss efter denna korta historik, återkomma till det för kongl. vetenskapsakademien särdeles intressanta, vigtiga och nöjsamma eller inkomsten på almanacksmonopolet.

Det var den 17 oktober 1747 detta privilegium lemnades akademien genom en kongl. resolution, hvaruti tillika stadgades att priset på almanackor skulle af kongl. maj:t fastställas.

Detta pris var i början 6 öre kopparmynt pr exemplar och har sedermera efterhand höjts så att det för närvarande utgör 14 öre enligt nu gällande guldmyntfot.

Almanackans spridning var i början obetydlig och inkomsten i förhållande derefter, men båda delarna hafva sedan tagit upp sig.

Efter att förut hafva disponerats af åtskilliga förläggare, öfvertogs privilegiet år 1823 af boktryckaren Norstedt, uti hvilken firmas hand det sedermera stannat. Huru mycket Norstedt till början betalade för detsamma är obekant, men år 1846 erlades derför 17,500 riksdaler. År 1876 hade priset stigit till 56,000 kronor, och 1883 skulle nytt kontrakt upprättas, gällande från och med 1886 till och med 1896, eller för 10 år såsom vanligt.

Herrar Norstedt & Söner hade, som jag vill minnas, inkommit med anbud att förnya kontraktet för den kommande decaden, på samma vilkor som förut.

En annan större boktryckarefirma hade emellertid meddelat

professor Gyldén att firman skulle vara böjd att betala ett ej obetydligt högre belopp för privilegiet än akademien förut erhållit.

Samma dag saken skulle förekomma till afgörande i akademien infann sig Gyldén hos mig för rådgöring om saken, hvarvid vi snart blefvo ense om, att när frågan i akademien förekom, yrka på, att anbud skulle infordras genom annons i allmänna tidningarna på öfvertagandet af almanacksprivilegiet, så att alla boktryckare, som önskade, kunde få täfla derom.

Vid akademiens sammankomst meddelades att förvaltningsutskottet haft frågan under behandling och tillstyrkt bifall till antagande af från Norstedt & Söner inkommet anbud.

Præses framställde proposition och lyftade klubban.

Gyldén begärde då, enligt öfverenskommelse oss emellan, ordet, och meddelade att en annan boktryckare förfrågat sig enskildt hos honom, om han kunde hafva utsigt att få öfvertaga privilegiet för den händelse han bjöd ett större belopp än förut erhållits, och tillade, att han trodde att akademien derigenom skulle kunna erhålla en betydligt större inkomst af almanackan om året än under de sistförflutna tio åren.

Derefter begärde jag ordet och föreslog med anledning af Gyldéns yttrande, att förvaltningsutskottet skulle anmodas genom annons i tidningarna infordra förseglade anbud på almanacksprivilegiet, såsom det enligt gällande lag *skall* tillgå vid alla statens verk och inrättningar, och såsom privata bolag äfven bruka göra vid sina inköp af materialier och materiel, då akademien otvifvelaktigt finge mera för sitt privilegium än utan en sådan täflan.

Jag sökte vidare framhålla fördelen häraf, då almanacksprivilegiet utgjorde akademiens förnämsta inkomstkälla, ur hvilken skulle ösas till så många olika och vigtiga ändamål. Och om detta äfven med nuvarande inkomster räckte till, kunde det ju icke anses skadligt om inkomsten ökades, hvarigenom yngre studerande, af akademien kunde erhålla understöd, vetenskapliga samlingar inköpas och en fond samlas till en väl behöflig ny museibyggnad m. m.

Nordenskiöld, Retzius m. fl. af akademiens ledamöter understödde detta förslag.

Å andra sidan åter anfördes att en komité, som haft att på förhand utreda saken, kommit till den åsigt, att icke mera utan förlust *kunde* betalas för privilegiet än som erbjudits af herrar Norstedt & Söner och att anbudet derför borde accepteras.

Efter en ganska varm debatt återremitterades ärendet till förvaltningsutskottet för att taga sig ytterligare en funderare på saken, och när frågan vid nästa sammanträde förekom, hade herrar Norstedt & Söner inkommit med ett nytt anbud, ungefär lika högt som det Gyldén enskildt erhållit från den andra firman, och då tyckte vi det icke vara skäl bråka längre, hvarför det nyinkomna anbudet godkändes.

Genom denna nya uppgörelse erhöll akademien 81,000 kronor pr år för almanacksprivilegiet eller 25,000 kronor om året mera än hon förut haft under föregående tioårsperiod.

Sedermera har akademiens inkomst af almanacksprivilegiet ytterligare stigit, så att den 1899 utgjorde 90,500 kronor, och ökas med 500 kronor för hvarje kommande år till och med 1905, då nytt kontrakt skall uppgöras.

Det skulle smärta mig, som hörde till oppositionen mot förvaltningsutskottet 1883, om boktryckeriet förlorat på den uppgörelse som då skedde, men jag har lyckligtvis ingen anledning att befara något sådant, då det, vid den förnyade uppgörelsen 1893, kunde betala ett ytterligare ej obetydligt förhöjdt pris.

Almanackan är, som nämndt, vetenskapsakademiens förnämsta inkomst, hvarmed de ständigt ökade omkostnaderna skola betäckas, och det kan ju således anses vara af vigt att akademien söker erhålla det mesta möjliga för sitt privilegium.

Kongl. Vetenskapsakademiens högtidsdag 1893, och hvad med anledning deraf passerade.

Vid vetenskapsakademiens högtidsdag, som firas den 31 mars hvarje år, utdelas vanligen en medalj präglad öfver någon af dess mera framstående aflidne ledamöter, i den klass præses tillhör, och enligt akademiens grundregler tillkommer det præses att å högtidsdagen »omförmäla dens förtjenster», hvars minne sålunda skall förevigas.

Jag hade föreslagit f. d. ledamoten af akademiens tredje klass, John Ericsson, till en sådan utmärkelse, hvilket af akademien godkändes.

Vanligtvis bruka dessa »omförmälanden» vara skriftliga och helt korta, så att uppläsandet deraf tager en tid af 20 till 30 minuter. Men dels ansåg jag det ogörligt att inklämma John Ericssons storslagna lefnadsbild inom en så trång ram, som vanligen bestås dem som sålunda skola porträtteras, och dels hade jag en annan plan i perspektiv — hvarom mera framdeles — och affattade derför Ericssons biografi något fullständigare än vanligt, så att den kom att utgöra ett litet band om nära 300 tryckta sidor.

Till vetenskapsakademiens, likasom till de andra kongl. akademiernas högtidsdagar inbjudas alltid konungen och den kungliga familjens samtliga medlemmar, och det hade hittills aldrig händt att icke vetenskapsakademiens höge beskyddare, konung Oscar II, illustrerat akademiens högtidsdag med sin närvaro. Och ofta hade en och annan af de kungliga prinsarne samt i förra tider t. o. m. drottningarna Lovisa och Sophia, uppvaktade af det »kongl. hoffruntimret» skänkt glans åt vetenskapsakademiens högtidsdagar å stora börssalen i hufvudstaden.

Då den ständiga sekreteraren professor Lindhagen och jag enligt akademiens grundregler i underdånighet inbjödo Hans Maj:t konungen att närvara vid festligheten, svarade Högstdensamme emellertid att han icke kunde bestämdt svara ja på

inbjudningen, »emedan vigtiga hinder möjligen kunde mellankomma». H. K. H. kronprinsen och prins Bernadotte hade äfven förhinder.

Jag meddelade detta konungens svar, »med uttalande af min ledsnad öfver att högstdensamme möjligen kunde blifva förhindrad öfvervara akademiens högtidsdag, hvarigenom den skulle förlora det mesta af sin sedvanliga glans», till en mycket framstående ledamot af akademien, hvarpå denne yttrade:

»Det är alldeles nödvändigt att konungen är närvarande på högtidsdagen denna gång, när medalj skall utdelas öfver John Ericsson. Du vet väl huru konung Oscar både i amerikanska och svenska tidningar fullkomligt obefogadt klandrats för det han icke uppträdde personligen, när den mäktiga amerikanska republiken så storartadt som skedde, hedrade Sverige i Ericssons person, genom att, å en särskildt för ändamålet utrustad örlogsman, till fäderneslandet hemsända hans jordiska qvarlefvor. Det hette att om Carl XV lefvat, så hade han, om han än ansett sig icke kunna närvara 'i egenskap af konung vid en kaptens likbegängelse', alldeles säkert, då kryssaren Baltimore å amerikanska presidentens vägnar aflemnade John Ericssons qvarlefvor, i sin egenskap af akademiens beskyddare, uppträdt i spetsen för dess vid landsättningen närvarande ledamöter. När dylika anmärkningar gjordes då, oaktadt konungen vid tillfället lät hissa flagga på half stång å Stockholms slott, en ära som aldrig vederfarits någon af icke kungligt blod, hvad skall man icke säga nu om konungen icke skulle bevista sammankomsten. Du måste ställa till att kungen kommer upp, annars skall hans frånvaro bestämdt komma att tolkas såsom demonstrativ och kunna föranleda mycket förargligt tidningsskrifveri både här och i Amerika.»

»Ja men jag kan försäkra dig» — svarade jag — »att konungen långt ifrån att hysa något groll, tvärt om i bref till Ericsson, som jag haft tillfälle läsa, uttalat sin aktning och beundran för hans snille och utmärkta personliga egenskaper samt förtjenster om sitt fädernesland.»

»Detta är nu godt och väl» — anmärktes — »men sådant

känner icke allmänheten till, och du *måste* ställa till så att konungen kommer att bevista högtidsdagen.»

Detta kunde ju anses vara riktigt anmärkt, men huru *jag* skulle kunna »ställa till» så att kungen kom att bevista akademiens högtid var en svårare uppgift.

Emellertid måste ett försök göras, hvilket skedde på följande sätt.

Uti de materialier jag haft tillgång till vid nedskrifvandet af Ericssons biografi, förekommo bland annat ett bref från dåvarande hertigen af Östergötland, deruti han, i egenskap af president vid Industriutställningen i Stockholm 1866, vänligt inbjöd Ericsson att närvara vid öppnandet af denna utställning, hvilket bref antyder helt annat än »animositet» mot adressaten, samt Ericssons svar på detta bref.

Samma dag akademiens högtidsdag skulle firas var audiensdag och jag begärde företräde.

Inkommen till konungen emottogs jag mycket nådigt och anmälde, att jag tagit mig friheten uppvakta för att få veta om jag rätt öfversatt från engelska ett bref från Hans Maj:t till kapten John Ericsson och dennes svar derå, hvilka bref jag ämnade uppläsa på aftonen vid vetenskapsakademiens högtid.

»Hvad är det för bref?» frågade konungen hastigt.

»Det ena är från H. K. H. hertigen af Östergötland i egenskap af president vid Industriutställningen i Stockholm 1866, och det andra är Ericssons svar på detta bref. Och som jag endast haft engelska öfversättningar att tillgå, skulle jag vilja underd. anhålla att få uppläsa för Eders Maj:t min öfversättning till svenska, för att få veta om den gillas.»

»Sitt ner här och läs, så får jag höra» — svarade konungen pekande på en stol, hvarpå han sjelf satte sig bredvid i en soffa.

Jag uppläste brefven, hvilka lydde som följer:

Stockholm den 4 maj 1866.

"*Till Kaptenen, Kommendören m. m. John Ericsson.*

Då en privat person gifver en fest söker han omgifva sig med en krets af nära anhöriga och vänner och att sammanföra de mest framstående af sina bekanta. Förhållandet är enahanda vid offentliga fester, ty en nation måste naturligtvis vara angelägen om,

att såsom gäster se sådana män, som intaga hög rang uti dess aktning och beundran och hvilka genom sitt snille och utmärkta personliga egenskaper hafva gjort sig förtjenta af sitt land och frejdade rundt verlden.

"Sverige, Edert fosterland, ämnar inom kort gifva en stor och betydelsefull fest.

"Här, uti dess vackra hufvudstad vid Mälarens strand, öppnas den 15 juni en stor Industri- och Konstexposition, gemensam för hela Norden, nemligen de tre skandinaviska folken och Finland.

"John Ericssons närvaro vid ett sådant tillfälle skulle helsas med glädje af hvarje svensk, och fäderneslandet skulle vinna ett kärt erkännande, att hennes minne fortlefver älskadt och efterlängtadt af denne hennes kraftfulle, frejdade son, som vistas i ett främmande land.

"Som jag haft lyckan att ställas i spetsen för den blifvande Industriutställningen, tillkommer äran mig att uttala den önskan, att vår nationalfest må hedras med Eder närvaro. Och jag försäkrar att denna önskan delas icke allenast af Centralkomitén, utan af hvarje tänkande man i Sverige.

"Med utmärkt högaktning och sann tillgifvenhet

Oscar."

Ericssons svar på detta vänliga bref lydde:

NewYork den 23 maj 1866.

"*Till H. K. H. Hertigen af Östergötland.*

Till svar å E. K. H:s nådiga och för mig glädjande skrifvelse af den 4 maj ber jag ödmjukligen få meddela att arbeten af sådan vikt*) så upptaga min tid, att det är för mig alldeles omöjligt att nu lemna Amerika. Jag saknar emellertid ord att uttala min tacksamhet för Eders Kongl. Höghets nedlåtande godhet att inbjuda mig till ett besök i fäderneslandet, under den blifvande betydelsefulla nationalfesten. Betydelsefull i många hänseenden, är den det i första rummet derigenom, att själen i densamma är en furste, hvilken, i förening med de högsta andliga gåfvor och det sundaste omdöme, i allt som angår vår praktiska tid, besitter de mest omfattande kunskaper och varm kärlek för de sköna konsterna. Vår tids anda är måhända alltför mycket riktad förnämligast på det som anses nyttigt. Huru lyckligt derför att den stora skandinaviska Industri- och Konstutställningen kommit under E. K. Höghets ledning.

"Mekaniska konstruktioner, arkitekturens smakfulla skapelser, målarens naturtrogna kolorit, bildhuggarens lyckade kopiering af den gudomliga fullkomlighet som genomgår den lefvande naturen — alla dessa skola blifva lika rättvist behandlade, då de ega förmånen af en allt omfattande och genomträngande blick, som öfverskådar det hela.

"Tillfället bjuder mig omnämna, att E. K. Höghets poetiska arbeten hafva skänkt svenskarne på denna sidan Atlanten den högsta njutning. De många dolda skönheterna af vårt kraftiga och på samma gång känsliga språk, hvilka E. K. Höghets snille framkallat, tjusa med deras rena ljud hvarje svenskt öra, måhända mer här än i fäderneslandet. Vi höra ju sällan melodier från vårt fosterland, så att, då E. K. H. strängar sin lyra, vi lyssna uppmärksammare än våra bröder derhemma.

"Eders Kongl. Höghets trognaste tjenare

J. Ericsson."

Sedan jag entonigt uppläst de båda vackra och karakteristiska brefven, satt H. Maj:t en stund tyst — derpå yttrade han:

*) Arbetet utgjordes af ett förslag till Sveriges försvar.

»Ericsson hade lika som alla menniskor sina egenheter, men han var verkligen en stor man.» *)

»E. Maj:t har således ingenting emot att brefven uppläses i afton såsom jag öfversatt dem?» — vågade jag fråga i beräkning att få någon antydan att han skulle komma upp.

»Nej,» svarade han vänligt och med eftertryck »det skall du visst göra.» Derpå reste han sig upp samt började tala om andra ämnen.

Efter en stund räckte han mig handen med sitt vanliga intagande leende, och audiensen var således slut, utan att jag fått besked om konungen skulle komma att bevista akademiens högtidsfirande på aftonen eller inte. Jag bugade mig för att gå, men vågade göra ett sista försök för att få frågan afgjord.

»Jag är i sanning mycket orolig, E. Maj:t, för i afton» — tillät jag mig yttra.

»Hvarför då?»

»Det är ju en ingalunda lätt sak af en så underlägsen förmåga som jag, att i spetsen för en sådan korporation som den svenska vetenskapsakademien, uppträda inför en konung som Sveriges nuvarande — om E. Maj:t skulle behaga öfvervara sammankomsten — och inför den högtstående och intelligenta publik som vid akademiens högtidsdagar brukar fylla den stora börssalen, då konungen är närvarande.»

»Var inte orolig, du, det går nog bra» — svarade h. maj:t skrattande. »Jag kommer upp och hör på hvad du kan ha att säga — men apropos — Ericsson var en mångsidig man, hvad ämnar du framdraga af hans lifsgerning?»

Nu var det jag som blef hjertans glad, ty jag hade vunnit mitt mål och svarade:

»Jag hade ämnat i korthet anföra något från Ericssons ungdomsår, om hans anställning vid Göta kanal under grefve Baltzar Bogislaus v. Platen och vidare vid Jemtlands fältjägare. Om

*) När jag året derpå med allvar upptog frågan om en staty åt John Ericsson, uttalade sig konungen mycket sympatiskt om saken och lemnade ett kontant bidrag till densamma.

hans vistande i England och de vigtiga uppfinningarna af propellern, af den direkt verkande ångmaskinen, ångsprutan o. s. v.»

»Ja men» — afbröt konungen — »du glömmer väl inte fregatten 'Princeton', striden vid Hampton Roads och Ericssons måhända snillrikaste uppfinning 'Solmaskinen'.»

»Nej» — svarade jag — »men jag befarar blott att föredraget blir för långt, så att E. Maj:t tröttnar.»

»Jag vill vara hemma strax efter klockan nio. Lindhagen och professorerna få väl knappa in på hvad de ha att säga.»

Saken var sålunda förmedelst en smula diplomati lyckligt klarerad och konungen jemte prins Eugen öfvervoro sammankomsten.

Sedan konungen intagit sin plats i den fullsatta börssalen, steg jag såsom vanligt fram på estraden och helsade honom i akademiens namn med följande ord:

»*Nådigste Herre och Konung!*

Kongl. svenska vetenskapsakademien, samlad till firande af sin årliga högtidsdag, helsar genom mig E. Maj:t hjertligt välkommen. Akademien anhåller på samma gång få aflägga sin djupt kända tacksamhet för E. Maj:ts städse visade varma intresse för hennes sträfvande och beder, att fortfarande som hittills, få vara innesluten i sin Höge Beskyddares ynnest och bevågenhet.

Akademiens mål har alltid varit och skall förvisso alltid förblifva, att genom plikttroget och ärligt odlingsarbete på vetenskapens omätliga fält, bidraga till lösande af lifvets och naturens underbara gåtor och derigenom i en renare och allt klarare dager framställa skapelsens oändlighet och fullkomlighet och skaparens allvishet och godhet.

*Genom fri forskning med framåtskridande och upplysning såsom mål, vågar akademien hoppas sig kunna vara och blifva till gagn för samtid och **för efterkommande.***» *)

Härefter uppläste jag de utdrag ur biografien konungen önskat höra, hvilket upptog tiden ända till kl. 1/2 9, och blef efter sammankomstens slut, under en sexa som gemensamt intogs

*) "För efterkommande" är Vet.-akad:s valspråk.

med akademikamraterna allt för mycket hedrad af de närvarande. Mest glädjande var emellertid att af min gamle vän, ledamoten af akademien, Viktor Rydberg, få emottaga ett välvilligt yttrande såväl öfver helsningstalet som de upplästa utdragen ur biografien.

Då jag en tid derefter, sedan biografien kommit ut af trycket, sammanträffade med R. yttrade han:

»Jag har nu genomläst din Ericssons-biografi och märkt att du på högtidsdagen hoppade öfver åtskilligt förut obekant af stort intresse, men detta gjorde du förmodligen med afsigt?»

* * *

Befattningen som præses vid vetenskapsakademien var den allra angenämaste, hvilket i första rummet kunde tillskrifvas den vänlighet och det öfverseende som alltid visades mig af akademiens ledamöter såväl af de allra högst framstående, som den yngre generationen, och den utmärkta ledning och det stöd jag hade af akademiens ständige sekreterare, professor Lindhagen.

Med det angenämaste väsen, förenade han en hög vetenskaplig bildning och omfattande kunskaper och i synnerhet den nogaste kännedom af allt hvad som rörde hans kära akademi, ända från dess stiftande. Lindhagen var ett fullkomligt vetenskaps-akademiskt universallexikon, alltid hjelpsam och vänlig, och jag hoppas och vill gerna tro, att han å sin sida icke fick allt för ogynsamma tankar om den som innehade præsesbefattningen från 1892 till 1893.

Emellertid gick det år som præses enligt akademiens grundreglor skall innehafva sin befattning allt för hastigt tillända, och det blef tid att aflemna klubban till den af akademien utvalde nye præses, f. d. ecklesiastikministern Hammarskjöld.

»Le roi et mort, vive le roi» — heter det.

Vid detta tillfälle skall præses hålla ett föredrag öfver ett af honom sjelf valdt ämne, och mitt föredrag gällde den viktiga frågan om, att kunna använda torf till bränsle och derigenom minska importen af stenkol, som *vid den tiden* årligen kostade landet närmare 50 millioner kronor.

Framställningen afsåg att väcka akademiens uppmärksamhet på de försök att frambringa torfkol som gjorts af en fru Angel i Jönköping och visat ett utmärkt vackert resultat, samt att då fru Angel icke var i tillfälle att fortsätta med försöken i större skala, intressera akademien för den viktiga saken, så att ett anslag af allmänna medel kunde erhållas för frågans lösning på ett för landet lyckligt sätt.

En komité tillsattes med anledning häraf, hvilken emellertid kom till det resultat, att tillverkningskostnaderna för de Angelska torfkolen skulle ställa sig för höga, och dermed var torffrågan för tillfället aflifvad.

Så vidt mig är bekant har ingenting vidare åtgjorts från det allmännas sida för att åstadkomma ett godt bränsle af våra torfmossar.

Saken har emellertid sedan den af mig upptogs i akademien vunnit i betydelse. Importen af stenkol har stigit från 50, till *nära 70 millioner kronor om året,* eller *nära på lika mycket som hela vår jern- och jernmalmexport* **brutto** *inbringar,* och fortfar att stiga, samtidigt med att svårigheter börja visa sig, att kunna erhålla kol från utlandet, derifrån de hittills till allra största delen importerats.

Skulle, såsom antagligt är, dessa kostnader och svårigheten att kunna erhålla stenkol till bränsle — med industriens tillväxt — komma att ökas, kunde saken blifva betänklig nog.

Våra kommunikationsanstalter, jernvägarna och ångbåtar och hela vår industri skulle i hög grad blifva lidande. I händelse af krig och blockad, stode allt stilla, och vi kunde anse oss besegrade, utan att en enda fiende behöfde landsättas.

Då detta borde vara klart för hvem som helst, måste man förvånas öfver att de nu styrande handelspolitici, som äro så måna om, att genom tullbommar skydda och skapa industri, icke i främsta rummet tänka på att göra detta genom att söka åstadkomma billigt, öfverallt tillgängligt bränsle af våra outtömliga torfmossar, hvarigenom produktionskostnaderna för industriens alster skulle kunna så minskas, *att en fördelaktig export blefve en möjlighet, och penningar inkomma i landet.*

»Handelsbalansen» som under närvarande förhållanden måste förefalla i hög grad hotande, skulle derigenom kunna upphjelpas i dubbelt hänseende, genom *minskade utgifter* för importen af bränsle och *ökade* för exporten af industrialster.

Och ser man saken ur försvarssynpunkt, måste det anses vara rent af oförsvarligt, att icke i tid söka göra landet oberoende af en nödvändighetsvara, som är »*krigskontraband*» och som erfordras i så stora qvantiteter för uppehållandet af våra kommunikationer och vårt industriella lif.

I händelse af krig och blockad, stå vi nemligen — om beroende på tillförsel af stenkol — fullkomligt redlösa, äfven om alla medel användts till rustningar och fästningsbyggnader.

Detta borde vara så tydligt för hvarjom och enom, att någon vidare explikation icke erfordras.

Landet vill försvara sig, detta bevisas af de rikliga anslagen, som riksdagen lemnar. Men försvarseffektiviteten beror icke på penningebeloppen, utan på det mer eller mindre ändamålsenliga sätt hvarpå de användas, och huru man på förhand ordnar försvarsväsendet och dermed i sammanhang varande.

Uti »Svenska Dagbladet» för den 29 maj 1900 förekommer följande artikel i stenkolsfrågan och de för oss hotande förslag, som framställts af en ansedd engelsk tidning, »Finiancial News», om exporttull på stenkol från England.

Artikeln lyder som följer:

KOLFRÅGAN ÄNNU EN GÅNG.

BRITTISKA EXPORTTULLAR PÅ STENKOL?

Vi ha i några föregående artiklar framhållit det för den svenska industrien betänkliga i det nuvarande höga prisläget på kolmarknaden. Och vi ha i sammanhang dermed också påpekat, hvilken risk för Sverige, som saknar egna stenkolstillgångar, ligger deri, att en sådan situation på verldsmarknaden kan tänkas inträffa, att koltillförseln till vårt land för längre eller kortare tid alldeles upphör eller åtminstone i högst väsentlig mån inskränkes. Då våra kolhandlare i regeln icke ligga inne med några större förråd, skulle nemligen derigenom en, för nästan hela vår fabriksdrift, ruinerande stagnation

kunna inträffa. En artikel i den engelska tidningen Financial News för den 25 dennes »om verldens kolproduktion under år 1899» ger oss anledning till att ännu en gång återkomma till ämnet.

»Publicerandet af årsrapporterna öfver kolproduktionen i de olika länderna erbjuder i år — skrifver Financial News — mer än vanligt intresse på grund af de enormt uppdrifna prisen i sammanhang med den klagan, som man öfverallt får höra, om bristande tillgång. De senaste rapporterna visa, att den industriella utvecklingen i verlden ännu alltjemt går framåt med jättesteg. Några definitiva siffror öfver produktionen under det sistförflutna året kunna visserligen för närvarande icke uppgifvas, alldenstund från några länder de statistiska rapporterna ännu saknas, men då från de fem förnämsta kolproducerande länderna redan definitiva uppgifter i hvarje fall föreligga, kan man dock i stort försöka göra ett öfverslag. Man finner sålunda, för att jemföra de två förnämsta kolproducerande länderna, Storbrittannien och Förenta Staterna, att dessa ökat sin sammanlagda afkastning från 380 899 000 engelska tons 1897 till 438 461 000 tons 1899; de tre näst efter dessa stater mest betydande kolproducerande länderna, Tyskland, Frankrike och Belgien, ha samtidigt ökat sin sammanlagda produktion från 142 884 000 metertons till 155 871 000 tons. Göra vi nu ett öfverslag (med hänsyn äfven tagen till den olika viktenheten) representerar detta en ökning i kolproduktionen för de ofvan anförda länderna af öfver 70 mill. tons, och då dessa sammanlagdt bidraga med ungefär 80 proc. af verldsproduktionen, torde den totala verldsökningen under motsvarande tidrymd i det närmaste uppgå till 88 mill. tons. Denna ökning under en period af endast två år utgör utan tvifvel ett slående bevis för det storartade industriella framåtskridande, som karakteriserar de senaste åren af 1800-talet. De anförda siffrorna blifva dessutom så mycket mera betydelsefulla, om man betänker hvilken stegring som samtidigt egt rum i fråga om produktionen af andra slags bränslen såsom t. ex. af petroleum. Siffrorna för 1899 äro visserligen för denna vara ännu icke tillgängliga, men om man gör en motsvarande jemförelse för de båda åren 1896—98, visar det sig, att afkastningen af råvaran petroleum i Ryssland och Förenta Staterna (med uteslutande af den mindre, men med hvarje år växande petroleumindustrien i Japan) ökats från 3 921 808 000 till 4 139 122 000 gallons. Härtill kommer, att bruket af elektricitet i stället för ångkraft under de båda sista åren betydligt tilltagit, samt att man äfven kan förutsätta, att tekniken för åstadkommandet af kolbesparande maskiner samtidigt gjort framsteg.

England står fortfarande såsom kolproducerande land främst. Proportionen af dess afkastning utgjorde 1898 omkring 30 proc. af verldsproduktionen, och sannolikt är också, att för 1899 gäller detsamma. Men England är icke desto mindre på väg att upphinnas af Förenta Staterna. Förra året uppgick Englands bidrag till den hittills ouppnådda siffran af 220 085 000 tons. Men Förenta Staterna komma strax efter med en produktion af 218 376 000 tons. Tyskland intog tredje platsen med 101 622 000 metertons. Om man emellertid tager hänsyn till, huru liten ökningen i den brittiska kolproduktionen under de senaste åren varit i jemförelse med Förenta Staternas, som för några år sedan ännu stod långt tillbaka för Englands, måste man, enligt Financial News' åsikt, betrakta den ökade produktionen utom England såsom särdeles betydelsefull. En blick på nedanstående tablå öfver kolproduktionen i de tre förnämsta kolproducerande länderna för åren 1883, 1890, 1895 och 1899 är i detta hänseende lärorik.

Kolproduktionen i Storbrittanien, Förenta Staterna och Tyskland.

	1883 Tons	1890 Tons
Storbrittannien	163 737 000	181 614 000
Förenta Staterna . . .	102 868 000	140 883 000
Tyskland	55 943 000	70 238 000

	1895 Tons	1899 Tons
Storbrittannien	189 661 000	220 085 000
Förenta Staterna . . .	172 426 000	218 736 000
Tyskland	70 169 000	101 622 000

För 1899 finnas utom för ofvan anförda länder ännu endast statistiska siffror tillgängliga för Spanien, der kolproduktionen, trots landets efterblifvenhet uti industriellt hänseende, visar en stadig ökning och der den i fjol uppgick till 2 672 000 metertons svarande mot 1 188 000 för 10 år sedan. Viktiga kolproducerande länder, för hvilka statistiska rapporter icke föreligga senare än 1898, äro Ryssland och Österrike-Ungern. Dessa uppnådde nyssnämnda år en produktion af respektive 12 185 000 och 12 186 000 metertons. För båda representera de angifna talen en rekordproduktion, hvarvid dock är att märka, att Rysslands afkastning stigit i ofantligt mycket starkare proportion än Österrike-Ungerns. Rysslands kolproduktion utgjorde nemligen år 1883 icke mera än 3 964 000 metertons, under det att Österrike-Ungerns samtidigt uppgick till 8 087 000 metertons.

Relationen mellan dessa båda tal, jemförd med de siffror, som angifva den nuvarande produktionen, utgör också utan tvifvel en ganska pålitlig värdemätare i och för bedömandet af det relativa industriella framåtskridandet i de båda länderna. Hvad kolproduktionen under sistförflutna år för öfrigt beträffar, må nämnas, att produktionen i Kanada något ökats samt att detsamma torde vara förhållandet också med den australiska kolbrytningen.

På samma gång som Storbrittannien är den största kolproducenten och kolexportören, är det också, beräknadt pr hufvud, den störste kolkonsumenten. Dess konsumtion uppgick sistförflutna år till 4 tons pr caput, svarande mot 3,83 tons 1898 och 3,79 tons 1883. I Förenta Staterna uppgick konsumtionen förra året pr caput till 2,82 tons, svarande mot 2,60 tons 1898 och 1,91 tons 1883. Med hänsyn till den totala kolkonsumtion stå emellertid Förenta Staterna främst; den uppgick nemligen förra året till 193 497 000 tons, svarande mot 153 798 000 tons, konsumerade i Storbrittannien. Af det industriella framåtskridandet i Förenta Staterna är lifligare, torde icke kunna mera slående än genom dessa siffror bevisas. Oaktadt deras befolkning befinner sig i en mycket hastigare tillväxt än Storbrittanniens, har också Förenta Staternas percaput-konsumtion mellan 1883 och 1899 vuxit med 0,91 ton, under det att Storbrittanniens samtidigt icke ökats mera än med 0,21 ton. Tysklands konsumtion har under samma tidsperiod vuxit med 0,61 ton och utgjorde sistförflutna år 1,70 ton. Man kan dervidlag icke, skrifver Financial News, undgå att draga en slutsats, till hvilken man för öfrigt också på andra vägar kan komma, nemligen den att Storbrittannien relativt taget går tillbaka eller åtminstone upphört att utveckla sig, under det att Förenta Staterna utveckla sig hastigast och Tyskland dernäst. Hvad kolexporten angår, står England alltjemt främst uti ledet. Men Financial News framhåller det betänkliga i, att under det att Englands industri står stilla, kolexporten deremot alltjemt ökas. Förra året utskeppades 43 111 444 tons, en qvantitet, som aldrig förut blifvit uppnådd, och som motsvaras af 36 562 796 tons 1898 och 30 142 839 tons 1890. Intet annat land kan ens tillnärmelsevis uppvisa sådana siffror. Tyskland kommer närmast på listan med ett exportöfverskott, som år 1898 likväl icke nådde högre än till 8 169 000 tons, och Förenta Staterna kan samtidigt icke uppvisa mera än den lilla bagatellen af 2 900 000 tons. Under sådana omständigheter anser Financial News, att den stora kolexporten från Storbrittannien innebär en verklig fara för den brittiska industrien. De öfriga länderna deremot, hvilkas kolförråd icke ha blifvit så slösaktigt exploa-

terade som Storbrittanniens, skulle, heter det, mycket lättare kunna afstå någon del af denna oersättliga nationalrikedom till behöfvande utländingar än hvad Storbrittannien numera har råd till. Huru viktigt det i sjelfva verket för Storbrittanniens framtida välmåga är, att det snart sättes en gräns för kolexporten, kan man, enligt Financial News, utan svårighet komma till insikt om genom att i förra årets kolstatistik gifva akt på de summor, som kolkonsumtionen af de inländska jernvägarnas lokomotiv kostat. Om man hopsummerar de engelska, skotska och irländska siffrorna under denna post för förra året, kommer man till en total konsumtion af 10 636 172 tons, svarande mot 9 943 334 tons 1898 och 9 249 233 tons 1897. Då det finnes all anledning att antaga, att konsumtionen vid jernvägarna under innevarande år skall stiga i liknande proportion, och då de brittiska jernvägarnas kolkontrakt under samma tid äro uppgjorda efter en ökning i priset af cirka fem shillings pr ton, betyder detta för året en ökning i jernvägarnas kolräkningar af icke mindre än 2 832 250 pd. st. Då dertill kommer att den brittiska industrien i sin helhet säges ha svårt att bära de nuvarande höga kolprisen, framhålles icke endast i Financial News utan också i flera andra ledande engelska tidningar, att det ofördröjligen borde vidtagas åtgärder för att hämma kolexporten för att derigenom åstadkomma en sänkning i kolprisen.»

Vi ha förut framhållit, huru betänkligt det för vårt lands industri skulle vara, om koltillförseln på ett eller annat sätt skulle tryta. Det kan derför icke vara utan oro, som man än från England, än från Tyskland förnimmer, att man på olika håll diskuterar om, hvilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas för att från de respektive länderna hindra exporten af stenkol. Skulle England och Tyskland, under en kristisk situation sådan som den nuvarande, söka afstänga oss från sin marknad, så torde knappast någon annan möjlighet återstå, än att söka erhålla ersättning från Amerika. Men såsom vi redan i en föregående artikel påpekat, är det ännu en så godt som opröfvad sak, om detta utan allt för stora kostnader låter sig göra. Under sådana omständigheter kan man icke nog ofta upprepa, att det för oss är en angelägenhet af den yttersta vikt, att vi så skyndsamt som möjligt söka tillgodogöra oss de kraftkällor af annat slag, som finnas inom vårt land, och i främsta rummet då våra vattenfall. Det är visserligen föga sannolikt, att man vare sig i England eller Tyskland skall tillgripa sådana ytterlighetsutvägar som att direkt förbjuda stenkolsutförsel, men det finnes också andra sätt, som knappast skulle blifva mindre obehagliga för oss. Man diskuterar

t. ex. för närvarande i England önskvärdheten af att införa exporttullar på stenkol, och hvad detta skulle betyda för oss, som dessutom få våra stenkol fördyrade genom frakten, är lätt att förstå. Det synes emellertid, som om man gjorde klokast i att vara beredd på att en gång få räkna med denna faktor, ty, såsom det bland annat heter i Financial News' ofvan relaterade uppsats: »*Dröjsmålet i att åter stadga exporttullar för stenkol har blifvit en sak, som måste betraktas såsom en nästan brottslig försummelse af våra statsmän.*»

* * *

Lyckligtvis synes denna viktiga fråga kunna lösas på ett tillfredsställande sätt, om man vill gripa sig an. Erfarenheten från Kanada, tycks bekräfta detta.

I Kanada likasom i Sverige finnas ofantliga mossar lämpliga för bränntorf, och det är dessa man nu lärer börjat använda på ett lyckadt sätt.

Uti en rapport till Förenta Staternas i Nordamerika regering yttrar konsul A. G. Seyfert i Ontario följande:

»Det allvarsammaste framtidsproblem som återstår att lösa för det kanadiska folket är frågan om bränslet.

Den stora afverkningen af skogarna för pappersmassa m. m. har så medtagit skogarna i Ontario att invånarna varit högst bekymrade för bränsletillgång under kommande tider. *)

Bästa sort ved kostar nu 6 till 8 dollars pr cord (22,50 à 32 kronor pr svensk storfamn) och sämre ved 3 till 5 dollars (cirka 12 à 20 kr. pr storfamn) under det att stenkol kosta 6 dollars (= 22,20 kr.) pr ton. *)

Bränslet är derför en af de dyrbaraste förnödenheterna för hvarje hushåll under en latitud med så svåra vintrar som här. *)

För ett vanligt hushåll kostar bränslet ej mindre än 100 dollars om året (cirka 270 kronor). »

I Kanada finnas betydliga arealer torfmossar, och man har nu, genom uppfinningen af maskineri för bränsletorfberedning, genom hvilka dessa hittills föga begagnade bränsleförråd kunna tillgodogöras, öppnat en storartad industri.

*) Alldeles som i Sverige, der skogarna genom fullkomlig brist på lagstiftning för deras skyddande mot förstörelse, snart äro ett minne blott. Der klimatet genom skogsförödelse försämras och der bränsle såväl för hushållsförbrukning och industrien härigenom oerhördt fördyrats.

Tillverkningen af torfbränsle är mycket enkel.

Torfven uppskäres, torkas och pulveriseras, pressas derefter, uti cylindriska rör, till 3 tums längd, allt med maskiner, och blir derigenom fast som antracitkol.

Torfven smular sig icke såsom stenkol. Dess fuktighetshalt är endast 12 procent.

Vikten i förhållande till stenkol är följande: 83 ℔ pressad torf motsvarar 73 ℔ af bituminösa och 93 ℔ antracitkol. Profvade å lokomotiv har det visat sig att 100 ℔ pressad torf motsvarar i bränsleeffekt 95,15 ℔ stenkol.

Maskineriet för tillverkningen af sådant torfbränsle är mycket billigt, och man har efter vunnen erfarenhet kunnat kalkylera att sålunda komprimeradt torfbränsle kan produceras för 60 cents pr ton (cirka 2,70 kr. pr ton) mot 6 dollars pr ton stenkol (23,50 kr. pr ton).

Det har visat sig att detta torfbränsle öfverträffar stenkol deruti att det är fritt från svafvel. Det dammar och sotar icke, gifver en klar låga och är lika användbart för husliga som industriella ändamål.»

Så långt den amerikanske konsuln.

Skulle dessa uppgifter besannas, ligger uti denna uppfinning en stor framtid äfven för oss — *förutsatt att man kommer sig för att begagna sig deraf.* — — —

Om nemligen stenkolsimporten kunde minskas eller upphöra genom begagnandet af våra torfmossar såsom bränsle, skulle enligt ofvanstående prisuppgifter om kostnad och bränsleeffekt, besparingen för landet, till handelsbalansens fördel, blifva högst betydande.

Jag har ansett mig böra fästa uppmärksamhet härpå, hufvudsakligen för att visa sakens stora vikt för det allmänna, men äfven för att ådagalägga, att den framställning som af mig gjordes i Vetenskapsakademien för sju år sedan rörande uppmärksammande af den viktiga torfbränslefrågan, icke var alldeles obefogad, och att den verkligen kunnat förtjena att på ett mindre negativt sätt omhändertagas af vederbörande, för anställande af omfattande försök på statens bekostnad och den fullständiga utredning som saken förtjenade.

Torfmossarna ega emellertid icke allenast ett högt värde så-

som bränsle, utan kunna, enligt erfarenhet från utlandet, användas till mångahanda industrialster, såsom tyger, mattor m. m. Riksdagen synes nu fått ögonen öppna för torffrågans vikt, då den, med anledning af enskild motion, beslutat nedsättning i jernvägsfrakterna för torfprodukter. Nu är det regeringens sak att allvarligt upptaga den ytterst viktiga frågan.

Detta i förbigående.

* * *

Efter uppläsningen af anförandet i torffrågan aflemnade jag klubban till min efterträdare, f. d. ecklesiastikminister Hammarskjöld, med ett kort tal af ungefär följande lydelse:

»Mina herrar ledamöter af Kongl. Svenska Vetenskapsakademien! Då tiden nu är inne att nedlägga præsidiet i akademien och dermed lemna den ärofulla och angenäma plats jag genom akademiens fria val för ett år sedan emottagit, en hedersplats som förut intagits af Jonas Alströmer, Linné, Berzelius och andra vetenskapens stormän, är det för mig en kär plikt att aflägga min djupaste tacksamhet för den allt för stora utmärkelse som mig härigenom kommit till del. Det var äfven med den största tvekan och fruktan jag emottog denna utmärkelse, väl och ödmjukt inseende, som jag gjorde, min bristande förmåga att så fullgöra de plikter, som man har rättighet fordra, af den som hedras med, att utväljas till præses i en så illuster samling män, som den svenska vetenskapsakademiens.

»Om jag emellertid utan alltför många anmärkningar handhaft denna klubba och om akademien, som jag hoppas, icke funnit anledning misstycka mitt uppträdande i spetsen för henne inför konung och folk, är det som härtill bidragit tanken på den ansvarighet jag iklädt mig och den allvarliga och uppriktiga önskan jag alltid hyst, att efter bästa förmåga, göra mig värdig akademiens förtroende.

»Och att Ni, mine herrar, velat understödja mig i dessa mina bemödanden ådagalägges genom det öfverseende och den välvilja, som ständigt visats mig af akademiens ledamöter, hvilket

jag alltid med erkänsla skall minnas, och som gjort denna befattning till den angenämaste af alla jag innehaft under mitt långa lif, och för hvilket allt jag saknar ord att uttala min tacksamhet.

»Särskildt får jag inför akademien erkänna den stora tacksamhetsskuld hvaruti jag häftar till akademiens ständige sekreterare, herr professorn och kommendören Lindhagen, för det vänliga sätt hvarpå han ledt mina stapplande steg på den för mig ovana banan.

»Och då jag nu till min högt ärade efterträdare aflemnar denna klubba, är det med uppriktigaste önskan att han under det kommande præsidieåret måtte med samma oblandade tillfredsställelse och glädje föra densamma som jag under det nu tilländalupna.»

Sammanbindningsbanan genom Stockholm.

En dag i början af juni månad 1868, just som jag var som mest upptagen med restaureringen af Steninge slott m. m., hade jag besök af öfverståthållaren, friherre Bildt, som medförde de planer och ritningar som af jernvägsbyggnadsstyrelsen voro uppgjorda till sammanbindningsbanan genom Stockholm och önskade, att jag skulle granska dem.

»Stockholms stadsfullmäktige, som med högst betydliga penningebelopp skulle bidraga till arbetets utförande och dessutom tillsläppt mycket värdefulla jordområden utan ersättning, ville» — som han yttrade — »gerna hafva arbetena utförda på ett praktiskt sätt och som dessutom vore så litet '*förfulande*' för hufvudstaden som möjligt.

»Dessa önskningsmål» — anmärkte han — »hade emellertid icke ansetts uppfyllda i den omarbetning af öfverste Ericsons plan som jernvägsbyggnadsstyrelsen gjort och framlagt till stadsfullmäktiges godkännande.»

Han meddelade vidare, att »banan enligt öfverste Ericsons ursprungliga plan, som förelagts riksdagen, varit ämnad att byggas med broar af 6 à 7 fot höga väggar af plåt ofvanpå stenpelare öfver Norrström, samt delvis af en sådan bro och delvis jordbank öfver Riddarfjärden, hvilken bank med två genomfarter var ämnad att fortsättas öfver det s. k. 'Köttorget'».

Stadsfullmäktige hade emellertid ansett, dels att broarne,

sålunda utförda, skulle stänga de vackra utsigterna öfver Mälaren, dels ock att jordbanken öfver Köttorget skulle förstöra denna för trafiken med Mälareångbåtarna oersättliga plats och blifva i hög grad hinderlig för trafiken mellan de återstående småbitarne af torget, och emellan dessa, Munkbron och ångbåtarna.

»Jernvägsbyggnadsstyrelsen hade» — upplyste han — »med anledning af dessa anmärkningar omarbetat ritningen till sammanbindningsbanans broar och visserligen borttagit plåtväggarna, men i stället föreslagit att bron öfver Riddarfjärden skulle utföras på följande smakfulla sätt»:

»Närmast södra stranden skulle anbringas ett gallerspann med horisontel öfverkant, derefter tre bågspann med olika vidder och höjder, så väl i öfver- som underkant, och derefter ytterligare sex gallerspann af diverse olika höjder och längder.

»Detta nya förslag hade stadsfullmäktiges jernvägsdeputerade, ur skönhetens synpunkt, ansett möta mycket stora betänkligheter, i synnerhet sedt i sammanhang med den höga jordbanken öfver Köttorget med dess olika formade genomfarter, och förordat, att i frågavarande bro skulle byggas med genombrutna gallerreglar så låga som möjligt, jemnt fortlöpande i öfver- och underkant och med lika långa spann, äfvensom att en viadukt på fristående jernpelare, hvilka icke afsevärdt hindrade trafiken, skulle uppföras i stället för den tillämnade stenbeklädda jordbanken med dess trånga och sneda genomfarter.

»Mot detta hade jernvägsbyggnadsstyrelsen opponerat sig, i synnerhet mot kolonnerna under viadukten å torget, hvilka styrelsen ansett icke kunna begagnas, om de ej utfördes så, att de med vinkeljern sträfvades tvärs öfver och längs efter, hvarigenom trafiken under viadukten helt och hållet skulle afstängas. Och enligt ritning af öfverintendenten Elworth, synes meningen hafva varit att 'sammansätta pelarne, lika breda som bron, af gallerverk, *hvilka medelst stängsel skulle skyddas mot åverkan*'. Kongl. styrelsen höll emellertid mest» — sade han — »på sin kära jordbank och erbjöd sig att *mot ersättning af staden* göra en tredje genomfart i densamma.»

Det var nu i detta bekymmer och i striden mellan å ena sidan den mäktige chefen för statens jernvägsbyggnader, öfverste Beijer, understödd af souchefen och öfverintendenten för banafdelningen, och å den andra, stadsfullmäktiges jernvägsdeputerade, som herr baron och öfverståthållaren ville att jag skulle blifva skiljeman.

Jag tackade för det stora förtroendet, men ansåg att vederbörande herrar borde vända sig till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

»Detta hade de gjort» — sade han — »genom att muntligt meddela sig med byråchefen öfverstelöjtnant Leyonancker, men denne hade rådt herrarne, att först höra mina tankar om saken, och det var derför han kommit.»

»Om jag skall säga min mening om sammanbindningsbanan» — svarade jag på detta långa och detaljerade anförande — »hade det varit bäst om den, sådan som den tillämnats, aldrig kommit att beslutas, såsom blifvande, huru man än ställer till med broarna m. m., ytterst hinderlig för sjöfarten, hamn- och landtrafiken och dertill mindre prydlig för hufvudstaden.»

»Detta har äfven varit min mening» — svarade Bildt — »och samma åsigt har förfäktats af Leyonancker, men Ericson har ju förklarat sammanbindningsbanan emellan jernvägarne söder och norr om Stockholm oundgängligen nödvändig och omöjligen kunna åstadkommas på annat sätt än som han föreslagit, och en sammanbindningslänk emellan jernvägarna norr och söder om Mälaren måste finnas i Stockholm. Detta måste ni väl medgifva. Jag har böjt mig för denna nödvändighet och Ericsons auktoritet.»

»Det är heller icke min mening» — svarade jag — »att en sammanbindning af södra och norra bansystemen vid en centralstation i Stockholm skulle saknas, men jag tror att en sådan skulle kunna åstadkommas, utan att Stockholms för närvarande allt för ringa hamnområde minskades, samt att man, i sammanhang med en sådan anläggning, skulle kunna vinna ökadt och beqvämt hamnutrymme jemte andra fördelar.»

»Det vore roligt veta på hvad sätt detta skulle kunna tillgå?» — anmärkte han.

»Redan 1863» — svarade jag — »uppgjordes af ledamoten i den s. k. 'Skeppsholmskomitén', hvarom baron förmodligen hört talas, majoren vid flottans mekaniska korps Jonzon och mig, som äfven var ledamot i samma komité, en plan att ordna och utvidga Stockholms hamn på det sättet, att dammbyggnader med regleringsluckor och en sluss för seglationen å Mälaren anlades vid Essingen, hvarefter den nuvarande slussen skulle rifvas och breda och djupa genomfarter för seglationen (med broar som hastigt kunde öppnas och slutas) upptagas å båda sidor om konung Carl XIV Johans staty. Utfördes dessa genomfarter med tillräckligt stor sektionsarea, behöfde man, med Norrström upprensad, icke befara hinder i seglationen genom för stark strömsättning.

»På detta sätt kunde bildas en inre hamn med Saltsjöns nivå, af hela den stora Riddarfjärden, med kajer utmed de långa stränderna, vid hvilka inkommande och utgående fartyg kunde lasta och lossa, utan föregående slussning.

»Genom skibordsdammarne vid Essingen, lagda med sin öfverkant något öfver Saltsjöns högsta yta, skulle vattnet i Mälaren hållas vid en låg för strandegarne fördelaktig medelhöjd, hvarigenom öfversvämningar öfver denna höjd förekommos och sjöns yta sålunda blefve reglerad, så mycket som rimligtvis kan ske.

»Men dessutom skulle vinnas ännu en fördel, nemligen att om slussen vid Essingen byggdes med dubbla portar kunde s. k. 'uppsjö' icke sträcka sig ofvan Essingsdammen, hvarigenom Stockholms vattenledningsverk genom en rörledning, som utmynnade *ofvanför* denna damm, kunde erhålla jemförelsevis rent rinnande vatten ur sjelfva Mälaren i stället för ur den instängda stillastående Årstaviken.

»Detta förslag, liksom förslaget om Skepps- och Kastellholmarnes jemte galervarfvets upplåtande till Stockholms stad ledde, som herr baron torde minnas, icke till något resultat, men skulle kunna återupptagas igen, om det befinnes lämpligt, och

ungefär der dessa dammbyggnader skulle komma att anläggas, har jag trott att en viadukt för jernvägen kunde uppföras till sammanbindande af jernvägsnätet söder och norr om Stockholm.

»En sådan sammanbindningsbana skulle utgå från någon lämplig punkt å vestra banan mellan Södertelje och Stockholm, öfvergå Essingssunden på höga viadukter, så att fartygen kunde passera derunder, samt derefter sträcka sig till Carlberg, der den förenades med Upsala-banan, för att gemensamt ingå till samma plats, der stationshuset nu är tillämnadt att uppföras. Men dessutom borde särskilda spår ledas från Liljeholmen efter södra bergen ända fram till stora varfvet, och breda lastkajer insprängas i berget, som, om ytterligare insprängningar gjordes och framväggar jemte tak anbringades, kunde ordnas till en sammanhängande rad välbelägna magasin.»

»Det var en kolossal plan ni uppdukar» — ropade Bildt uppspringande — »hvarför har ni icke framlagt den förr? Nu kommer den för sent, ty att nu försöka upptaga den, sedan riksdagen lemnat anslag till sammanbindningsbanan, är omöjligt.»

»En del af planen — den, om upptagande af nya inlopp till Mälaren från Saltsjön med damm- och slussbyggnad vid Essingen, har redan funnits framlagd ända sedan 1863 i Skeppsholmskomitébetänkandet, ehuru den icke vunnit något afseende, och hvad den andra delen, rörande sammanbindningsbanan, beträffar har jag icke velat framkomma dermed, emedan tillfälle saknats att anställa omfattande mätningar och undersökningar, uppgörandet af ritningar till broar och viadukter, stationsbyggnader i Stockholm, kostnadsförslag m. m., hvilket allt tagit både mycket tid och mera penningar i anspråk än jag kunnat bestå och dessutom öfverstigit min förmåga och som säkerligen under alla förhållanden icke ledt till något resultat, sedan öfverste Ericson insatt hela sin öfverväldigande auktoritet för sin sammanbindningsbana.

»Och nu sedan sammanbindningsbanan genom Stockholm är en afgjord sak, är det, som baron mycket riktigt anmärkt, för sent att upptaga frågan om en annan sammanbindningslinie, och

jag ber derför, herr baron, att tanken får stanna oss emellan. Jag vill nemligen hvarken utan ändamål ställa mig i opposition mot öfverste Ericson, som jag förstår att uppskatta bättre än kanske de flesta och hos hvilken jag står i stor tacksamhetsskuld för visad välvilja, och jag vill inte heller blifva utskrattad för en idé, utan att kunna försvara den.»

»Mycket gerna» — svarade han — »men ni kunde ju anonymt framkastat tanken i tidningarna, så att undersökningen kunnat ske på statens bekostnad.»

»Jag tror knappast» — anmärkte jag — »att något sådant ifrågakommit sedan chefen för statens jernvägsbyggnader insatt hela sin mäktiga auktoritet både hos konung och riksdag för sammanbindningsbanan — — — Det hade således endast varit att komma förargelse åstad utan vidare resultat, genom att framkasta en tanke som ju dessutom kunnat vara opraktisk och outförbar.» *)

»Efter denna utflygt *'ins Blaue hinein'*» — fortsatte baron Bildt — »tror jag vi återkomma till mitt ärende, d. v. s. att höra edra tankar om den tillämnade sammanbindningsbanans broar och viadukter.»

Om jag nu handlat med något klokare beräkning, hade jag naturligtvis betackat mig för denna ära och hänvisat herr baron och öfverståthållaren jemte stadsfullmäktiges jernvägskomité till kongl. styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader och låtit denna pennfäkta med kongl. styrelsen för statens jernvägsbyggnader bäst den gittat, om de ifrågavarande brobyggnaderna och andra mellanhafvande. Jag hade derigenom kommit helskinnad undan, och »hållit min rygg fri». Men som jag aldrig varit verldsklok i vanlig bemärkelse, och det skulle hafva varit en nästan obotlig skada för hufvudstaden, så väl i estetiskt

*) Jag har nu, trettiotvå år efteråt, ansett mig böra anföra detta samtal med öfverståthållaren baron Bildt 1868, sedan samma tanke, som då af mig framställdes, om sammanbindningen af jernvägarne norr och söder om Stockholm öfver Essingesunden nu framkommit, och är meningen att utföras. Sedan detta skett och spår utlagts från Liljeholmen utmed södra Mälarstrand, kan den nuvarande, för trafiken hinderliga sammanbindningsbanan, borttagas och Riddarholmsfjärden göras till en vik af Saltsjön — som den fordom varit.

som kommercielt hänseende, om broarna fått utföras så, som de af öfverståthållaren beskrefvos tillämnade, och en jordbank, eller för trafiken hinderlig jernviadukt uppföras å Köttorget, och jag slutligen aldrig skytt att uttala min mening, gjorde jag detta naturligtvis äfven denna gången och förordade:

att broarne öfver de båda stora vattendragen skulle utföras så symmetriska och smakfulla till utseendet som möjligt, för att blifva mindre vanprydande samt att en viadukt öfver Köttorget skulle uppföras på fristående jernpelare, som icke hindrade trafiken under broarne, emellan torget och kajen, i stället för den tillämnade jordbanken, eller en viadukt så tillställd att den afstängde trafiken.

På baron Bildts anmodan affattade jag skriftligt dessa mina åsigter och uppgjorde äfven en eskissritning till broarne, så som jag tänkt mig desammas utseende, för hvilket han sedan i bref uttalade sin och vederbörandes tacksamhet.

Herrar stadsfullmäktige godkände sedermera hvad dess jernvägskomité i likhet med mig föreslagit och ingingo till kongl. maj:t med underdånig anhållan att banbyggnaden skulle utföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse dermed, hvilket äfven i nåder fastställdes till vederbörandes efterrättelse.

Arbetena utfördes jemväl i öfverensstämmelse med detta kungl. bref, men visserligen icke på sådant sätt i arkitektoniskt hänseende, som varit önskvärdt och som man i utlandet utför ingeniörarbeten, med den pretention som den kostsamma sammanbindningsbanan, hvilken passerar och är synlig från hufvudstadens förnämsta öppna platser, såväl från land- som sjösidan.

Så väl broarne som viadukten m. m. hade nemligen, i likhet med hvad som alltid i liknande fall eger rum i utlandets städer, kunnat utföras mera ornamentalt och elegant, utan att kostnaderna derför blifvit afsevärdt högre, eller arbetena mindre hållbara.

Jemför till exempel jernvägsviadukterna m. fl. anläggningar i Berlin, Paris, Wien, Dresden m. fl. ställen med motsvarande i Stockholm.

Anställning vid kongl. flottans station i Stockholm.

Resa till Köpenhamn och Horten i Norge.

Efter grefve v. Platens afgång, utnämndes friherre B. A. Leijonhufvud, med hvilken jag varit kamrat i Skeppsholmskomitén, till chef för kongl. sjöförsvarsdepartementet och blef en af våra bästa sjöministrar.

En vacker dag på hösten 1870 fick jag, som då residerade på Steninge slott, en biljett från sjöministern med begäran, att jag, då jag kom till staden nästa gång, skulle besöka honom i hans boställsvåning i »Långa raden» å Skeppsholmen.

»Sedan vårt förslag till ett nytt etablissement för flottans station vid Hustegafjärden kan anses dödt och begrafvet» — sade Leijonhufvud, då jag några dagar derefter besökte honom — »är det alldeles nödvändigt, att något göres, så att man ej vid flottans station i hufvudstaden för de obetydligaste reparationer behöfver ligga i händerna på de privata verkstäderna, ty såsom nu är ställdt och om ett fartyg skall undergå äfven den minsta reparation, måste det sändas till Beckholmsdockorna och der lappas af Lindbergs verkstad, som synes hafva monopol härpå, hvilket är både besvärligt, tidsödande och orimligt kostsamt. Och skulle det bli krig, stå vi fullkomligt redlösa. Ett sådant tillstånd kan och får naturligtvis inte fortgå, och mycket

skulle vara vunnet, om vi åtminstone hade en reparationstorrdocka. Vill du uppgöra ritning och kostnadsförslag till en sådan å Galervarfvet?» tillade han.

»Med största nöje» — svarade jag — »men med endast en docka komma ni inte långt. För att kunna hafva nytta af en sådan för fartygsreparationer och för att dessutom göra varfvet oberoende af de privata mekaniska verkstäderna, behöfvas alldeles nödvändigt maskiner och redskap af hvarjehanda slag. Men jag tror att allt detta lätt nog skulle kunna skaffas utan att anlita riksdagen.»

»Hur skulle detta kunna gå till?»

»Här finnes efter hvad jag med egna ögon sett» — svarade jag — »massor af gamla obrukbara kanoner och kulor, odugliga kanonbåtar och material af alla slag, som aldrig kunna komma till användning i krig, men bara kosta penningar att underhålla, putsa, skrapa och flytta hit och dit för att sysselsätta båtsmännen, så att de ej omkomma af dysesthesi eller dysthymi. *) Sälj skräpet och använd penningarna för inredning af de präktiga murade båtskjulen till reparationsverkstäder, äfvensom till inköp af maskiner, redskaper och materialier. Vid varfvet finnes dessutom en mängd arbetare, som för närvarande hufvudsakligen sysselsättas med att göra — ingenting. Använd dessa till nyttiga arbeten för varfvets ordnande, så kunna storverk utföras. Och om riksdagen sedan beviljar anslag till dockan, kan alltsammans vara färdigt på en gång och flottan ega en egen reparationsverkstad och vara oberoende af Beckholmsdockorna och de privata verkstäderna.»

»Detta var ett godt förslag» — anmärkte Leijonhufvud — »som jag skall sätta i verket, om jag nemligen sjelf sitter qvar på taburetten så länge. Men tig för all del dermed så länge. Allt måste gå i tysthet, ty får Lindberg på Stora varfvet aning om hvad som är i görningen, intrigerar han i riksdagen, att vi icke få anslag till dockan. Gör emellertid strax upp ritning med kostnadsförslag till dockan» — fortsatte han — »så att vi kunna

*) Dysesthesis (slöhet), dysthymi (svårmod).

få en kongl. proposition om anslag till nästa riksdag — detta är för närvarande det viktigaste.»

»Innan jag griper verket an» — svarade jag — »skulle jag bra gerna vilja resa till Horten i Norge och Köpenhamn, för att se och studera de marindockor, som nyligen fullbordats å flottans stationer på båda dessa ställen, och i sammanhang dermed taga kännedom om sjelfva verkstadsetablissementen, hvilket skulle kunna komma till nytta vid uppgörandet af plan till Galervarfvets iordningsställande. För att kunna få se något i Norge och Danmark, fordras naturligtvis officiella rekommendationer» — tillade jag.

»Så många du vill» — svarades — »när kan du resa?»

»Saken intresserar mig på det lifligaste» — svarade jag — »och jag kan resa i morgon, om jag får order och rekommendationsbref i dag.»

Utkommen från Leijonhufvud mötte jag min gamle vän, mariningeniören Frykholm, anställd vid flottans station å Skeppsholmen, och meddelade honom att jag skulle resa till Horten och Köpenhamn för att taga kännedom om dervarande marinetablissement.

»Du är lycklig, du» — sade han — »tänk den som kunde få ett sådant uppdrag!»

Som det naturligtvis kunde vara af stort gagn att hafva en så skicklig mariningeniör som Frykholm med på resan, svarade jag:

»Vänta här några minuter skall jag skaffa dig order att följa med, om du vill.»

Hvarpå jag återvände upp till Leijonhufvud och meddelade, att jag kommit att tänka på, att det skulle kunna vara till mycken nytta att hafva en mariningeniör med, både för egen och hans skull.

»Har du någon på förslag?» frågade L.

»Mariningeniör Frykholm» — svarade jag.

»Han skall få order att resa med och vara till din disposition, så länge du anser det nyttigt för saken.»

När detta beslut några minuter derefter meddelades Frykholm, blef han, entusiastisk som han var, utom sig af förtjusning, och sedan order och rekommendationsbref erhållits, reste vi ett par dagar derefter tillsammans ut på äfventyr.

Studerar örlogsvarfsanläggningar i Danmark och Norge.

Då vi vid ankomsten, först till Köpenhamn och derefter till Kristiania, uppvaktade sjöministrarne, uppvisade våra order och aflemnade handbref från konungen, som jag privatim erhållit, emottogos vi med den mest förekommande artighet. Officerare beordrades att vara till vår tjenst såsom ciceroner och att lemna alla upplysningar, kopior af ritningar m. m.

Med ett ord, med undantag af »i gevärsrop», kanonsalut och dylikt, endast tillkommande suveräner och »prinsar af blodet», behandlades och helsades vi som »*extra ordinarie sändebud*» från »*den mest vänskapligt sinnade och gynnade nation*», som det heter på blandadt diplomat-tullspråket.

Hvad som måhända inte minst bidrog till att vi fingo titta fullständigare i korten, voro privata rekommendationsbref, som jag skaffat mig af grefve Adolf v. Rosen och vännen Otto Carlsund till de civila ingeniörerna å flottans verkstäder i Köpenhamn och å Horten.

Sedan vi sålunda, under nära en månads bortovaro, noggrant satt oss in i alla förhållanden vid ett modernt marinvarf med dertill hörande anläggningar och insamlat en mängd intressanta upplysningar och ritningar, återvände vi till Stockholm, laddade med idéer och förslag, som under resorna samtalsvis uppgjorts, för det tillämnade nya etablissementet å Galervarfvet i Stockholm.

Efter hemkomsten besökte jag genast sjöministern, uppvaktade konungen, tackade för rekommendationsbrefven, berättade hvad som passerat och huru förekommande vi på grund af hans

bref emottagits. Och H. Maj:t var så nådig lofva, att med lämpliga utmärkelser betyga sin personliga tacksamhet till dem, som bidragit till att skaffa oss alla dessa upplysningar, hvilket äfven skedde.

Byggnad af reparationsdockan å Galervarfvet jemte verkstäderna.

För den reparationsdocka, till hvilken jag omedelbart derefter uppgjorde ritningar och kostnadsförslag, beviljade riksdagen sedermera på kongl. proposition 500,000 kronor, och det, i anseende till lokalens beskaffenhet, ovanligt svåra arbetet började år 1875 och utfördes på entreprenad, under min kontroll, af byggmästaren Carl Jehander, på ett i alla afseenden utmärkt sätt.

Dockan invigdes i konung Oscar II:s närvaro den 26 juni 1879.

Under tiden utarbetades af mariningeniören Frykholm förslag till de nuvarande verkstäderna å Galervarfvet enligt den plan vi under resan uttänkt, hvilka af sjöministern godkändes och som efter hand, allt som medel sammanskrapades genom försäljning af obrukbara effekter och annan gammal bråte, och med användande af disponibla arbetskrafter genom hans försorg utfördes, utan att riksdagen behöfde inblandas i saken eller lemna ett enda öres anslag.

Uti arfvode de sex (6) år jag under dockarbetet och sedermera var anställd såsom konsultativ och kontrollerande ingeniör vid kongl. flottans station i hufvudstaden, och under hvilken tid dockan samt de hufvudsakligaste arbetena i öfrigt utfördes, erhöll jag, då jag lemnade denna befattning, på förslag af min gamle vän, dåvarande varfschefen kommendören Krüger, uti arfvode af kongl. maj:t och kronan i ett för allt, mina resekostnader till och med från Steninge och Nolhaga nere i Vestergötland, der jag under sista tiden vistades — deruti inbegripna — ***ett tusen (1,000) kronor*** — eller pr medium 166 kronor

67 öre om året — hvilket ju icke kunde anses hvarken öfverdrifvet lukrativt för mig, eller synnerligen mycket ökande statsbudgeten. *)

Jag funderade så länge, i ful högfärdig sinnesstämning, om jag skulle nedlåta mig att emottaga ett sådant »soulagement», att vederbörande repeterade gånger fingo utfärda skriftliga påminnelser om uttagandet af belöningen; men fann vid lugnare besinning, att jag gjorde orätt om jag lät »kronan», som ofta mindre väl använde sina tillgångar, behålla de 1,000 kronorna under det att andra kunde väl behöfva och använda dem. Jag utqvitterade således summan och skänkte den *fördubblad*, för att straffa de fula högfärdstankarne, till Neptuniordens fattigkassa, ur hvilken understöd lemnas till enkor och barn efter omkomna sjömän.

Arfvodet betydde emellertid härvidlag — liksom vid många af mina arbeten på den tiden, hvilka ofta utfördes för nöjes skull utan ersättning, sedan jag genom lyckliga egendomsaffärer blifvit ekonomiskt oberoende — mindre än tillfredsställelsen öfver ett resultat, hvarmed jag kunde vara belåten. Och jag erkänner villigt att jag, vid besök å varfvet under senare tider, erfarit denna känsla, vid tanken på att jag varit lycklig nog att hafva fått deltaga i skapandet från intet af ett ganska fullständigt varf för kongl. flottan i Stockholm med reparationsdocka, verkstäder och annat tillbehör, der icke allenast stationens egna fartyg kunnat undergå nödiga reparationer till jemförelsevis billigt pris, oberoende af de privata verkstäderna, utan äfven nybyggnader skett af krigsfartyg, såväl för egen som Norges räkning.

Rättvisan fordrar emellertid erkänna, och jag skyndar tillägga, att de planer jag på för detta ändamåls vinnande varit med om att framkasta, säkerligen icke ledt till något resultat, om icke dåvarande sjöministern, friherre B. A. Leijonhufvud, på ett så kraftigt och sjelfständigt och klokt sätt befordrat deras genom-

*) För närvarande uppbär en kapten vid väg- och vattenbyggnadscorpsen, anställd såsom konsulterande ingeniör vid Galervarfvet i Stockholm, i hvilken egenskap han knappast har något att göra, *4,000 kronor* såsom *årsarfvode*.

förande, och dervid egt ett så skickligt och intresseradt biträde som mariningeniören Frykholm.

Snart har Galervarfvet, som det är att hoppas, spelt ut sin roll och kommer att ersättas af ett fullständigare och mera tidsenligt, men emellertid har det under öfver 20 år uppfyllt sin bestämmelse och varit till gagn för sjöförsvaret, och *»det är ju vackert så»*.

Frövi-Ludvika jernväg.

(»SWEDISH CENTRAL RAILWAY.»)

Mr. Walnesley Stanley.

Ånda sedan grefve Adolf v. Rosen började arbeta för en jernväg mellan Köping och Hult (Mälaren—Venern), hade försök gjorts att åstadkomma en bibana från den tillämnade stationen vid Frövi, till Linde och Ludvika, genom det stora malmrika Grängesbergs gruffält. Och jag utstakade, uppmätte och upprättade ritningar och kostnadsförslag till denna bana redan i slutet af 1850-talet, men det lyckades icke åstadkomma medel till densammas byggnad.

Det var icke så lätt att bringa till stånd jernvägsbyggnader då för tiden som nu.

Emellertid hade kammarherre Fahnehjelm och engelska legationssekreteraren Gossling — måg till förre egaren af Steninge, grefve Gyldenstolpe — intresserat sig för saken och lyckades af intressenterna i Grängesbergs gruffält och andra grufegare förskaffa sig s. k. »royalty» (d. v. s. extra ersättning) för hvarje ton malm som bröts i grufvorna, om de kunde åstadkomma jernvägen, och af andra intresserade erhölls jemväl löfte om fri jord, virke m. m.

Sedan denna sak arrangerats, begärde herrar F. och G. år 1868 koncession på bananläggningen mellan Frövi och Ludvika,

hvilken af kongl. maj:t beviljades. Och af dåvarande chefen för civildepartementet, sedermera justitie statsminister Adlercreutz, erhölls i sammanhang härmed *muntligt* löfte om koncession på fortsättning af bananläggningen ända till Falun, om framställning derom sedermera skulle komma att göras. Uti den koncessionsurkund, som lemnades de båda herrarne, Fahnehjelm och Gossling, nämndes emellertid ingenting om denna fråga.

Mr. Walnesley Stanley.

Koncession på jernvägsanläggningen emellan Frövi och Ludvika, jemte den betingade »royaltyn» m. fl. förmåner samt det muntliga löftet om koncession på banbyggnad till Falun, afstods nu af herrar F. och G. till ett engelskt konsortium mot den lilla nätta ersättningen af 25,000 pd. st. (450,000 kr.) i 5 proc. »debentures» (obligationer) i den blifvande jernvägsanläggningen.

Denna viktiga bana, som af det engelska konsortiet i Prospectus benämnts »*Swedish central railway*», skulle nu komma till utförande, och i min egenskap af chef i mellersta väg- och vattenbyggnadsdistriktet, erhöll jag order att, å statens vägnar, kontrollera arbetets utförande.

Såsom chef för jernvägsbyggnaden anställdes af det engelska bolaget mr. Walnesley Stanley, som förut utfört jernvägsanläggningar å ön Mauritius m. fl. ställen.

Denne mr. Stanley, med hvilken jag sedermera skulle få mycket att göra, var vid denna tid en ung man med redbar karakter och som alltid energiskt förfäktade sina hufvudmäns fördelar,

visade sig vara en utmärkt skicklig ingeniör och angenäm kamrat, med hvilken jag blef god vän, sedan vi i början af vårt samarbete haft några konflikter och derigenom lärt känna hvarandra.

Den order jag erhöll från styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader, att vara statens kontrollant för banbyggnaden, innehöll bland annat, att »jag skulle tillse och kontrollera samt ansvara för att alla arbeten utfördes på ett fullkomligt solidt och ändamålsenligt sätt, i öfverensstämmelse med af kongl. maj:t i nåder fastställd plan».

Denna »plan» innehöll emellertid icke annat än en plankarta i mycket liten skala med ett groft svart streck, utvisande jernvägens ungefärliga sträckning på marken, med berättigande för koncessionsinnehafvarne eller deras ombud att, utan att vidare tillstånd dertill erfordrades, inom vissa gränser förflytta banan åt ena eller andra sidan, jemte en dertill hörande längdprofil i samma skala samt ett mycket summariskt kostnadsförslag, men alls inga detaljritningar. Då jag emellertid icke erhöll någon kopia af de fastställda plan- och profilritningarna, var det sannerligen icke så lätt att »tillse och kontrollera» om arbetena utfördes efter denna »plan» eller inte, och ännu betänkligare var det att ikläda sig ansvar för att allt blef bra, då man icke tilldelats någon rättighet att granska konstruktionsritningarna m. m., då ingeniören var obekant och man, såsom förut är nämdt, haft en sorglig erfarenhet om huru Oskarshamn-Nässjö-banan utförts af utländska entreprenörer.

Jag tillskref derför mr. Stanley officielt med begäran att få kopia af de fastställda ritningarna samt att få taga kännedom om och på förhand granska konstruktionsritningar till broar, byggnader, materialer m. m.

På denna skrifvelse svarade mr. Stanley, ur sin och sina hufvudmäns synpunkt sedt, mycket riktigt, att då ingenting fanns föreskrifvet härom i koncessionsvillkoren eller i fastställelsen till planen för jernvägsbyggnaden, egde jag icke något berättigande att erhålla kopior af de ifrågavarande ritningarna.

Jag meddelade kongl. styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader en afskrift af korrespondensen med mr. Stanley och anhöll skriftligen att styrelsen ville infordra dessa ritningar, hvilka för mig voro alldeles nödvändiga, om jag skulle kunna tillse och kontrollera huru arbetena utfördes och hafva det ansvar, som orderna angående kontrollen ålade mig.

Svaret blef att jag »med god vilja» nog kunde kontrollera arbetenas utförande utan dessa ritningar. Chefen i östra väg- och vattenbyggnadsdistriktet öfverstelöjtnant Grafström hade, som öfverste Modig sedermera muntligen upplyste, vid Oskarshamn-Nässjö-banan haft order af precis samma ordalydelse som jag, och då kunde denna order väl duga vid Frövi-Ludvika också.

Härpå svarade jag, att enligt ordalydelsen i styrelsens order låg hela ansvaret för arbetets utförande på mig, utan att mig lemnats några rättigheter att bestämma huru det i detalj skulle utföras, huru broarna skulle byggas, och för hvilken belastning, hurudana rälerna och rullande materielen skulle vara beskaffade m. m. m. m. Detta var ju i högsta grad obilligt, och under sådana förhållanden kunde jag icke åtaga mig att vara statens kontrollant och begärde mitt entledigande, hvilket i en temligen snäf skrifvelse afslogs.

Dagen derpå låg min underdåniga afskedsansökan från väg- och vattenbyggnadscorpsen på chefens bord, hvilken han samma dag remitterade till nyss utnämnde chefen för civildepartementet, statsrådet Bergström, med hvilken jag var nära bekant från den tid jag bodde i Kristianstad, der han då tjenstgjorde såsom assessor i hofrätten.

Uppkallad till Bergström med anledning häraf, redogjorde jag för saken, visade honom min order, korrespondensen med mr. Stanley och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och förklarade »att jag på inga villkor ville gå som en kronans nolla», och tillade, »att jag derför, när styrelsen icke ville lemna mig den myndighet som nödvändigt fordrades, icke haft annat att göra än begära mitt afsked».

Statsrådet gillade till alla delar mina åsigter, men öfvertalade mig att återtaga afskedsansökningen under löfte att blifva mitt stöd i kontrollbefattningen.

»Rapportera direkt till mig» — sade han — »så hoppas jag att allt skall gå bra.»

Denna oformlighet iakttogs sedan af mig. Och efter hvarje inspektionsresa till Frövi-Ludvika jernvägsbyggnad aflade jag rapport om allt som passerade direkt till chefen för k. civildepartementet och kom derigenom på en mycket förtrolig fot med honom rörande de då på dagordningen stående stora jernvägsfrågorna.

Men äfven med mr. Stanley kom jag, efter denna första konflikt på god fot, sedan han — som var en gentleman »of first rate» — efteråt funnit, att mina åtgöranden icke föranleddes af kitslighet eller anmärkningslusta, utan helt enkelt för att uppfylla min plikt, och att jag, med den erfarenhet som vunnits under temligen omfattande jernvägsbyggnader å olika lokaler, i ett land med Sveriges klimat och naturförhållanden, som Stanley icke hade erfarenhet om, emellanåt kunde vara honom till gagn med ett eller annat råd.

Arbetena utfördes äfven sedermera af honom på ett i allo solidt och tillfredsställande sätt, och jag lärde derunder, och sedermera vid Oxelösund-Flen-Vestmanlands-banans byggnad, högt respektera mr. Stanley, och vi blefvo efter hand — trots en och annan liten meningsskiljaktighet emellanåt — mycket goda personliga vänner, hvilket jag hoppas skall komma att fortfara så länge vi lefva.

Min hustru blef äfven bekant och vän med den älskvärda mrs. Stanley.

(Mr. Stanleys namn, Walmsley, har å sid. 175 o. 176 vid tryckningen blifvit orätt stafvadt.)

En något äfventyrlig färd.

Under inspektionerna af Frövi-Ludvika-banan brukade mr. Stanley och jag — sedan spåret utlagts, för att kunna se huru detta låg — färdas å ett lokomotiv sittande å främsta buffertplankan. Detta var ett utmärkt sätt att inspektera, ty man hade banan med fri utsigt framför sig och var inte generad af rök, sot eller ånga.

En dag skulle vi emellertid råka ut för ett äfventyr, som lätt kunnat i ett ögonblick förflytta våra syndiga själar till en annan planet, eller något annat »locus» i universum.

Mr. Stanley hade som vanligt telegraferat ut efter linien att vi voro ute på inspektionsresa och att banan skulle hållas klar och fri från arbetsvagnar, ställningar och redskap, hvilket gjorde att vi åkte med ganska frisk fart för att innan det blef mörkt hinna upp till Ludvika.

Komna i en utförsbacke med stark lutning och kurva med 1,000 fots radie genom en djup bergskärning, fingo vi i den börjande skymningen på 4 à 500 fots afstånd se en vagn stående i spåret, hvilken af ett arbetslag, som ej fått del af telegraferingen, höll på att lastas med sten. Och med den fart af minst 6 mil i timmen eller 60 fot i sekunden, hvarmed vårt lokomotiv framrusade, borde sammanstötning ske inom *sju* à *åtta* sekunder och vi då vara krossade mellan lokomotivet och stenvagnen.

I ögonblicket då vagnen upptäcktes greps min själ af en isande fasa, men detta varade endast ett enda omätbart tidsmoment; sedan framträdde som i ett kringsnurrande panorama hela mitt förflutna lif; i synnerhet voro alla dårskaper jag begått skarpt tecknade i tjocka, svarta konturer som freskerna i Nationalmuseum, och i kanske ännu bjärtare färger än dessa, och detta skådespel varade förvånande länge i förhållande till lokomotivets fart. Slutligen kände jag mig fullkomligt lugn, hvarken såg eller hörde något och hade ingen vare sig fysisk eller psykisk känsla för den väntade sammanstötningen och — krossningen.

Lokomotivföraren — en engelsman — hade emellertid märkt stenvagnen på samma gång som vi och med en förvånande själsnärvaro »kastat back» och påsläppt ångbromsen, som lyckligtvis fanns å maskinen, hvilket var enda sättet för räddning från en säker död, och hade på detta sättet fått stopp på lokomotivet, endast några fot från den å banan stående lastade vagnen.

Jag känner icke huru saken bekom Stanley, ty han syntes fullkomligt oberörd, men jag erkänner gerna, att knäna icke ville bära, då jag hoppade ner från den något lifsfarliga platsen å lokomotivet, och att jag behöfde någon tid för att komma i mitt »esse» igen, hvilket emellertid snart lyckades, genom en djup klunk ur Stanleys »brandy»-plunta.

Min första och sista älgjagt.

Vid resorna för inspekterandet af Frövi-Ludvika-banan brukade jag emellanåt helsa på hos en gammal bekant och god vän, brukspatron Tersmeden, som residerade nära Frövi station å sin magnifika egendom Hinseberg, praktfullt belägen å en i sjön Väringen utskjutande halfö.

En dag i början af september 1870, vid middagstiden, hade jag just kommit dit och inqvarterat mig i mitt vanliga rum, då den säkert 14-pundige Tersmeden kom springande med andan i halsen och ropade:

»Vill du vara med på älgjagt, så kom, vi ha tre älgar på en ö i Väringen!»

»Jag har ju ingenting att skjuta med,» svarade jag.

»Tag det här geväret!» ropade han ifrigt och räckte mig ett gammalt rostigt muskedunder, som hängde som en dekoration i hans arbetsrum.

»Här är krut och kulor att ladda med, men raska på! Jag skyndar förut för att ordna med båtar och drefvet!»

Och dermed rusade han i väg i språngmarsch utför backen mot sjön.

Muskedundret var nära tre alnar långt — försedt med flintlås — och en kaliber så rymlig som en af nutidens mindre fältkanoner. Det var påtagligen något gammalt »krigsgeväder» från Carl XII:s tid, som en gång tagits från ryssen och nu skulle

användas till mördande af en stackars älg, hvilken icke kunde tillskrifvas någon annan synd än att han fanns till och, olyckligtvis för sig sjelf, simmat öfver till ön i Väringen.

Gripen af jagtfeber stoppade jag emellertid in en handfull krut samt derpå en half tidning till förladdning och ofvanpå denna en blykula, den största jag kunde finna, och skyndade efter Tersmeden med »gevädret» på axeln.

Vi rodde ut till ön. Den vackra sjön låg alldeles lugn och spegelblank. Ön var lång och smal, beväxt med buskar och snår, och jag uppställdes vid vestra änden af densamma bakom ett stort stenblock, och på detta upplades mordvapnet, riktadt inåt buskarne. Tersmeden placerade sig bakom ett annat litet berg, ej långt derifrån. Vi stodo der osynliga, som boerna, lurande på vårt byte. Drefvet hördes närma sig, och jag, som aldrig varit med på någon älgjagt, stod skälfvande af jagtfeber bakom min sten med muskedundret liggande på densamma och hanen uppspänd.

Rätt som jag sjelf stod i högre spänning än hanen, fick jag se rörelse i småskogen på något afstånd och ett stort, svartgrått hufvud lyfta sig upp ur busksnåret framför stenen, på ett afstånd af knappa 50 fot. Utan att tänka på hvad jag gjorde, lade jag högra käken mot kolfven, sigtade och rörde på trycket på geväret, som aflossades med en förfärlig skräll.

Laddningen hade varit för stor.

Jag fick mig ett våldsamt slag af kolfven, så att tusen stjärnor blixtrade för ögonen, men innan min lekamen kastades baklänges i marken af stöten, skymtade jag genom krutröken två stora, svarta ögon, som med det djupaste uttryck af förebråelse hvilade på mig en sekund för att derefter försvinna — — —

Jag var nu säker att jag träffat, och hvad jag kände vid denna blick, som trängde genom både märg och ben, der jag låg bland stenar och ormbunkar, kan inte beskrifvas. Ingen mördare kunde känna sig mera krossad och förtvifladt ångerfull än jag.

När en menniska råkar att döda en annan, är det — med

undantag af i krig, ty der sker mördandet på kommando — ju nästan alltid någon passion, såsom svartsjuka, hat, afund o. d. som är med i spelet och som kan betraktas såsom förmildrande omständighet, eller också sker det under rusets inflytande, då menniskan är abnorm och endast att betrakta som ett djur af lägre klass. Men här fanns icke något sådant att undskylla sig med. Här var det endast och allenast det råa nöjet att döda ett oskyldigt djur, hvilket aldrig gjort mig något för när, som föranledde mig att vara med på jagten och att göra den olycksdigra rörelsen med pekfingret på trycket.

Jag vågade icke se efter om älgen fallit, utan låg qvar på marken bakom stenen, alldeles tillintetgjord — — —

Och jag tänkte på, att icke allenast menniskan, utan hela skapelsen, har sitt lif af Gud och att den Evige ingjutit en gnista af sitt eget väsende i allt skapadt, både i den organiska och den oorganiska verlden, hvilken aldrig förgås, utan endast omsättes och utvecklas i nya former. Den som således förgriper sig på något skapadt, den förgriper sig på Skaparen.

Detta och ingenting mindre — — —

Och jag erinrade mig orden: »*Hvad I hafven gjort den minste mina bröder, det hafven I gjort mig*».

* * *

Tersmeden hade emellertid vid mitt skott sprungit fram för att fullborda dådet, men funnit att älgen, som blodat ned buskarne och marken, kastat sig i sjön och simmat till en annan holme, der han nu skulle riktigt aflifvas.

Det gamla muskedundret, som sannolikt förut hade många menniskolif på sitt syndaregister, kunde således nu äfven inskrifva ett älglif.

Jag hade helst velat vara ifrån alltsammans, men måste följa med i båten för att komma ifrån ön, och inom kort fick Tersmeden skjuta ett skott på den stackars älgen, som föll. Det visade sig nu att min stora »frikula» trängt in i bringan och genom ena lungan, men ändå hade älgen förmått simma

öfver till andra holmen, der han naturligtvis något senare, efter ännu mera plågor, skulle ha omkommit af mitt skott, om ej Tersmeden befriat honom från lidandet.

Detta var min första älgjagt, och jag har efter den dagen icke heller varit med på någon annan sådan.

* * *

Denna hjertnupenhet för ett s. k. »oskäligt» djur, hvilken ofvan uppenbarats, kan ju betraktas såsom ovärdig en riddersman och f. d. krigare.

Under pojkåren hade jag ju åtskilliga gånger varit med om att taga lifvet af någon stackars hare eller fågel samt några rofdjur — hvarom berättats i första bandet af detta arbete — men någon storslakt hade jag förut icke deltagit uti. Och jag hade kanske äfven den gången icke känt några samvetsförebråelser, om ej mordet skett på så nära håll och jag fått skåda den sårade älgens blick och den djupa sorg, smärta och förebråelse som kunde läsas däruti:

»Hvarför, broder, vill du döda mig, som icke gjort dig något ondt?» — — —

John Ericsson, som ju icke gjort sig känd för att vara blödsinnad, synes ha haft samma uppfattning och samma »hjertnupenhet».

Då en vän till honom en gång bjöd på jagt, svarade Ericsson nemligen: *»att jagt visserligen var ett furstligt nöje, men för sin del ansåg han det sämre än slaktarens, ty denne sistnämnde dödar djuret ögonblickligen, under det att jägaren i de flesta fall sårar och derigenom bereder det obeskrifliga lidanden för sitt nöjes skull»*.

Intryck, känslor, tycke och smak äro emellertid mycket olika hos olika individer, och »de gustibus non est disputandum», heter det.

Likasom den enväldige Carl XII, som genom sin osläckliga krigslystnad enligt officiella uppgifter *) bringat öfver fyrahundra

*) Se Anders Fryxells "Berättelser ur svenska historien".

tusen (400,000) af sina undersåtar om lifvet, sålunda af skalder och diktare, för sina krigiska bedrifter, prisas såsom oupphunnen i hjeltemod, dygd, fosterlandskärlek och framställes som en förebild för den svenska ynglingen att blicka upp till, samt äras mera än Sveriges störste konungar — ha äfven storjägares namn gått till en beundrande efterverld.

Sålunda har, för att taga ett exempel, *Nimrods* namn varit kändt och helgadt under minst 5,000, kanske 10,000 år, icke derför att han var sonsons-son till »gubben Noak» och grundade det Babyloniska riket, samt uppförde det allmänt bekanta Babels torn, ty detta är troligen obekant för de flesta, utan derför att han i I:a Mosebok, kap. 10, v. 9 nämnes, som *»en väldig jägare inför Herranom»*.

Genom detta betyg, afgifvet af Moses egenhändigt, har Nimrod hittills med rätta ansetts som verldens förnämste jägare. Och om en beskedlig s. k. »söndagsjägare» oförmodadt kommit att fälla en kalf eller en höna, eller skadskjuta sin hund, har han med anledning deraf af beundrande vänner brukat benämnas — *»en väldig Nimrod»*.

Allting är emellertid förgängligt i denna verld, så äfven öfverlägsenheten i fråga om jagt och annat, ty nu vill det synas som den gamle Nimrod — skulle fått sin öfverman i den unge kejsar Wilhelm, som i mångt och mycket visat sig vara en den storslagna handlingens man.

Kejsar Wilhelm II konung af Preussen, en af denna jordens nu lefvande mäktigaste, har nemligen redan, ehuru ung till åren, visat sig ega herskare- och andra höga egenskaper som få.

Det var visserligen Bismarck, som organiserade Tysklands nuvarande kolossala härväsen, hvaraf följden blifvit, att alla andra Europas folk — Sveriges med — tvingats till, förr eller senare, ruinerande krigsrustningar. Det var vidare denne af mången just derför berömde man, som, för att sammanbringa penningar till dessa krigsrustningar införde protektionismen och lifsmedelstullar och dermed föranledde andra nationer — Sverige äfven — att följa exemplet, hvilket oerhördt ökat beskattningen

mångdubblat lefnadsomkostnaderna, åtadkommit ett allmänt tullkrig — i ekonomiskt hänsende nästan lika förderfligt som verkliga krig — och genom allt detta befordrat socialismen och anarkismen*), med ett ord omskapat förhållandena i Europa — och derigenom jämväl i Sverige.

Det var äfven Bismarck, som genom det af honom arrangerade kriget med fransmännen år 1870, förstorade Tyskland på Frankrikes bekostnad och derigenom förskaffade Tyskland en oförsonlig fiende, och som vid segerfesten och under segerjublet i Versailles, kreerade sin gamle herre till tysk kejsare och derigenom gjort honom och hans efterträdare till nominella öfverhögheter öfver Tyskland.

Men Tysklands uråldriga feodala indelning i konungariken, storhertig-, hertig- och furstendömen, markgrefskap o. s. v. — med sina mångtaliga medlemmar, upptagande ej mindre än 15 $^1/_2$ sidor i den svenska statskalendern, af de 32 sidor som innefatta alla Europas och Asiens regerande och icke regerande fursteätter jemte republikernas presidenter i Europa och Amerika — lät han bli att rubba. Och deruti handlade nog Bismarck klokt, ty tyskarne hade måhända blifvit ledsna om de ej fått behålla sina kära — »Hohe Herrschaften».

Kejsar Wilhelm åter har försökt ordna åtskilliga sociala förhållanden och genom sin påtagliga fredskärlek, sin framsynta och kloka utländska handelspolitik och de inrättningar som skapats för industriens och utrikeshandelns befordrande, genom land- och sjökommunikationsväsendets utveckling, på ett beundransvärdt sätt utvecklat Tysklands resurser och välstånd och, genom det i sammanhang dermed stående nödvändiga ökandet af örlogsflottan, gjort Tyskland, ej allenast till en af Europas mäktigaste, utan äfven till dess mest industrielt blomstrande land.

Men ej nog härmed, ty, utom att vara lifligt intresserad och

*) När lifsmedelstullar 1887 beslutats af riksdagen, yttrade en af de mest framstående socialistcheferna:

"Nu är Sverige äfven vårt."

upptagen med allt som kan leda till hans tyska fäderneslands ära, lycka och förkofran, räcker hans tid till för mycket annat, såsom vidsträckta resor sysselsättning med litterära arbeten, målning, musik, och — som *jägare* är han troligen öfverträffad af ingen, icke ens af gamle Nimrod.

Och det var dit vi, efter denna afvikelse från vårt egentliga ämne, skulle komma.

Till högstdensammes berömmelse såsom storjägare, skrifves nemligen i en tysk tidning:

att han med egen hand skulle ha nedlagt bortåt ett hundra tusen större och mindre villebråd, deraf under en enda dag 1,236 stycken.

Denna sistnämnda jagt lär äfven — på beskrifning — ha väckt hela jagtverldens högsta beundran, såsom varande det förnämsta »jägarrekord» som slagits sedan verldens skapelse. Jagten räckte nemligen icke mera än fyra timmar, hvadan den lycklige skytten således — utom sårade djur som lyckades undkomma — dödade i medeltal öfver fem (5) djur i minuten, hvilket endast varit möjligt derigenom att djuren i stora flockar drefvos mot jägaren, såsom det lär tillgå vid dylika jagter.

Och rörande en nyligen — i september 1899 — af tyske kejsaren företagen jagt i Skåne tillsammans med Sveriges kronprins, som äfven är en ovanligt intresserad och skicklig jägare, skrefs från Berlin:

»Kejsar Wilhelms jagtbyte från Sverige och Rominten har nu i form af praktfulla rådjurs- och hjorthornskronor (gewir) anländt till Postdam. Alldeles särskildt vackra — säges det — äro de svenska hornen. De äro betydligt starkare och längre än de tyska råbockarnes. Deras färg är helt mörk, nästan svart; ända till spetsarne på de särskilda taggarne äro de tätt pärlprydda och ha väckt verklig beundran hos jägeritjenstemännen i Rominten. Den ståtligaste hornuppsatsen är en fjortontaggare med en vikt af 17 1/2 skålpund. En tjugutaggare vägde 14 1/2 skålpund. På kejsarens önskan skall man resa upp en sten med inskrift, der han nedlagt någon kapitalhjort.»

Under jagten i Skåne lär kejsaren med 67 skott ha fällt 62 råbockar och en räf och således skjutit endast fyra bommar,

hvilket visar en ovanlig skjutskicklighet, helst kejsaren endast lärer begagna högra handen, då han kastar geväret till ögat, skjuter och — träffar.

Denna jagt öfverträffas ändå nästan af en annan i Rominten, som senare på hösten hölls af kejsaren, och till hvilken svenska kronprinsen äfven inbjudits. Under denna jagt nedlades, enligt uppgift i tidningarne, ej mindre än 801 högdjur, deribland 250 vildsvin och 551 hjortar, af hvilka kronprinsen hade nöjet att fälla 12 vildsvin och 32 hjortar.

* * *

Såsom af ofvanstående framgår, har jagt, allt från urminnes tid, att dömma af Moses framhållande af den mäktige Nimrods förtjenster såsom en »väldig jägare inför Herranom», ansetts vara ett Jehova behagligt, furstligt nöje. Och att jordens mäktige ännu i denna dag sålunda betrakta jagten och ställa den mycket högt, bevisas dels af kejsar Wilhelms storartade jagtbedrifter, dels ock af den höga rang som tilldelats hofjägeriembetsmännen i — Europa.

I Sverige t. ex. innehar öfverhofjägmästaren näst högsta — *andra klassen* — i den kongl. rangordningen, eller samma rang som generaler, amiraler och de tre hofrätternas presidenter, men står öfver generallöjtnanter, vice amiraler och justitieråd. En svensk »envoye extraordinarie och ministre plénipotentiaire», som ju måste anses vara en viktig person, då han skall representera Sverige och bevaka dess intressen hos främmande potentater — kommer först i *sjunde klassen* af rangordningen. Deraf kan hvar och en lätt förstå, huru betydelsefullt öfverhofjägmästareembetet skall vara, och ännu högre rang lärer förmodligen öfverhofstallmästaren inneha, efter som han förekommer öfver öfverhofjägmästaren i statskalendern.

Men den nuvarande innehafvaren af öfverhofjägmästarebefattningen har dessutom af sin konung hedrats med de högsta utmärkelsetecken han kan förläna, nemligen Stora korset af Wasaorden och Serafimerorden, hvilken sistnämnda stiftats —

som det heter i stiftelseurkunden — »*till belöning för snille, vitterhet, mandom och tapperhet*», och utom till kungliga svenska prinsar *) endast må tilldelas »*sådana svenske män, som af det allmänna gjort sig högst förtjenta och sålunda blifvit värdiga bekläda de yppersta embeten i riket*».

Genom denna sistnämnda utmärkelse har den nuvarande öfverhofjägmästaren ryckt upp i första ledet, d. v. s. förlänats samma plats i *första klassen* af den kongl. svenska rangordningen som konungens rådgifvare, eller ställts på öfversta trappsteget närmast tronen.

Jag vill härmed på intet sätt hafva yttrat — långt derifrån — att min högt ärade personlige vän, den nuvarande innehafvaren af denna höga hofcharge icke gjort sig högst förtjent af sin konungs bevågenhet och de stora utmärkelser hvaraf han med anledning deraf kommit i åtnjutande, derom får man ju icke hysa något tvifvel utan endast — då det här specielt är fråga om *jagt* — velat antyda huru högt en begåfvad person kan stiga såsom jägare, om han har lyckan med sig.

För min enskilda del bekänner jag emellertid uppriktigt att jag, ehuru jagtmeriter ansetts, och att döma af ofvanstående, fortfarande måste anses så utomordentligt förtjenstfulla, med den stackars Hinsebergsälgens förebrående blick i minnet, känner mig som dråpare, men hoppas dock, när min tid är ute, att, om nådig hänsyn tages till hvad som vid tillfället passerade, en eller annan omständighet skall bidraga till förmildrande af domen öfver död man.

*) Svenska prinsar dekoreras som bekant redan i vaggan med Serafimerkraschanen, förmodligen för att beskydda dem mot onda makter, genom att omedelbart efter födelsen, ställa dem under ängelen Serafims direkta protektion.

Bolagsgrundande.

Munkedals pappersmassebolag.

Under landtbruks- och industrimötet i Göteborg 1871, sammanträffade jag med min gamle vän Ivar Kullgren från Uddevalla, f. d. ledamot i Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banans byggnadsstyrelse.

»Vill du vara med om en affär, som bör blifva högst inbringande?» frågade han och meddelade sedan, att han hade på hand Munkedals gamla nu nedlagda jernbruk, beläget ett par mil norr om Uddevalla nära Gullmarsfjorden, med öfver 1,000 hästars vattenkraft, hvilket kunde köpas till jemförelsevis mycket billigt pris och användas för slipning af träpappersmassa.

Öfverste Ericson» — sade han — »hade anlagt en sådan fabrik vid Rånum, på hvilken han haft en högst betydlig inkomst.»

Prospektus 34 procent nettovinst.

Kullgren framlade derefter en »Prospektus», visande den blygsamma nettobehållningen på affären af 34 procent — »lågt räknadt» — — —

»Från hvem har du fått dina prisuppgifter och hvem har uppgjort din prospektus i öfrigt?» frågade jag.

»Löjtnant Laurell, din kamrat vid väg- och vattenbyggnadscorpsen, som du ju känner såsom en skicklig vattenbyggare, har beräknat vattenkraften och uppgjort kostnadsförslaget till anläggningen. Och från Rånnums fabrik har jag erhållit uppgifterna om tillverknings- och försäljningspriser för trämassan,» svarades.

»Godt» — sade jag — »lemna mig prospektet, skall jag tänka på saken, och ge dig svar i morgon, om jag vill uppträda som 'gründer'.»

Nu kände jag Kullgren som en hedersman i botten och var alldeles säker att hans beräkningar varit så samvetsgranna som möjligt. Men den stora nettobehållningen föreföll mig apokryfisk, och som jag lärt mig hysa misstro mot allt apokryfiskt, synnerligast i fråga om affärer, beslutade jag derför begagna tiden med att rådfråga disponenten vid Vargöns pappersmassefabrik som jag kände och kort förut mött å utställningen. Jag var nog lycklig att träffa honom hemma, och då jag visat honom prospekten för Munkedal, sade han, att efter hans erfarenhet vid Vargöns fabrik voro tillverknings- och försäljningspriserna riktigt upptagna. Sedermera var han så vänlig att ingå i vidare detaljer, och då jag sade meningen vara att grunda affären på ett aktiekapital af 500,000 kronor i akt och mening att till en början endast använda halfva vattenkraften för att vinna erfarenhet om ett och annat, rådde han att taga ut hela tillgången med ens och bilda bolaget på en million kronor.

Under ett besök vid Vargöns pappersmasseslipperi, som öfverste Ericson anlagt, något år förut hvarvid han sjelf förevisade anläggningen, hade han yttrat:

»Man rent af slåss om massan till papper. Man kan få nästan hvilket pris som helst för fin massa, och tillverkningen deraf är, enligt min erfarenhet, rent af att 'skära guld med täljknifvar'. Och afsättningen tyckes, att döma efter efterfrågan, obegränsad. Man skulle kunna lägga ett slipverk vid hvart enda vattenfall i Sverige.»

Nu var ju öfverste Ericson känd för att i allt sitt görande och låtande iakttaga den största försigtighet, och jag hade ingen anledning tvifla på riktigheten af detta hans yttrande, hvilket jag ordagrant citerat och som fullkomligt öfverensstämde med de uppgifter som sedermera erhöllos af disponenten, efter Ericsons frånfälle.

De befunnos äfven, *under för handen varande förhållanden*, vara fullkomligt öfverensstämmande med verkligheten, och de ändringar i konjunkturerna, som kort efter Munkedalsbolagets »startande» inträffade, blefvo lika stora missräkningar för egarne till Vargöns pappersmassefabrik som för många andra, som kastat sig in i samma affär.

Efter de uppmuntrande upplysningar jag erhållit, gick jag till Kullgren och förklarade mig villig att deltaga i inbjudningen till tecknande af aktier i Munkedals pappersmassebolag. Och utom mig och Kullgren uppträdde som inbjudare öfverstelöjtnanten Neiglick, löjtnant Laurell och regementsintendenten Zettergren i Uddevalla, alla mycket respektabla och ansedda personer.

Prospekten grundad på 500,000 kronors aktiekapital.

Som nämndt, var Kullgrens och min afsigt, att uppgöra planen till verket för hela den disponibla vattenkraften, men att börja i mindre skala, dels för att vinna erfarenhet om vatten- och trävirkestillgången, dels ock få insigt i sjelfva affären, som var så godt som ny i Sverige, och vi hade derför upptagit aktiekapitalet till 500,000 kronor, efter Laurells beräkning tillräckligt att dermed inköpa egendomen, uttaga hela vattenkraften om 1,000 hästar, men endast anskaffa fem af de tio träslipningsmaskiner, som kunde drifvas med hela vattenkraften.

* * *

För min egen del tecknade jag ett ganska stort belopp aktier, de öfriga inbjudarne likaså, och hvad som fanns qvar placerades inom några dagar, och derefter hölls konstituerande bolagsstämma i Uddevalla.

Bolaget beslutar nerlägga 1,000,000 i affären.

En aktieeegare uppträdde dervid, talade och sade:

»Uti det uppgjorda prospektet för företaget har jag funnit att bolaget skulle komma att ega en vattenkraft af 1,000 hästar samt att herrar inbjudarnes mening är att endast begagna hälften deraf eller de 500, hvarpå bolaget skulle erhålla en nettobehållning på sitt kapital af 34 procent. Om man således använde alla de 1,000 hästkrafterna, skulle bolaget ju få 68 procent vinst, och då synes det mig vara allt skäl, att på *detta* sätt taga vara på hvad man har.»

Den enkla logiken i detta yttrande slog bolagsmännen med häpnadsfull glädje, och utan vidare diskussion beslöts, att alla de 1,000 hästkrafterna skulle användas till 10 i stället för 5 slipmaskiner. Men man glömde i glädjen öfver den gjorda behändiga uppfinningen af en dubbelt så stor utdelning, helt och hållet bort att ställa så mycket penningar till den utsedda styrelsens förfogande, som erfordrades för fabriksbyggnadens utvidgning och anskaffning af dubbelt antal slipmaskiner m. m.

»Man kunde ju taga ett ficklån» — hette det — »och betala detta med 'en del' af de under första året inflytande 68 procenten.»

Sedan denna fråga afgjorts valdes styrelse, hvartill utsågos inbjudarne.

Ordförande i styrelsen blef öfverstelöjtnant Neiglick.

Så länge nu den halfva millionen räckte, gick allt utmärkt. Laurell byggde den storartade vattenledningen jemte fabriksbyggnaderna. Maskiner anskaffades från Tyskland, och skogar

inköptes. Men en vacker dag tog penningarna slut, och dermed började raden af de oerhörda svårigheter detta bolag haft att genomgå och hvilka säkert ledt till dess ruin, om icke affärerna skötts på ett så mönstergillt — och sjelfuppoffrande — sätt, som skedde, af i första rummet verkställande direktören Kullgren och af styrelsen i öfrigt, under en följd af svåra år.

Under anläggningen måste brist på penningar uppstå. Minst 300,000 kronor ansågos erforderliga för fabrikens fullbordande efter den af bolaget beslutade utvidgningen, och jag erhöll i uppdrag att i någon bank i Stockholm negociera upp ett lån på detta belopp.

Man börjar låna.

Detta var emellertid icke så lätt. Trämassan hade under tiden, genom en mängd nya anläggningar och upptäckten af det spanska så kallade »Espartogräset», som ansågs kunna ersätta trämassan för pappersfabrikation, fallit betydligt, och bankerna voro icke hågade att inlåta sig i låneaffär med ett trämassebolag.

I Stockholms handelsbank fick jag emellertid löfte om ett 5 proc. obligationslån på 300,000 kronor, att amorteras inom 40 år, med fabriken som säkerhet, hvilket under dåvarande förhållanden kunde anses vara briljanta villkor.

När vederbörande meddirektörer i Uddevalla fingo del af dessa lånevillkor, förkastades anbudet för den långa amorteringstidens skull, och denna fixerades till *högst* 10 år.

Jag föreställde kamraterna i styrelsen det oförsigtiga och äfventyrliga uti att binda sig vid så stor årlig amortering som 30,000 kronor, hvilket under ogynsamma förhållanden kunde möta svårigheter, men det var förgäfves. Och när jag kom till banken med det nya förslaget, svarades, att om amorteringen skulle inskränkas till 10 år, fordrade banken proprieborgen af hela styrelsen för lånets återbetalning.

Detta var åter inte i *min* smak, och jag yrkade på sammankallande af en urtima bolagsstämma för finansfrågans ordnande och gjorde detta till en »kabinettsfråga», men då de öfrige styrelseledamöterna ansågo det onödigt samt voro ense om, att på de villkor banken föreskrefve taga lånet på 10 år, afgick jag ur styrelsen.

Jag ansåg nemligen affären i hög grad betänklig för bolaget, och dessutom orimligt att styrelsen skulle ikläda sig en så vådlig borgensförbindelse för de öfriga aktieegarne, hvilkas ansvarighet var begränsad till aktiekapitalet, som redan nerlagts i byggnader.

Medan detta passerade, hade trämassepriserna genom öfverproduktion ytterligare fallit så lågt, att tillverkningen kunde beräknas blifva rent af förlustbringande, och för att undvika detta och kunna använda trämassan för egen räkning, beslutade bolaget, att i sammanhang med trämassetillverkning producera gröfre papper af flere slag.

Men äfven denna gång glömdes att ställa medel för pappersfabrikationerna till styrelsens förfogande. »Man fick väl upptaga lån» — hette det på stämman — men man hade glömt att inga säkerheter vidare funnos att belåna.

— — — —

Utför sluttande planet.

Åter måste således styrelsen, som med sina namn stod risk för 300,000 kronors-lånet med 10 årig amortering, utom diverse ficklån på kort uppsägning, träda fram i breschen. Och efter hand, innan ens några fabrikationer kommit i gång, hade styrelsen, sedan det första steget på den sluttande lånebanan tagits, måst för att rädda bolaget och sina egna skinn, ikläda sig borgen, en för alla och alla för en, för öfver en million kronor.

* * *

När slutet är godt är allt godt.

Lyckligtvis för bolaget och styrelseledamöterna personligen, egde dessa tillsammans säkert icke på långt när detta belopp, och derför vågade kreditorerna icke gå våldsamt tillväga, när räntor och amorteringar under den första svåra tiden, innan fabriken kommit i full gång och konjunkturerna bättrats, emellanåt uteblefvo, utan nöjde sig med att se tiden an, hellre än att på konkursauktion nödgas öfvertaga en, som det ansågs, ruinerande affär.

På detta sätt räddades bolaget, som grundats på *vid tillfället* fullkomligt riktiga beräkningar, men som genom otillräckligt kapital från början och inträffade ogynsamma konjunkturer länge stod på yttersta branten af undergång.

Affären har nu under loppet af många år, förutom betydlig amortering af skulden, lemnat 6, 7 och t. o. m. 9 procent på aktierna, och bör om allt går som under senare åren, snart kunna lemna 10 procent och kan således numera anses vara god och solid.

Jag har anfört detta exempel på bolagsbildning någorlunda fullständigt för att visa de inre förhållandena vid många af de aktiebolag, som bildades under de briljanta affärskonjunkturerna på 1870-talet, och huru styrelsernas lättvindighet att ikläda sig personlig borgen för bolag med begränsad ansvarighet, ofta ledt icke allenast till deras egen, utan till bolagens undergång.

Det allra modernaste sättet att bilda bolag.

Det allra modernaste sättet att bilda bolag, som i stor skala praktiserats under de senast förflutna åren, tillgår, som mången nog efterhand fått lära närmare känna, på följande behändiga sätt.

En »smart» man hittar på ett affärsföretag — sak samma hvilket — och meddelar hvad han tycker kan vara lämpligt åt

några själsfränder. Dessa sätta sig i förbindelse med en bankman, högre embetsman med många ordnar, eller annan, i allmänhetens ögon, representativ personlighet.

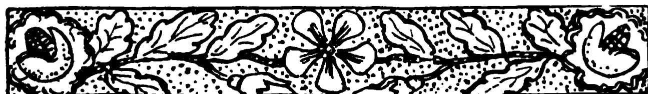
Med denne som skylt startas nu ett bolag, ofta under grekisk eller mesopotamisk benämning — ty då inbillar sig allmänheten att det ligger något riktigt »djäkla bussigt» derunder. En bolagsordning uppsättes af grundarne sjelfva och fastställes på förhand, deruti bolaget, enligt sista mod, grundas på stam- och preferensaktier, de sistnämnde till så stort belopp och med så hög ränta som helst, ty detta generar inte grundarne det bittersta, men lockar till penningeplacering.

Sedan saken sålunda ordnats, dela grundarne och några deras vänner stamaktierna sins emellan (utan att någon betalning å dem erlägges) såsom belöning för sin möda och uppfinningsförmåga, och till yttermera visso taga de för sig och bokföra såsom en fordran hos bolaget ett rundt belopp, i form af »organisationskostnader».

Derefter utbjudas, vanligen i all tysthet — »unter uns» — preferensaktier, och allmänheten, som finner ett eller annat lysande namn i têten för företaget och en hög preferensränta utlofvad, kastar sig in i det obekanta. Man slåss om aktierna, och allt går som en »oljad blixt».

På detta knepiga sätt riskera grundarne intet.

Tvärtom taga de bra betaldt för sina »organisationskostnader» af preferensaktieegarnes kapital, låta votera åt sig rundliga arfvoden såsom styrelseledamöter, och allt hvad de kunna få för sina icke betalda stamaktier är, om ej precis *ren*, så åtminstone en nätt behållning. Och allt detta få preferensaktieegarne betala, och dessutom ensamma stå risken för företaget, sedan en del af deras kapital hamnat i grundarnes rymliga fickor. Äro preferensaktieegarne, såsom emellanåt är fallet, dertill i saknad af yttrande- och rösträtt vid bolagsstämmorna, äro de riktigt att beundra för — sin godtrogenhet och enfald.

Upsala-Gefle-banan.

Upsala-Gefle-banan var ursprungligen ämnad att öfver Söderfors bruk sammanbinda Upsala med Margretehills station å Gefle-Dala jernväg, och bolaget bär derför namnet Upsala-Margretehills jernvägs aktiebolag.

Emellertid framträdde efter hand flera nya intressen — hvilka naturligtvis önskade jernvägen så nära sina dörrar som möjligt — såsom Dannemora, Skutskärs m. fl., och efter af interimsstyrelsen beslutade förnyade lokalundersökningar i flera olika riktningar, uppgående till säkert femtio mil, kompromissades medelst aktieteckning och sammanjemkades åsigterna, så att beslut ändtligen fattades om, att banan skulle komma till utförande och framdragas öfver Vattholma, Tobo, Tierp, Orrskog och Harnäs (Skutskär) till Gefle, med bibanor från Örbyhus station till Dannemora och från Orrskog till Söderfors bruk.

Bananläggningen beräknades efter de priser å arbete och materiel som allmänt gällde, då kostnadsförslagen upprättades, till 4,838,750 kronor. Ett obetydligt statslån på 500,000 kronor beviljades, och resten skulle anskaffas medelst aktieteckning och lån.

Med aktieteckningen gick det emellertid mindre väl — så att icke mer än 1,372,200 kr. inflöto, hvilket sedermera ej obetydligt gaf anledning till de stora financiella svårigheterna under banbyggnaden, då bolagets tillgångar endast uppgingo till 1,872,000

kronor och lånen som måste upptagas blefvo mycket dyrbara, så att endast räntor under byggnadstiden stego till 307,473 kr.

* * *

Såsom ordförande i styrelsen för Upsala-Margretehills jernvägsbolag fungerade f. d. ministern i London och chefen för Sjöförsvarsdepartementet, grefve B. v. Platen, och styrelsen utgjordes i öfrigt af baron G. Tamm å Österby, grefve O. Cronstedt å Söderfors, häradshöfding Westblad, landssekreteraren Löfquist såsom statens ombud, och slutligen af en af mina äldre vänner, kapten Gripenberg, den sistnämnde i egenskap af verkställande direktör.

På förslag af grefve v. Platen engagerades jag mot ett arfvode af 7,000 kronor att vara bolagets öfveringeniör, och till biträden vid banbyggnaden antogos på min framställning till styrelsen, flere af den gamla stammen från Gefle-Dala och Söderhamns m. fl. jernvägars byggnad, såsom ingeniör Söderlind till arbetschef, kapten Godenius, ingeniören Söderbaum m. fl. till stationsingeniörer, min gamle Sundvall till brobyggnadsförman och maskiningeniören Åberg till chef för lokomotivafdelningen.

Sedermera tillkom herr Oscar Jacobson såsom trafikchef.

Att arbetet tillsammans med en sådan styrelse och sådana skickliga, plikttrogna ingeniörer och biträden skulle vara det allra angenämaste, låg i sakens natur.

Dyr tid.

Och allt hade äfven kunnat gå på bästa sätt och till allas belåtenhet, om bolagets aktiekapital varit tillräckligt stort, hela aktiekapitalet placeradt på fasta händer, ett räntefritt lån på $^2/_3$ af byggnadskapitalet såsom vanligt erhållits och om icke den oerhörda stegring i alla pris på arbete och materialier samt jernvägsmateriel af ända till dubbelt och mera mot förut, som

oförmodadt inträffade efter tysk-franska kriget, så fördyrat allt, att kostnadsberäkningarna för banbyggnaden, hvilka uppgjorts under helt andra förhållanden, icke *kunde* gå ihop.

Jordarbetsdagsverken, som när kostnadsförslaget uppgjordes, kunde erhållas till 1,50 kr., hade under den egentliga banbyggnadstiden 1872—73 stigit till 3 à 4 kronor. En vandringsplanka från 25 öre ända till 1 krona. Priset å rälerna, hvilka spela en viktig roll vid en jernvägsbyggnad, hade sprungit upp från 6 kronor pr centner år 1871, då kostnadsförslaget till jernvägen upprättades, till 11 kronor, då de, efter af verkställande direktören infordrade förseglade anbud, genom honom inköptes. *)

Stora svårigheter mötte äfven att få ingångna kontrakter om leveranser af materiel effektuerade.

Bergsunds verkstad tager betalt för svenska, men lemnar engelska jernbroar.

Med Bergsunds verkstad hade kontrakt upprättats om tillverkning och leverans på bestämda tider af de många jernbroarne, bland annat de betydliga viadukterna öfver Dalelfven och Gafle-ån, och verkstaden hade — mot högre tillverkningspris förstås — förbundit sig att taga 10 procent af broarnes kostnad i liqvid, med aktier i jernvägen.

Då broarne skulle levereras, befunnos de emellertid icke färdiga, hvilket föranledde betydliga uppehåll, svårigheter i arbetet och extra kostnader, så att t. ex. en provisionel bro, kostande mera än 15,000 kronor, måste byggas öfver Dalelfven, för att skenläggningen skulle kunna obehindradt pågå. Och när broarne efter flere månaders (Dalelfsbron först efter nära ett års) väntan levererades, befanns att Bergsunds verkstad låtit tillverka dem — af engelskt jern — i England.

*) Vid andra svenska jernvägsbyggnader, som samtidigt utfördes, betalades ända till 13 kronor pr centner i England.

Och sin aktieteckning kom verkstaden genom rättegång ifrån, derigenom, att, enligt kontraktet med bolaget, »*10 procent af kostnaden*», beräknad efter den blifvande vigten, men intet »*till siffran fixeradt belopp*» skulle liqvideras medelst aktier, hvilket af domstolen ansågs olagligt — — —

Att detta, liksom mycket annat i följd af de stegrade priserna skulle i hög grad fördyra anläggningen och korsa alla beräkningar, äfvensom att stora finansiella svårigheter härigenom skulle uppkomma, låg i sakens natur. Jernvägsanläggningen med dess många och stora broar, hamnen vid Harnäs samt 307,000 kronor, räntor under byggnadstiden å upptagna lån, kom således, med rullande materiel och reparationsverkstäder, att kosta 49,800 kronor pr kilometer, då banan i sin helhet godkänts af vederbörande auktoriteter och öppnades för trafik den 15 december 1874, hvilket, om i betraktande tages den dyra tid under hvilken arbetet utfördes, visserligen icke kan anses högt. *) Styrelsens mod och offervillighet att under dessa bekymmersamma förhållanden utsätta sig för den stora personliga risken af upplåning på sina namn af bristen mellan tillgångar och behofvet 4,810,000 kronor, kan icke heller nog framhållas och beundras af dem, som närmare känna förhållandena.

Genom att den fastställda byggnadsplanen fick följas och styrelsen icke, såsom med Stockholm-Vesterås-Bergslagsbanan, gjorde dyrbara ändringar; genom väl ordnade konverteringar af de upptagna lånen; genom växande trafik och skicklig skötsel af trafiken äro nu dessa svårigheter öfvervunna, och allt lofvar Upsala-Gefle-banan en lycklig framtid.

* * *

Den enda mera betydande konstbyggnad å denna bansträcka — utom bron öfver Gafle-ån i Gefle, som enligt bestämmande af vederbörande i Gefle måste utföras såsom svängbro, hvilket

*) Stambanan mellan Sala och Krylbo, hvilken anlades samtidigt med Upsala-Gefle-banan och som bekant framgår i synnerligen jemn terräng, kom af samma fördyrande omständigheter att kosta öfver 80,000 kr. pr kilometer *utan rullande materiel och reparationsverkstad, samt räntor under byggandet.*

var alldeles onödigt, och sedermera ändrats — var den stora viadukten öfver Dalelfven i närheten af Elfkarleby, bestående af tvenne 120 fots och fyra 50 fots spann, som hvila på landfästen af sten samt för öfrigt uppbäras af gjutna jernkolonner, fyllda med beton, å huggna stenpelare såsom bas.

Som broöfvergången förekommer i en stark fors, der elfven genomskurit en rullstensås och enligt verkställda borrningar bortfört allt löst grus, gjordes ingen artificiel grundläggning, utan pelarne lades på den endast afjemnade stengrunden, hvarigenom brobyggnaden kunde blifva jemförelsevis billig. Och som bron nu stått i öfver ett qvarts sekels trafik, under flere svåra flöden, torde man få anse den lika stabil som någon annan jernvägsbro. *)

Kostnaden, med landfästen och mellanpelare, för denna omkring 500 fot långa jernviadukt öfver Dalelfven, uppgick — jemte den dyrbara nära åtta mil långa landvägstransporten af kolonnerna och öfrigt jernarbete, från Upsala till elfven samt den provisionella träviadukten m. m. inberäknadt och oaktadt det

---

*) Förutnämnda bro öfver Gafle-ån är nu, till följd af den högst betydligt ökade trafiken, ändrad till trespårig.

Dalelfsbron har styrelsen — på förslag af någon ingeniör — beslutat att helt och hållet ombygga, derför att den icke skulle vara stark nog för de nu begagnade tyngre lokomotiven, och dessutom icke nog bred mellan reglarne, så att fara kunde uppstå för passagerarne om de behagade luta sig ut genom fönstren.

Hvad styrkan beträffar undergick bron vid besiktningen af statens ombud stadgade pröfningar och har, som ofvan anförts, begagnats under tjugufem år, derunder öfverstått ovanligt svåra vattenflöden och redan under mera än ett år trafikerats med ifrågavarande tyngre lokomotiv. Skulle emellertid dessa befinnas vara för tunga, hade bron, likasom skett vid de flesta broarne å statens jernvägar, sedan tyngre lokomotiv införts, lätt kunnat förstärkas för en kostnad af några tusen kronor, och hvad bredden beträffar, finnas flera broar å de engelska och andra länders hufvudbanor, som ej hafva större bredd än här ifrågavarande, och faran för passagerarnes hufvuden har der upphäfts på sådant enkelt sätt, att en jern- eller messingsstång anbringats utanför vagnarnes fönster, så att passagerarne icke kunna sträcka ut kroppen, och mera än 12 fots breda föremål lära väl knappast förekomma såsom fraktgods å jernvägen. En total ombyggnad af bron med alla dermed förenade kostnader och svårigheter, torde således varit obehöflig. Ensamt kostnaden för den nuvarande brons rifning kommer säkert att uppgå till större belopp än en förstärkning, om sådan skulle visat sig erforderlig, och skulle brons utvidgande på bredden ansetts nödvändig, hade äfven en sådan varit utförbar.

Sedan detta skrefs hafva ställningarna jemte en del af stenpelarne för den nya Dalelfsbron, som uppföres strax ofvanför den gamla, bortförts af årets södra vårflod. Och oaktadt den oerhörda påtryckningen på den nuvarande 25-åriga bron, som uppkom då massor af virke och andra materialier upptornade sig mot denna i det brusande fallet, stod den orubbad, hvilket borde ådagalägga att den eger tillräcklig stabilitet.

dubbelt så höga priset mot nu för allt jernarbetet, — då den afprofvades af statens ombud till 129,200 kronor och utom den provisoriska viadukten, till cirka 114,000 kronor eller 228 kronor pr löpande fot af dess längd.

- - — - -

Dombasunen dönar skärtorsdagsnatten i Tierp.

En lustig episod, som inte bör öfverlemnas åt glömskan, inträffade under byggnaden af Dalelfsbron.

I kontraktet med Bergsunds verkstad var föreskrifvet att jernarbetet till bron skulle levereras på öppet vatten i Gefle eller vid Skutskär, för att derifrån å den utlagda banan fraktas till elföfvergången. Bron levererades emellertid först året efter det den skolat vara färdig, och då under vintern, när sjökommunikationen var stängd, hvarför vi nödgades mottaga den i Stockholm.

Då bron emellertid ovillkorligen måste uppsättas på sin plats för att arbetena å banan skulle kunna obehindradt fortgå, fanns ingen annan utväg än att transportera brodelarne pr jernväg till Upsala och derifrån köra alltsammans, uppgående till en vigt af öfver 7,000 centner, den omkring 8 mil långa landsvägen till Dalelfven, hvilket naturligtvis var förenadt med mycket besvär och kostnad.

Några bondgubbar i Tierp hade åtagit sig detta bestyr, och en af dessa kom på sjelfva skärtorsdagsnatten *) knogandes efter landsvägen med en af de stora gjutjernskolonnerna, som uppbära brospannen och äro 18 fot långa med 3 fots diameter, upplagd på två släddrögar. Det blåste snäf och kall nordan på den öppna Tierpsslätten, hvadan gubben kröp in i kolonnen, som var helt öppen i nedra ändan, men i den öfre endast hade ett mindre, rundt hål. Här låg han lugnt, varmt och godt,

*) Som är betydelsefull i spökhistorien derför att det är under denna som påskkäringarna fara till orgierna i Blåkulla.

Upsala-Gefle jernväg: bro öfver Dalelfven.

2 spann à 120 fot; 4 d:o à 50 fot.

sällskapande i all sköns trefllighet med en svart helbutelj, innehållande styrkande droppar, och skrattade i sitt stilla sinne åt de andra kamraterna, som farit förut och säkert inte varit så knipsluga som han — — —

Rätt som han sålunda färdades, inte alldeles otroligt litet på »knarken», i alkoholistiska fantasier drömmande om att sitta i den varma trefliga krogstugan å Tierps gästgifvaregård, ville oturen att hästarne gingo något för nära kanten på den höga, isbelagda och hala vägen. Drögarne slunto dervid ner i diket, och kolonnen ställde sig på ände i en djup snödrifva. Och när hästarne då förmodligen tyckte att de uträttat hvad de skulle och inte hade vidare att göra på platsen, sedan lasset afstjelpts, och det var gement kallt, sprungo de hem till stallet med drögarne.

Nu var å ena sidan lyckan i olyckan den, att kolonnen ställt sig med den nedra öppna änden i snödrifvan, ty derigenom kom gubben att stå på sina egna fötter. Om inte så lyckligt inträffat, hade han hufvudstupa befunnit sig stå på hufvudet efter katastrofen, hvilket kunnat vara mindre trefligt. Men å andra sidan var derigenom all möjlighet för honom utestängd att komma ur fällan, förr än den tunga kolonnen vändes, så att den öppna ändan kom upp ur snödrifvan.

Der stod nu vår hederlige tierpare och kunde lika litet slippa ur sitt jernfängelse som de arma stackare, hvilka fordomdags af Baals prester inburades i magen på den bekanta kopparoxen och stektes lefvande. Men vråla kunde han liksom dessa, då det började blifva för hett, och det gjorde han också efter bästa förmåga, till hela Tierpsbygdens fasa och förskräckelse — — —

Ty ingen i hela Tierps socken kunde förstå, begripa eller uttyda, hvarifrån de besynnerliga ihåliga ljud midt i mörka natten kommo, som utträngde genom den lilla öppningen i öfra ändan af kolonnen och, som »tierpsborna — enligt kapten Gripenbergs berättelse — tyckte icke kunde likna något förut hördt eller förnummet på denna jorden, om inte på den tiden då änglarne basunade i skyn».

Det lät som om ljuden utgingo ofvanifrån ur sjelfva luften, och då måste det ju vara något öfvernaturligt. Ingen vågade emellertid taga reda på hvad det var för ett nytt underverk. Råmandet blef emellertid allt värre och värre, och slutligen hade något hvar klart för sig, att det inte kunde vara annat än sjelfva »dombasunen som dönade» och att verldens undergång stundade, och alla gömde de sig, hvar de trodde sig säkrast — — —

I krogstugan å Tierps gästgifvaregård hade några af de modigaste tierparne församlats för att förse sig med bastanta »kaskar», »utifall» det skulle börja regna eld och svafvel, och i öfrigt göra sig beredda på hvad som komma månde.

Der sutto gästgifvaren, fjerdingsman och klockaren m. fl., och klockaren, han läste i en bok der det stod tryckt, att »den stora vredens dag är kommen — ho' kan bestå?» »Ett We är framfaret» — »Det är förkunnadt — görer eder beredde och si» — ett nytt hemskt ihåligt dönande förnams i luften så att alla skälfde — »här kommer ännu ett We».

Och ett gammalt nära hundraårigt rotehjon, som satt hopkrupet i spisvrån, sa' bestämdt ifrån, att hon hört att de' va di' »sju basunerna» som dönat och spådde att verlden skulle förgås.

Medan detta pågick i hållstugan å gästgifvaregården och tutandet blef allt värre, inkom en bonde, som måst köra förbi »skorsten der han lå' i diket, och, fast hästen skenat, hade han sett hurusom rök och ell kom upp ur 'pipa', och hört ett sånt väsen inni, att ingen ann' än den lede sjelf kunde ha' sånt för sig.»

Detta var ett nytt något lugnande uppslag — »men betänkligt va' i alla fall att hin håken sluppit lös å åbäka sej i Tierp».

Slutligen steg en pojke in å sa', att Per Ersas hästar kommit hem utan husbonden, och att »de la' va' han som hölls å regera mä fan i skorstenspipa».

Ingen tordes emellertid gå dit och taga reda på hvem som skulle bli »öfverman». Lyckligtvis för Per Ersa kom kapten Gripenberg, som skulle resa till Gefle på morgonen, att fara förbi »skorsten», och som han kunde förstå huru saken hängde

samman, skickade han arbetare från jernvägen, som befriade den nära på dödskrämde fången ur arresten och berättade äfventyret.

Medelst ett tillräckligt antal »gökar» och »kaskar», botades efter hand förskräckelsen både hos den ena och den andra, men ännu hafva gamla tierpare inte glömt, hur dombasunen »dönade» i svarta natten på den vida Tierpslätten, skärtorsdagsnatten 1873.

Resa med verkställande direktören till England.

Verkställande direktören, kapten Gripenberg, som infordrat anbud på leverans af räler och annan jernvägsmaterial, hade lyckats erhålla lokomotiv från Trollhättans mekaniska verkstad, hvilka voro förträffliga och ännu i dag, efter 25 års begagnande, äro så goda som nya. Passagerarevagnar, som tillverkades vid Kockums verkstad i Malmö, visade sig sedermera vara af mindre tillfredsställande beskaffenhet, ehuru de utfördes under inspektion af maskindirektören vid 3:e trafikdistriktet i Malmö, herr Johan Johnson, som äfven afsynade och godkände desamma.

Egentliga felet var emellertid verkstadens, som till ytterbeklädnaden användt teakträd, som icke torkats fullkomligt. Detto slarf föranledde till att vagnarne efteråt på bolagets bekostnad måste beklädas med plåt, i stället för den i kontraktet föreskrifna vackrare, varaktigare och mindre värmeledande teaken, som af dessa orsaker allmänt begagnas å de engelska banorna och som å Gefle-Dala och Köping-Hult jernvägarnes passagerarevagnar visat sig hållbar under 40 års begagnande, utan annat underhåll än förnyandet af fernissning några gånger. *)

*) Å Upsala-Gefle-banan ville jag äfven införa 8-hjuliga boggie-passagerarevagnar. Och verkställande direktören reste på min tillstyrkan ut till Wien för att der se vid den stora utställningen 1873 exponerade 8-hjuliga passagerarevagnar. Men när han fått höra att sådana vagnar skulle komma att kosta 25,000 kronor, kanske något mera stycket, bad han mig, i anseende till penningebristen slå saken ur hågen.

Nu hafva som bekant de flesta svenska jernvägar, sådana vagnar.

Bland dessa stå Upsala-Gefle-banans först i smak, elegans och beqvämlighet.

Dessa vagnar äro tillverkade vid jernvägens egen verkstad och kosta, 2:a klassens 21,000 kr. och 3:e klassens 15,000 kr. samt med elektrisk belysning resp. 24,500 och

Öfrig materiel, såsom räler och godsvagnar, måste deremot inköpas från England, och verkställande direktören, som erhållit anbud härå, skulle resa öfver för uppgörande af kontrakt med fabrikanterna samt engagera kommissionär för bolaget och anmodade mig att vara sig följaktig.

Resan skedde öfver Göteborg och Hull under det angenämaste väder. Hafvet låg hela tiden lugnt och blankt som en spegel.

Från Hull foro vi till London för att sammanträffa med bolagets kommerciella ombud, herr Alrutz, hvilken sedermera öfverflyttade till Stockholm och grundade den aktade firman Alrutz & C:o.

I hans sällskap reste vi till Birmingham m. fl. ställen, besågo den gamla märkvärdiga staden Chester, fortsatte öfver Bangor till Wales och beforo den intressanta »Festiniogbanan» med 2 fots spårvidd, byggd ungefär som de första småbanorna i Vermland. Det var förvånande att se den ofantliga person- och i synnerhet godstrafik som fördes å denna jernväg.

Vidare fortsatte vi till det stora valsverket Rhymney, der rälerna till Upsala-Gefle-banan skulle utvalsas.

Verket, liksom alla andra i England vid tillfället, var så upptaget med order, att det mötte svårigheter att få vår lilla order effektuerad. Och att man under dessa förhållanden, då hvar och en måste taga emot hvad han fick, inte var så ytterst noga med utförandet, visade sig sedermera under trafiken. Rälerna, som af mig konstruerats på den största möjliga bärighet, utvalsades nemligen af för små *paket* (ämnen hvaraf rälen utvalsas), så att de ej kunde afskäras så långt från ändarne som bort ske

18,500 kronor, under det att t. ex. stambanans 2:a klass boggievagnar äro upptagna till medelpris af 29,400 kr. med vanlig gasbelysning. Häraf synes framgå att det för statsjernvägarnes ekonomi säkert skulle befunnits mycket fördelaktigt, om en större centralverkstad för reparationer och *nybyggnad* af lokomotiv och vagnar anlagts der i stället för de många nuvarande för endast underhåll af materielen, hvaraf endast i närheten af Stockholm finnas tre med särskilda embets- och tjenstemän samt arbetare, hvilka på detta sätt icke kunna jemnt sysselsättas, och att en skicklig och energisk ingeniör anställts såsom chef för en sådan centralverkstad, såsom öfverste Ericsons biträde ingeniör Stieler på 1850-talet förordade.

för att de skulle vara fullkomligt täta. Några som voro otäta och sprickiga i ändarne, till följd af ofullständig vällning, klöfvo sig äfven af denna anledning under första årens trafik.

För öfrigt voro rälerna starka och visade sig väl kunna bära de 30 tons tunga 8-hjuliga godsmaskinerna, ehuru vigten af rälerna icke var större än 45 ℔ pr yard eller cirka 15 svenska ℔ pr fot.

Under vårt besök vid Rhymney utvalsades ett större parti räler af flere tusen tons till en utländsk jernväg utaf det värsta jernskräp, som knappast bestod af annat än rost och omöjligen kunde taga god väll.

Jag frågade ingeniören för den afdelning, der detta arbete pågick, om ingen kontrollerade tillverkningen.

»Jo» — svarade han — »men ingeniören, som är hemma i London, har så många uppdrag att han omöjligen kan sjelf tillse alla — hvarför han måste använda biträden. En af våra bästa arbetare är hans biträde här på platsen.»

»Jag kan se det» — anmärkte jag — »men säg mig huru mycket har inspektören i arfvode och hvad betalar han sitt biträde?»

»Inspektören har $2\frac{1}{2}$ shilling sterling pr ton, hvarifrån afgå 6 pence ($\frac{1}{2}$ shilling) till arbetaren, men så tillkommer resekostnader för inspektören från och till London.»

»På sådana villkor måste det vara både angenämt och fördelaktigt att vara rälinspektör» — tyckte jag.

»Flere af mina vänner, som lyckats vinna förtroende såsom inspektörer af jernvägsmateriel» — svarade ingeniören — »hafva äfven gjort sig förmögenhet på yrket.»

* * *

Efter en behaglig resa å kustbanan genom Wales, der vi, genom oförsvarlig okunnighet i walesiskan, höllo på att fastna i en liten stad, som hette Lllandllos — om det inte var ännu flera l *) —

*) Ännu vackrare och mera välljudande namn å orter och byar förekomma i Wales. Så bär en liten by i Angelsea det storartade namnet "Llanfairpwllgnoyayallgogerychyrndrobwllelandisiliogogogock". Byns invånare få sannerligen inte vara generade af tunghäfta då de skola tala om hvar de äro hemma.

återkommo vi till London, stannade ett par dagar och återvände derifrån till vårt land igen.

Upsala-Gefle-banan invlges.

Trafiken å Upsala-Gefle-banan hade börjat redan någon tid förut, men den 14 december 1874 skulle högtidlig invigning ske.

Ur tidningen Gefle-Posten tillåter jag mig låna nedanstående skildring af invigningshögtidligheterna:

Klockan 8 på morgonen måndagen den 14 december 1874 afgick festtåget från Upsala station under musik och hurrarop från en massa åskådare. Lokomotivet, som var prydt med de resp. provinsernas vapen, ångade i väg med tolf passagerarevagnar och en öppen kupé för den medföljande upländska musikkåren. Bland de festresande märktes erkebiskop Sundberg, statsråden Bergström och Berg, grefve v. Platen, landshöfding Hamilton, generaldirektör Troilius, öfverdirektörerna Elworth och Hahr m. fl.

Tåget ilade fram från station till station och möttes vid dem alla af nyfikna åskådare. Alla stationerna voro prydda med flaggor och emblem. Vid Örbyhus, Orrskog och Harnäs gjordes längre uppehåll, men vid de öfriga stationerna endast korta på en eller två minuter. Äfven vid jernvägsbron öfver Dalelfven i Elfkarleby stannade tåget, och passagerarne fingo der från en för tillfället anordnad platform taga bron, den brusande elfven och den snöhöljda nejden i betraktande.

Omkring kl. 1 stannade tåget vid Gefle södra station, der passagerarne stego ur. Den var nemligen jernvägens slutpunkt i Gefle, ty Gefle centralstation och jernvägsbron tillkommo först senare i tiden. Vid den med flaggor, festoner och vapensköldar smyckade stationen hade infunnit sig en ofantlig menniskomassa.

Med kraftfull stämma tog statsrådet Bergström till ordet och förklarade i konungens namn den nya jernvägen öppnad för allmän trafik. Han tog dervid den omständigheten, att detta jernvägsföretag invigdes under midvintern, till anledning att förespå detsamma en framgångsrik verksamhet, ty likasom man fordomsdags aflade sina löften under midvintern, de der sedermera infriades, hoppades han att den nu under midvinter fullbordade Upsala-Gefle jernväg äfven

skulle infria de förhoppningar, man fäste vid densamma. Talet slöt med ett lefve för konungen, åtföljdt af hurrarop, fanfarer och folksången.

Derefter nedkallade erkebiskop Sundberg den Högstes välsignelse öfver det nya företaget och en vers af psalmen 3 afsjöngs, ackompangerad af musiken.

Dermed var den officiella delen af invigningen slut, och de inbjudne fördes i väntande ekipage till Stadshotellet.

* * *

I Stadshotellets stora festsal hade geflebor inbjudit till frukostmiddag. Det var en lysande skara gäster, som här samlades: tre landshöfdingar, Upsala, Kopparbergs och Gefleborgs läns; tre statsråd, nämnda härofvan; två generaler, baronerna Lindecreutz och Cederström. Bland öfriga, förut ej namngifna remarkabla personer märktes hofjägmästaren grefve Lewenhaupt, major Adelsköld, baron de Geer på Leufsta, grefve Cronstedt på Söderfors, baron Tamm på Österby, kapten Nerman m. fl. Det är naturligt, att Gefle stad också företräddes af alla de framstående och representative män, det egde.

Frukost-middagen intogs under en synnerligen animerad stämning, som förhöjdes med en mängd präktiga tal. Redan i första skålen, för konungen, glänste landshöfding Asker med sin vältalighet. Så kom statsrådet Bergström med en skål för den färdiga banan, som han betonade vara en föreningslänk i trefaldig mening, mellan Upsala och Gefle, Upland och Gestrikland, Svealand och Norrland, hvarvid han också yttrade något om »jungfrun som vidmakthåller elden på de praktiska intressenas härd». Borgmästaren Petre talade för statsrådet Bergström och för erkebiskop Sundberg, hvilken senare i sitt svar gaf åtskilliga slängar åt tidens materialistiska riktning. Gefle stadsfullmäktiges ordförande rektor Selggren utbragte en skål för den nya banans styrelse och särskildt dess ordförande, grefve v. Platen, banans upphofsman. I sitt svar gratulerade denne gefleborna att ha kommit till insigt af vikten af den nya jernvägsförbindelsen; jernvägsbolaget hade nemligen tyckt att Gefle stad icke nog bereddvilligt tillmötesgått alla dess anspråk. Derefter talade hr Selggren för statsrådet Berg, som svarade med en skål för Gefle och dess framgång. Landshöfding Asker, som uppläste ett välönskningstelegram från Bollnäs kommun, försäkrade styrelsen om norrlänningarnes sympatier, hvarpå statsrådet Bergström erinrade om tidens flykt och manade till uppbrott.

* * *

Så skedde afresan från Gefle vid 5-tiden. Under ljudliga hurrarop från den vid stationen samlade folkmassan sattes bantåget i gång. På hvardera sidan om bromsvagnen hade anbragts elektriskt ljus, som åt begge sidor spred ett bländande sken af ypperlig effekt på den med djup snö betäckta marken och de af rimfrost höljda träden. Från Harnäs syntes Skutskär i en synnerligen vacker illumination. Vid Elfkarlebybron såg man elfvens begge stränder upplysta af brinnande tjärtunnor. Alla byggnader i närheten af banan voro rikt illuminerade, särskildt praktfulla framstodo Örbyhus och Sahlsta herresäten. Bengaliska eldar uppblossade plötsligt här och der, och vid stationerna helsades tåget vid ankomst och affärd med starka hurrarop från de der samlade skådelystna.

* * *

Tåget inträffade kl. 10,30 i Upsala, hvarefter kosan omedelbart ställdes till Stadshotellet, dit banans styrelse inbjudit de i festtåget deltagande och jernvägens dervarande tjenstemän.

Äfven här druckos en mängd skålar, hvaribland en tacksamhetsbetygelse till major Adelsköld, framförd af kapten Gripenberg, bolagets verkställande direktör. En liknande hyllning egnades den frånvarande ingeniör Söderlind af baron Tamm. Direktör Westman framförde bolagets tacksamhet till bankdirektör Cervin. Grefve Platen utbragte skålen för de närvarande jernvägstjenstemännen, hvarpå baron Tamm med några raska och manliga ord skildrade den förbindelse, hvari bolaget stod och alltid skall stå till grefve Platen för hans oförtröttade verksamhet till verkets fullbordande. Sedan grefve Platen svarat, tackade statsrådet Bergström styrelsen för dess gästvänskap, hvarefter den i allo angenäma festen var slutad.

* * *

Under resan till Gefle — då jag befann mig på lokomotivet för att öfvervaka att färden gick lyckligt för de många illustra personer som deltogo deruti — hade vädret varit ohyggligt kallt, så att jag frös duktigt; men så mycket bättre smakade den goda middagen och champagnen.

Till »nådevedermälen» hade jag ansett mig böra förorda arbetschefen för banbyggnaden Söderlind, som vid tillfället låg illa sjuk i Upsala, och min gamle byggmästare Sundvall äfvensom en annan »selvmade» man, maskiningeniören Åberg, som

under mitt befäl genom sin energi och förmåga samt sjelfstudium arbetat sig upp från eldare.

De båda förstnämnde erhöllo efter festmiddagen sina Vasaordnar, men Åberg föll igenom; förmodligen tyckte vederbörande att det kunde vara nog med två riddarekors för Upsala-Gefle-banan.

Sedermera har det lyckats mig få äfven Åberg dekorerad, men först sedan han blifvit trafikchef vid Dannemora-Hargbanan och som merit kunnat räkna — landstingsmansbefattningen.

Återfärden till Upsala på aftonen skedde under samma obehagliga väderleksförhållanden, och min behållning blef en skarp förkylning, så att jag icke fick vara med vid den mera privata festen som styrelsen anordnat för jernvägstjenstemännen i Upsala.

Dödens skördar.

Vid Upsala-Gefle-banan hade som förut nämnts, min gamle vän och arbetskamrat från Gefle-Dala- och Söderhamns-jernvägars byggnad, ingeniör Söderlind, varit arbetschef. Under utförandet af arbetet sparade han sig icke, slet ondt och öfveransträngde sig, sjuknade och var på sista tiden sängliggande.

Vid återkomsten på aftonen till Upsala efter invigningsfärden, gick jag upp till Söderlind med hans riddarekors och fäste det på hans bröst. Han kunde då icke tala, men tackade med en vänlig blick. Ett matt leende spridde sig öfver det bleka ansigtet då han såg på sin stjerna och räckte mig sin kallsvettiga hand.

Kort derefter afled den käre vännen, den skicklige, plikttrogne och energiske ingeniören.

* * *

Grefve v. Platen slutade äfven en kort tid efter Upsala-Geflebanans fullbordande sin verksamma, för fosterlandet i många riktningar, gagnrika lefnad, högt älskad och saknad af alla, som kommit i beröring med och lärt känna den ädle, vänsälle mannen.

Epilog.

UPSALA-GEFLE JERNVÄGS 25-ÅRS JUBILEUM.

Det var i går på dagen 25 år sedan Upsala-Gefle jernväg öppnades för allmän trafik, hvilken betydelsefulla och minnesrika händelse då högtidlighölls med invigningsfester i både Upsala och Gefle, om hvilka festligheter redan för en tid sedan i en kortare skildring erinrats i Gefle Dagblad.

Att man nu ock velat särskildt högtidlighålla 25-års-dagen af jernvägens tillvaro är så mycket naturligare som denna jernväg och dess främjare haft att kämpa med stora svårigheter och bekymmer samt först under de senaste åren i jemnt ökade inkomster fått börja skörda frukten af nedlagd möda och gjorda uppoffringar. Jernvägsstyrelsen ville ock begagna det tillfälle som gårdagen erbjöd att få frambära sitt tack till de många som i den omsider vunna framgången haft större eller mindre del och fortfarande äro intresserade af denna trafikleds förkofran.

Det skulle utan tvifvel vara af stort intresse att kasta en blick tillbaka på Upsala-Gefle jernvägs utveckling under det förgångna qvartseklet, men förhållandena medgifva oss det ej, och att direkt peka på den stora betydelsen, ej minst för vårt samhälle, af denna jernväg torde vara öfverflödigt. Nu är deras antal lätt räknadt hvilka ej åtminstone delvis inse våra jernvägars ofantliga betydelse. Annorlunda var det förr, och det har säkerligen äfven U. G. J. fått erfara. De som voro med om invigningsfesten här i Gefle för 25 år sedan trodde förvisso ej då, att en fest sådan som gårdagens, firad nästan med entusiasm och med allmän tillslutning från så inflytelserika och framstående personer, skulle kunna gå af stapeln.

* * *

Som tidigare nämnts, hade så många af jernvägens tjenstemän, som i går kunde bli lediga, permitterats för att få vara med om festmiddagen. Åt tjenstgörande gafs dubbel betalning.

Till tåget, som hitkom söder ifrån i går middag, voro kopplade, förutom den nya, luxuösa restaurationsvagnen, fyra boggievagnar, med hvilka följde inbjudna gäster från Stockholm, Upsala m. fl. platser. Det var säkerligen bland de största tåg som trafikerat linien, och mycket folk var i rörelse nere vid centralplanen för att se och möta.

* * *

Stadshotellets vackra festivitetssal var flaggsmyckad och rikt upplyst, när de talrika middagsgästerna strax efter kl. 5 e. m. intogo sig anvisade platser. Bland de närvarande, uppgående till cirka 225, märktes riksmarskalken frih. von Essen, öfverståthållaren frih. Tamm, landshöfdingarna Odelberg och Bråkenhjelm, generaldirektör Nordström m. fl. högre befäl vid statens och andra samtrafikerande jernvägar, för öfrigt mera framstående personer från Gefle, Upsala och jernvägens trafikområde samt, som nämndt, jernvägens egna tjenstemän.

Taffelmusik utfördes af Hoffmannska kapellet efter utvaldt program, hvars slutnummer »Jernvägsgalopp» ej minst lifligt senterades.

Skålen för konungen utbragtes af jernvägsstyrelsens ordförande, kabinettskammarherren grefve Otto Cronstedt, hvarpå följde kungssången, unisont afsjungen.

Grefve Cronstedt tog efter en stund åter ordet, i korthet erinrande om jernvägens historia och utveckling, uttalande den förhoppning att jernvägen nu vore »bragt på rät köl» samt anhöll att få utbringa en erkänslans och tacksamhetens skål för jernvägens grundare, för dess tjenstemän, för samtrafikerande banor, trafikanter och Gefle stad.

Styrelsens vice ordförande brukspatron P. G. Tamm helsade särskildt landshöfdingarna Odelberg och Bråkenhielm, hvarpå hr Odelberg svarade i ett kort, kraftigt anförande, önskande jernvägen lycka.

Härpå upplästes nedanstående telegrafiska helsningar:

Hans Majestät Konungen, Stockholm.

Upsala-Gefle jernväg, som här i dag jemte deltagande gäster, firar en erkänslans fest för 25-årig tillvaro, utbeder sig att till Eders Majestät få frambära sin undersåtliga hyllning med ödmjuk förhoppning att äfven för framtiden få vara innesluten uti Eders Majestäts bevågenhet under sin fortgående utveckling för det allmänna bästa.

Underdånigst
Otto Cronstedt.

Kabinettskammarherren Grefve Cronstedt, Gefle.

Under uppriktigaste välönskningar för det betydelsefulla jernvägsföretagets fortfarande framgång och förkofran tackar jag för mig tillsändt telegram.

Oscar.

Grefve Otto Cronstedt, Gefle.

Mottag sjelf och framför till Upsala-Gefle jernvägsstyrelses öfrige ledamöter mitt tack för inbjudningen, mina lyckönskningar till jernvägens redan uppnådda för landsdelarne så betydelsefulla utveckling, mina välönskningar till fortgående ytterligare utveckling.

Civilministern.

Grefve Wachtmeister adresserade sig till öfverståthållaren frih. G. Tamm, som en tid varit styrelsens ordförande. Denne framhöll i sitt svarstal särskildt grefve Baltzar von Platens stora förtjenster om jernvägen.

Konsul Rettig frambar Gefle stads tacksamhetsskuld till jernvägen, med hvilken den nu firade silfverbröllop, och landshöfding Bråkenhjelm tackade å Upsala läns vägnar, framhållande dess vinst af U. G. J.

Riksmarskalken frih. von Essen slutligen betonade betydelsen ej blott af jernvägen utan ock af den pågående festen, tackade å de inbjudna gästernas vägnar och höjde ett lefve för jernvägsstyrelsens nuvarande medlemmar.

Efter middagen intogs kaffe i smårummen, hvarpå festdeltagarne ånyo samlades till tal och skålar. Härunder talade öfverståthållaren för jernvägens byggare major Claes Adelsköld, som svarade.

Ett telegram beslöts afsända till grefvinnan Elisabeth Wachtmeister.

Stationsinspektor Johansson i Skyttorp talade för trafikchefen O. Jacobsson, som bragte jernvägsstyrelsen en versifierad hyllning.

Festen afslöts med en lätt supé.

* * *

I dag kl. 9 f. m. afgår extratåg till Upsala och Stockholm med de främmande gästerna.

(Ur Gefle Dagblad den 15 december 1899.)

Arkeologiska kongressen i Stockholm 1874.

Bekantskaper.

Sommaren 1874 sammanträdde i Sveriges hufvudstad en internationel kongress, till hvilken verldens mest framstående vetenskapsmän och forskare på det arkeologiska området infunnit sig och dermed hedrat »midnattsolens land».

Utan det allra minsta anspråk på att anses vara eller uppträda i egenskap af arkeolog ex professo, antecknade jag mig emellertid liksom säkert ganska många andra i samma position, såsom ledamot af kongressen, tänkande som så, att det dervid kunde vara något att lära. Och på köpet kunde man kanske erhålla en skörd af fina visitkort samt måhända en eller annan fotografi af något universalsnille.

På detta sätt blef jag ledamot af denna kongress och hade derigenom tillfälle göra personlig bekantskap med sådana män som:

Worsaa, Quatrefagas, Virchow, Berthelot, Evans, Dupont, Desor, Bugge, Burton, Kjerulf, sir Charles Lyel, Owen, Collet, Koren, Lossius, m. fl. att ej förglömma min gamle bekante, belgiske generalinspektor Dumont, med hvilken jag, som förut är nämndt, gjorde bekantskap vid byggandet af Uddevalla-Venersborg-Herrljunga-banan, och förnämligast i mitt tycke — skalden Zacharias Topelius.

Såsom president fungerade grefve Henning Hamilton.

Sammanträden höllos under flere dagar för diskuterandet af, som det emellertid föreföll mig, ofta nog temligen tarfliga arkeologiska spörsmål, men för ombytes skull med så mycket »flottare» festande, såsom vanligt vid kongresser.

Visit hos guden Frey i Gamla Upsala.

De främmande lärde männen och qvinnorna, ty sådana funnos äfven representerade, till ett ganska aktningsvärdt antal, skulle naturligtvis med egna ögon se det märkvärdigaste i arkeologisk hänseende, som fanns att skåda i Sverige. Och för att kunna förevisa något riktigt »noch nie dagewesenes» hade min gamle vän, riksantiqvarien Hildebrand, låtit gräfva ett hål in i centrum af sjelfva guden Freys grafhög vid Gamla Upsala, hvarvid man i förbigående sagdt endast fann små kolstycken och aska jemte några halfförbrända benbitar o. d. efter den »frejdade» mannen. Andra hade påtagligen varit der förut och tittat.

Kongressen skulle emellertid beskåda allt detta liksom de öfriga högarne, den urgamla kyrkan med sina träafgudar m. fl. märkvärdiga ting.

Upsala-Gefle-banan, som jag höll på med att bygga, gjordes provisionelt färdig mellan Upsala och Gamla Upsala för att kongressen skulle kunna färdas dit pr jernväg.

I djupet af Freys grafhög höll Hildebrand, liknande en af medeltidens vise män, iklädd sitt långa vördnadsväckande skägg och svart sammetsblus, ett föredrag på franska rörande de gjorda fynden, hvarunder kongressledamöterna sågo högeligen intresserade och förvånade ut, såsom de naturligtvis också borde göra. Derefter förevisades den gamla kyrkan, som lärer vara uppförd på samma plats som det ursprungliga hednatemplet, med afgudarne m. m., hvilket äfven tycktes uppväcka de femhundra närvarande kongressledamöternas stora förvåning och intresse, och detta minskades

visserligen icke då kongressen bjöds på, att i gamla, för ändamålet apterade oxhorn, dricka s. k. »mjöd», bestående af som det tycktes, dufvet bajerskt svagdricka med honung, under försäkran af riksantiqvarien, hvilken väl borde känna till sakförhållandet, att sådan smaklig blandning varit Odens, Tors, Freys och de andra gamla gudarnes — och förmodligen gudinnors, Asahofvets och hoffruntimbrets — förmiddags- och aftondryck i den trefna forntiden, då gudarne ännu nedlåtande sällskapade med menniskorna på jorden. Det meddelades derjemte, att denna samma gudadryck ännu, vid de dagliga gästabuden hos Oden i Valhall, iskänkes och kredensas af retande valkyrior åt i striden fallna kämpar, hvilka fortsätta sitt gamla trefliga hvardagsbärsärkalif in på de s. k. »småtimmarne», ända tills en gång »Ragnarök» stundar, »yxtid», »svärdstid», »stormtid» och »vargtid» inträder, verldsasken »Ygdrasil» råkar i brand och jordens grundvalar bäfva. Då Loke och Fenrisulfven slita sina bojor, och Midgårdsormen (»Storsjöodjuret»?) uppstiger ur hafvets djup. Då jätten Rym framstormar österifrån med alla Rymtussarne. Då Heimdal af alla krafter tutar i Gjallarhornet och stridstuppen Gullinkombi med högljudt gällt galande väcker enhärjarne i Valhall till kamp mot Hels och afgrundens alla hemska makter.

Allt detta, och mera dertill, fingo kongressledamöterna veta, om de ej hade reda på saken förut, hvilket ju kunde vara möjligt.

Att det fornnordiskt mytologiska föredraget emellertid afhördes med samma andaktsfulla uppmärksamhet som en predikan, kan hvarje dervid närvarande med tillfredsställelse attestera. Och att högre makter äfven voro belåtna dermed, bevisas af det »stjernregn» som efteråt föll ner öfver den antiqvariske talaren.

Utflygt till Björkö.

Vidare gjordes en utflygt på ångbåtar till Björkön i Mälaren för att beskåda den befintliga s. k. »svarta jorden», som noga beskrefs af Hildebrand och Stolpe, hvilken sistnämnde på platsen gjort omfattande gräfningar och undersökningar och nu förevisade åtskilliga intressanta fynd från den fornnordiska tiden, såsom benknotor, kammar af ben, redskap af sten, perlor af glas och bernsten m. m m. m. funna å stället.

Allt detta synades på det nogaste och väckte berättigad uppmärksamhet.

Kunglig fest på Drottningholm.

Kongressen afslutades med en splendid, verkligen kunglig fest på Drottningholms slott, dit utom kongressledamöterna inviterats konungens hofstat jemte många af rikets store män, rikt prydda med ordenskraschaner, medaljer och kors för sina förtjenster om sitt land, och af andra länders kejsare, konungar, storhertigar m. fl., hvilket gjorde ett ståtligt afbrott mot kongressledamöternas i allmänhet ordenslösa svarta frackar.

En af mina nyförvärfvade kongressbekanta, som icke hade något dingelidong på fracken, och således icke förstod sig på att rätt uppfatta och uppskatta all denna mångfärgade vattrade sindenbands- och ordensstjerneprakt, eller tilläfventyrs, när allt kom omkring, led af »slem avundsyge», hviskade, då han skådade alla dessa stjernor, i mitt öra följande stjernevisa, som han emellertid på förhand förklarade vara »sans comparaison», och önskade att den ej illa upptogs af mig, då han såg, huru dekorerad jag befann mig.

»Hvarfor har Himlens Herre smykket
Med Stjerner uden Maal og Tal,
Saa elegant sin Ætersal?
Det ved vi Mennisker jo ei.

Hvarfor har Himlens Herre smykket,
Med Blomsterstjerners rige Flor
Saa yndigt mangen Plet paa Jord?
Det ved vi Mensker heller ei.

Hvarfor har Jordens Herrer smykket,
Med Ordenstjerners Pragt saa rigt,
Saa mang' uduelig Dögenigt?
Det ved Selv Gud i Himlen ei.»

»Jo, det ved både 'Gud i Himlen' og vi 'Mennisker' på Jorden» — svarade jag — fastend De, ehuru stor Videnskapsmand De än er — ikke synes ha Kundskab derom.

Dannebrogen — Deres Orden — lärer ju vara af himmelskt ursprung, och skulle således utgöra ett undantag från andra ordnar. Men de svenska Serafimer-, Svärds- och Nordstjerne-ordnarne stiftades alla tre på en gång af den framstående konung Fredrik I den 21 febr. 1748, »*för att stödja konungamakten och regeringen*» (hvilket i förbigående sagdt kunde väl behöfvas på den tiden) samt att »*gifva konungamakten och regeringen ett medel att vinna anhängare*».*

Att ärendet ansågs »angeläget skattas», får man ej undra på ur kung Fredriks synpunkt, och den tidens hofpoeter prisade i bombastiska uttryck högeligen denna ordensinstiftelse, såsom »*en grund för Svea barns sällhet*».

Jag känner ej, huru med ordensväsendet förhåller sig i Deres land, Danmark, men här i Sverige föllo de af kung Fredrik, glorwyrdig i åminnelse, utsådde »Svea barns sällhetsfrön» i god och bördig jordmån och hafva frodats på ett för visso utomordentligt sätt.

Denna »konungamaktens och regeringens» svenska ordens-riddarevakt upptager nemligen icke mindre än 105 fintryckta sidor i statskalendern, hvilka summariskt kunna uppskattas innefatta omkring 5,000 utmärkta personligheter af alla klasser. Och hvilken roll dessa »konunga- och regeringsmaktens anhän-

* Samma motiv har nog föranledt ordensstiftandet på andra ställen.

gare» kunna spela i riksdagarne vid viktiga frågors afgörande eller gemensamma voteringar om anslag, visar sig deraf, att af Första kammarens 128 ledamöter, ej mindre än 106 äro kommendörer eller riddare af svenska ordnar, samt af Andra kammarens 194 ledamöter 44 innehafva samma utmärkelsetecken. Tillsammans äro således bortåt hälften riksdagsmän eller 150 ordensprydda af 322, och af de öfriga, icke dekorerade, kunna, som erfarenheten visat, ej så få välsinnade, påräkna sin belöning efter vältaligare anföranden och väl utfallna voteringar i viktigare frågor eller om större anslag.» *)

Min gamle vän svarade endast härpå:

»Sverge maa vare meget fore Danmark i dette Henseende.»

Efter ofvanstående af mig lemnade upplysningar, syntes han med mera intresse betrakta de dekorerade och ville veta namnet på flere af dem som hade de mesta ordnarna på bröstet.

»Hvem är» — frågade han bland annat — »den rikt dekorerade mannen, med det breda ljusblå bandet, som kungen talar med?»

»Det är, så vidt jag kan se» — svarade jag — »öfverhofstallmästaren, riddare och kommendör af Serafimerorden samt af ett flertal utländska 'storkors'.»

»Saaledes. — Jag gjorde för ett par dagar sedan» — fortsatte han — »bekantskap med de kongl. prinsarnes uppfostrare Rogberg och skulle gerna vilja återse honom. Tror De han är här?»

»Jag tror knappast» — svarade jag — »han har ingen befattning vid sjelfva hofvet.»

*) Det torde observeras att detta yttrades 1874. Som hvar och en vet som lefvat under de senast förflutna tjugufem åren, har Sverige derunder i flera riktningar utvecklats på ett obegripligt sätt och detta icke minst i fråga om tillökningen i antalet af förtjenta män, hvilket ordensstatistiken ådagalägger.

Namnen på kommendörer och riddare af svenska ordnar upptaga nemligen uti 1900 års statskalender icke mindre än omkring 120 *dubbelspaltiga* sidor mot 105 *enkelspaltiga* 1874, och antalet af dessa, som ansetts värdiga kommendörs- och riddarestjernan, har efter summarisk räkning ökats till öfver 8,000 mot 5,000 för 25 år sedan. Detta är i sanning aktningsvärdt. Och i riksdagens kamrar uppgår antalet ordensprydda till i det allra närmaste hälften af ledamoternas antal, som är 379, eller till 185. Det fattas således endast 5 för att "*regeringsmaktens stöd*" skall hafva absolut majoritet i riksdagen.

»Detta var märkvärdigt» — anmärkte min interlokutör. — »Chefen för det kongl. stallet är utmärkt såsom en af rikets högste dignitärer, under det att den man, som åtnjuter det höga förtroendet att bilda de kungliga prinsarne, betraktas som en skolmagister och behandlas derefter.» —

På denna fråga är jag honom ännu i dag svaret skyldig.

Omedelbart efter detta skildes vi åt, dansken för att måhända fullfölja sina astrologiska observationer och studier och jag för att få mig ett glas punsch.

* * *

När de lärda männen återkommo från kongressen i Stockholm till sina resp. hemvist, höllos applåderade föredrag och fylldes vetenskapliga verk med afhandlingar öfver Asatiden i norden, och om hvad man sett och inhemtat der uppe i björnlandet, och Hildebrands breda bröst blef i ordets fulla bemärkelse betäckt af ordenskraschaner. Skada emellertid att han anspråkslöst låter de flesta bortskymmas af — skägget!

Förnyad kunglig visit hos guden Frey.

I början af oktober månad samma år anlände kronprinsen af Danmark på besök hos H. M:t konungen i Stockholm, och hvad var då naturligare än att högstdensamme äfven skulle se, huru guden Freys lekamliga boningsort på jorden efter döden såg ut, och i öfrigt genomgå samma kurs som kongressen fått göra å »hedendomens stamort i norden».

Med anledning häraf fick verkställande direktören för Upsala-Gefle-banan, kapten Gripenberg, från ordföranden i styrelsen, grefve v. Platen, emottaga en påstöt om ett tåg från Upsala till Gamla Upsala, och — liksom den ena biljardbollen »påstött»

knuffar till den andra och denna i sin ordning sätter fart i en tredje o. s. v. — fortplantades påstöten från Gripenberg till mig, och från mig till maskiningeniörn, och följden af dessa repeterade påstötar blef, att ett finputsadt lokomotiv, prydt med svenska och danska flaggorna, jemte tre stora förstaklass passagerarevagnar stodo färdiga å Upsala bangård den 5 oktober 1874 kl. 12 middagen att emottaga konungen, danske kronprinsen, erkebiskopen jemte en större svit af hof- och andra stormän, bland dem riksantiqvarien.

Vederbörande hade nemligen icke vågat låta det kongl. extratåget från Stockholm fortsätta till Gamla Upsala å den ännu icke af alla auktoriteter besigtigade Upsala-Gefle-banan, hvilket var anledningen till att vi fingo äran att befordra de höga resande den hela 4 kilometer långa sträckan till Gamla Upsala.

Kapten Gripenberg »i egen person» förde »det kongl. tåget», som det benämns vid statens jernvägar, då en trafikdirektör med en socialistfärgad flagga i handen befinner sig i en af vagnarne uti ett tåg, med hvilket någon kunglig person följer. Jag »förde lokomotivet», d. v. s. tjenstgjorde såsom kongl. lokomotivförare, hvilken i förbigående sagdt — om det funnes någon rättvisa i denna verld — borde innehafva åtminstone lika hög rang som t. ex. en kongl. lifkusk.

Båda dessa funktionärer hafva nemligen åkande kungliga personers både lif och lemmar i sina händer, och detta måste väl således anses vara bland de mest maktpåliggande embeten i staten, ja t. o. m. mera ansvarsfullt än hvilken hofmans som helst, såsom kräfvande män med hufvud, skicklighet, beslutsamhet och själsnärvaro, uppmärksammande allt, både hästar och lokomotiv jemte annat både framför och omkring sig.

Färden till Gamla Upsala gick utan tågurspårning, lokomotivstrejk, eller dylika äfventyr och upptåg, som ofta nog bruka tillstöta, då man söker ställa till mest omtänksamt. Och detta var väl, ty i annat fall hade det nog gått illa med såväl »tågföraren» G—g med den röda socialistflaggan, som lokomotivföraren A—d, med den svarta fysionomien.

Sedan Hildebrand i djupet af Freys grafhög mättat de höga resenärernas hunger efter arkeologiskt vetande, d. v. s. med samma andliga spis som bestods kongressen, och någon annan wohlthäter låtit kringbära dryckeshorn innehållande »mjöd» — denna gången mera påminnande om fradgande »bajerskt» med honing, än den svagdrickshaltiga och lindrigt dufna gudadryck som kongressledamöterna fingo nöja sig med — återvände vi lyckligtvis utan äfventyr samma väg som vi kommit till Upsala, der *alla* som varit med de kungliga från Stockholm, inbjödos till middag hos ärkebiskopen.

Hvad Gripenberg och mig beträffade, voro vi glada och belåtna att allt gått väl och att vi voro qvitt våra befattningar vid det kongl. extra tåget. Telegram afsändes till grefve v. Platen, hvarefter vi gingo till vårt hotell för att två oss rena. Genomhungriga som vi voro, förfogade vi oss derefter direkte till vår vanlige utmärkte proviantmästare Svanfelt, hvilken försedde oss med en god middag, bestående af tre rätter mat, öl och en butelj vin, och detta allt betaltes med egna sjelfförvärfvade tillgångar, hvarigenom vi undgingo att komma i genant obligation hos någon.

— — —

Sjuk af öfveransträngning.

Under de förflutna aderton åren hade jag arbetat ganska strängt, hvilket i synnerhet varit förhållandet under de senaste åren, då jag utom min tjenstgöring vid väg- och vattenbyggnadscorpsen och många jernvägsarbeten tillika haft en stor, för mig ovan, landtbruksaffär att sysselsätta tankarne med, och som ofta nog föranledt många och stora bekymmer af ekonomisk natur. Dertill hade kommit tröttande och obehagliga förhållanden vid Stockholm-Vesterås-Bergslagsbanan, hvilket jag lagt på sinnet mycket mer än det måhända förtjente.

Följden af allt detta var, att jag blef ordentligt sjuk, kunde omöjligt sofva och kände mig förtviflad af nervositet. Min läkare, professor Abelin, yttrade sedan, att han trodde mig hafva fått en kongestion åt hjernan och lätt kunnat blifva sinnessjuk.

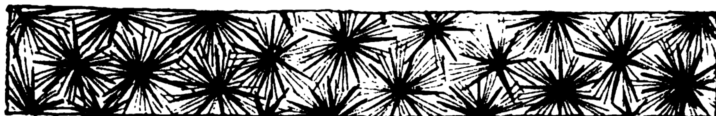
En af honom ordinerad badkur i Strömstad med frihet från göromål, men ordineradt högt lefnadssätt måste emellertid hafva verkat välgörande, ty ehuru jag efter denna badkur mådde nästan ännu sämre under någon tid, blef helsotillståndet sedan bättre, ehuru oron och nervositeten nog ännu sitta qvar, och bli nog qvarsittande så länge jag lefver.

Under hemresan från Strömstad, hvilken skulle tagas öfver Kristiania, blefvo min hustru, som varit med i Strömstad, och jag inbjudna att segla till Fredrikstad med en utmärkt hygglig norsk familj, som någon tid legat i Strömstad med sin eleganta segelbåt.

Af hvilken anledning minnes jag nu ej, lade båten till vid ett skär, och då jag skulle hoppa i land för att taga emot fånglinan, halkade jag på den slippriga mossan å klippan och dök ner mellan denna och båten. Alla rusade till för att se hvart min person hade tagit vägen. Medan de stodo och tittade i vattnet, på den sida jag försvunnit i djupet, hade jag emellertid passerat under båten och kommit upp på andra sidan, mycket förvånad öfver den alldeles oförberedda undervattensfärden.

Med anledning af detta äfventyr, hvaråt vi skrattade rätt hjertligt, blefvo vi inbjudna att gästa hos lustbåtsegaren i Fredrikshamn, och det smakade inte illa att, vid ankomsten till hans charmanta och gästfria hem, få utanpå sin kroppshydda en uppsättning torra och varma kläder, inuti densamma en utmärkt supé, och att derefter få bädda ner sig i svällande ejderdunskuddar och bolstrar.

Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernväg.

Under år 1871 verkställde jag på uppdrag af interimsstyrelserna för Stockholm-Vesterås-Bergslagens och Upsala-Margretehill jernvägar med biträde af civilingeniören J. Danielson m. fl. ingeniörer, nya undersökningar, utstakningar och nivelleringar i flere af styrelserna föreskrifna alternativa sträckningar för dessa jernbanor och omarbetade de förut gjorda föråldrade kostnadsförslagen i enlighet med vid tillfället gällande priser å arbete, materialier och materiel. Sammanlagda sträckan af de nya undersökningarna uppgick till ej mindre än omkring 400 kilometer. Och året derpå utnämndes jag, sedan bolag bildats för arbetenas utförande, till öfveringeniör för dessa jernvägsbyggnader.

Utaf alla de jernvägs- och andra ingeniörsarbeten jag haft omhänder under loppet af ett fjerdedels sekel, och efter hvilkas fullbordande ofta erhållits presenter af högt värde, hvilka nu utgöra de förnämsta prydnaderna i mitt hem, hade jag endast haft att glädja mig åt ett angenämt förhållande till de respektive byggnadsstyrelserna och tillfredsställelse att arbetena utförts så godt disponibla tillgångar och omständigheterna i öfrigt medgifvit.

Jag vill emellertid för ingen del härmed velat antyda att mina arbeten varit mönster af fullkomlighet. Långt derifrån, ty dels hade jag i de allra flesta fall att taga mycken hänsyn till kostnaderna och de ofta knappa tillgångarne som stått till

disposition, dels ock har jag sjelf aldrig varit fullt belåten med något af mina arbeten, emedan jag, efter deras fullbordande, funnit att de i mångt och mycket kunnat vara bättre.

Vid Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan åter skulle förhållandet till styrelsen blifva icke så angenämt, som jag varit van vid, hvilket äfven föranledde till, att jag fann mig föranlåten lemna min befattning innan arbetena fullbordats.

Orsakerna härtill voro mångahanda, och jag vågar påstå att felet icke var mitt, ty jag hade här, liksom jag haft vid alla mina arbeten på andra ställen, endast ett mål för ögonen — jernvägsbolagets bästa.

Jag har emellertid icke heller någon anledning påstå, att mina motståndare inom styrelsen hade andra afsigter än jag — tvärtom.

Alltsammans berodde hufvudsakligen på olika uppfattning om jernvägsbolagets bästa, men dessutom på någon »oegentlighet» vid aktieteckningen, hvilken sedan hängde som ett damoklessvärd öfver vederbörande. Vidare på beslutade kostsamma förändringar uti den af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen granskade och af kongl. maj:t fastställda planen till jernvägsbyggnaden och försummelse att i tid, innan de ofantliga prisstegringarna inträffade i början af 1870-talet, kontrahera om inköp af materiel till jernvägen, på hvilken anbud inkommit till styrelsen.

Arbetsstyrelsen vid Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan utgjordes, under dess första skede af:

öfverståthållaren friherre Bildt, ordförande,

justitierådet Lindhagen, vice ordförande,

direktör Agrelius, verkställande direktör,

grosshandlaren Ad. Peyron,

Ingeniör W. Lindberg,

bankiren Ludv. Fredholm af firman Guilletmot & Weylandt samt

kapten Lindgren ombud i styrelsen för Stockholms stad.

Och det kan icke vara det minsta tvifvel om att dessa framstående män, af hvilka de flesta voro mina personliga

vänner, handlade i allt efter bästa förstånd och omtanke för bolagets väl.

Så kämpade t. ex. vice ordföranden, med sin kända energi, alltid för banbyggnadens utförande på ett storartadt och derigenom kostsamt sätt, och derom var ju inte något ondt att säga, blott någon tanke egnats åt huru de millioner kronor, som detta kostade, skulle kunna sammanbringas, när 274,500 kr. (2,745 aktier) af det ursprungliga aktiekapitalet icke kunnat placeras oaktadt alla ansträngningar.

Uti verkställande direktörens intresse låg — då han efter banans fullbordande var afsedd att blifva dess trafikchef — att söka åstadkomma jernvägen så utförd, att den skulle erhålla den största trafikförmåga, och hans skyldighet var att fästa styrelsens uppmärksamhet på allt som kunde bidraga härtill.

Att utföra banbyggnaden så ändamålsenlig och solid som möjligt, låg ju äfven i mitt intresse såsom chef för densamma, men jag ansåg mig derjemte nu, som alltid förut, ega en annan skyldighet, nemligen att då tillgångarna voro knappt begränsade, min plikt likmätigt, söka hålla emot sådana »förbättringar» i den fastställda arbetsplanen, som endast medförde ökad kostnad *) äfvensom mot sådana anläggningar och öfverarbeten som dels voro mindre nödvändiga, dels rent af onödiga, så att jernvägsbolaget icke på sådant sätt skulle utsättas för att blifva ruineradt, som det slutligen blef.

* * *

Uti en artikel, införd i Aftonbladet för den 12 november 1874, utgörande svar på en uppsats i Stockholms Dagblad, deruti vederbörande sökte kasta skulden på *mig* för jernvägsbolagets ruin, har jag lemnat nedanstående korta historik öfver denna jernvägs uppkomst och utförande, hvilken hvarken blifvit offentligen motsagd och ännu mindre vederlagd.

*) Såsom den med 3 1/2 skålp. pr fot ökade rälvikten utan att rälens bärighet ökades genom en bättre form, hvilket föranledde en ökad kostnad af öfver 500,000 kr. etc. Se vidare längre fram kapten Carlsunds yttrande om rälerna.

Artikeln lyder:

»Till redaktionen af tidningen Aftonbladet.

»Efter återkomsten från en resa har jag uti eder ärade tidning för den 16 dennes funnit en synbarligen officiös artikel rörande ofvanstående jernväg, uti hvilken bland annat yttras:

»Att den ingeniör, hvars ursprungliga plan i så många väsentliga delar blifvit af bolagsstyrelsen underkänd, deröfver skulle känna någon harm, det skulle vi kunna förstå, men att en tidning, som städse varmt intresserat sig för den i fråga varande jernvägen, såsom för landets försvar och Stockholms handel särdeles viktig, anser det lättsinnigt och hufvudlöst att bolaget sökt gifva jernvägen all möjlig soliditet och trafikförmåga, hafva vi svårare att förklara.»

Utan att rätt kunna utgrunda sammanhanget mellan förmenad harm »hos den ingeniör, hvars förslag blifvit underkända», och tidningen Aftonbladets kritik öfver jernvägsbolagets administration, har jag likväl, då jag uppgjort den i fråga varande, af bolagsstyrelsen *»i så många väsentliga delar underkända»* planen, funnit mig uppfordrad lemna nedanstående upplysningar, hvilka jag hoppas ni vill hafva godheten upptaga i eder tidning.

Sedan den s. k. Sevallabanans öde af statsmakterna blifvit afgjordt genom besluts fattande om Norra stambanans byggnad från Upsala öfver Sala till Storvik, bildades som bekant i Stockholm en komité med hr öfverståthållaren i spetsen, för att på enskild väg söka åstadkomma en jernväg i den sträckning, som Sevallabanan skulle hafva erhållit, i afsigt att sammanbinda jernvägarne vester om Mälaren och Norbergs bergslag med hufvudstaden; och undertecknad erhöll uppdrag, att efter anställda lokalundersökningar utarbeta plan och kostnadsförslag till denna anläggning. Bland de instruktioner jag härvid erhöll voro följande:

att jernvägen skulle utgå från Norra stambanan vid Tureberg, Järfva eller Karlberg,

att banan skulle gå så rakt lokala förhållanden medgåfvo emellan de bestämda punkterna samt beräknas för det möjligast billiga byggnadssätt, äfvensom

att jordersättningen icke skulle i förslaget upptagas, enär det antogs att jorden i allmänhet af kommuner och enskilda skulle lemnas utan betalning.

Lokalundersökningarna utfördes under ledning af civilingeniören J. Danielson, på det mest omfattande, noggranna och fullständiga sätt, och flere alternativa kostnadsförslag för jernvägens inledande

till Norra stambanan vid Tureberg, Järfva och Karlberg upprättades af ingeniör Danielson och mig gemensamt.

Efter granskning af alla dessa förslag antogs slutligen af bolaget till utförandet det som afsåg att *jernvägen skulle utgå från Norra stambanan vid Karlberg, passera Almarestäk, öfvergå den s. k. Ryssgrafven och Ekolsundsviken på viadukter af trä under och jern öfver lägsta vattenytan samt sträcka sig till Tillberga, der den å ena sidan skulle utgrenas öfver Vesterås till Köping och å den andra till Engelsberg.*

»*Vid uppgörandet af i fråga varande förslag utgick jag från den princip, att alla arbeten, som skulle blifva permanenta, såsom banvallen, landfästena till broar, afloppstrummor m. m. skulle utföras med all omsorg och soliditet, till minskande af underhållskostnaderna och undvikande af de olägenheter, som åtfölja större reparationer; men att deremot besparingar vid första anläggningen kunde göras å sådana delar, som äro underkastade förändringar, såsom stationer och sådana som i alla händelser inom längre eller kortare tid utnötas och måste utbytas, såsom skenor, syllar o. s. v.*

»På dessa grunder beräknades banans byggnadssätt blifva lika med det som den senaste k. jernvägskomitén föreslagit för de blifvande privata bredspåriga banorna, men med skillnad att jag i förslaget till Stockholm-Bergslags-banan upptog *1 skålp. pr fot tyngre skenor och 1 fot bredare banvall än hvad nämnde komité ansett till fyllest*, hvilket — såsom det heter i mitt, detta kostnadsförslag åtföljande, vidlyftiga betänkande — *för här i fråga varande jernväg, som kommer att utgöra föreningslänken emellan jernvägarne vester om Mälaren, bergslagerna och Stockholm, är det minsta som bör begagnas; men som likväl under jernvägsväsendets närvarande utveckling, och med begagnande af ändamålsenlig form på skenorna och flerhjuliga lokomotiv, bör blifva fullt tillräckligt, tills de först utlagda skenorna utslitits och en växande trafik fordrar en starkare öfverbyggnad.* *)

Denna plan till jernvägsbyggnaden underställdes derefter k. styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader, som mot den samma gjorde *ingen annan anmärkning, än att en lutning i närheten af Vesterås borde ändras, hvarjemte styrelsen ansåg att kostnaden för rörliga materielen, som — i likhet med hvad som brukats vid statens jernvägar — upptagits efter 100,000 rdr pr mil, kunde nedsättas till 70,000 rdr. Ritningarna och kost-*

*) För jernvägen hade jag konstruerat räler, hvilka skulle komma att väga 16 skålp. eng. pr fot (cirka 50 skålp. pr yard), voro af starkaste form och afsedda att tillverkas efter en mycket sträng specifikation. De tyngre skenorna om 19 1/2 skålp. pr fot, som nedlades i banan, voro derför ingalunda styfvare (se nedan) men kommo att kosta bolaget genom den ökade vikten och *det sätt hvarpå de inköptes,* bortåt en million kronor mera än om de föreslagna 16 skålp. inköpts, genom af styrelsen infordrande förseglade anbud.

nadsförslaget godkändes i öfrigt och fastställdes derefter af kongl. maj:t att ligga till grund för utförandet af arbetena.

Efter dessa förberedelser lades denna plan sedermera af jernvägsbolaget till grund för arbetets utförande.

Enligt densamma beräknades jernvägen, utom jordersättningar och räntor under byggnadstiden, att kosta 7,560,000 rdr, hvartill af jernvägsstyrelsen lades ytterligare 440,000 rdr, till betäckande af dessa omkostnader, så att bolaget skulle ega ett disponibelt kapital af 8,000,000 rdr.

Och att jernvägsanläggningen, *med de priser på arbete och materiel, som voro gällande, när detta kostnadsförslag uppgjordes,* *och utan de stora förändringar och utvidgningar som af styrelsen vidtogos uti den plan, hvarpå bolaget ursprungligen grundats och af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gillats,* kunnat utföras för detta belopp, framgår deraf, att alla jordarbeten, bergsprängning, hägnader m. m., året efter det kostnadsförslaget upprättades — oaktadt under tiden stegrade arbetslöner — kunde bortlemnas på entreprenad åt herrar Sandell och Wessel till de uti detta mitt förslag upptagna priser, samt att en engelsk firma ungefär samtidigt erbjöd sig leverera all materielen till jernvägen till priser *understigande* kostnadsförslagets, om styrelsen genast ville göra beställningen.

Så stod saken då bolaget bildats och arbetet skulle utföras.

Den utmärkt skicklige trafikchefen vid Köping-Hult jernväg, hr M. Agrelius, antogs till verkställande direktör och undertecknad, med mycket begränsade rättigheter, till öfveringeniör.

Efter verkställande direktörens tillträde till sin befattning väcktes af honom fråga om åtskilliga ändringar i den af kongl. maj:t fastställda planen för jernvägsbyggnaden; såsom att skenvikten skulle ökas från 16 till 19 ½ ℔ pr fot på det att 31 tons lokomotiv skulle kunna användas och tågen kunna gå med en hastighet af t. o. m. 40 engelska mil i timmen, att Ryssgrafven och Ekolsundsviken skulle fyllas, i stället för att passeras med viadukter, att en särskild station skulle anläggas vid norra bangården i Stockholm o. s. v.

Under de månadslånga öfverläggningarna inom styrelsen rörande dessa genomgripande förändringar och en mängd andra af vice ordföranden föreslagna ändringar i planen för jernvägsbyggnaden, som föranledde betydande vidlyftiga och tidsödande nya undersökningar, hvarunder priset på materielen och alla materialier på ett oroande sätt dagligen stegrades, förklarade jag, *att det icke kunde bestridas att icke starkare skenor vore bättre än mindre starka, och att ehuru de ifrågasatta bankfyllningarna, som skulle kosta mera än dubbelt så mycket som de af mig tillämnade viadukterna, och således på längden med ränta på ränta blifva vida*

kostsammare än de sistnämnda, borde de naturligtvis blifva mindre besvärliga att underhålla sedan de en gång vunnit stadga, och att om 31 tons tunga sexhjuliga lokomotiv skulle användas, och så stor tåghastighet som 40 engelska mil i timmen ifrågakomma, så måste starkare skenor användas, men att jag likväl, då flerhjuliga lokomotiv med s. k. »bogie», som uteslutande begagnades i Amerika, hvilka fördelade trycket på skenorna, med fördel kunde användas, och de ifrågasatta förändringarna skulle förorsaka flera millioner kronors extra kostnader, hvartill medel svårligen torde kunna anskaffas, och bolaget således möjligen icke kunna fullborda jernvägen, ansåg mig böra tillstyrka, att styrelsen vidblefve den en gång antagna, af styrelsen för väg- och vattenbyggnader godkända och af kongl. maj:t fastställda planen för jernvägsbyggnaden, så mycket mer, som jag förutsåg svårighet för bolaget att skaffa de medel som i alla händelse måste komma att fattas, genom de dag för dag stigande prisen på all jernvägsmateriel.

Såsom skäl för vidblifvande af den bestämda skenvikten 16 ℔ pr fot anfördes af mig:

att belgiska statsjernvägarne från början på 1830-talet belades med skenor vägande endast 15 ℔ pr fot af en ganska svag form, hvilka jag år 1852 öfver 20 år efter utläggningen sett begagnas, för den stora snälltågs- och godstrafik som nämnda år fanns å dessa jernvägar, mångdubbelt större än som någonsin kunde beräknas å här ifrågavarande jernväg;

att en kongl. jernvägskomité föreslagit lättare skenor för de blifvande bredspåriga banorna;

att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen icke haft något att anmärka mot den föreslagna skenvikten och viadukterna, eller planen för jernvägen i öfrigt, annat än att en lutning i trakten af Vesterås borde ändras och det af mig beräknade priset på rullande materielen nedsättas;

att styrelsen för Upsala-Gefle jernväg, hvilken väl också kunde anses som en »bergslagsbana», då den skulle komma att passera Dannemora och dess stora bruksdistrikt, och antagligen dessutom skulle erhålla en stor genomgående trafik, nöjde sig med samma skenvikt som belgiska statsjernvägarne, d. v. s. 1 ℔ pr fot lättare än som afsetts för Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan;

att erfarenheten vid de af mig 10 år förut byggda skånska bibanorna till Landskrona, Ystad och Kristianstad visat, att de af mig för Stockholm-Bergslags-banan konstruerade 16 ℔ skenor skulle blifva tillräckligt starka, helst om man ville begagna *flerhjuliga lokomotiv*, hvilka, derigenom att trycket fördelas på flere punkter, kunna draga lika stora tåg å en jernväg med svagare skenor, som de vanliga sex-

hjuliga lokomotiven å starkare, hvarigenom banans »trafikförmåga», enligt mitt förslag, skulle kunna blifva lika stor, som med de tyngre skenor och den sort lokomotiv, verkställande direktören ville använda, och som sedan äfven af honom anskaffades.*)

I afseende på fyllningen af Ekolsundsviken tillstyrkte jag af samma skäl, eller nödvändigheten att inskränka utgifterna, emedan bolagets vara eller icke vara antagligen derpå vore beroende, att den tillämnade viadukten skulle uppföras enligt af mig uppgjord ritning, under förklarande att, om jag finge uppföra den enligt min ritning och en förevisad modell, *iklädde mig personlig ansvarighet så väl för att den beräknade kostnaden, 200,000 kr., icke skulle öfverskridas, som att den skulle blifva lika stark och varaktig som hvarje annan jernvägsbro, hvarigenom en besparing mot bankfyllning af öfver 200,000 kr. vunnits.*

Kapten Otto Carlsund, hvars yttrande jag begärde, instämde till alla delar i de af mig uttalade åsigter så väl rörande rälerna**) som viadukterna. Och enligt den erfarenhet man vunnit beträffande användandet af lättare räler med välkonstruerad form, kunde det med all säkerhet antagas att 16 ℔ räler af stark konstruktion och god tillverkning, kunnat begagnas lika länge å Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan, som de dyrare hvilka för densamma inköptes.

Icke desto mindre och oaktadt hr ordföranden, baron Bildt, förklarade sig instämma i de af mig anförda skäl, med yrkande att man borde visa hvar de bristande medlen skulle tagas, innan beslut fattades om nya betydliga utgifter, samt reserverade sig mot beslutet om Ekolsundsvikens fyllning m. m., så beslöt styrelsen, sedan kapten Lindgren på tillfrågan sagt, att han »tyckte att ritningen på Ekolsundsviadukten» — som han inte närmare granskat — »såg betänklig

*) Min mening var att vid Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan använda sådana s. k. bogielokomotiv med 4 à 6 kopplade hjul och ett rörligt förställ, som då allmänt användes i Amerika och nu begagnas å de flesta banor i Europa och Sverige — och äfven å Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan.

**) Jag anmodade f. d. chefen för Motala verkstad, kapten Carlsund, som experimenterat med rälvalsning vid Motala, att yttra sig om de af mig och verkställande direktören föreslagna formerna på rälerna till Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernväg. Efter en teoretisk-praktisk utredning om rälers bärighet yttrar Carlsund:

"Den af hr Agrelius föreslagna s. k. 'standard rail', vägande 56 skålp. pr yard, som har 4 1/8 tums höjd, 3 3/4 tums bredd i basen och 2 1/8 tum bredt hufvud är således bärighet underlägsen den af eder konstruerade rälen af cirka 48 skålp. pr yard, som skulle blifva 4 1/2 tum hög, 4 tum bred i basen och 2 1/4 tum i hufvudet, och orsaken härtill är, att ni genom att minska den onödiga tjockleken af lifvet på den förstnämnda rälen kunnat gifva eder större höjd, bredare bas och hufvud. Skrufjernen till eder räl blifva, såsom varande högre, jemväl starkare."

Detta Carlsunds utlåtande, jemte många andra intressanta handlingar rörande här ifrågavarande jernväg, finnes i mina samlingar.

ut», på vice ordförandens energiska yrkande att skenvikten skulle ökas, Ekolsundsviken fyllas m. m., utan att det betänktes hvar medel härtill skulle tagas. ***På detta sätt underkändes*** *mina planer, som gillats af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, utaf bolagsstyrelsen.*

Under sådana förhållanden, då jag af dessa beslut funnit att mina afsigter och bemödanden att åstadkomma jernvägsbyggnaden, på ett sätt som gillats af vederbörande auktoriteter, och på hvilket bolaget bildats, och som erfarenheten visat vara på samma gång fullt tillfredsställande och förenligt med bolagets tillgångar, icke kunde genomföras, och jag dessutom, i flere viktiga tekniska och andra frågor, var af olika mening med verkställande direktören och vice ordföranden, hade jag naturligtvis intet annat att göra, än att lemna min plats vid jernvägen, en befattning som jag vid dess emottagande gladde mig åt, emedan det gällde att öfvervinna icke obetydliga tekniska svårigheter och genomföra ett allmännyttigt företag, för hvilket jag lifligt intresserat mig och under många år arbetat.

Jag lemnade sålunda min öfveringeniörsbefattning den 1 maj 1873, icke med någon »harm mot företaget», hvilket jag fortfarande önskar all välgång, derom kan förf. i tidningen vara fullt öfvertygad, men med stora farhågor för *bolagets* framtid, då det tydligen kunde förutses att jernvägens »ökade trafikförmåga», skulle, genom de stora och oberäkneliga kostnader som deraf blefve en följd, om ej ruinera, så åtminstone bringa bolaget i de största financiella svårigheter och från en fördelaktig affär, som den på goda grunder beräknats blifva, förvandlas den till en dålig.

Innan jag nedlägger pennan, är det min pligt att vitsorda, det jernvägsstyrelsen, vid besluts fattande om ökande af jernvägens »trafikförmåga och soliditet», leddes uteslutande af öfvertygelsen att dervid handla i bolagets intresse, ehuru man möjligen fäste allt för mycket afseende vid de hrr ledamöters åsigter, som förordade banbyggnadens fördyrande, och för liten vikt vid svårigheterna att skaffa penningar, hvarigenom frågan, utan att bolaget lemnats kännedom om de vidtagna förändringarna, bringats på den punkt den nu är eller att Stockholms kommun antagligen måste »träda emellan», om ej bolaget skall gå under. *)

Stockholm den 10 november 1874. *Cl. Adelsköld.*»

---

*) Det ursprungliga bolaget måste äfven — sedan det visat sig omöjligt ordna dess affärsställning, uppkommen genom af styrelsen, utan bolagets hörande, beslutade kostsamma ändringar i den fastställda planen för jernvägsbyggnaden jemte stegrade priser för materielen — afträda sin egendom till det s. k. Trafikbolaget, bildadt af bruksegaren Cassel, majoren Berg m. fl. framstående praktiska män, hvilket valde en ny styrelse och fullbordade jernvägen.

* * *

Tvenne andra *ledande artiklar* uti Aftonbladet af dess redaktion, införda den 17 september och den 13 november 1874, kasta äfven ljus öfver åtskilliga förhållanden inom Stockholm-Vesterås-Bergslags-banans styrelse.

Artikeln den 17 september lydde:

»Den 28 februari 1873 hade styrelsen för ofvannämnda jernväg sammankallat bolaget till urtima stämma för att besluta om anskaffande af de medel, som felades i bolagets tillgångar för fullbordande af jernvägen från Stockholm till Köping och Engelsberg. Bristen uppgafs till cirka 2,500,000 rdr rmt, uppkommen dels genom stegrade priser på materielen, dels ock genom de ändringar i planen för jernvägsanläggningen och byggnadssättet, som styrelsen föreslagit och som af förvaltningsrådet beslutits. Vid bolagsstämman framlade styrelsen icke något förslag till bristens betäckande, utan föreslog att bolaget, med gillande af styrelsens åtgärder, skulle uppskjuta behandlingen af finansfrågan till framtiden — hvilken åsigt, oaktadt förslag af bolagets dåvarande öfveringeniör *) under stämman väcktes om tillsättande af en komité för närmare utredning af frågan om det tillämnade byggnadssättet och den i oskiljaktigt samband dermed varande anläggningskostnaden, af de närvarande aktieegarne, som ansågo all utredning öfverflödig, godkändes; och bemyndigades styrelsen sålunda, utan att någon gjort sig klart huru de uppgifna 2 1/2 millionerna skulle kunna anskaffas, att bygga banan på ett dyrbarare sätt, än som från början tillämnats eller enligt kompetenta yttranden varit ovillkorligt nödvändigt. **)

Vid ordinarie bolagsstämman detta år hade bristen ytterligare ökats och uppgafs nu af styrelsen till *3.900,000 kronor, utom hvad som åtgick till betäckande af kostnaderna och kapitalrabatt för ett nytt obligationslån.*

Styrelsen, som emellertid synes hafva blifvit modigare ju mer faran växte, framlemnade, i sammanhang med denna intressanta upplysning, ett nytt storartadt förslag att utsträcka jernvägen å ena ändan från Engelsberg till Ludvika samt å den andra till Ladugårdslandsviken (som förmodligen var afsedd att fyllas, för att der skulle kunna beredas »*upplagsplats för skrymmande gods i stor skala*») samt till jernvågen eller annan saltsjöhamn, hvilket alltsammans skulle komma att kosta nära 20 millioner, och till hvilken plans realiserande Stockholms kommun skulle deltaga med en aktieteckning af 3 1/2 millioner

*) Major Cl. Adelsköld.

**) Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnaden samt kapten O. Carlsund m. fl.

kronor, men på samma gång befrias från den förut medgifna räntegarantien på bolagets nuvarande obligationslån, hvilket från att vara garanteradt skulle konverteras till ett större, icke garanteradt, med jernvägen som säkerhet.

Denna plan att, sedan bolaget lefvat öfver tillgångarna, låta Stockholms kommun, som man säger, »betala fiolerna» behagade naturligtvis bolagsstämman väl, helst som ingen annan möjlighet fanns att rädda bolaget från undergång, och styrelsen erhöll bemyndigande att hos Stockholms hrr stadsfullmäktige göra framställning om aktieteckning af två millioner kronor till fullbordande af banan Stockholm-Köping-Engelsberg, och 1 $^{1}/_{2}$ million till de föreslagna utsträckningarna.

Vi hafva ansett oss böra förutskicka detta korta utdrag ur Stockholm-Bergslags-banans senaste historia, för att lemna dem af våra läsare, som icke varit i tillfälle följa ärendets gång, en inblick uti frågans behandling inom bolaget.

Möjligen kunde det äfven varit af intresse att närmare utreda orsakerna till den oerhörda stegringen i banans anläggningskostnad, från beräknade 8 till nära 12 millioner kronor, oaktadt alla arbeten bortlemnats på entreprenad till kostnadsförslagets priser, men då detta skulle upptaga allt för mycket rum, så måste vi dröja dermed tills vidare, och inskränka oss endast till att anföra styrelsens oförklarliga åtgärd — hvilken vi förvåna oss öfver att revisorerna icke funnit anmärkningsvärd — att under nästlidne vinter, då jernpriserna stodo som allra högst och man med säkerhet kunde beräkna prisfall, af hrr Tidén, Nordenfelt & komp. i London inköpa flere tusen tons jernvägsskenor till pris af 12,15 och 13,10 pd. st. pr ton, hvilket måste förefalla så mycket mera anmärkningsvärdt, som bolaget förut inköpt 96,000 centner skenor, räckande till nära 7 mils banlängd, eller hvad som erfordrades för innevarande års arbeten. Någon fara att dröja med inköp af dessa skenor fanns således icke, och om med detta köp dröjts till sommaren, då skenorna fallit till 8 pd. st. pr ton och i alla händelser kunnat levereras före seglationens slut, så hade, utom räntan på inköpssumman, härigenom inbesparats flere hundra tusen kronor.

Vi hafva visserligen hört sägas, att orsaken till det höga priset på dessa skenor var, att hrr Tidén & Nordenfelt skulle taga aktier såsom liqvid för ett större belopp, men då man vet att Stockholms hrr stadsfullmäktige bland villkoren för 5 millioners räntegarantien bland annat föreskrifvit, att hela aktiekapitalet 3 millioner kronor skulle vara tecknadt och 30 procent inbetalda, så förefaller det

underligt att aktier lemnats i liqvid, och om så skett, hvem dessa aktier tillhört.

Vi hafva anfört endast detta exempel, men kunna när som helst visa, att genom ändringar i den plan för jernvägsbyggnaden, som legat till grund för bolagets bildande, och som blifvit granskad och godkänd af styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader, hvilka ändringar således icke kunna anses nödvändiga, samt genom mindre välbetänkta förvaltningsåtgärder jernvägens anläggningskostnad ökats med mera än 1 1/2 million kronor.

Med obegränsade penningtillgångar, eller med någon utsigt att kunna anskaffa de medel, som erfordrades för betäckande af de ökade utgifterna för dessa ändringar, hade styrelsens åtgärder kunnat ursäktas, men då ingen kunnat uppgifva något medel till bristens betäckande, voro de oförlåtliga.»

* * *

Aftonbladsartikeln den 13 november 1874:

»Verkställande direktören i Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernvägsaktiebolag, hr Agrelius, har i sitt genmäle på våra uppsatser angående i fråga varande jernvägs angelägenheter behagat antyda, att bolagsstyrelsen och bolaget företagit sig att förändra och förbättra byggnadsplanen för jernvägen, emedan banan derigenom skulle blifva bättre såsom pant för den upplåning, som ändock var nödvändig med anledning af den brist, som uppgifves hafva uppstått till följd af prisstegringar. Vi ha redan uttalat ett allmänt omdöme om ett sådant sätt att gå till väga, och tro oss ha visat att det jemväl af erfarenheten fått sin dom. Vi må dock tillstå, att det icke är ensamt med anledning af resonnementets beskaffenhet, som vi med förundran läst det samma. Det synes oss nemligen, såsom hade hr Agrelius vid dess nedskrifvande råkat väl mycket förblanda orsaker och verkningar, samt förgätit den kronologiska ordning, i hvilken händelserna utvecklat sig.

Det är nemligen välbekant, att förslagen om förändringarna i byggnadsplanen, exempelvis skenviktens ökande och banans inledande till Stockholm, alldeles icke ifrågasattes derför, att en brist var för handen och derför att man ville förbättra den pant, man kunde erbjuda blifvande långifvare, utan voro dessa åtgärder bragta på tal, långt innan någon nämnvärd prisstegring hade inträdt. Det var mer än sannolikt, att man uraktlät att beställa materiel medan prisen ännu voro drägliga, till följd deraf att man umgicks med förändringsplaner,

och sålunda förhalades tiden just derför, att man icke hade ärlig afsigt att utföra jernvägsanläggningen efter den en gång antagna och fastställda planen. Hade styrelsen, för hvilken det icke var obekant, hvilka svårigheter det hade mött att sammanskaffa det kapital, som erfordrades för att utföra jernvägen efter den först uppgjorda, mindre kostsamma planen, i stället att laborera med utvidgningsprojekt, beslutsamt skridit till utförande af *den* jernväg, för hvars åstadkommande bolaget blifvit bildadt och för hvilken Stockholms stad iklädt sig räntegaranti, hade sådant kunnat ske utan nämnvärd förhöjning i byggnadskostnaden. Att hafva försummat detta, för att i stället, genom laborerandet med förbättringar och utvidgningar, bringa bolaget i förlägenhet och ruin, är hvad vi tillåtit oss beteckna såsom ett lättsinnigt tillvägagående, och vi ha icke för afsigt att taga detta omdöme tillbaka.

Men nu till en annan del af bolagsstyrelsens verksamhet, *med afseende å hvilken hon synes böra drabbas af allvarsammare tillvitelser än den för lättsinne.*

Vi ha redan tillförene ett par gånger vidrört en mycket märklig rails-affär, som bolaget haft med hrr Tidén, Nordenfelt & komp., och vid hvilken ett belopp af bolagets aktier gått i liqvid. Vi erhöllo nyligen af Stockholms Dagblad en officiös förklaring, att i fråga varande aktier varit af den nämnda firman »villkorligt tecknade», och vi funno oss med anledning af denna förklaring, ämnad att utgöra ett rättfärdigande af transaktionen, föranlåtna att uppmana Stockholms stadsfullmäktige att se sig väl före, att vid den nya teckning af 1 ½ millioner, som beredningsutskottet föreslagit såsom villkor för att stadens i fråga satta teckning skulle blifva bindande, bolaget presterade *verkliga*, men icke sådana *villkorliga* teckningar. Den officiösa förklaringen i Stockholms Dagblad har genom hr Argrelii skrifvelse, i hvilken den upprepas, blifvit officiell, och hr Agrelius har haft den artigheten inbjuda oss att taga kännedom om bolagets aktieregister för att förvissa oss om dess riktighet. Vi ha begagnat oss af denna inbjudning, men det har icke lyckats oss finna någon sådan villkorlig teckning, som förband den nämnda firman att såsom god betalning mottaga bolagets, vid den tiden liqviderna skedde, nästan värdelösa aktier. Att hrr Tidén, Nordenfelt & komp. likväl mottagit dem såsom liqvid, är ett faktum, hvilket således icke kan förklaras på annat sätt, än att det *nominella* pris, som betingades för de af dem levererade skenorna, var så tilltaget, att firman fann sig betald med den del af köpesumman, som erlades kontant, och under sådana förhållanden icke kunde ha något emot att *på köpet* mottaga

ett parti af bolagets aktier, eftersom bolagsstyrelsen önskade på detta sätt placera dem. Det är, synes oss, att draga nog stora växlar på lättrogenheten, om man föreställer sig att allmänheten skall taga för kontant uppgiften att ett köpmanshus skulle under loppet af 1873, då jernvägsbolagets affärer redan voro i hög grad delabrerade och värdet af dess aktier sjunkna till eller i det närmaste till noll, ha tagit dem såsom god betalning till fulla värdet för ett belopp af 274,500 rdr.

Men hvad kunde, frågar man, anledningen vara att styrelsen ville på detta sätt bortplottra eller snart sagdt bortskänka aktier i bolaget? För att fatta detta, måste man känna några af de mått och steg, som af bolagsstyrelsen vidtogos för att bringa upp aktieteckningen till det belopp, som borde förefinnas för att kontraktet med Stockholms stad om räntegarantien skulle kunna afslutas. Stadsfullmäktiges beslut innehöll nemligen, att detta icke finge ske, förr än aktier till belopp af 3,000,000 rdr (d. v. s. 30,000 aktier à 100 rdr) voro tecknade, 30 procent af aktiekapitalet inbetalda och förbindelser på återstoden afgifna. När nu på hösten 1872 bolaget ville komma i besittning af de garanterade obligationerna, fattades ännu ett betydligt belopp af de sålunda bestämda aktieminimum, och bolagsstyrelsen vidtalade derför hrr Guilletmot & Weylandt att *»mot dem af styrelsen lemnad säkerhet»* — såsom det heter i protokollet för den 22 okt. — teckna de felande 2,745 aktierna. Den »säkerhet», som här åsyftas, afsåg att betrygga hrr G. & W. mot äfventyret att behöfva stå för denna deras teckning. Meningen var i sjelfva verket aldrig, att hrr G. & W. skulle ingå i bolaget för 2,745 aktier, utan blott att man skulle kunna uppvisa det aktie-minimum, som fordrades för att afsluta kontraktet med Stockholms stad. Teckningen skedde således blott *pro forma*, och vi tro icke att man skall bestrida vårt påstående, att det icke var *en sådan* teckning, som i de af stadsfullmäktige uppställda villkoren afsågs.

Nu böra vi emellertid icke underlåta nämna, att vid den ofvan nämnda granskningen af bolagets aktieregister, som vi låtit verkställa, blifvit uppgifvet, att aktier till fulla det erforderliga beloppet verkligen voro tecknade, ehuru föreskrifna prestanda af inbetalningar eller af förbindelsers afgifvande icke voro för hela antalet uppfyllda. Hrr Guilletmot & Weylandts teckning skulle således endast afse att utfylla det stipulerade antalet intill dess de försumlige aktietecknarne fullgjorde sina åtaganden och i hrr G. & W:s ställe inträdde såsom aktieegare. Då stadens villkor egentligen afsåg att bolaget verkligen skulle sjelft i affären insätta 3 millioner rdr, skulle väl alltså, ur

stadens synpunkt, icke något vara att invända mot nyss omförmälda arrangement, så vida nemligen de pro forma tecknade aktierna ersattes af andra, *för hvilka bolaget erhöll full valuta.* Men saken ställer sig väsentligen annorlunda, om styrelsen, på sätt som måste hafva skett vid den omtalade rails-affären med hrr Tidén, Nordenfelt & komp., föga annat än bortskänkte aktierna, endast för att den nominella teckningen måtte kunna konverteras till en skenbart verklig samt det kontraherade aktieantalet sålunda utfyllas. Utan att nu tillåta oss att qvalificera ett sådant tillvägagående, tro vi att det samma innebär skäl nog för Stockholms stadsfullmäktige att, om de komma att å nyo inlåta sig med bolaget i något aftal, fattadt på bestämmelser om någon af bolaget presterad ny aktieteckning, de böra förskaffa sig betryggande garantier för, att den teckning, som uppvisas, är en *verklig*, men icke en *fiktiv*.

Vi hoppas att fullmäktige, då frågan om utbyte af räntegarantien mot aktieteckning i morgon hos dem åter förekommer, icke heller skola förbise angelägenheten af att, om de eljest öfver hufvud taget vilja lyssna till förslaget, bestämdt stipulera såsom ett annat bland villkoren, att jernvägsanläggningen måtte utföras efter den plan, om hvilken nu är fråga, och att denna icke må utan stadens samtycke förändras; ty i annat fall torde det lätteligen hända, att staden endera dagen finner sig invecklad i ett helt annat och vida mera omfattande företag än det, om hvilket nu är fråga, och så beskaffadt att staden måste ånyo mellankomma med nya uppoffringar för att icke de redan gjorda skola vara bortkastade.

Att beklaga är emellertid, om fullmäktige skrida till besluts fattande i ämnet utan att någon utredning egt rum rörande det sannolika finansiella resultatet för staden af något annat alternativ, som kunde stå till buds, än det nu föreslagna, exempelvis fullbordandet genom stadens egen försorg af den under byggnad varande banan. Att de dertill erforderliga medlen skulle af staden kunna anskaffas ofantligt mycket billigare än de medel, som bolaget behöfver upplåna för att genomföra ett mycket större företag, lider åtminstone icke det ringaste tvifvel.»

* * *

Ofvanstående kan vara nog för att belysa de något egenmäktiga åtgärder vederbörande ansågo sig kunna vidtaga vid utförandet af Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernväg, utan att på förhand meddela sig med bolaget, hvars existens stod på

spel eller att på minsta sätt bekymra sig om hvar medel skulle tagas, då beslut fattades om utgifter på millioner, som icke funnos disponibla.

* * *

Att detta icke skulle kunna gå i längden, var lätt att beräkna, och jag hade ansett mig skyldig att hvarje gång fråga inom styrelsen uppstått om kostsamma ändringar i den fastställda planen för jernvägsbyggnaden, eller mindre angelägna extra arbeten och anläggningar, fästa uppmärksamhet på nödvändigheten att vara betänkt på anskaffandet af för ändamålet erforderliga medel.

Redan i slutet af 1872, voro de disponibla medlen slut, och styrelsen sammankallade till den 28 februari 1873 en urtima bolagsstämma, för att få medel till fortsättandet och fullbordandet af jernvägsbyggnaden.

Bristen hade af verkställande direktören beräknats till 2,500,000 kronor, under det att den enligt min kalkyl icke skulle understiga 4 millioner.

* * *

Då jag under styrelsesammanträdena icke annat än i ofullständigt skick fått mina yttranden till protokollet — emedan vice ordföranden förklarat att diskussionsprotokoll icke fördes — ehuru jag enligt bolagsordningen varit dertill berättigad, ansåg jag mig af sjelfbevarelsedrift böra uppträda på denna stämma och upplysa bolaget om ställningen och huru den tillkommit.

Jag tog således »bladet från munnen», som man brukar säga, och föreslog slutligen tillsättandet af en komité utaf aktade utomstående opartiska personer, hvilka skulle erhålla uppdrag att granska hela saken och uttala sitt omdöme om styrelsens beslut och särskildt *mina* åtgöranden och förslag samt slutligen framlägga en finansplan till medels anskaffande för jernvägens fullbordande.

Till svar på denna framställning sökte vice ordföranden

bortadvocera de faktiska förhållanden jag anfört, och förklarade slutligen tillsättandet af en komité för utredandet af sakförhållandet vara alldeles öfverflödigt.

Och bolaget, som fann alla utredningar onödiga, afslog detta mitt sista förslag.

Härigenom hade min ställning till bolaget kommit fullkomligt på det klara, och omedelbart efter bolagsstämmans slut aflemnade jag till styrelsen en skriftlig uppsägning af min befattning såsom öfveringeniör.

* * *

Kort efter urtima bolagsstämman kom ordföranden, friherre Bildt, och grefve Sparre hem till mig.

»Det har förvånat mig på det högsta» — sade den förstnämnde — »att majoren uppträdde såsom skedde på bolagsstämman.»

»Jag hemställer till herr barons och grefve Sparres eget bedömande» — svarade jag — »huru jag på annat sätt skulle kunna rentvå mig från de nedsättande och orättvisa beskyllningar som man behagat offentligen utkasta mot mig, och från de ännu lömskare, som bakom min rygg insinuerats mot mina åtgöranden och motiv och nu hviskas man och man emellan — då jag icke — ehuru dertill af bolagsordningen berättigad — fått mina uttalanden vid styrelsesammanträdena upptagna i protokollet annat än i stympadt och ofta fullkomligt *vilseledande skick.* Dessutom ville jag för bolagets eget bästa slå ett sista slag. Det misslyckades, och då kunde jag ju icke handla på annat sätt, än att lojalt lemna min befattning sedan jag genom det af herr vice ordföranden föreslagna och af bolaget fattade beslutet funnit, att jag icke längre egde dess förtroende.»

»Ja men» — svarade baron Bildt — »ni ämnar väl icke lemna eder befattning nu genast?»

»Jo, naturligtvis, och hvartill skulle det tjena att jag stannade qvar? Styrelsen har alltid på vice ordförandens föranledningar, understödda af verkställande direktören och kapten Lind-

gren, underkänt mina förslag i rent tekniska frågor, som jag emellertid tror mig förstå lika bra som dessa värda herrar och detta oaktadt jag alltid haft att stödja mig på den af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillstyrkta och af kongl. maj:t fastställda planen och förslagen till jernvägsbyggnaden, och vidare på kapten Carlsunds auktoritet, för mina åsigters riktighet. Hvad skulle det då gagna till att jag fortsatte den gagnlösa sparsamhetsstriden med vice ordföranden, som alltid afgår som segrare. Beslut äro ju för öfrigt af styrelsen fattade om det hufvudsakligaste i fråga om jernvägsbyggnaden, i enlighet med verkställande direktörens och vice ordförandens förslag, hvilka nu måste fullföljas. Och den blifvande öfveringeniören har intet annat att göra än att utföra det beslut bolagsstämman godkänt. Då kan det icke blifva något bråk vidare, förutsatt att de 4 millioner kronor, som jag för min del anser erforderliga för banans fullbordande, enligt styrelsens planer, kunna af det nuvarande bolaget sammanbringas.

»Om styrelsen icke förhalat tiden med en mängd omfattande nya undersökningar och dylikt, utan låtit mig utföra jernvägsbyggnaden på eget ansvar i enlighet med den af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen godkända planen, på hvilken bolaget grundats, och uppdragit åt verkställande direktören — såsom jag ifrigt påyrkat — att infordra anbud på och uppgöra kontrakt om leveranser af materieler innan priserna stego — och icke, såsom skedde, *genom ombud i England inköpa denna materiel på olämpliga tider* och *betalningsvillkor*, hade en stor del af denna brist icke uppkommit, och bolaget utan synnerliga svårigheter kunnat anskaffa det felande.»

»Ja, men ett sådant lättsinne är ju alldeles oerhördt!» ropade grefve Erik, som förut setat som åhörare.

»Jaha» — svarade jag — »derom har herr ordföranden också emellanåt varit ense med mig och äfven reserverat sig mot vissa af styrelsens beslut, men olyckligtvis sedermera af vice ordföranden låtit förmå sig att ingå på hans åsigter, och så har det gått som det gått 'utför det sluttande planet'. Jag ber

om förlåtelse» — tillade jag — »men hade herr ordföranden, då det gällde inom styrelsen, visat lika mycken fasthet som han behagat uttala förtroende till mig, när jag för honom enskildt framställde saken, så hade Stockholm-Bergslags-banans affärer stått på en annan fot och lätt kunnat arrangeras. Och slutligen ber jag med anledning af herr barons fråga i början af detta samtal få fästa uppmärksamhet på, att hvad jag uttalat vid bolagsstämman endast var ett repeterande af hvad jag flera gånger yttrat, och som herr baron vid dessa tillfällen erkänt vara rätt och klokt.»

* * *

Kort derefter sammanträffade jag med grefve Eric Sparre.

»Om jag förut haft aning om» — sade han — »hvad majorn meddelade mig och Bildt för några dagar sedan, hade jag sjelf gått in i styrelsen från början och då skulle vi båda nog hållit vederbörande stången.»

»Med all aktning för herr grefvens kända energi, tillåter jag mig likväl tvifla på att detta lyckats mot vice ordföranden; för mig enskildt hade det emellertid varit ovärderligt att hafva haft grefven såsom stöd i styrelsen.»

»Ja, men för allt i verlden» — utbrast han med sin vanliga liflighet — »majorn och jag kommo ju så väl öfverens då vi byggde jernvägar nere i Vestergötland. Öfvergif oss inte nu. Majorn vet att jag är en bland de största aktieegarne.»

»Ja, jag vet nog det, och jag har ju sökt göra hvad i min ringa makt stått för att söka rädda bolaget från undergång. Men som grefven funnit, ville bolaget inte vara med derom, och efter detta kan en person med den minsta sjelfständighet icke innehafva min befattning hos bolaget. Dessutom skulle jag lika litet framdeles som hittills kunna uträtta något, så bunden som jag stått, och derför är det mig omöjligt, så gerna jag än ville vara grefven till tjenst, återtaga min anmälan om afgång.»

»Men majorn har ju haft en kamrat, kapten Lindgren, i styrelsen, har ni inte haft understöd af honom?»

»Nej» — svarade jag — »L. har vid alla tillfällen ställt sig på vice ordförandens sida — och detta är ju förklarligt.» — —

* * *

Ordföranden, friherre Bildt, ville äfven förmå mig stanna qvar, åtminstone tills vidare, men jag svarade bestämdt nej.

»Som ni vet» — anmärkte han — »är uppsägningstiden sex månader och förr kan afskedet icke meddelas. Och hvem skola vi få till efterträdare?»

»Till min efterträdare kan bolaget icke få någon bättre och mera passande» — svarade jag — »än ingeniör Danielson, som är anställd såsom kontrollant öfver entreprenörerna för bananläggningen. Danielson känner till allt vid jernvägsbyggnaden och såsom varande min gamle vän, kan han rådgöra med mig, om han finner det behöfligt.»

Jag fick således stanna qvar sex månader längre än jag hade tänkt, hvilket icke kunde vara behagligt, och Danielson utnämndes till min efterträdare. Under denna tid bevistade jag icke, såsom jag minnes, något styrelsesammanträde, men begagnade tiden att komplettera en del detaljritningar, så att intet skulle hindra arbetenas fortgång och jag kunde lemna komplett ifrån mig allt hvad på mig ålåg.

* * *

Det är nu öfver ett fjerdedels sekel sedan detta passerade, och när jag nu fullkomligt lugnt tänker på saken, kan jag icke finna annat än att jag, i den ställning jag befann mig, handlade *rätt.* Jag skulle annars handlat mot min öfvertygelse och svikit det förtroende jernvägsbolaget satt till mig genom utnämningen till öfveringeniör för sin banbyggnad.

En annan fråga är om jag handlade *klokt* i vanlig bemärkelse och denna måste besvaras med *nej.*

De allra flesta i min position hade alldeles säkert resonnerat som så:

»Vill styrelsen bygga jernvägen på ett dyrbart sätt, så vidkommer detta icke öfveringeniören, som blott har att öfvervaka att banan blir så bra som möjligt. Tvärtom bör detta vara honom angenämt, ty deraf har *han* heder. Hvar medel skola tagas till de ökade kostnaderna är styrelsens sak och angår honom icke.» Med detta resonnement hade jag med lugnt samvete kunnat uppbära de 10,000 kronor som anslagits såsom apanage åt öfveringeniören vid Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernvägsbyggnad.

En annan sak är också, om jag vid den urtima bolagsstämman icke bort uppträda litet mera »leniter in modo» än som torde hafva skett.

Jag kan emellertid icke påminna mig, att jag yttrade annat än som var i sak och sant.

Sanningen förefaller emellertid — om äfven beslöjad — ofta ohehaglig för många, och det hade således troligen icke vunnits något genom att pynta ut henne i en finare toalett.

Som jag nu ser saken, är jag mera belåten med att jag handlade som jag gjorde, d. v. s. efter min uppfattning om det rätta, än om jag handlat *klokt*, men mot min öfvertygelse om det som var *rätt*.

Åtskilliga af mina vänner hafva efteråt velat visa huru enfaldigt jag bar mig åt, som icke skriftligen uttalade mina åsigter, lät styrelsen fatta beslut om hvad som skulle göras och utförde dess order. Jag hade derigenom varit fri från allt ansvar. — »Man är ju sig sjelf närmast» — hette det — »nu är det du som genom välmening för bolagets bästa, satt dig i sticket, fått bära hundhufvudet för styrelsens lättsinne, och på hvilken skulden för allt till sist kastas.» Och nog låg det mycken sanning häruti.

* * *

Stockholm-Bergslags-banan fullbordades sedermera, efter det att ett konsortium, det s. k. »Trafikbolaget», under en ny kraftfull och praktisk styrelse med preferensrätt öfvertagit densamma,

och har under denna styrelse visat sig mer än uppfylla de förväntningar i afseende på trafik, som jag i mina beräkningar före bolagets bildande antagit, och är nu en mycket god affär.

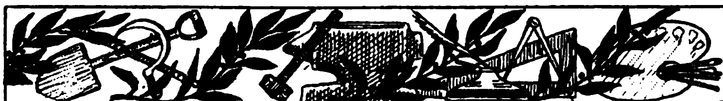
Härutaf har säkert mången dragit den slutsatsen, att det var välbetänkt att banan utfördes på sätt som skedde. Men den som resonnerar på sådant sätt, torde böra erinras om att, enligt hvad ofvan visats, en större del af de kostnader som uppkommo vid jernvägsanläggningen kunnat undvikas, utan att den förlorat i trafikförmåga, och att, om detta skett, hade det ursprungliga bolaget nu sjelft varit egare till sin jernväg och ensamt skördat vinsten deraf i stället för att det varit »trafikbolaget», som under det senast förflutna fjerdedels seklet, par preferense tagit brorslotten af inkomsterna — och litet mera.

* * *

Under den högtidliga invigningen af Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernväg hade en festmiddag arrangerats i Vesterås.

Jag tillsände då styrelsen ett uppriktigt och hjertligt lyckönskningstelegram, hvilket emellertid, efter hvad jag sedan förspört, icke blef uppläst, såsom andra till festen ankomna telegram och lyckönskningar.

Oxelösund-Flen-Vestmanlands jernväg.

Kort efter det jag lemnat min befattning vid Stockholm-Vesterås-Bergslags-banan, fick jag ett besök af landshöfdingen grefve Lagerbjelke, med hvilken jag, såsom förut är nämndt, blifvit bekant på riddarhuset under 1862—63 års riksdag.

Grefven meddelade, att ett svenskt bolag bildats för att bygga en jernväg emellan Köping-Hult-banan vid Valskogs station och Kolbäcks station å Stockholm-Vesterås-Bergslagens jernväg öfver Eskilstuna-Flen och Nyköping till Oxelösunds utmärkta hamn, åfvensom att samma engelska konsortium, som anlagt Frövi-Ludvika-banan och egde denna jemte Klotens stora bruksegendom med en del af Grängesbergs gruffält, var lifligt intresseradt för saken, emedan genom en sådan bana en god utfartsväg skulle beredas för deras effekter, i synnerhet malm.

Han nämnde tillika, att samma konsortium erbjudit sig bygga banan på entreprenad i enlighet med den plan och de bestämmelser i öfrigt som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kunde godkänna, samt för samma belopp som det af kongl. maj:t fastställda kostnadsförslaget upptog, och att i liqvid taga dels den aktieteckning som redan skett, dels fylla bristen i aktieteckningen, dels ock öfvertaga obligationer för ett visst belopp till nominelt pris.

»Styrelsen blifver svensk» — tillade grefven — »och kommer att hafva sitt säte i Sverige. Bolaget subordinerar under

svensk lag. Jag har blifvit utsedd till ordförande i styrelsen och min svåger, kabinettskammarherre Erling Ribbing till verkställande direktör.

»Styrelsen har ansett det engelska konsortiets anbud mycket tilltalande» — fortsatte han — »så mycket mera som vi på annat sätt omöjligen kunna åstadkomma jernvägsanläggningen, och styrelsens önskan är att ni först ville hjelpa oss med uppsättande af entreprenadkontraktet med de engelska entreprenörerna och sedan blifva bolagets d. v. s. vår kontrollant vid utförandet af jernvägsarbetet.»

Jag tackade och sade, att jag mycket gerna skulle försöka uppsätta ett förslag till kontrakt, hvilket emellertid vore en ganska kinkig och omfattande sak, då det gällde ett så betydande arbete, och man dertill hade med utländska entreprenörer att göra. Deremot kunde jag för närvarande icke bestämdt lofva att blifva bolagets kontrollant, emedan det helt och hållet vore beroende på det entreprenadkontrakt, som kunde komma att antagas, samt om kontrollanten deruti erhöllo den makt och myndighet, som jag ansåg ovillkorligen nödvändig.

»Sätt upp kontraktet så som ni finner innebära de bästa garantier *sedt uteslutande ur bolagets synpunkt*, så att man kan vara säker att få banan väl utförd» — svarade landshöfdingen.

Jag uppsatte med anledning af denna instruktion ett kontraktsförslag, enkelt i form, men genom några allmänna bestämmelser så bindande för entreprenörerna och förhindrande efterräkningar som möjligt, hvilket sedermera genomgicks och godkändes först af styrelsens sekreterare, dåvarande notarien, sedermera statsministern Themptander, och slutligen enhälligt antogs af styrelsen, att lägga till grund för uppgörelsen med de engelska entreprenörerna.

Sedermera återstod att få kontraktsförslaget accepteradt af det engelska konsortiets ombud, min gamle bekante och vän mr. Stanley, och som denne var mycket angelägen om att affären icke skulle gå hans hufvudmän ur händerna, behöfde Themptander och jag icke mera än — omkring tjugusex (26) timmars

oafbruten underhandling, innan Stanley ingick på styrelsens fordringar och saken var på det klara.

Dagen derpå, sedan vi några timmar sofvit på saken, underskrefs entreprenadkontraktet af styrelsen, och jag engagerades såsom bolagets kontrollerande ingeniör, med skyldighet att tillse det kontraktets bestämmelser noga tillämpades, men med motsvarande myndighet.

Detta blef ett mycket angenämt uppdrag.

Styrelsen, bestående af grefve Lagerbjelke, ordförande, kabinettskammarherre Ribbing, verkställande direktör, hofstallmästaren Boy — f. d. kamrat i Norrbottens kolonisationskomité — bruksegaren Sederholm, fabrikören Stålberg i Eskilstuna samt herr Liljewalch, voro de hyggligaste och i allo angenämaste män man kunde ha att göra med, och med sekreteraren hos styrelsen Themptander blef jag genast god vän, hvilket sedan fortfor så länge han lefde. Såsom vikarierande sekreterare tjenstgjorde emellanåt, då Themptander var hindrad, dåvarande notarien, sedermera generalpostdirektören och civilministern Krusenstjerna.

Med det engelska konsortiets ombud, med hvilken jag hade mest att göra, kom jag i allmänhet väl öfverens, då jag fann att arbetena utfördes på ett i alla afseenden tillfredsställande sätt och att intet sparades för att göra banan mäktig en stor och tung trafik.

Och om vi emellanåt kommo i någon konflikt med hvarandra i någon detalj, såsom i fråga om konstruktion af lokomotiven och ett parti af de först inkomna rälernas mindre goda beskaffenhet, hvilket emellertid berodde på användandet af kallbräckt fosforhaltigt jern vid valsverket der de tillverkades och med hvilket Stanley icke hade något att göra, så leddes saken alltid genom ordförandens i styrelsen lugna och välvilliga uppfattning, till ett för båda parterna godt resultat.

Att Oxelösunds-banan och åtskilligt annat dermed i sammanhang varande icke blef fullt så tillfredsställande som det skulle kunnat blifva, berodde heller icke på Stanley och mig utan på »mellankommande parter», som inblandades i saken.

I hufvudsak kunde emellertid ingen befogad anmärkning göras mot Oxelösund-Flen-Vestmanlands jernväg, hvilken utfördes af kapten Westerberg vid väg- och vattenbyggnadscorpsen såsom arbetschef, under Stanleys befäl, enär utförandet i verkligheten blef bättre än den af kongl. maj:t fastställda planen bestämde och på hvilken entreprenadkontraktet grundades.

Stanley hade, af någon för mig obekant anledning, råkat i misshag hos dåvarande chefen för statens jernvägstrafik och detta urladdade sig i vägran att erhålla fribiljett å banan mellan Stockholm och Flens station å vestra stambanan. Sådana biljetter hade under senare tider alltid utlemnats och lära fortfarande utlemnas till öfveringeniören, arbetschefen m. fl. som hafva befattning med byggnad af privata bibanor till statens jernvägar, äfvensom till en mängd andra personer. Och att onåden måtte hafva varit stor framgår deraf, att Stanley, oaktadt han lemnade första klass fribiljetter till alla de högsta embetsmännen i jernvägsstyrelsen, icke ens erhöll *gångbiljett* mellan Stockholm och Flen.

Oxelösund-Flen-Vestmanlands jernväg är nu i förening med en del af Köping-Hult och Frövi-Ludvika jernvägar, med hvilka den sammanslagits till ett bolag, en lysande affär.

Stora Bergslags-banan.

(»BERGSLAGERNAS JERNVÄG.»)

Häradshöfding Lars Norin framkastar planen och uppdrager sträckningen.

På en slottsbal den 28 januari 1870 sammanträffade jag med en gammal bekant, som jag inte sett på många år, häradshöfding L. Norin från Bohus län, ledamot af riksdagens Andra kammare.

Efter något som vanligt mindre intressant inledningssamspråk, då gamla vänner sammanträffa efter längre tid, nämnde han, att »han hade en idé, som han gerna ville meddela mig», och vi slogo oss ner i en soffa för att få vara »mera ostörda», som han uttryckte sig, »emedan saken var viktig».

Nu hade vännen Norin sitt hem ej långt från Strömstad vid en vacker vik af hafvet, och som jag af erfarenhet kände till att det bland annat fiskades utmärkta humrar och ostron just i den viken, var min första tanke att han fått upp sådana till Stockholm och ville bjuda på ostron- och hummerkalas.

Emellertid visade det sig snart att han hade något annat ännu mera smakfullt att bjuda på denna gången.

»Idén» rörde sig nemligen om hvarken mer eller mindre än en jernväg från Falun genom Sveriges förnämsta bergslager till Vestkusten.

Jag uppfattade ögonblickligt det storslagna i tanken och uttalade mig i stil med denna uppfattning.

»Å, Gud vare tack och lof att jag träffat på dig» — ropade min gamle vän och tog mig i famn. — »Jag har talat med minst femtio personer der hemma och i riksdagen om saken, men alla har de skrattat åt mig. Du är den ende som uppfattat den utomordentliga betydelsen af en sådan jernväg för ej allenast bergslagerna, utan för hela landet. Kom till mig i morgon, skall jag närmare visa dig mina planer och förslager.»

Dagen derefter, då jag besökte honom, låg på bordet en stor karta öfver Sverige och å denna uppdrog han (alldeles som kejsar Nikolaus af Ryssland berättas hafva gjort, då beslut skulle fattas om byggandet af en jernväg mellan Petersburg och Moskva, eller som Lindhagen gjorde, då han uppritade Stockholms nya »vägar» och gator) med lineal och blyertspenna ett rakt streck mellan Falun och Krossekärrs hamn nära Grebbestad å bohuslänska kusten, hvilket onekligen var den kortaste och rakaste vägen mellan ändpunkterna för den tillämnade jernvägen.

Under ett par timmars samspråk, hvarunder jag uttalade mig för att banan, af många skäl, borde få sin ena ändpunkt i Göteborg i stället för på en öde kust, hvilket emellertid på det lifligaste bestreds af förslagsställaren, drog jag upp en alternativ linie, ej obetydligt längre men mera än den raka lämpad efter terräng- och industriella förhållanden. Och det visade sig härvid, huru betydande de intressen voro, som skulle vinna fördelen af en sådan jernväg, och vi hade derigenom fått alldeles klart för oss att saken vore afgjord och att »jernväg skulle det bli» — såsom grefve Eric Sparre brukade uttrycka sig.

Fråga uppstod nu om huru på bästa sätt kunna åstadkomma detta, och jag framkastade åter tanken att bestämma Göteborg till ändpunkt, hvarigenom man skulle för saken vinna ett mäktigt penningintresse, hvilket i allmänhet, i synnerhet för krigföring, men äfven vid anläggning af jernvägar, visat sig vara af största betydelse.

Men Norin höll fortfarande på Krossekärr, emedan — som

han anmärkte — »brukspatronerna skulle vinna mest på saken, om de kunde göra sig oberoende af göteborgarne, och att man derför borde kunna påräkna mera sympatier i bergslagen, om detta framhölls på rätta sättet».

Till sist beslutades att vi »den 13 april» skulle besöka Fastingsmarknaden i Kristinehamn, der alla framstående och ledande män från bergslagerna brukade samlas, och der framlägga våra i ordets egentliga bemärkelse banbrytande förslag.

Sammanträde i Kristinehamn.

Ankomna till Kristinehamn i sällskap med professor Ångström, arrangerade vi ett möte med de mest framstående bruksegarne i Vermland samt några nerkingar och dalkarlar, inför hvilka jag, i ett muntligt anförande, utvecklade planen för den tillämnade stora bergslagsjernvägen, dess antagligen blifvande längd, anläggningskostnad och trafik, samt framlade ett förslag till finansplan m. m. Anförandet slutade med påpekande af att vermländingarne, ända sedan Olof Trätäljas tid, varit banbrytare för odlingen och industrien, att det var i Vermland den första svenska jernvägen för tjugu år tillbaka tillkommit genom vermländingarnes mod och skarpblick att inse nödvändigheten af bättre kommunikationer, äfvensom slutligen att tillfälle nu vore att till Sveriges jernvägsnät, och till industriens gagn, lägga ett nytt storverk, större och mera gagnande och välsignelsebringande för våra hufvudnäringar än något annat på privat initiativ i Sverige utfördt o. s. v. i samma anda. *)

*) Min *privata* plan, om hvilken jag på förhand rådgjort enskildt med den framstående bergmästaren Sjögren, utgick på att en gren eller rättare *hufvudsträckningen* af Stora Bergslags-banan, skulle, från närheten af Silfberg, öfver Stora Skedvi (eller Husby) och Stjernsund sammanträffa med Gefle-Dala-banan vid Storvik, hvarigenom Gefle skulle blifva ändpunkt vid Sveriges ostkust.

Och dessutom ansåg jag banan icke böra sluta å en nära på öde plats vid Krosse-

Alla de närvarande, som voro initiativets män, insågo genast de ofantliga fördelarne af en sådan jernväg, löpande genom våra rikaste malmfält och på samma gång sammanbindande dessa med skogstrakterna och hafvet.

En öfverläggning uppstod, under hvilken alla, som yttrade sig, varmt förordade förslaget och ansågo det snarast möjligt böra komma till utförande.

Kort derefter hölls ett nytt möte i Stockholm af delegerade från de provinser, som närmast berördes af denna jernväg, hvarvid en interimsstyrelse tillsattes, bestående af herrar baron Svante Fleetwood, brukspatronerna Danielson, Lundqvist, Svedberg och Wærn, bergmästaren Sjögren, öfverstelöjtnant Wirgin och professor Ångström, hvilken komité fick i uppdrag, att *»antaga ingeniör för verkställande af utstakning af jernvägen, uppgörande af planer och kostnadsförslager m. m. samt i öfrigt vidtaga nödiga åtgärder till företagets snara utförande»*.

Undersökningen uppdrogs åt mig och verkställdes på våren och sommaren 1870, under direkt ledning af min gamle vän och skickliga biträde, ingeniör Danielson med biträde af en hel stab ingeniörer, hvarefter kartor, ritningar och kostnadsförslag utarbetades å Steninge och aflemnades i slutet af samma år.

Kostnadsförslag och finansplan.

Kostnadsförslaget för den tillämnade nära 420 kilometer långa banan mellan Falun och Krossekärr, ganska högt beräk-

---

kärr, utan erhålla Göteborg till ändpunkt. Man hade derigenom skapat en viktig transitoled mellan Östersjön och Norrland i öster och Nordsjön i vester.

Sjögren tyckte emellertid projektet med Gefle till ändpunkt allt för stort tilltaget till början och trodde, som Norin, att vermländingarne skulle blifva ifrigare om Krossekärr bestämdes till ändpunkt, "emedan de derigenom blifva mera oberoende af göteborgarne, genom den konkurrens som derigenom skulle uppkomma", och bad mig att jag åtminstone till början inte skulle framkasta nya idéer, som kunde åstadkomma splittring och det stora företagets misslyckande. Sålunda inskränktes frågan till Norins plan, en jernväg mellan Falun och Krossekärr.

nadt efter då gällande priser å arbete, materialier och materiel, uppgick till 28,300,000 kronor.

Och enligt en finansplan, som af mig uppgjordes i sammanhang med byggnadsplanen, hade jag tänkt, att bolagets kapital skulle fixeras till ett belopp af. . . . . kronor 30,000,000 eller 71,400 kr. pr kilometer och sammanbringas genom:

1) Stamaktier serie A, tecknade af dem, som finge direkt nytta af jernvägen	kronor	5,000,000
2) Preferensaktier serie B, löpande med högst 6 proc. ränta framför aktierna serie A	»	5,000,000
3) Statslån	»	5,000,000
4) 4 ½ proc. »premieobligationer», löpande med 3 proc. ränta, ½ proc. till premier och 1 proc. amortering	»	15,000,000
Summa	kronor	30,000,000

Och enligt beräkning, uppgjord af en komité, sammansatt af herrar L. Norin, direktör E. Westman, professor Ångström och mig, antogos enligt inhemtade uppgifter trafikinkomsterna af gods- och persontrafiken å den 41 mil långa Falu-Krossekärrbanan, komma att uppgå till 3,369,000 kronor, och nettobehållningen, efter afdrag af 55 proc. för trafik- och underhållskostnader, till 1,516,000 kronor eller *3,700 kronor pr kilometer*, under det att trafikinkomsten år 1898 för den 486 kilometer långa Falu-Göteborgs-banan uppgick till 4,329,492 kronor och med afdrag af de 41 proc., hvartill drift- och underhållskostnader uppgingo, i verkligheten utgjorde 2,500,000 kronor netto, eller *pr kilometer 5,146 kr.* mot af komitén bestämda 3,700 kr.

Detta torde visa, att de förberedande beräkningarna för stora Bergslagsbanan voro så korrekta som det kunde begäras.

Under utförandet af arbetet ändrades emellertid sedermera högst betydligt den af mig uppgjorda planen, som grundats på samma byggnadssystem som statens jernvägar. Så t. ex. ökades railsvigten med 3 ℔ pr löpande fot, hvilket höjde kostnaden med öfver 1 million kronor, och dertill hade alla priser under

1870-talet ökats betydligt, såsom exempelvis rails från 6 pd. st., då kostnadsförslaget uppgjordes, till 10 à 12 pd. st., när de köptes, hvilket allt sammanlagdt föranledde till att banbyggnadskostnaden sedermera uppgick till 88,000 kr. pr kilometer.

Äfven den af mig uppgjorda finansplanen, ändrades på ett sätt, som säkert icke varit så fördelaktigt för bolaget, som om den föreslagna accepterats. De antagligen mycket begärliga $4\frac{1}{2}$ proc. obligationerna med premie, utbyttes nemligen mot 5 proc. utan premie, hvarigenom bolaget fått betala $\frac{1}{2}$ proc. högre ränta på upplånta medel. Och min öfvertygelse är, att man, med lämplig kapitalrabatt eller premie, kunnat sätta räntan ännu en procent lägre, hvarigenom bolaget kunnat hafva en årlig räntebesparing på cirka 300,000 kronor, motsvarande 1,7 proc. å aktiekapitalet. *)

* * *

Sedan ritningarna och kostnadsförslagen till banbyggnaden jemte trafikberäkningarna för stora Bergslagsbanan aflemnats till interimsstyrelsen, sammankom denna i hufvudstaden, och det öfverenskoms på mitt förslag, att vi, sedan koncession erhållits, skulle resa efter jernvägslinien, hålla sammanträden med kommuner, bruks- och grufbolag samt alla, som kunde vara direkt intresserade af saken, för att insamla bidrag till byggnaden, dels genom förvärfvande af fritt jordområde, skogs- och andra produkter, dels ock genom aktieteckning; men olyckligtvis uppsköts denna resa undan för undan, och blef aldrig af, medan jag ännu hade med saken att göra.

*) I riksdagen, der seden i det längsta var att upptaga statslånen efter 5 proc. räntefot, arbetade jag sedermera så godt jag kunde för nedsättning af räntefoten till 3.5 à 3 procent med lämplig kapitalrabatt, hvarigenom millioner årligen kunnat inbesparas, hvilket emellertid alltid motarbetades af en f. d. finansminister, som ansåg det reellast att bjuda på 5 proc. ränta. Sedermera har detta "reella" lånesystem, till statens fördel, lyckligtvis ändrats.

Nya intressen.

Under tiden hade ett nytt mäktigt intresse börjat operera för att få företaget i sin hand.

Såsom förut är omnämndt i berättelsen om Frövi-Ludvika-banan, hade dåvarande chefen för civildepartementet, Adlercreutz, gifvit koncessionsinnehafvarne af nämnda bana ett muntligt löfte att erhålla koncession på banbyggnad från Ludvika till Falun. Och när det nu på allvar blef fråga om byggnad af stora Bergslagsbanan, som äfven omfattade sträckan Ludvika-Falun, yrkade som helt naturligt var det engelska bolag som berättigats öfvertaga koncession af förstnämnde jernväg, genom sitt ombud mr. Stanley, uppfyllandet af statsrådet Adlercreutz' löfte, att företrädesvis erhålla koncession å Ludvika-Falu-sträckan.

Genom min befattning såsom statens kontrollant öfver byggnaden af Frövi-Ludvika-banan, hade jag som ofvan omnämnts kommit i beröring med mr. Stanley och kammarherre Fahnehjelm, som biträdde honom i affärerna med svenska embetsverk och privatpersoner och jag erhöll nu af Fahnehjelm mycket fördelaktiga anbud om anställning vid den tillämnade banbyggnaden Krossekärr-Falun, om jag ville medverka till, att det engelska bolaget, som han representerade, finge koncession på sträckan Krossekärr-Ludvika jemte de grenbanor som kunde ifrågakomma.

Jag svarade, att jag icke kunde biträda detta förslag, emedan jag ur nationel synpunkt ansåg det vara riktigast att en så vigtig industriel jernväg tillhörde svenskar.

När jag återkom till Stockholm besökte jag statsrådet Bergström som då var civilminister, och meddelade honom det engelska bolagets planer och det anbud jag erhållit, men framhöll tillika det betänkliga uti, att ett mäktigt utländskt konsortium skulle blifva egare till vår förnämsta bergslagsbana, och huru det genom taxor och på många andra sätt, skulle kunna dominera industrien i hela bergslagen.

Att framhålla detta ansåg jag vara min ovillkorliga skyldighet, såsom en statens embetsman.

Statsrådet erkände riktigheten af mina åsigter, men visade sig vara mycket bekymrad för hur han skulle kunna komma ifrån det muntliga löfte, som lemnats af hans företrädare, i tanke att något yrkande på uppfyllandet af detta löfte aldrig skulle förekomma.

Under det att allt detta passerade och jag åtminstone en gång i veckan rådgjorde med statsrådet Bergström, huru den viktiga frågan skulle ordnas på bästa sätt, så att banbyggnaden kunde komma i gång, hade tiden gått ett långt stycke in på 1871 och riksdagen, såsom förut är nämndt, ställt 10 millioner kronor i stället för 5 millioner, som regeringen begärt såsom anslag utan återbetalningsskyldighet till dess förfogande, att användas till låneunderstöd åt privata jernvägsbyggnader.

Såsom äfven förut anförts hade vi, som kämpat för detta sätt att lemna statsbidrag till enskilda jernvägsbyggnader, vunnit en stor seger, hvilket B. hjertligt skrattande äfven erkände, sedan han i sammandrag erhållit kännedom om alla de ansträngningar, skrifverier, intriger m. fl. medel, som användts bakom riksdagens teaterkulisser för genomdrifvande af detta beslut. Jag nämnde tillika att jag, i synnerhet under sista tiden, arbetat för saken med tanken på stora Bergslagsbanan. Och jag ville nu att han, för att sätta lif i den svenska Bergslagsjernvägskomitén, som på sista tiden ådagalagt mycken slapphet och likgiltighet, skulle lemna dessa 10 millioner såsom lånebidrag till stora Bergslagsbanans byggnad, förutsatt att bolag för densammas utförande bildades i Sverige med svenskt kapital i öfrigt.

Så långt ansåg han sig emellertid icke kunna gå, men lofvade mig enskildt, att föreslå 5 af de 10 millionerna för ändamålet.

I statsrådsberedningen.

Emellertid måste frågan afgöras och den 8 september 1871 erhöll jag kallelse från statsrådet, att på aftonen kl. 7 infinna mig i statsrådsberedningen för öfverläggning med regeringsledamöterna om saken.

Närvarande vid detta möte voro — förre civilministern — h. exc. justitie statsministern Adlercreutz, finansminister Wærn, civilminister Bergström, delegerade af den svenska interimsstyrelsen för stora Bergslagsbanan samt ombudet för det engelska konsortiet mr. Stanley och hans biträde kammarherre Fahnehjelm, äfvensom — af hvilken anledning känner jag inte — generaldirektör Troilius.

Sedan öfverläggningen en stund pågått och de båda koncessionskonkurrerande parterna fått framställa sina förslag, yttrade statsrådet Bergström följande för mig allt för smickrande och tillika uppmuntrande ord:

»Då majoren, efter hvad jag kan vitsorda, med en energi, som man måste beundra, under en längre tid verkat ej allenast för fortsättningen af våra jernvägsbyggnader i allmänhet, utan särskildt för det stora företag, som här i dag afhandlas, och såväl uppgjort plan till detsamma som, med öppen blick för vår jernhandterings förkofran, trots alla svårigheter, icke misströstat om dess realiserande, och då majoren sålunda haft tillfälle att göra sig hemmastadd med alla dess konseqvenser, skulle jag önska att han här uttalade sina åsigter om de förslag som framställts. För min enskilda del» — tillade han — »anser jag frågan vara af den allra största vikt, och att den icke får falla, och tillika att man bör vara de män tacksam, som tagit densamma om händer på sätt som skett.»

Sålunda uppmanad tog jag bladet från munnen i ett anförande under minst en half timme, uti hvilket jag, utan hänsyn till de närvarande statsråden, i så kraftiga ordalag som möjligt betonade farorna af att lemna koncession till ett mäktigt utländskt

bolag, och framhöll alla de vådor i industrielt och t. o. m. politiskt hänseende, som härigenom skulle kunna uppkomma, och slutade — hunnen blifva riktigt lifvad och varm i kläderna — med uttalande af den önskan, »att jag egde ett ord med inom statsrådet, ty då skulle jag i denna sak veta att inför konungen häfda mitt lands intressen och fördelar».

Efter detta måhända väl djerfva uppträdande (men jag hade som sagdt ordentligt eldat upp mig) såg jag, huru herrar statsråd drogo på smilbandet; men Bergström tackade mig dagen derefter för mitt öppna och oförskräckta uttalande, som han sade sig hafva funnit vara fullt korrekt, och som han ämnade begagna sig utaf.

Och då justitie statsministern troligen ansåg sig icke behöfva hålla på sitt löfte, fick den svenska interimsstyrelsen några dagar derefter genom Bergströms bestämda uppträdande koncession å hela linien Krossekärr-Falun.

Det kan med allt skäl ifrågasättas, huruvida detta kunde anses vara lojalt handladt mot det engelska konsortiet, som erhållit ett af förre civilministern gifvet löfte om koncession och derpå grundat sina planer, och om detta kunna tankarne med rätta vara delade.

För min enskilda del kunde jag emellertid icke handla på annat sätt än som skedde, och af Bergström framhölls sedermera såsom ett skäl för honom att återtaga sin företrädares löfte, dels att engelsmännen under ifrågavarande sammanträde förklarat sig icke kunna ingå på vissa bestämmelser, som svenskarne ville underkasta sig, dels att han, för sin enskilda del, icke fann sig bunden af något löfte, och dessutom, då det gällde statens fördel, icke kunde handla på annat sätt än han gjorde.

Att en orättvisa begicks emot det engelska konsortiet, som litat på förre civilministerns muntliga löfte, kan knappast bestridas. Och rättvisan fordrar äfven att omnämna, att detta icke var den enda som af vederbörande begicks mot Frövi-Ludvika-bolaget; här må endast nämnas det temligen våldsamma ordnandet af Ludvika station till fördel för bergslagernas jernväg m. m. som jag hade tillfälle att iakttaga.

Svenskarne erhålla koncession.

Sedan den svenska komitén således lyckats erhålla koncession på jernvägen Krossekärr-Falun, hoppades jag att interimsstyrelsen skulle gripa sig an med att kraftigt sätta saken i gång — men möttes med framkastade svårigheter och omöjligheter. Ombudet för det engelska konsortiet Fahnehjelm hade nemligen förespeglat, att om koncessionen lemnades till det konsortium han representerade, behöfde ingen vara bekymrad att icke jernvägen skulle komma till stånd, och detta utan att man här behöfde göra några ansträngningar alls för att bilda bolag, skaffa aktieteckning, upptaga lån och utsätta sig för mycket besvär och stora risker. Allt skulle gå af sig sjelft. Vederbörande kunde sitta hemma och skära pipor i vassen, och låta engelsmännen slita, arbeta och — riskera. Detta var allt för lockande för kommoditeten inom den svenska komitén, och kort efter koncessionens beviljande blef det på ett nytt möte i Stockholm allvarsamt fråga om att kasta yxan i sjön, d. v. s. söka blifva qvitt koncessionen. *)

Det kändes förtvifladt att efter så många ansträngningar, så mycket arbete för att få igenom riksdagsbeslutet om de 10 millionerna, och så mycket besvär med att sammanhålla interimsstyrelsen och lifva dess mod, så att ett svenskt bolag kunde bildas för det stora fosterländska företaget, nu på en gång se hela den stolta byggnaden ramla som ett korthus, för minsta vindflägt.

Jag begaf mig genast till statsrådet Bergström, som blef både ledsen och i högsta grad förargad då han fick höra hvad som var i görningen, och han sade, att han derigenom skulle råka ut för obehag på många sätt. Jag fick emellertid hans tillåtelse att meddela interimsstyrelsen, som skulle hafva ett afgörande sammanträde, detta, samt tillika att, om styrelsen ville försöka bilda ett

*) Privatim tillfrågades jag af brukspatron Danielson på Uddeholm och ett par andra komitéledamöter om jag inte skulle vilja öfvertaga koncessionen och bilda bolag för jernvägens utförande. Detta hade äfven varit den enklaste sak i verlden genom att ingå öfverenskommelse med Frövi-Ludvika konsortiet, något som jag emellertid ansåg olämpligt.

svenskt bolag, skulle han söka utverka, att hälften af de medel riksdagen ställt till kongl. maj:ts förfogande för understöd af privata svenska jernvägsbolag eller 5 millioner kronor erhöllos såsom lån.

Men icke ens detta hjelpte.

Flera af komitéledamöterna med brukspatron Lundqvist i spetsen yrkade på att komitén skulle begära koncessionens öfverlåtande på kammarherre Fahnehjelm och voro mycket förargade på mig, då jag till slut förklarade, att jag skulle göra allt hvad i min förmåga stod till förhindrande af att den värdefulla koncessionen lemnades till F., som antagligen skulle sälja densamma till engelsmännen som skett vid Frövi-Ludvika-banan, och påpekade att det då vore bättre att den öfverläts direkt till det engelska konsortiet, emedan trafikanterna då i gengäld kunde betingas hvarjehanda fördelar för sina effekter.

Efter sammanträdets slut, hvarunder intet beslut fattats, sade jag till mina vänner baron Fleetwood och bergmästaren Sjögren, som uttalat sig i samma anda som jag:

»Här finnes nu, så vidt jag kan se, ingen annan utväg att rädda jernvägen åt svenskarne än att kasta oss i armarne på göteborgarne, genom att föreslå banans dragande dit i stället för till Krossekärr, hvilket jag från början ansett vara riktigare för vinnande af det mäktiga intresse, som borde finnas i Göteborg. Der finnas nemligen både penningar och företagsamhet, och göteborgarne skola nog inse de oberäkneliga fördelarne af att deras stad blefve ändpunkt för en sådan pulsåder som den tillämnade bergslagsbanan, emot om trafiken afleddes till Krossekärr. Gå till finansministern statsrådet Wærn, som är göteborgare» — slutade jag — »och framställ detta förslag för honom.»

Göteborgarne taga hand om saken.

Fleetwood gick, Wærn telegraferade till Göteborg och följden blef en inbjudning att resa dit för underhandling om saken. Wærn, Fleetwood och Sjögren reste till Göteborg, och inom kort fick man i tidningarna se (jag anmodades icke vara med på resan) att göteborgarne ställt sig i spetsen för företaget med jernvägens dragande dit, och dermed slutade *min* befattning med stora Bergslagsbanan, hvaröfver statsrådet sedermera flere gånger uttalade sin förvåning.*)

Kort derefter, år 1872, bildades det stora bolaget för byggnad af »Bergslagernas jernvägar» med en styrelse af de mest framstående personer i Sverige, uti hvilken voro invalde mina gamla vänner generalkonsul Davidson och bankdirektör Wallenberg, som vid ett sammanträffande frågade, om jag inte ville söka plats såsom öfveringeniör.

Ännu något harmsen öfver den temligen simpla behandling vederbörande låtit mig vederfaras på sista tiden, svarade jag:

»Jag har aldrig sökt någon befattning och kommer aldrig att söka någon. Föröfrigt tror jag mig vara tillräckligt känd, och vill jernvägsstyrelsen använda mig, så känna alla hvar jag finnes.»

Jag hörde emellertid aldrig något vidare om saken, och kort derefter blef det bekant, att jernvägsbyggnadsstyrelsen på förslag af min kamrat vid väg- och vattenbyggnadscorpsen, major Rickert som insatts i styrelsen, beslutat att som verkställande direktör och öfveringeniör engagera min gamle vän och f. d. biträde vid byggnaden af Gefle-Dala och Ystad-Eslöfs-banorna, friherre Abraham Leijonhufvud mot det hyggliga arfvodet i ett för allt, äfven om arbetet fullbordades inom beräknade 10 år, af 250,000 kr.

*) En gång till skulle jag få att göra med stora Bergslagsbanan, hvarom mera framdeles.

Epilog.

Bergslagernas jernvägar utfördes sedan på ett i allo utmärkt sätt, *bättre och solidare än någon annan jernväg i Sverige*, af Leijonhufvud, efter delvis ny plan utsträckt till Göteborg och under betydligt höjda materiel- och arbetspriser, så att kostnaden för den 486 kilometer långa banan med tillagda betydliga extra kostnader för räntor m. m. under byggnadstiden uppgick till 43,200,000 kr. eller i medeltal på kilometer 880,000 kr.

Vid Bergslagernas jernvägs högtidliga invigning den 1 december 1879 benådades Leijonhufvud, som utfört ett storverk af första rang med — Nordstjernan.

Ej långt derefter begaf han sig ut på resor och stannade, med helt korta besök hemma i Sverige, i utlandet, der han bäst trifdes bland de halfvilda araberna i norra Afrika. För något öfver ett år sedan återvände han till Sverige döende — — —

* * *

Uti Nya Dagligt Allehanda för den 6 december 1871, skrifves i en ledare rörande stora Bergslagsbanan bland annat följande:

»Det blir svårt att på förhand göra sig en föreställning om det intryck, en sådan företeelse skall komma att göra, eller om de verkningar i nationalekonomiskt hänseende, en sådan väldig och välberäknad kraftyttring af svenska affärsmän och näringsidkare skall komma att medföra! Må det ursäktas vår patriotiska stolthet, om vi på hvad som redan skett stödja hoppet om en betydlig höjning af svensk kredit och svenskt anseende samt om en hittills icke anad, frisk och mäktig utvecklingsförmåga, grundad på egna krafter och egna beräkningar. En nation, som förstår och beräknar utvägarne och sättet för sin ekonomiska utveckling och som inom sig sjelf uppvisar och sammanbringar så betydliga summor för sjelfva utförandet, den skall varda högre aktad och ansedd och med hvarje nytt steg finna sin utveckling lättare. Och dessa nya steg skola efter det väldiga prof, som nu är föremål för den allmänna meningens uppmärksamhet och bifall, icke låta vänta på sig.»

Nådigt afsked på fullt allvar från kongl. väg- och vattenbyggnadscorpsen.

"Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan;
Der Mohr kann gehen."

Såsom förut under berättelsen om stora Bergslagsbanan är anfördt, skulle jag ännu en gång, på ett för mig ödesdigert sätt, få med denna sak att göra.

Under ett besök i styrelsen för väg- och vattenbyggnader i början af år 1875, meddelade min chef, att han ämnade kommendera mig till statens kontrollerande ingeniör vid byggnaden af Bergslagernas jernvägar efter majoren David Lilliehöök, som erhållit enledigande från samma befattning.

Som denna kommendering emellertid af många skäl icke konvenerade mig, och dessutom skulle hindra en tillämnad resa till utlandet, hemställde jag till öfverste Modig, om ej någon annan af kamraterna skulle kunna få kommenderingen i mitt ställe, men fick ett temligen snäft nej till svar, med något spetsig förfrågan, hvarför jag ville komma ifrån en befattning, som han ansåg mycket hedrande för mig.

»Helt enkelt derför» — svarade jag, som lät förarga mig af öfverstens spetsighet — »att jag vid föregående kommenderingar af samma beskaffenhet icke haft det stöd af k. styrelsen, som jag bort kunna påräkna, och att jag möjligen skulle komma att

finna mig som 'Spurv i Tranedands', om jag försökte intaga den position, som en kontrollant måste intaga, om han med egen tillfredsställelse skall kunna sköta sin tjenst.»

Dagen derpå fick jag emellertid ordern, hvilken liksom den föregående vid Frövi-Ludvika jernvägens byggnad innehöll, att jag egde tillse, kontrollera och ansvara för att arbetena vid jernvägen utfördes i enlighet med af kongl. maj:t fastställd plan, men intet om någon rättighet från min sida, att erhålla del af konstruktionsritningar eller andra detaljer, som voro alldeles nödvändiga att ega tillgång till, för att kunna bedöma, huruvida arbetena utfördes enligt af kongl. maj:t stadgade bestämmelser. Utan tillgång till dessa vore kontrollen helt enkelt omöjlig, men ansvarigheten qvarstod.

Jag tillät mig fästa öfverstens uppmärksamhet på detta förhållande och på omöjligheten att åtaga mig en sådan ansvarsskyldighet, utan motsvarande rättigheter. Och »jag gjorde detta» — tillade jag — »icke derför att jag — som väl kände till huru mönstergillt Bergslagsbanan utfördes af mina gamla biträden — trodde att kontrollanten skulle behöfva begagna maktspråk, utan helt enkelt derför, att jag ansåg en statens kontrollerande ingeniör, böra ställas i en öfverordnad position.

»Han skulle annars af såväl chefen för banbyggnaden som alla hans underordnade komma att betraktas och behandlas som en nolla, och för något sådant ville jag icke utsätta mig.»

Jag anhöll derför vördsammast om en order i sådana ordalag som ställde statens kontrollerande ingeniör i den rätta maktställningen, gent emot jernvägsbolagets styrelse och arbetsbefäl, såsom förhållandet utan undantag är i utlandet vid liknande befattningar.

»Öfverstelöjtnant Grafström har haft en likalydande order» — svarade öfversten — »som den ni nu erhållit — för kontrollen af Nässjö-Oskarshamns-banan, och ni sjelf har förut haft en precis likadan vid kontrollen af Frövi-Ludvika jernvägs byggnad, och då ordern visat sig duga vid dessa båda banbyggnader, måtte den väl duga äfven vid Bergslagernas jernvägsbyggnad,

så mycket mera som den afgångne kontrollanten, major Lilliehöök, ej gjort någon erinran emot eller haft några olägenheter af en order i samma ordalag.»

»Herr öfversten har alldeles rätt uti» — svarade jag — »att Grafström och jag förut haft likalydande kontrollorder, men herr öfversten synes hafva förbisett, huru Oskarshamnsbanan är utförd, och hade icke statsrådet Bergström personligen varit mitt stöd, såsom statens kontrollant vid Frövi-Ludvika-banan, och arbetet icke utförts af så skickliga och samvetsgranna ingeniörer som mr. Stanley och hans arbetschef löjtnant Westerberg, hade denna banna utan att jag rådt derför, varit lika slarfvigt ihopkommen som Oskarshamns, och att Lilliehöök inte bråkat vid Bergslagernas jernväg, torde hafva kommit sig af hans kända beskedlighet, och att intet varit att anmärka. Jag vill härmed ingalunda hafva sagt» — fortsatte jag — »att Bergslagsbanan bygges så, att anmärkningar med fog kunna göras. Tvärtom ber jag få repetera hvad som nyss yttrats, att jag med kännedom om Leijonhufvuds ytterliga noggrannhet och hans skickliga biträden, till stor del mina gamla elever, är öfvertygad om att allt kommer att blifva så bra det kan göras, men herr öfversten får förlåta, att jag anser mig icke kunna mottaga en order, som *i princip* icke ställer statens ombud och kontrollant i sin rätta position till jernvägsbolaget.»

Svaret blef att någon ändring i ordens ordalydelse icke kunde göras, samt att jag »med god vilja» mycket väl borde kunna reda mig med så väl Bergslagsbanans styrelse som dess ingeniörer.

Fem minuter derefter hade jag å min sida svaret färdigt med en underdånig afskedsansökan från väg- och vattenbyggnadscorpsen.

Dagen derpå anmodades jag besöka styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader. Jag kunde förstå att det skulle blifva fråga om afskedet, men hade beslutat hålla i mig. Dels hade jag nemligen föresatt mig att, efter hvad som passerat, icke på några villkor mottaga kommendering till Bergslagernas jernväg,

dels hade jag andra orsaker att icke vara rätt belåten med min ställning inom väg- och vattenbyggnadscorpsen, dels ock var jag genom lyckliga egendomsaffärer fullkomligt ekonomiskt oberoende och behöfde inte krusa för någon, eller låta någon bestämma öfver mitt »görande och låtande», hvaremot mitt sjelfständiga lynne på det bestämdaste opponerade sig, dels och slutligen hade ett par inflytelserika vänner i Vesterbotten sagt sig ämna uppställa mig som kandidat till en ledig plats i riksdagens Första kammare, och med detta sistnämnda i kikaren, ville jag framför allt ställa mig så fullkomligt oberoende af alla band och inflytanden som möjligt.

»Hvarför har majoren egentligen begärt afsked från corpsen?» — frågade öfversten, då jag infann mig — »inte var det väl för kommenderingen till Bergslagernas jernväg?»

»Jag har i går så tydligt jag kunnat anfört skälen, hvarför jag ansåg mig böra begära en ny order, som gjorde min position såsom statens kontrollant vid Bergslagernas jernväg sådan som jag trott den böra vara, för att jag skulle kunna känna mig tillfreds och uträtta något nyttigt, och då herr öfversten var af motsatt åsigt och ansåg detta obehöfligt och kommenderat mig, har jag ju inte haft annat att göra, än att medelst afskedstagande komma ifrån en kommendering, som jag efter min uppfattning ansåg mig icke kunna fullgöra till gagn för det allmänna och till egen tillfredsställelse. Och dessutom» — tillade jag obetänksamt — »har jag nu tjenat kongl. maj:t och kronan i 35 år och är öfver 50 år gammal, och då kan det ju vara tid att draga sig tillbaka och lemna rum åt de många yngre förmågorna på corpsen.»

Detta sista borde jag emellertid icke hafva yttrat, ty jag fann sedermera, till min stora ledsnad, att den hederlige gubben Modig, som då var mellan 70 och 80 år, tog detta som en pik mot sig, och blef sårad, hvilket *för ingen del* var min mening.

Han frågade intet mera — och jag gick.

Dagen derpå fick jag kallelse att infinna mig hos civilministern statsrådet Bergström, som sökte förmå mig att återtaga afskeds-

ansökningen och blifva kontrollant vid Bergslagernas jernvägar, under antydande af nuvarande väg- och vattenbyggnadschefens ålder och ett säkert inom kort inträffande chefsombyte, då en viss person, hvars namn blygsamheten förbjuder mig nämna, kunde hafva utsigt att blifva befordrad till en högre befattning etc., hvarpå jag med uttalande af min tacksamhet för hans välvilliga afsigter svarade:

»Vill man gifva mig den plats som statens ombud i styrelsen för Bergslagens jernvägar, som excellensen de Geer innehaft, men som nu efter hans afgång derifrån är ledig, och som jag önskade erhålla, icke för den inkomst som dermed är förenad, utan för det intresse statsrådet vet mig från början hafva haft för detta företag, skall jag återtaga min afskedsansökan. Men kontrollant öfver banbyggnaden blifver jag icke.»

Denna plats i Bergslagsbanans styrelse som lärer hafva inbringat sin innehafvare 4,000 kronor om året jemte ersättningar för resor, goda middagar o. s. v., hade B. förmodligen tyckt passa sig sjelf bäst; ty vid den »Bergsprängning»*) som då som bäst pågick inom regeringen tog han på sin »partage» ifrågavarande befattning jemte landshöfdingeposten i Örebro och kort derefter fick jag min afskedsansökan »i nåder» beviljad; men utan någon högre grad eller rättighet att bära uniform, hvilket annars alltid brukar i underdånighet tillstyrkas, och i nåder beviljas, efter en så lång anställning i statens tjenst som min.

Detta afskedstagande vid så unga år, frisk och ungdomlig till kropp och själ som jag då befann mig, ansågs af mången vara en af mina stordumma gerningar. Detta kan icke heller bestridas och föranleddes förutom af motviljan att möjligen komma i obehaglig ställning till mina gamla vänner, ingeniörerna vid Bergslagernas jernvägsbyggnad, af de dåliga och simpla motiven, såradt högmod, oppositionsanda och öfverdrifven sjelfständighetskänsla.

---

*) När *Berg*ström, *Berg* och Wenner*berg* år 1875 afgingo ur regeringen med anledning af en konflikt med riksdagen, som gjordes till en partiel kabinettsfråga.

Det var under denna konflikt Bergström i Andra kammaren yttrade de bevingade orden: "Gagnar det staten så slå till!"

Genom Bergström hade jag säkert lätt nog kommit ifrån kommenderingen till Bergslagsbanan, och sedan hade jag godt kunnat finna mig i den jemförelsevis lättvindiga tjenstgöringen såsom chef i mellersta distriktet — lika som förut.

Och hade jag stått qvar vid corpsen, är det ju möjligt att min bana icke slutat såsom major. — — —

Åtminstone hade jag haft nytta af den löneförhöjning från 750 kronor till 3,000 kronor, som kort derefter tilldelades herrar väg- och vattenbyggnadsdistriktschefer, och vid afskedstagandet fått åtnjuta den hyggliga pension af hela lönens belopp, som i sammanhang med löneförhöjningen af riksdagen frikostigt anvisades åt afgående tjenstemän vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Under nuvarande förhållanden, med fördubblade lefnadskostnader, utgifter åt alla håll, och pretentioner på bidrag från ännu flera, derför att jag anses såsom en mäkta rik man, under det att de begränsade inkomsterna knappast vilja räcka till, hade en lifstidspension på några tusen kronor kunnat vara god att hafva.

Genom detta »otidiga» afskedstagande blef jag nu utan både det ena och det andra. *)

Till ursäktande af denna »stordumhet» torde emellertid böra anföras, att jag vid tiden för afskedstagandet omöjligen kunde förutse denna riksdagens frikostighet i afseende på aflöningen. Och med min förut varande och äfven sedermera blifvande omfattande privata verksamhet såsom stor godsegare spelade de 750 kronorna om året, jag uppbar såsom distriktschef, ingen roll, mot fördelen att få vara hemma och personligen deltaga i och öfvervaka egendomens skötsel.

Tanken härpå samt på det ganska betydliga och intressanta arbetet med riksdagsgöromålen och förberedelserna dertill, äfvensom den frihet, att utan *genanta* kommenderingar, kunna göra

*) Enligt mina anteckningar har jag, såsom jag tror mig förut hafva anfört, under de 35 år jag stod i statens tjenst af kronan uppburit inalles i löner och dagtraktamenten 15,830 kronor eller i medeltal *453 kronor* pr år, på hvilket blygsamma lefvebröd man, äfven på den tiden, icke kunde lägga på hullet och ännu mindre spara något till gamla dagar.

och låta som jag ville, gjorde att jag kände mig glad och belåten att hafva gjort mig fri från kommenderingar, eller med ett ord befordrat mig sjelf till »friherre».

* * *

Ej långt efter att detta passerat, vederfors mig den stora utmärkelsen och äran att blifva invald till associate of Institution of Civil Engineers i England. Och på hösten samma år, då H. Maj:t konungen jemte drottningen och en del furstliga gäster på väg från Dalarne passerade den stora jernvägsbron öfver Dalelfven å Upsala-Gefle-banan, behagade Högstdensamme, då han stående vid elfstranden såg tåget passera bron, utnämna mig till kommendör af Wasaordens första klass, med orden:

»Du skulle haft denna utmärkelse förr, men din grad i väg- och vattenbyggnadscorpsen har hittills hindrat.»

Ytterligare invaldes jag samma år af Vesterbottens landsting till ledamot af riksdagens Första kammare, och utnämndes dessutom, såsom förut är anfördt, till officer af belgiska Leopoldsorden och till riddare af italienska Mauritzii- och Lazariorden för tekniska och statistiska uppgifter rörande Sveriges jernvägar m. m.

Året 1875 kunde således, ur flera synpunkter, anses hafva varit mycket betydelsefullt för den som skrifver detta, och det ekonomiska bokslutet visade äfven ett vackert resultat.

Två år derefter lemnade öfverste Modig chefsplatsen vid corpsen, och drog sig tillbaka till privatlifvet, sällskapade om dagarne med sina kanariefåglar, och »drog» om aftonen, »en spader» på Sällskapet.

Efter mitt afskedstagande uppvaktade jag honom fortfarande hvarje nyårsdag, uppsträckt i frack och hvit halsduk, och besökte honom äfven deremellan, då jag vistades i hufvudstaden. Jag har anledning tro att han satte värde på denna uppmärksamhet. Hans äldre kamrater voro till största delen döda, och de qvarlefvande vistades på andra orter, och den yngre genera-

tionen inom corpsen syntes hafva glömt, att den gamle hedersmannen någonsin funnits till.

Reflektioner.

Under den tid jag egnat mig åt det intressantaste af alla sysselsättningar — ingeniörsyrket — hade jag haft många olägenheter af min underhaltiga skolbildning i tekniska ämnen. Uti trivialskolan i Alingsås förekom icke något dylikt. Lektionerna i Chalmerska slöjdskolan i Göteborg, hade jag icke haft tillfälle bevista annat än då tjensten vid artilleriet medgaf, och det blef ej mycket af. Uti officerskursen lästes visserligen matematik, algebra, befästningskonst m. m. samt erhölls undervisning i liniar- och topografisk ritning, men fordringarne voro icke synnerligen stora; och i lefvande språk gick man med glans igenom sin examen om man kunde öfversätta något lättare arbete. Att kunna tala språket ifrågasattes icke.

Deremot fann jag mig hafva ovärderlig nytta då jag skulle sjelf konstruera, af arbetena med formning och gjutning i gördelmakaren Öbergs verkstad i Alingsås under skolåren, samt snickring och svarfning m. m. m. m. som upptagit lediga stunder i morfars arbetsrum.

Emellertid blef det ju nödvändigt söka sätta sig in i saken, och detta skedde genom studerandet i synnerhet af de utmärkta arbeten i alla tekniska ämnen som förekommo på engelska och genom resor i främmande länder.

På detta sätt redde jag mig — efter bästa förstånd — så godt jag kunde, och erfarenheten gjorde efter hand mycket till.

En annan olägenhet, hvarmed jag under mina ingeniörarbeten nästan utan undantag haft att kämpa, var knappa tillgångar på penningar för arbetenas utförande.

Det var helt andra tider, då jernvägsfrågan skulle brytas fram. Allmänheten var då ej så benägen att ingå i företagen

som nu, sedan man funnit att jernvägar kunna vara gagnande ej allenast för dem som begagna dem, utan äfven lucrativa för dem, som deruti insätta sina kapital.

Stora svårigheter mötte alltid att åstadkomma den erforderliga aktieteckningen, och derför ingick vanligen i instruktion för undersökningsförrättaren, att beräkna allt utfördt på enklaste och billigaste sätt samt utesluta åtskilliga poster såsom jordersättning o. d., hvilket man föreställde sig kunna erhålla fritt. Vidare beräknades aldrig räntor under byggnadstiden på lån som måste upptagas m. m. dylikt. Och när missräkning härigenom uppkommit, uppstod brist i byggnadskapitalet, med alla deraf följande svårigheter och obehag, hvarför skulden kastades på undersökningsförrättare och arbetsbefäl. Dessutom var i allmänhet så fallet med de första jernvägarne, att de kommo till utförande under tider af stort industrielt uppsving, då priset på arbete och materiel stod högt, och om då såsom oftast var förhållandet kostnadsförslagen uppgjorts under helt andra förhållanden med lägre priser, måste deficit i byggnadskassan uppkomma, och lån upptagas, hvarigenom företaget som affär alltid blef lidande.

Så har tillgått vid de flesta af våra privata jernvägar.

Som förut är anfördt uppkommo de smalspåriga jernvägarne genom behofvet af förbättrade kommunikationer och omöjligheten att åstadkomma det kapital som erfordrades för byggande af normalspåriga.

Den som i dessa anteckningar följt med jernvägarnes utveckling från dess ringa början, med en obetydlig hästbana i Vermland, till deras nuvarande storartade ståndpunkt, torde hafva fattat de icke obetydliga svårigheter och de risker, för hvilka pioniererna, de framstående klarsynta patrioter som ställt sig i spetsen för dessa företag, utsatt sig.

Nu är allt detta förändradt. Jernvägarne hafva visat sig vara goda inbringande företag, och det är nu lika lätt att af kommuner och enskilda få bidrag på hundratusen kronor som i jernvägens barndom på ett tusen.

Och dertill kommer att, genom förbättrade arbetsmetoder vid tillverkning af rullande materiel och räler m. m. priset på dessa, de dyrbaraste effekter vid en jernvägsbyggnad, fallit så, att jernvägar kunnat byggas vida billigare nu än förr.

Jernvägsbroar med större spann af stål, kunna t. ex. nu, genom stålets större hållfasthet och det billiga materielpriset, byggas lika billiga som träbroar för fyratio år sedan.

Under tiden från 1847, då min ingeniörsbana började, till 1855 hade jag egentligen icke haft tillfälle utföra annat än mindre arbeten, såsom hästjernvägar i Vermland, sjösänkningar, vägarbeten o. d. Men med 1855 tog det bättre fart och från den tiden t. o. m. 1875, då jag tog afsked från väg- och vattenbyggnadscorpsen och började andra lefnadsbanor, eller under loppet af 20 år hade jag haft lyckan att få planlägga och uppgöra förslag till öfver 4,000 kilometer jernvägar i alla delar af Sverige och äfven i Finland samt af dessa under eget befäl utföra 620 kilometer, och kontrollera utförandet af 640 kilometer.

Dessutom uppgjordes af mig ritningar till öfver 100 st. broar i Sverige och Finland af trä och jern, med spann från och med 6 till och med 65 meter, och af dessa fick jag tillfälle bygga 76 st. med sammanlagd längd af öfver 2,7 kilometer.

Till åtskilliga andra arbeten såsom reparationsdockan å galervarfvet i Stockholm, kanaliseringar, hamnanläggningar, regleringar af sjöar och vattendrag upprättades äfven under denna tid planer. En del af dessa utfördes äfven af mig.

Under samma tid tjenstgjorde jag såsom chef först i norra och sedan i mellersta väg- och vattenbyggnadsdistrikten, utgörande tillsammans nära $^3/_4$ af hela Sveriges areal, och inspekterade i dessa distrikt pågående, med allmänna medel understödda väg- och vattenbyggnadsarbeten. Vid de under mitt befäl utförda arbeten voro, som ofvan är anfördt, oftast tillgångarne ytterst knappa, hvilket föranledde till, att alla besparingar måste iakttagas, men jag vet med mig sjelf, att af tillgångarna alltid gjordes det mesta och bästa som kunde göras, ehuru mångt och mycket med rikligare medel kunnat blifva bättre.

Min vän Otto Carlsund brukade säga, att han aldrig varit riktigt belåten med något af sina arbeten, enär han efter fullbordandet alltid funnit, att åtskilligt kunnat vara bättre. Samma erkännande gör jag för min del, och tror att de flesta kunna göra detsamma.

Framåtskridandet beror på, att man icke är nöjd med sina gerningar utan önskar handla klokare nästa gång — — —

Ledamot och ordförande i styrelsen för Stockholms gasverk.

En vacker dag sommaren 1875, kom chefen för Skandinaviska kreditbolaget i Stockholm, generalkonsul Davidson, till mig och sade, att hans mening vore att, i stället för en afgående ledamot, låta invälja mig i styrelsen för Stockholms gasverk, i hvilket hans bolag innehade ett större antal aktier.

»Men jag är ju inte aktieegare» — svarade jag — »och förstår mig dessutom inte det minsta på att koka gas.»

»Hvad det första beträffar» — svarade han — »kan den saken lätt hjelpas. Aktierna lyda på 250 rdr banco, d. v. s. 375 kronor och noteras nu 800 kronor, men böra, med en mera praktisk skötsel af verket, vara värda minst 1,000 kronor. Du skall få öfvertaga så många du vill af våra aktier till börspris 800 kronor, och mera behöfs ej för att blifva invald till styrelseledamot. Och hvad 'gaskokningen' beträffar, sätter du dig som praktisk ingeniör snart in i den saken. För närvarande finnes det allt för mycket öfverflöd på teori i styrelsen, under det att en sådan affär efter min åsigt bör skötas praktiskt i första rummet. Styrelsen behöfver ju derför inte lägga sig uti en hop tekniska detaljer, som naturligtvis böra öfverlemnas till ingeniören. Jag tror att mycket skulle kunna vinnas, genom mera ekonomisk skötsel af gasverket och i synnerhet om sty-

relsen sjelf toge hand om de betydliga uppköpen af kol och rör m. m.»

Jag svarade emellertid undvikande vid tillfället och reste uppåt Upsala-Gefle-jernvägen, som jag då hade under byggnad, och tänkte inte vidare på saken.

Kort derefter fick jag emellertid ett meddelande från Davidson, att bolagsstämma förevarit, och att jag enhälligt invalts till styrelseledamot, hvilket tillgått på det sättet, att Skandinaviska kreditbolaget på mig transporterat två af sina aktier, som tillkännagafs vid stämman, och att jag sålunda var valbar.

Aktierna åtföljde meddelandet, jemte en reqvisition på 1,600 kronor, och då saken sålunda var afgjord och icke kunde ändras, hade jag intet annat val än att betala aktierna och inställa mig vid ett styrelsesammanträde i gasverket, till hvilket kallelse ingått från dåvarande ordföranden professor Thorell.

Jag infann mig med afsigt en timme tidigare än sammanträdet skulle börja för att sätta mig litet in i förhållandena och se huru ett gasverk tog sig ut på nära håll.

Allt var fullkomligt främmande för mig. En arbetare, som på anmodan följde med, visade gasugnarne, »skrubbarne», »reningskistorna», »gasmotorerna», »gasklockorna» m. m., hvaraf allt jag inte begrep det bittersta. Men så mycket tyckte jag mig finna, att *allt* såväl utom, som inom hus, såg mycket smutsigt, skräpigt och ovårdadt ut, och fullkomligt stridande mot den ordning och snygghet jag sökt införa öfverallt, der jag haft ett ord med i laget.

Jag började känna mig litet kuslig till mods, och när styrelsesammanträdet började och dåvarande öfveringeniören Quaglio, som på mig gjorde ett allt annat än angenämt intryck, framkom med sina förslag om ombyggnad af alla gasugnarne efter ett nytt system, anläggning af en ny gasklocka på Södermalm, som enligt af honom från England infordradt anbud, skulle kosta 800,000 kronor och föranleda till omläggning af en betydlig del af rörsystemet i gatorna, samt det upplystes att reservfonden, som några år förut uppgått till närmare 500,000 kr., uppslukats

genom herr Q:s ändringar och experiment samt att inga tillgångar funnes för de nya storartade anläggningar han ansett oundgängligen nödvändiga, om bolaget skulle kunna uppfylla sina förbindelser till Stockholms stad, och det dertill slutligen ifrågasattes, att styrelsen skulle i sitt namn mot proprieborgen upptaga lån på nära en million kronor etc. etc., önskade jag mig långt borta från det ruskiga, rökiga och otrefliga gasverket och dess affärer.

Vid föregående års bolagsstämma hade styrelsen anmält, att herr Quaglio infört ett nytt mycket lofvande »regeneratorsystem» för eldning af retortugnarne i gasverket. Men »ehuru experimenterandet icke motsvarat alla derpå hysta förhoppningar», antog styrelsen, att uppfinningen, då den både i princip och teori vore riktig, skulle befinnas fullt tillfredsställande då den utförts i större skala.

Uppfinningen hade äfven kommit till utförande, men lyckligtvis icke i större skala än genom ombyggnaden af ena hälften af retortugnarne. Om det hela på en gång ombyggts, hade fara varit, att bolaget icke kunnat hålla Stockholm med gas.

»Regenerators eldning», som i utlandet med fördel användts för upphettning af gasretorter samt andra ändamål, var otvifvelaktigt både i »teori och princip» äfven lika riktig som herr Q:s experimenterande dermed misslyckadt, och detta kostade bolaget säkert 100,000 kronor.

* * *

Stockholms gasverk anlades ursprungligen af en fransk ingeniör mr. Danré, hvilken, för att visa en briljant belysning, nästan uteslutande hade användt s. k. »Cannel kol».

Med anledning af sin dyrhet begagnas sådana kol emellertid aldrig annat än i mindre procent, för att vinna mera lyskraft.

Efter en kortare tids engagement afgick mr. Danré och till öfveringeniör antogs dåvarande underingeniören Arvid Hjortsberg, hvilkens hufvudsakliga sysselsättning, under de många år han varit anställd i bolagets tjenst, uppgafs hafva bestått uti att

sitta i en soffa å sitt kontor i gasverksbyggnaden och röka ur en lång pipa.

Åndtligen, år 1875, hade Hjortsberg anhållit om afsked och af det tacksamma bolaget beviljats en ganska anständig pension af 6,000 kronor om året allt intill sin död, och den dåvarande styrelsen hade i hans ställe engagerat en österrikare vid namn Quaglio.

Innan herr Q. engagerades, hade styrelsen, genom svenska ministern i Wien sökt erhålla upplysningar om honom, och erfarit, att han ansågs vara en skicklig gasingeniör. På spörsmålet åter om hans öfriga egenskaper hade ministern troligen icke haft något att meddela eftersom denna fråga lemnats obesvarad.

Emellertid anställdes herr Q. såsom öfveringeniör för gasverket, på *för honom* så fördelaktiga villkor, att om han fått qvarstanna, en icke obetydlig del af bolagets inkomster kommit att hamna i hans fickor. Lyckligtvis hade en punkt emellertid kommit att inflyta i kontraktet som kunde begagnas för dess upphäfvande från bolagets sida.

Q. var lång och mager med svartbrun hy och stora svarta ögon som emellanåt sprutade eld rent af diaboliskt, då hans förslag mötte motstånd från styrelsens sida, eller sinnet rann på honom. Jag var icke ensam om den tanken, att han hade zigenarblod i ådrorna, och att han till illusion liknade den föreställning man gör sig om en berömd röfvareanförare. På mig gjorde herr Q. genast vid första åsynen ett obehagligt intryck, hvilket sedermera visserligen icke minskades. Knappt har jag mött någon med mera olycksbådande utseende än den nye öfveringeniören, och jag skulle icke, utan att vara väl bepansrad och beväpnad med en revolver i hvar hand velat möta honom på enslig stig, sedan han fått sig bekant, att jag beslutat genomdrifva hans afskedande.

Då jag året derefter blifvit ordförande i gasverksstyrelsen sutto herr Q. och jag en gång i styrelsens rum vid gasverket. Jag meddelade honom helt öppet och beskedligt att antingen

skulle *han* eller *jag* bort. Bolagets urgamla sekreterare, som vid tillfället satt och skref vid ett bord, kom då händelsevis att se upp från skrifningen och höll på att svimma — — —

Sedan han qvicknat till berättade han, att han blifvit alldeles förskräckt då han såg Q:s eldsprutande ögon och att han höll en lång slidknif (var en oskyldig pappersknif) i handen.

* * *

Vid första sammanträdet med gasverksstyrelsen, som jag bevistade, fann jag genast, att det endast var verkställande direktören professor Dahlander som haft tillfälle sätta sig in uti gasverkets angelägenheter och teknik. De öfriga kamraterna syntes hysa oinskränkt förtroende till öfveringeniörens beräkningar, förslag och planer för framtiden, äfvensom skötsel af det hela, deruti inbegripet de betydande inköpen af kol, rör och andra effekter.

Då jag emellertid, sedan bolaget hedrat mig med förtroendet att vara ledamot i styrelsen, utan protest åtagit mig uppdraget, ansåg jag mig skyldig att sätta mig in i saken, för att kunna hafva ett bestämmande ord med i laget.

Härtill fordrades kännedom i gastillverkning.

Jag tillskref då min gamle vän Olof Pihl, som var öfveringeniör och chef för Kristiania gasverk, för att få upplysningar härom, och några dagar derefter hade jag i min hand det nyaste engelska arbetet rörande gasberedning i alla dess detaljer, och dessutom i Pihls bref en mängd goda råd och upplysningar.

Boken var alldeles förträfflig såväl i teoretiskt som i synnerhet i praktiskt hänseende, med en mängd tabeller och formulär samt uppgifter på lysningsförmågan af och vanliga priset på de flesta engelska kolsorter, tillvaratagandet och tillverkning af biprodukter m. m. m. m.

Sprängladdad med alla dessa eldfängda ämnen, infann jag mig vid nästa styrelsesammanträde, och när herr Quaglio återkom till den bordlagda framställningen att få inköpa den stora gasklockan från England och började på sitt vanliga sätt:

»'Ich erlaube mir zu erinnern', att om icke klockan nu omedelbart beställes, kan den inte vara färdig till årets slut, då antagligen gasförbrukningen blifver så stor, att de nuvarande klockorna icke räcka till att magasinera den gas som måste produceras i förväg» — svarade jag:

»'Und ich erlaube mir zu bemerken', att den nuvarande gasproduktionen enligt herr Quaglios rapport, endast är cirka 1,370 kub.-fot pr retort och dygn, under det att i ett väl skött gasverk, med retorter af den storlek som här begagnas, t. o. m. 5,000 kub.-fot gas i dygnet kunna uti hvarje sådan produceras. Och jag tillåter mig upplysa öfveringeniören, att han för att kunna åstadkomma en så stor produktion endast behöfver använda något starkare eldning under retorterna, hvilket lätt kan åstadkommas genom plåtskorstenarnes förlängning och derigenom vunnet ökadt drag i ugnarne. Om således öfveringeniören eldar på litet bättre, kan det nuvarande verket alldeles otvifvelaktigt, utan större magasinering af gas, producera tillräckligt gas äfven för en mycket större förbrukning än som han antagit, och således är den nya klockan fullkomligt öfverflödig, åtminstone tills vidare.»

Hvad läget å Södermalm beträffade, sade jag mig anse detta vara i hög grad olämpligt, af många orsaker, men i synnerhet för de dyrbara rörledningarne, till en del under vatten, och den stora omläggningen af rörnätet, som deraf skulle blifva en följd.

Och slutligen påpekades, att sedan reservfonden tömts, funnes, så vidt jag kunde förstå, inga medel till de föreslagna nyanläggningarne, utan att dessa af bolaget godkändes, och medel dertill anvisades.

Följden af detta inpass blef ett långt tekniskt föredrag af öfveringeniören, som bestämdt påstod, att gasverket icke kunde uppfylla bestämmelserna i kontraktet med Stockholms stad, om styrelsen icke nu genast beslutade utvidga gasverket på sätt som han föreslagit.

Ordföranden, som ansåg att styrelsen utsatte sig för en stor risk, om den skulle afslå öfveringeniörens framställning om gasverkets utvidgning, förordade omedelbart bifall till densamma.

Härpå svarade jag:

»att styrelsen ju kunde besluta hvad den behagade, men att» om den nya gasklockan och de öfriga af öfveringeniören föreslagna anläggningarna ansågos nödvändiga, yrkade jag, att bolaget sammankallades till urtima stämma för att besluta om upptagandet af ett lån för ändamålet. För min del skulle jag emellertid, om ett sådant beslut fattades, reservera mig till protokollet mot både den föreslagna utvidgningen och lånet, såsom varande efter de upplysningar om gasproduktion jag inhemtat så väl från Göteborg som Kristiania och England, alldeles onödigt och dessutom skadligt för bolagets ekonomiska ställning, och jag skulle nog veta göra mina åsigter gällande genom framläggande af bevisningsmaterial på blifvande bolagsstämma. Och jag får särskildt upplysa öfveringeniören om» — slutade jag — »att jag för den händelse gasklockan mot förmodan skulle komma att beställas, ämnar förorda att verkställande direktören infordrar förseglade anbud på densammas leverans.»

För denna sista välvilliga upplysning fick jag ett eldsprutande ögonkast. — — —

Slutresultatet på öfverläggningen om den nya gasklockan m. fl. herr Q:s förslag, hvilken fortsattes under flera sammanträden, blef att försök skulle göras med att anbringa de högre plåtskorstenar, som ännu i denna dag finnas qvar, öfver retortugnarne, för dragets ökande. Och sedan dessa blifvit uppsatta, ökades gasproduktionen så, att alla Quaglios förslag om dyrbara klocknyanläggningar, ombyggnader och experiment, blefvo öfverflödiga.

Den dyrbara klockfrågan bordlades, och kom sedan icke vidare på dagordningen, så länge bolaget egde gasverket eller ända till 1885, då Stockholms stad efter att hafva öfvertagit detsamma, byggde den nya gasklockan vid Sabbatsberg nära gasverket och icke långt borta på Södermalm som herr Quaglio föreslagit, med en mycket dyrbar hufvudledning, delvis under vatten.

* * *

Efter några styrelsesammanträden, och sedan jag hunnit blifva riktigt varm i kläderna, hade jag alldeles tydligt och klart fått för mig, att »ett nytt system» vid gasverket måste införas, för att affären skulle kunna blifva så fördelaktig för bolaget, som den rätteligen borde och kunde vara.

Bland annat var det alldeles nödvändigt, att styrelsen, för att erhålla billigaste pris, sjelf infordrade förseglade konkurrerande anbud på nödiga effekter, i synnerhet på kol, för hvilka den årliga inköpssumman uppgick till ej mindre än öfver 300,000 kronor, och på jernrör m. m. som uppgått till mer än 80,000 kronor årligen, och hvilken inköpssumma, vid ökad utvidgning af rörnätet och gasförbrukningen, årligen ökades.

Dessa effekter hade under herr Hjortsbergs regemente uppköpts af honom genom kontoret, men sedermera af herr Quaglio ensam. Dessutom hade jag alldeles klart för mig, att den sistnämnde ofördröjligen måste bort. Dels hyste jag allt från första åsynen en instinktlik misstro till honom, dels ock var det nödvändigt att, efter de stora misstag han redan begått och som utan något egentligt gagn medtagit en stor del af reservfonden, göra sig af med honom, och anställa en svensk ingeniör, till hvilken man kunde hysa obegränsadt förtroende, och i synnerhet var det af största vigt att få upphäfdt det för bolaget ofördelaktiga kontrakt han vetat förskaffa sig, och som gick ut på att han förutom en rundligt tilltagen lön skulle, om han lyckades inom viss tid uppbringa bolagets nettovinst på aktierna till 20 procent, sedermera erhålla ett storartadt tantieme af bruttoinkomsten på gasverket.

Efter hvad det sedermera visade sig, sedan herr Q. lemnat sin befattning, hade han genom detta fiffiga kontrakt, om han fått hållas, åtnjutit det furstliga apanaget af 40 à 50,000 kronor om året, hvilket i stället genom hans afgång till största delen kom bolaget till godo.

Ombyte af öfveringeniör måste således ske, detta hade jag beslutat. Och kriget började, som förut är nämndt, med anledning af den föreslagna gasklockan, och fortsattes sedan allt

kraftigare, ju mera jag hunnit studera mig in i gasfabrikationen och för öfrigt blifva varm i kläderna.

Under det dessa strider pågingo, kom bolagsstämman 1876, och i stället för herrar Thorell och Leuhusen, som lemnat sina befattningar, invaldes fabrikören Hylin och civilingeniören Hammar, hvilken sistnämnde förut varit anställd såsom ingeniör i gasverkets tjenst. Dessa val visade sig sedermera hafva skett i en lycklig stund. Hylin var en i alla afseenden utmärkt lämplig styrelseledamot, lugn, förståndig och praktisk, och Hammar var fullkomligt hemtam inom verket, och dessutom kunnig i allt som till gastillverkningen hörde.

Vid första sammanträdet efter stämman valdes jag till ordförande i styrelsen efter professor Thorell, hvilken befattning sedan af mig innehades uti åtta år, eller ända till gasverket år 1884 afträddes till Stockholms kommun.

Professor Dahlander som förut varit, blef äfven fortfarande ända till slutet en utmärkt skicklig, kunnig och intresserad verkställande direktör, och Hylin en ytterst angenäm kamrat och noggrann kassadirektör.

Dahlander var förut ense med mig om öfveringeniörsombyte och Hylin och Hammar slöto sig genast till oss.

Alla voro vi ense om, att Q. borde ersättas af någon annan mera lämplig svensk öfveringeniör, till hvilken styrelsen kunde hysa fullt förtroende.

Kontraktet var emellertid bindande för bolaget om herr Q. lyckades visa, att han för det förflutna året uppbringat nettobehållningen till 20 procent.

Enligt en af honom sjelf uppgjord beräkning hade detta skett med glans.

Men en annan beräkning, uppgjord af bolagets kamrer Sandahl*) och till riktigheten vitsordad af ingeniör Hammar, visade att berättigade anmärkningar kunde göras mot Q:s beräkningar.

*) Herr Quaglio hade lyckligtvis genom vissa förhållanden ådragit sig den mäktige, med ett utmärkt godt hufvud utrustade kamrerns misshag, hvaraf jag till bolagets fördel begagnade mig.

Saken hänsköts derför, enligt kontraktets föreskrift, till en kompromiss af sakkunnige män, som sammanträdde den 18 maj, och bestod af följande personer: för gasbolaget ingeniör O. Pihl i Kristiania och ingeniör Rich. Telander i Stockholm; för Quaglio ingeniör Harboe i Göteborg och ingeniör R. A. Ollman i Stockholm, och dess dom utföll så, att Quaglio *icke* uppfyllt villkoret för erhållandet af den stora tantiemen.

Kontraktet mellan Quaglio och bolaget kunde således anses förverkadt å hans sida. Styrelsen drog sig emellertid för att utan vidare afskeda honom, enär en obehaglig rättegång alldeles säkert skulle hafva uppkommit med möjligen oviss utgång, alldenstund kontraktsvillkoren i allmänhet voro mycket sväfvande elastiska, och till hans fördel.

En dag kom den afgångne ordföranden till mig och beskärmade sig på det högsta »öfver det sätt, hvarpå den utmärkte öfveringeniören behandlades af gasverksstyrelsen». Hvarpå jag svarade, att det icke var styrelsen, utan en kompromiss sammansatt af mycket framstående gasingeniörer och för öfrigt i allo redbara män, som fällt utslaget mellan honom och bolaget.

»Kompromissen har varit partisk» — anmärkte Thorell — »och äfven om Q. icke kommit fullt upp till de 20 procenten, borde han likväl hafva den tantieme, som lofvats honom för allt han gjort för gasverket och alla förbättringar han infört.»

»Jag har för *min* del» — svarade jag — »icke lofvat herr Q. någonting och han har enligt kompromissens dom otvifvelaktigt icke uppfyllt kontraktsvillkoren mellan bolaget och honom och skulle således kunna utan vidare entledigas, när helst styrelsen finner för godt. Och uppriktigt sagdt, har fråga härom redan förevarit. Men då det skulle vara mera obehagligt för honom att blifva entledigad, än om *han sjelf* begärde sitt afsked, tror jag för min del, att det vore klokast af honom, om han, med anledning af hvad som passerat, uppsade sin tjenst hos bolaget. Och jag tror äfven» — slutade jag — »att om han gör detta, kommer styrelsen att hos bolaget föreslå något penningebelopp åt honom. Jag åtminstone ville gerna vara med härom, för att

på ett honnett sätt, blifva honom qvitt. Skulle han finna detta förslag lämpligt, måste afskedsansökningen emellertid inkomma med det allra snaraste, så att styrelsen kan upptaga och förbereda frågan till den blifvande bolagsstämman. Herr Quaglio kan ju framställa såsom önskningsmål, att erhålla någon ersättning för det att han lemnar sin befattning i förtid, men han må icke framställa några villkor, ty i sådant fall kommer framställningen otvifvelaktigt att kastas i papperskorgen, och han sjelf att afskedas.»

Ett par dagar derefter inkom mycket riktigt afskedsansökningen, hvilken af styrelsen genast beviljades, med tillägg att styrelsen ville hos bolaget göra framställning om, att herr Quaglio skulle efter afskedstagandet få uppbära ett halft års lön med 6,000 kronor, hvilken framställning äfven sedermera, trots herr Q:s protest, af bolagsstämman godkändes, och dermed tycktes den saken böra vara utagerad.

Herr Q. tyckte likväl inte på samma sätt, utan lagsökte bolaget för utbekommande af sin tantieme.

Då det emellertid visades, att kompromiss, vald enligt kontraktet, fråndömt honom denna tantieme, och att han således icke hade något att fordra, godkände rådstufvurätten kompromissens dom och dömde herr Q. att betala rättegångskostnaderna, och då blef det ändtligen slut med den saken.

Dåvarande andre ingeniören kapten Ahlsell, till hvilken jag lärt mig hysa det största förtroende för redbarhet, skicklighet och energi, föreslogs då af mig att efterträda herr Quaglio och blef af styrelsen engagerad — och derefter gick det bra.

Styrelsen infordrade sedermera alltid i eget namn förseglade anbud på stenkol, rör och andra effekter. Gasförbrukningen tilltog betydligt under det att produktionskostnaderna nedsattes, och om några år var reservfonden återfylld, bolagsmännen fingo utan inbetalning en aktie till för hvardera af de gamla stamaktierna, utan att utdelningen 20 à 25 procent minskades, och när Stockholms stad slutligen 1884 öfvertog gasverket, återfingo aktieegarne ej allenast full liqvid enligt börspris för sina dubblettaktier, utan dessutom ett betydligt öfverskott.

Medan detta passerade hade underrättelse kommit från Amerika att en ung mr. Edison lyckats åstadkomma belysning medelst elektricitet, hvilket öfver hela den civiliserade verlden uppväckte den största sensation, i synnerhet bland egarne till aktier i gasverk.

I England lärer millioner pd. st. förlorats genom den panik som uppkom med anledning af denna Edisons uppfinning, och detsamma inträffade på andra ställen.

Äfven i Stockholm trodde man att gasverkens tid var ute, och aktier såldes till lågt pris.

En af mina f. d. kamrater på Vermlands fältjägare, kapten Warolin, som var lycklig egare till ett stort antal aktier i Stockholms gasverk, kom till mig alldeles utom sig, och frågade hvad han skulle göra med sina aktier, som utgjorde nästan hela hans stora förmögenhet. Ingen ville betala hälften för dem.

»Du skall gömma dem väl och vara lugn» — svarade jag. »Elektricitetsbelysningen behöfver nog lång tid för sin utveckling, innan den blir praktisk, och dessutom är det min bestämda åsigt att stenkolsgas länge kommer att begagnas, så väl för lyse som andra ändamål. Nog få vi vi behålla gasverken i vår tid.»

W. behöll sina aktier och tackade mig sedan många gånger för rådet.

Flera personer med affärsgeni, såsom bland andra bolagets kamrer, äfvensom en af revisorerna, som uppköpte aktier i stor skala, gjorde sig betydliga förmögenheter på gasverket.

* * *

Inom bolaget var naturligtvis önskan liflig att fortfarande få uppehålla belysningen i hufvudstaden, och förslag uppgjordes af öfveringeniören Ahlsell om nedsättning i gaspriset både åt staden och de privata konsumenterna för att vederbörande skulle ingå på ett nytt kontrakt med det gamla bolaget.

Jag satte mig dessutom i privat korrespondens med mr. Edison, som då förbättrat den elektriska belysningen, rörande

införandet af sådan belysning i Stockholm, med användandet af fallet i Dalelfven vid Elfkarleby, såsom kraftkälla.

Detta senare ansåg emellertid Edison med dåvarande ledningar blifva allt för kostsamt, och att en stor del af kraften skulle förloras genom den långa distansen, och då opinionen inom Stockholms stadsfullmäktige lutade åt, att staden under alla förhållanden borde öfvertaga gasverket från bolaget, upphörde underhandlingarna, och *ur stadens synpunkt* var detta, såsom erfarenheten visat, äfven det klokaste.

* * *

Enligt kontraktet emellan Stockholms kommun och gaslysningsbolaget skulle den köpesumma staden hade att betala för gasverket med allt hvad dertill hörde, bestämmas af å ömse sidor tillsatte gode män.

Värdet hade af gode männen uppskattats till cirka 3,000,000 kronor, och när liqviden skulle ske, infunno sig å gasverket stadens ombud med dåvarande verkställande direktören i Skandia, häradshöfding Fischer i têten, och två åtföljande vaktmästare. hvilka på bordet upplade digra sedelpaket.

Styrelsen var förut samlad och emottog stående deputationen.

Det var ett »historiskt» ögonblick.

I egenskap af ordförande bad jag stadens ombud vara välkomna och slå sig ned vid bordet så länge. En fullmakt för ombuden att liqvidera och emottaga gasverket upplästes af Fischer, som utsetts till ordförande i den nya gasverksstyrelsen, och han meddelade att de å bordet placerade förseglade paketen innehöllo liqviden, 3 millioner kronor i svenska riksbankens ettusen-kronorssedlar.

Jag anmodade kassadirektören herr Hylin att öppna sedelbuntarne och genomräkna och kontrollera att köpeskillingen var riktig.

Till denna räkning, hvaruti kassadirektören biträddes af den verkställande, åtgick en full timme, under hvilken alla de gamla och de nya styrelseledamöterna högtidliga och »tysta som Egyptens

prester», sutto omkring bordet med ögonen på de läckra sedelbuntarne. Och sedan Hylin och Dahlander anmält att liqviden var riktig, slog jag för sista gången klubban i det gamla gulbetsade bordet, steg upp, talade och sade:

»Sedan Stockholms stad nu erlagt den af å ömse sidor utsedde gode män bestämda liqviden för gaslysningsbolagets egendom, öfverlemnar jag härmed, å bolagets vägnar, gasverket med allt hvad enligt kompromissens beslut dermed skall följa, till eder mina herrar ombudsmän för staden. Och till eder, herr ordförande, ber jag att särskildt få öfverlemna denna styrelseordförandeklubba, som begagnats hela den tid gaslysningsbolaget existerat, och jag kan för min enskilda del icke önska eder något bättre än att ni, med lika stort nöje och tillfredsställelse måtte komma att föra densamma, som den sista ordföranden i gaslysningsbolagets styrelse alltid gjort.»

Klubban öfverräcktes till Fischer, som emottog densamma och svarade:

»I egenskap af ordförande i Stockholms nya gasverksstyrelse tackar jag för de vänliga ord, som nyss yttrats. Hvad emellertid denna klubba beträffar, anser jag den för framtiden böra egas af den sista ordföranden i det nu upplösta bolaget och anhåller att till honom få återlemna densamma, sedan en passande inskription derå anbringats.»

Derpå togo vi alla hvarandra i hand.

Ceremonien var öfverstökad och kassadirektören jemte bolagets vaktmästare åkte med tusenlappspackorna till Skandinaviska kreditbolaget.

* * *

Vid sista stämman hade bolaget anvisat 50,000 kronor till minnesgåfvor åt dess tjenstemän och penningeutdelningar åt arbetarna, hvarförutom styrelsen af Patriotiska sällskapet anskaffat ett flertal guld- och silfvermedaljer, jag vill minnas att det var bortåt ett femtiotal, hvilket allt utdelades på en storartad fest, som bolaget den 31 maj 1884 gaf å hôtel Continental

för all dess stora personal, som kunde vara frånvarande, uppgående till öfver 300 personer.

Ur en tidning, som utkom dagen efter festen, meddelas här nedan ett utdrag om densamma.

»Sedan gästerna så småningom hunnit samla sig, uppspelades af den på läktaren placerade musikkåren en festmarsch, hvarefter generaltulldirektören *Bennich* besteg tribunen och höll ett tal, hvari han kastade en återblick på det nu snart upplösta bolagets förtjenstfulla verksamhet. Första gången förslaget om anläggandet af ett gasverk i Stockholm väcktes, yttrade dervid talaren, rönte det så litet förtroende och ansågs erbjuda så ringa utsigter till pekuniär vinning, att det vore att betrakta mera som en patriotisk handling än en spekulation af de enskilda personer, som först togo saken om hand. Efter att hafva egnat dessa en tacksamhetsgärd, bekräftande sanningen af att 'dygden belönar sig sjelf och blir ytterligare belönad', framhöll talaren, huru detta bolag liksom allt nytt i början icke rönte fullt erkännande och drabbades af motgångar, men arbetet fortgick raskt och sedan de centrala församlingarna först kommit i åtnjutande af gaslysningens fördelar, utsträcktes denna så småningom äfven till de aflägsnare stadsdelarne, så att företaget omsider bringade fördelar åt aktieegarne liksom åt hufvudstaden. Månget ofog i gränderna hade genom gasens tillkomst förebyggts liksom den andliga upplysningen för hvarje dag med framgång arbetade på fördomars utrotande. I stor förbindelse stannade bolaget hos dess ingeniörer för deras omvårdnad, men ock i stor förbindelse hos de många arbetarne, ty 'härföraren vinner icke ensamt slaget, utan de djupa leden med honom, och det vore såsom ett erkännande af att de redbart, hedersamt och aktningsfullt fullgjort sina åligganden som talaren nu gick att utdela de synliga uttryck deraf, som på framställning af bolagets styrelse blifvit af patriotiska sällskapet beviljade. Dessa medaljer fästades på de dermed hugnades bröst af ordföranden i bolagets direktion *Cl. Adelsköld.*

Efter utdelningen af dessa utmärkelsetecken och belöningar riktades ytterligare några ord till de församlade, hvarpå musiken spelade upp och deltagarne skingrades i smårummen, medan borden dukades.

Efter supén dracks kaffe och framsattes bålar, hvarvid raden af skålar inleddes med en för medaljörerna och öfriga Stockholms gasverksaktiebolags medarbetare, föreslagen af generaltulldirektören Bennich, hvilken skål besvarades af öfveringeniören Ahlsell och en af arbetarna. Vidare föreslogos skålar af hr Bennich för bolagets

direktion, besvarad af dess ordförande hr Adelsköld, af ingeniör C. R. Lamm för gasverkets arbetares framtida välgång förutom en mängd andra skålar, hvilka samtliga beledsagades med väldiga hurrarop och fanfarer. Sedermera hissades och buros i stol kring salen den ene efter den andre af direktörer, tjenstemän m. fl. Allt vittnade om att det bästa förhållande varit rådande mellan arbetsgifvare, förmän och underordnade och från mer än en arbetares läppar hördes uttryck sådana som: 'En sådan fest har då bestämdt aldrig gifvits förr i Stockholm af någon arbetsgifvare'.

Strax efter kl. 11 ljöd uppbrottssignalen, hvarpå arbetarne under iakttagande af den största ordning nedtågade till gasverket och egnade sin närmaste förman, öfveringeniören Ahlsell, den sista hyllningen genom att bära honom på sina axlar från ingångsporten till kontorslokalen, hvarefter de skingrades hvar och en åt sitt håll.

Efter kollationen på W. 6 samlades kontorspersonalen m. fl. å bolagets kontor för att invänta 12-slaget, då stationsmätarna aflästes och visarna stalldes på noll, hvarefter tillverkningen skedde för Stockholms stads räkning. Under detta glada nachspiel omvexlade tal och skålar, alla vittnande om den goda kamratanda, som besjälat personalen.»

* * *

Som förut är anfördt erhöll jag för min del som minne från en tioårig befattning med Stockholms gasverk i present styrelsens ordförandeklubba, å hvilken af Stockholms stad anbringats en silfverring med inskription.

Vid ett besök hemma hos mig af doktor Arthur Hazelius för att erhålla ett bidrag till Skansen af 1,000 kronor, fick han se denna klubba och inskriptionen derå, och oaktadt mina protester medförde han, när han gick, densamma till Nordiska muséet jemte ett af mig konstrueradt helt simpelt nivelleringsinstrument, som begagnades vid lokalundersökningen för den första svenska jernvägen mellan sjön Fryken och Klarelfven i Vermland.

"Jernvägsmannasällskapet" i Kristiania 1875.

Under byggnaden af de skånska bibanorna 1863 och andra jernvägsbyggnader, som under mitt befäl samtidigt pågingo, hade vi ingeniörer bildat en förening, afsedd att blifva en sammanhållningskedja oss emellan i framtiden.

När detta blef bekant bland ingeniörerna och öfrige embetsmän vid statens jernvägsbyggnader och trafik, bildades äfven der en förening benämnd »Jernvägsmannasällskapet». Och, då mina ingeniörer efter arbetenas fullbordande skingrades, upptogos de flesta af dem uti detta sällskap, och äfven jag hade äran att blifva hedrad med kallelse till ledamotskap i detsamma.

Sällskapet, som erhållit till sin ordförande sedermera chefen för statens jernvägstrafik, grefve R. Cronstedt med professor Ångström såsom sekreterare, var till början just inte värst lifvadt, men har sedermera uppgått i den med rätta mycket ansedda och lifaktiga »Svenska Teknologföreningen».

Under tiden af jernvägsmannasällskapets tillvaro möttes emellanåt ledamöter af detsamma från Sverige, Norge och Danmark, och 1875 den 15 juni hade norrmännen inbjudit svenskar och danskar att gästa Kristiania.

Detta var en af de angenämaste sammankomster vid hvilka jag haft tillfälle närvara.

Bland de norska vårdarne återfann jag flere af mina gamla bästa vänner, såsom chefen för norska statens jernvägsbyggnader Carl Pihl och flere af hans utmärkta stab, Ihlen, Christie, Wetlesen, m. fl. Vidare gasingeniören Oluf Pihl, veidirektören Krag — som utfört Norges oöfverträffliga, af alla utländingar beundrade landsvägar — professor Guldberg, kapten Segelcke o. s. v., bland svenskar förekommo kaptenerna (sedermera landshöfding) Svedelius och Frykholm, löjtnant Bergman, herrar Lamm, Thomée m. fl. samt af danskar Wilde, Haarlöw, Baijer och många andra. Sammanlagdt voro säkert mera än hundra ingeniörer och trafikmän tillstädes.

Sammankomsterna för diskuterandet af jernvägs- och andra tekniska frågor voro af mindre intresse, då de rörde sig om allmänt bekanta saker; men deremot vore de utflygter, som arrangerats uppåt Mjösen och Drammen för beseende af Pihls högst intressanta jernvägsbyggnader, så mycket mera angenäma.

En kortfattad redogörelse öfver detta möte, troligen det behagligaste af alla som förekommo under jernvägsmannasällskapets tillvaro, torde derför icke vara utan intresse, och jag tror att detta icke kan ske bättre än genom intagande här nedanför af trenne bref, som jag i egenskap af referent för tidskriften Aftonbladet tillskref min vän Ekgren, som då var hufvudredaktör för tidningen.

* * *

FÖRSTA BREFVET.

Kristiania den 15 juni 1875.

Under antagande af allt, som i någon mån kan bidraga till tillknytande af vänskapsbandet mellan svenskar och norrmän, är af intresse för hvarje svensk, meddelas här nedan några anteckningar rörande det nu pågående jernvägsmannasällskapets möte i Kristiania.

Hvilka äro äfven närmare till att praktiskt tillknyta dessa band än jernvägsingeniörerne? Dessa tillkommer den afundsvärda och betydelsefulla lotten att genombryta de skrankor, som

naturen ställt mellan folken, att åter förena hvad som aldrig bort skiljas, att genom lättaste kommunikation bereda väg för personlig bekantskap, för insigten att vi äro ättlingar af samma stam, med samma språk och samma seder, och derigenom åstadkomma en broderlig förening, oberoende af alla skrifna traktater, just derför att den skulle komma att inskrifvas i folkens hjärtan.

Större delen af deltagarne i mötet inträffade här i går, och som klockan var nära elfva på natten, fanns ej annat att göra än att gå till sitt hotell och intaga en horisontell ställning.

Jernbanedirektören Carl Pihl.

I dag på morgonen kl. 9 var första sammankomsten, då tecknen utdelades likasom program, äfvensom en liten särdeles ändamålsenlig karta öfver Kristiania med »omegn».

Derefter samlades man uti akademiens auditorium och intog sina platser på bänkarna. Statsrådet, professor Broch utsågs med acklamation till ordförande.

Diskussionen, såsom erbjudande föga af intresse för andra än fackmän, torde saklöst kunna förbigås, hvarför vi hoppa öfver ett par timmar och mötas på »Studentersamfundet», der vi finna en utsökt frukost och ett fruktansvärdt antal buteljer med gula, röda, blå, gredelina och glänsande hvita mössor, uppställda i afsigt att stärka krafterna för en utflygt å Drammensbanan.

Frukosten angreps, och under det att det fruktansvärda buteljbatteriet stormades, förnyades mången angenäm bekantskap från föregående möten i Stockholm och Köpenhamn, och nya

bekantskaper knötos, hvaraf många säkert komma att blifva vänskapsband för lifvet.

Efter grundlig förplägning begaf man sig nu till Drammensbanans station, der ett extratåg stod färdigt för gästernas räkning, och så bar det af; och nu önskade jag mig ega en »skickligare penna», än som bestås på Grand hôtel i Kristiania, för att beskrifva resan, »thi den forglemmer jeg aldrig».

Den som aldrig varit i Norges hufvudstad, kan heller icke, af hvilken beskrifning som helst, äfven med den »skickligaste penna», göra sig ett begrepp om huru storartadt sköna omgifningarna äro, nu till på köpet prålande i vårens härligaste fägring.

Veidirektören Hans Hagerup Krag.

Jag vill derför icke ens försöka skildra hvad som icke kan målas, ännu mindre ritas med penna på en papperslapp, utan inskränker mig att nämna, att banan först framlöper vid stranden af Kristianiafjorden utmed täcka villor. På andra sidan ser man Oskarshal uppe i höjden, omgifvet af grönklädda bergsuddar, nedstupande i det speglande mörkgröna vattnet.

Genom djupa bergsskärningar, öfver höga viadukter, genom tunnlar svänger banan sedan, än sänkande sig djupt ner i jorden och än höjande sig högt i luften eller slingrande sig fram efter afgrunder. Men hvar man än befinner sig, möter blicken närmast samma friska yppiga vegetation, och när utsigten vidgas, storartade och täcka vyer öfver blåglänsande fjärdar och sjöar, skogar, gröna ängar och fjell. — Så fortgår det miltals i ständig

omväxling, tills man hunnit banans högsta punkt, Röhm-tunneln. Denna är 700 fot lång, sprängd i fast klyft, och man hinner således vänja ögonen vid beckmörker. Så mycket större blifver emellertid »forbausningen», då man utkommer ur mörkret, befinner sig på branten af ett nästan lodrätt berg, 400 fot öfver Dramsfjordens glittrande vatten, med staden Drammen som »en lille dockby» på andra sidan, och deromkring ängar, skogar, villor, skepp i miniatyr, allt omgifvet som en ram af de jättelika fjällen.

Här stannade tåget för att låta resenären taga utsigten i betraktande, och ehuru det kan tyckas att vi voro nog högt uppe, då det endast behöfts ett steg utför precipicen för att i en handvändning inträda i evigheten, klättrade likväl några våghalsar uppför berget till en liten platå, dit jag uppriktigt önskade Aftonbladets läsare, nemligen de som ej äro fallna för svindel. Deruppe sjöngs folksången och intogs en god dosis punsch — såsom preservativ mot »fallandesjuka» under nedfärden.

Under resan på banan vet man i sanning ej hvilket man mest skall beundra, den storartade naturen eller den utmärkta skicklighet de norska ingeniörerna ådagalagt vid utstakningen af banlinien och utförandet af detta företag.

Återresan gick lika angenämt; under vägen saluterades vid flere af de många villorna, och hvad det viftades sedan! Om vi varit studenter i hvita mössor och ej jernvägsmän med snö i lockar och skägg, hade vi måhända t. o. m. fått buketter. Sinnesstämningen var för öfrigt den mest lifvade, och huru skulle den annat kunnat vara med den vänlighet, som visats oss, öfverallt och af alla, allt från det vi satte foten på Norges jord.

Mera i morgon.

* * *

ANDRA BREFVET.

Kristiania den 18 juni 1875.

Genom en oafbruten följd af intressanta sammankomster, utflygter, fester och annat har eder »oförliknelige korrespondent» kommit till korta, men återtager nu sin penna för att meddela Aftonbladets läsare sina intryck under de sista dagarna af jernvägsmannasällskapets möte i Kristiania.

Min förra artikel slutade med utflygten på Drammenjernvägen.

Efter omkring två timmars rast, hvarunder er korrespondent tillbragte tiden med att tvätta och uppsnygga sin yttre menniska, skrifva en tidningsartikel på åtta papperslappar, slå in dessa i ett kuvert, sätta fast frimärken, inlemna luntan på posten m. m., samlades man åter på Frimurarelogen, der de norske ledamöterne af jernvägsmannasällskapet, polytekniska föreningen samt åtskilligt annat godt och hyggligt folk från »byn» gaf en sexa för de främmande gästerna.

Af den »lange række af taler, som belivede sammenkomsten», må anföras: professor Brochs för nordens konungar, professor Guldbergs för gästerna, för hvilken skål kapten Frykholm tackade. Vidare talade öfverstelöjtnant Broch för Sverige och svenska folket. Danmarks skål utbragtes af kapten Krog o. s. v. Under aftonens lopp utdelades och afsjöngs, på melodien Neckens polska, nedanstående af kapten Berg författade och af arkitekten Hanno illustrerade sång om framtidens transportmedel:

Var velkommen hid til gamle Norge,
Du vor broder som banemand.
Frygt ei vore stolte klippeborge,
som du ved trodse tidens tand.
Flora for din fod sit teppe breder ud
selv hun smykket er, som skulde hun staa brud.
Og hør i skoven trast og lystig gjøg
:,: oplagte er til moro og til spøg. :,:

Snart til Sverig fører baner trende
og til Danmark vi om en stund
i en tunnel, det sig let kan hænde,
reise tørt under — Øresund.
Er man då tilfreds med den forbindelse?
Nei man venter kun på ny opfindelse!
Og hver en bane blive skal forladt,
:,: naar man for alvor tager luften fat. :,:

Av befordring ei kan bedre haves
end med vinger og halestjert.
Kan en saadan mekanik der laves,
ere banerne intet værdt.
Skibe engang vil i luften flyve om,
nogle lig en ørn og andre lig en lom.
Glemt er striden da på denne jord
:,: mellem det brede og det smale spor. :,:

Festen fortsattes till öfver midnatt under angenämaste och lifligaste stämning.

* * *

Dagen derefter, den 16, sedan man hunnit morgna till och få kaffe, samlades sällskapet för diskussion af återstående frågor, som erbjödo mycket af synnerligt intresse, hvilket allt vi dock hoppa öfver, likasom valen till medlemmar af den internationella bestyrelsen, revisorer och sekreterare o. s. v., och följa den vänlige professor Guldberg till Kristiania brandkårs hufvudstation. Denna är belägen i centrum af staden nära Vor Frelsers kirke vid Østergaden.

Vid ankomsten dit sågo vi åtskilliga unga raska män, liknande de norska jägarne i Stockholm, uniformerade i en egendomlig kostym med kaskar på hufvudet och svarta skinnbälten om lifvet, hvaruti hängde en lång hoprullad töm jemte en yxa. Dessa ungdomar sutto på bänkar och läto middagssolen grina åt sig så mycket hon behagade, eller gingo omkring flanerande och skämtande, alla lugna, men liksom krigare i fält synbarligen spändt väntande på larmsignalen.

Professor Guldberg presenterade oss för chefen för brandväsendet, kapten Andersson (en i parentes sagdt utmärkt hygglig, intelligent och för sin svåra befattning synbarligen väl passande man), hvilken förevisade brandapparaten och det elektriska signalsystem, som utsträckt öfver hela staden med sammanlagdt 42 stationer gör det möjligt att ögonblickligen meddela hvarje utbrytande eldsvåda.

Just som vi gingo omkring beskådande och beundrande, ringde brandchefen i en skarpt ljudande klocka, och »død og pine», hvad det blef för ett lif! Af de förut nämnda kask-, rep- och yx-menniskorna rusade en del in i ett stall, der hästar stodo selade, spände för en vagn lastad med brandattiralj men för öfrigt lik en omnibus; på denna kastade sig hela sällskapet, och då bar det af, så att gnistorna sprakade omkring hästhofvar och hjul, jemnt 45 sekunder efter det kaptenen ringde i klockan.

Genast derefter framfor en annan omnibus, uti hvilken brandchefen jemte Guldberg, eder korrespondent och ett par andra medlemmar af sällskapet, i en handvändning befunnos instufvade, och så bar det af äfven med oss som en meteor i sträckande galopp utför och uppför backar till brandstället, följda af en svans af jernvägsmän, pojkar, torgbesökande allmoge m. fl., sopande med sig allt löst, såsom gamla pepparkaksgummor och byttor, torgbord och stolar, apelsinkorgar, harar, ripor och gatdamm m. m. m. m.

Allt följde med i hvirflande fart.

Efter 4 $^{1}/_{2}$ minuters framfart på detta sätt, med en svans, som ökades i aritmetisk progression, voro vi framme vid brandstället, der »kaskmenniskorna» redan medelst sina stegar hunnit halfvägs uppför väggarna af det 50 fot höga brinnande huset, och andra öfverhöljde detsamma med hela floder af vatten.

Efter ytterligare en minut anlände en annan afdelning, som medelst telegrafen blifvit tillkallad. Denna afdelning hade med sig en lätt skjutbar stege, 50 fot hög, som med en våghalsig kaskman i toppen, rullades intill den brinnande byggnaden. Vidare förekom en brandman med en hufvudbonad, som för-

länade honom samma utseende, som man gerna vill tänka sig »Darwins förlorade länk», men medelst hvilken han lika väl kunde trifvas i rök och eld och lågor som en salamander — ja troligen vida bättre — och slutligen nedskickades åtskilliga menskliga varelser i en brandsäck från fjerde våningen — och voro räddade.

Sedan allt sålunda var öfver, uppträdde brandkåren, utgörande för hela »Christiania by» med dess stora vidd endast 52 man, och betackades för sitt raska uppträdande och sin skicklighet af vår anförare, Frykholm. Och i sanning man kan ej nog framhålla den vighet, skicklighet och det mod truppen ådagalade vid denna *uppvisning* (ty det var ej någon verklig eldsvåda) äfvensom de utmärkta inrättningar, hvarmed den är försedd.

Uti en uppsats som denna är ej utrymme att anföra allt det intressanta, som meddelades korrespondenten af brandchefen rörande Kristiania brandväsen och resultaten deraf; endast det anser jag mig böra anföra, att han på grund af erfarenhet sätter ångsprutan vida framför handsprutan och fäster synnerlig uppmärksamhet på vigten att uti en stad som Kristiania med vidsträckta kajer ega en ångspruta på båt med tillhörande slangar. Såsom brandväsendet nu är ordnadt i Norges hufvudstad, och med det utmärkta befäl och trupp, som dervid äro anställda, höra större eldsvådor så godt som till omöjligheten.

Hvarje eldsvåda börjar vanligen i ringa omfattning och kan gemenligen då lätt qväfvas. Får den åter fritt utveckla sig, finnes ingen makt i verlden, som kan sätta en gräns derför, hvilket bäst visat sig vid de stora eldsvådorna i Hamburg, Chicago, Gefle m. fl. ställen.

Viktigast af allt är derför skyndsamhet i meddelandet om brandens uppkomst och åtgärder mot densamma och derefter goda släcknings- och bergningsinrättningar, en väl inöfvad servis, och allt detta eger Kristiania.

När kan man hoppas få nyttan och nöjet att ega något dylikt i Stockholm??? *)

---

*) Jag har säker anledning tro att denna artikel i Aftonbladet ej så litet bidrog till inrättandet af Stockholms nya brandväsen, ty ej långt derefter reste, som jag vill

Efter ofvan beskrifna intressanta uppvisning begåfvo sig sällskapets medlemmar till Frimurarelogen, der gemensam middag intogs, hvarefter man skingrades, somliga för att resa upp till Frognersätern, andra till Oscarshal eller något annat af de storartade och tjusande ställena i Kristiania omgifningar. Undertecknad samt några norska och svenska vänner antogo inbjudning af den gästfrie och jovialiske disponenten vid den 1 mil från Kristiania belägna dynamitfabriken vid Lysakker, ingeniör Lamm att resa dit, och der tillbragte vi »vid glasens klang», under sång och deklamation af skaldestycken utaf Runeberg, i en härlig natur och trefligt kamratskap, en särdeles angenäm afton. Och så tilländagick den andra dagen.

* * *

Kristianias läge i nordligaste ändan af fjorden af samma namn, omgifven af pittoreska berg och leende dalar, är, såsom förut anförts, det mest storartade och tillika helsosamma genom de luftströmmar, hvilka i ständig, fastän omärklig rörelse mellan fjällen och hafvet och tvärt om hålla luften så ren, att man sällan ens på trängre gator märker några af de dunster, som, välkomnande på långt håll, möta den resande, som till lands eller vatten närmar sig »Nordens Venedig». Till det goda helsotillståndet och välbefinnandet bidrager emellertid, utom den friska luften, måhända mest Kristianias ypperliga vattenledning, medelst hvilken staden från de ofvan liggande fjällen förses med det renaste, friska vatten i så stora qvantiteter, att det ej allenast räcker till dryck och alla hushållsbehof, utan ock för brandväsendet, för vattning af gatorna under sommaren och för allmänna och enskilda springbrunnar m. m.

Detta vatten är, såsom varande nästan kemiskt rent, lukt-, smak- och färglöst och skulle således troligen icke falla en gammal äkta stockholmare på läppen.

---

minnas, Stockholms spiritus rektor, Lindhagen sjelf, till Kristiania för att taga kännedom om brandväsendet, och på hans förslag lemnade stadsfullmäktige och brandförsäkringsbolagen medel till ändamålet.

För denne — jag menar den genuine stockholmaren — hvars strupe och mage från vaggan badats och förhärdats i Stockholmsbrunnarnes hippursyrade och likblandade vatten, eller den aptitliga mixturen af genom kloakledningar till samlingsbassinen Årstaviken inledt badvatten från kopp- och tyfussjukhusen jemte all upptänkligt i rännstenarne utöst smörja och orenlighet *) med deruti lefvande rik vegetation af allehanda organismer och en hel djurverld af klobeväpnade crustacéer, smidiga och slingrande bacterier, stela baciller samt andra intressanta blöt- och skaldjur och mikroskopiska varelser, hvilka icke kunna så noga specificeras och ännu mindre räknas, ty de äro för visso »legio» — d. v. s. många och hvilken kosteliga soppa dagligen serveras Stockholms infödingar och resande främlingar under namn, heder och värdighet af — »helsosamt» vattenledningsvatten.

För denne stockholmare, säga vi, skulle måhända ett rent vatten vara t. o. m. skadligt, men för hvar och en annan med normal mage är det sannerligen den största njutning att under en varm sommardag hafva rik tillgång på den kristallklara vätskan afkyld med blåaktig fjällsjöis, såsom den förekommer i alla bostäder, t. o. m. de fattigaste, i Kristiania.

Apropos is, konsumeras deraf ansenliga qvantiteter i Norges hufvudstad liksom här i Stockholm, men äfven i afseende på pretentionerna rörande beskaffenheten af denna nödvändighetsvara, visar sig en betydlig skillnad i de båda hufvudstäderna. Under det att den is, som i stor skala exporteras från Norge eller användes för hushållsbehof, endast får hemtas från sjöar med rent och klart källvatten eller från fjällen, går stockholmaren under vintern och ser på — utan att rynka på näsan eller vidare reflektera öfver saken — hurusom den is, hvarmed han under sommaren hos Blanch eller Berns skall afkyla sin punsch och sitt s. k. billinervatten, hemtas på närmaste håll ur någon af de stora kloakerna, der all onämnbar orenlighet urstjelpes, såsom Klara sjö, Rörstrandskanalen, Riddarholmsfjärden, Nybroviken etc. Voj! Voj!

*) Sedan detta skrefs år 1875, hafva underjordiska kloakrör lagts i Stockholms flesta gator.

Eftersom vi äro i farten med jämförelser mellan Kristiania och Stockholm — och sådana skulle kunna levereras i långa banor, om vi ej därigenom afleddes alltför långt från ämnet för dessa bref — vilja vi göra ännu en, men endast en, nämligen rörande de olika metoderna att vattna gatorna under sommaren. I Stockholm tillgår detta, som man känner, på det sätt, att några af vattenservispersonalen anbringa en sprutslang vid en i gatan varande brandpost. Till alla gatpojkars stora fröjd, men till alla andra olyckliga gatuvandrares fasa, släpper han nu på en brusande stråle — i närmaste rännsten, som inom kort fylles med en flod af den ur Årstaviken uppumpade kostbara mixturen hvilken, som der lutningen i rännstenen är brantare, sopar med sig allt, till och med stensättningen, men som enligt rinnande vattens natur bildar aflagringar och små dammar af gatsmuts, när hastigheten minskas.

Utom fröjden för gat- och ligapojkarne, hvilken vi visserligen icke förmena de oskyldiga varelserna, samt en och annan skamfilad fruntimmerstoalett, är hufvudsakliga resultatet af denna spolning, att »kjökkenmöddingarne» i rännstenen flyttas och samlas i större högar.*)

I Kristiania hafva gatorna länge vattnats på det sätt, att man kör efter desamma med en sorts vattenvagnar, hvarunder vattnet utsprides genom ett tvärs bakom vagnen fäst rör med många små hål. På detta sett fuktas gatorna fullkomligt jemnt, hvarigenom en behaglig svalka uppkommer, och man undslipper det förfärliga damm af pulveriserade kjökkenmöddingar och af det grus som tumstjockt köres på gatorna och dylikt, som fyller ögon, öron, näsa och mun under en sommarpromenad å vår vackra hufvudstads gator och torg, gör vistelsen ute allt annat än behaglig och hindrar luftning af boningsrummen.

Brefskrifvaren, som hunnit långt öfver illusionens ålder, har visserligen icke nedskrifvit ofvanstående i fråga om vattenledningen, grusning af gator, spolning af gatorna m. m. i förhopp-

*) Detta är äfven numera ändradt, så att vattningen af gatorna sker medelst cisterner, som köras omkring och sprida vattnet.

ning om någon ändring i bestående och häfdvunna Stockholmsförhållanden, och har derför icke heller tillåtit sig några reflexioner.

Möjligen har han äfven gjort orätt, som i ett bref om jernvägsmannasällskapets möte talat om helt andra föremål, ty man skulle med fog kunna säga, att en jernvägsman icke behöfver sticka sin näsa i kloaker, rännstenar och kjökkenmöddingar, ännu mindre i Årstavikens försvarade, — såsom »utmärkt rent och godt» af vederbörande förklarade — och således helgade vatten. Dessutom, hvarför bråka? Herr Stockholm är ju belåten och lycklig med sitt bakteriemättade vattenledningsvatten, sina smutsgrå isbitar, sina grusfyllda gator och rännstenar, sina moln af gatudam; hvarför då störa hans stilla, fridfulla halfslumrande välbefinnande, helst i rötmånaden, då ett anfall af förargelse kunde verka menligt på hjernan och invitera till vidtagande af vissa tidsenliga åtgärder. Hvarför med grymt uppsåt störa hans lyckliga okunnighet med jemförelser från andra ställen, hvarför framkalla önskningar, som icke komma att realiseras, hvarför framställa bilder, som aldrig blifva verklighet? Men nog skulle vi, om herrar stadsfullmäktige ville, kunna få godt och helsosamt vatten äfven i Stockholm, och nog skulle man kunna låta bli att köra grus på gatorna som på bondlandsvägarna, och våra gator skulle t. o. m. kunna vattnas och svalkas så som på andra ställen, och tänk, snälla herrskapet, om detta utsträcktes till gångarna i Linnéparken, Kungsträdgården, Berzelii park och Strömparterren! *)

* * *

*) Observeras bör att detta skrefs 1875 och att åtskilliga förbättringar sedan blifvit införda i ett och annat, såsom ny brandkår, ett utvidgadt kloaksystem, förbättrad vattning af gatorna under sommaren. Vattenledningsvattnet, har deremot försämrats genom ökad befolkning omkring Årstaviken. Ännu tillåter sundhetsauktoriteten att is får upptagas ur de bakteriefyllda vattendragen i Stockholm, och ännu grusas Stockholms gator och "vägar", ja t. o. m. de med träknubb belagda körbanorna — å Vasabron och andra ställen — till obehag för alla resande och alla som äga ett snyggare möblement, eller nödgas vistas i Stockholm under sommaren, m. m. sådant.

Men! »revenons à nos moutons» — jernvägsmännen.

Tredje dagen i Kristiania, den 17 juni, började som alla andra dagar med — att det ljusnade i öster, då eder korrespondent steg ur sin goda säng för att titta på vädret. Solen plirade mellan öfvervägande tjocka moln — ett godt tecken, ty i »bondepraktikan», som aldrig slår fel, står att läsa:

»Mulen morgon gör klar dag» — och de' är säkert de'. — —

Å nämnda minnesrika dag, som var ämnad till en utflykt efter norska hovedjernbanen till Eidsvold och ångbåtsfart på sjön Mjösen, spelade vädret en mycket viktig roll, hvaraf torde förklaras eder korrespondents ofvannämnda öfveransträngning midt i natten. Han tog dock sedan sin skada igen med en liten uppfriskande morgonsömn på tre timmar, innan samlingen skedde vid bangården kl. 8.

Styrelsen för »hovedbanen» hade bjudit på resan med extra tåg, särskild ångbåt, mat och dryck, musik, kanonskott, flaggor, och viktigast af allt, vackert väder, d. v. s. på allt. Det enda gästerna behöfde medföra var godt humör och god aptit samt alla sinnen spända att rätt njuta af de härliga naturscenerierna, det välvilliga bemötandet och de storartade och festliga arrangementen.

Vid framkomsten till Eidsvold, der vi mottogos af trafikchefen Engelstad med flaggning, musik och kanonsalut, hvilken rullade utefter Mjösens böljor, och återvände i form af mångdubbla, ekon från de omgifvande bergen, gingo vi ombord på den festligt dekorerade ångbåten, å hvilken bord dignade under en smaklig frukost.

Så snart båten lagt ut från bryggan, profvades aptiten och den befanns god. Smörgåsar, ägg, biffstekar, kotletter, stekta laxar, och i synnerhet stora babelstorn af — sillsalat, nedsköljda med aqvavit, porter, öl, sherry och rödt vin, försvunno i en handvändning, och derefter begaf man sig fram på fördäck och kommandobryggan för att låta blåsa på sig och se på omgifningarna.

Mjösen, Norges största sjö, som är omkring 12 mil lång

från söder till norr och högst 1½ mil bred, erbjuder icke de leende, pittoreska vyer som Kristianias omgifning, och intrycket är här mera högtidligt. Ömsom stupa bergen brant ned i sjön, som på sina ställen lär vara flera hundra fot djup, ömsom draga de sig längre tillbaka, och då framträda vidsträckta odlade fält och en massa byggnader, antydande en talrik befolkning. Och att denna befolkning äfven är välmående, visar sig deraf, att en bland kommunen tecknat 100,000 speciedaler (= 400,000 kronor) som bidrag till den s. k. »nordbanan», som är afsedd att anläggas vester om Mjösen.

Under sång och verkligt vacker hornmusik af artilleriets musikkår flög båten hän mot Hamar, der landstigning gjordes.

Hamars invånare hade välvilligt önskat se jernvägsmannasällskapet på en risp, men dertill var ej tid, hvarför de i stället trakterade med flaggning, många kanonskott och viftning. Under ett kort uppehåll, som gjordes i Hamar, besågs en i närheten uppförd 2,300 fot lång bro öfver en vik af Mjösen. Bron, byggd af Veidirektören Krag, är ett vackert prof på norska ingeniörers förmåga att på billigt och ändamålsenligt sätt åstadkomma stora resultat.

Strax invid Hamar ligger Norges berömda folkhögskola, Sagatun. Jag skulle gerna velat besöka densamma, men tiden räckte ej till. Skolbyggnaderna, som ligga fritt i en backsluttning med härlig utsikt öfver Mjösen, äro alla nya, uppförda i en treflig norsk villastil och omgifna af en nyanlagd park. Från en flaggstång svajade Norges och Sveriges flaggor i broderlig förening — just som det bör vara.

Åter ljöd det: »Sätt maskinen i gång», åter dundrade kanonerna ett bullrande afsked, hvarpå ångbåten svarade, så godt han förmådde, med sina små blanka messingstingestar laddade ända till mynningen. Ytterligare viftades med näsdukar, mössor, hattar och tidningsblad, och så farväl, lilla vänliga Hamar, måtte du tillväxa och förkofras, anlag dertill fattas ej!

Och så åter ut på Mjösens »blanke dybe Bølge».

Återfärden till Eidsvold tillbragtes ombord på samma angenäma sätt som förut med musik och sång, historier utan all ända, skämt och äfven litet allvar.

Återkomsten till Eidsvold liknade äfven till punkt och pricka ankomsten. Flaggorna lekte i luften, kanonerna dundrade, ekot rullade utefter Mjösen, damerna viftade med näsduken och vi hurrade och rusade derefter direkt upp i stationshuset, der en lukullisk middag väntade de alltid hungriga resandena.

Middagen, om hvilken det endast behöfver sägas att den var magnifik, afåts i hast, hvarvid först förekommo de vanliga officiella skålarne för nordens konungar, för Sverige, Danmark och Norge etc., samt derefter de fria, hvaribland skålen för fru Sohlberg, som så väl fyllt »mavens behov», och en derpå följande skål för en ledamot från Helsingborg gjorde mycken lycka och väckte skrattsalfvor, som aldrig ville taga slut. Men allting har likväl ett slut, och så äfven den glada festen vid Eidsvold. Klockan ringde till afresa, vi packade in oss i vagnarna, och så bar det af i den ljumma sommarkvällen. Lokomotivet rusade i väg som ett antediluvianskt jetteodjur, utandandes svart rök, eld och gnistor, och berg och backar och floder och dalar, tunnlar, broar, skogar, sågar och qvarnar rusade förbi i vild fart, så att en och annan nog kände sig liksom yr i hufvudet, hvilket emellertid kunde tänkas komma af den ymniga trakteringen. — På detta sätt anlände vi till Lille Strömmens station, der mycket folk samlats för att se på ståten. Musiken spelade händelsevis en polka. Jag vågade uppbjuda en ung »yndig dame» på en svängom, andra följde exemplet och tvärt var dansen i gång på plattformen med bygdens älskvärda tärnor.

Vårt lokomotiv, som emellertid icke förstod sig på lek och löjen, hade redan flere gånger med allvarliga brummanden gifvit tillkänna sin otålighet att få ge sig i väg och komma hem till sitt stall i Kristiania, och vi måste derför lemna våra nya älskvärda bekantskaper och åter krypa in i vagnarna. Om några minuter voro vi i Kristiania, och då uppbrott för de fleste skulle ske dagen derpå, togs nu afsked af vännerna, som

man måhända aldrig mera skulle återse, och dermed var nordiska jernvägsmannasällskapets oförgätliga sammankomst i Kristiania 1875 afslutad.

* * *

Mången anser dessa internationella möten och kongresser emellan politici, industriidkare, konstnärer, studenter, arkeologer, skolmän, läkare m. fl. onödiga, »såsom hufvudsakligen anlagda på att äta, dricka och roa sig»; och om man undantager vissa andliga sällskapssammankomster, hvilka hafva en annan mera asketisk karakter, erkännes gerna, att de öfriga mötena gå ut på att under en kort tid slå sig lös och ruska upp själ och kropp från trälandet i lifvets trampkvarn, förnya gamla och förvärfva nya bekantskaper, genom utbyte af tankar vidga sina vyer och sin erfarenhet, och att skåda Guds allmakt och kärlek i hans verk uti den sköna verld, hvaruti han insatt menniskan att lefva och verka — hvar och en »efter sitt pund». Man återvänder till sitt land igen, lifvad och stärkt till nya arbeten, nya strider, stolt och glad öfver att, om än i ringa mån, hafva deltagit i verldens stora kulturarbete och — genom den vänlighet man i rikt mått erfarit — genomträngd af tanken, att menniskan ej är så usel, medfödt syndig och förtappad som hon af »de heliga» framställes, utan att många ädla frön ligga nedlagda i bördig jordmån, hvilka endast behöfva den hjertats värme, de själens solljusglimtar och den ögats uppfriskande dagg, som dessa möten framkalla, för att spira upp och bära härliga frukter. »Under vår tid, då arbetet mer och mer fördelas» — yttrade en talare vid Eidsvoldfesten*) — »och den individuella utvecklingen till följd häraf blifver mera ensidig, äro dessa möten oumbärliga sambindningslänkar och utgöra en väl behöflig gymnastik för kropp och själ. Den unge deltagaren deri känner sig uppmuntrad och eldad till verksamhet och strid för framåtskridandet, och den gamle lifvas åter, minnes sina ungdomsdagar och känner ny kraft att verka, medan ännu tid är.

*) C. A—d.

»Låtom oss derför önska att dessa möten fortfarande må ega rum!

»Må den, som icke kan eller vill uppfatta deras sanna och rätta betydelse, sitta hemma och ondgöras, medan vi andra 'med blommor i hågen' fara verlden omkring på jernvägsmanna-sällskaps- och andra möten, njutande af vår tillvaro, men på samma gång, hvar och en i sin mån och efter sina gåfvor, deltagande i tidens kulturarbete och bidragande till broderlighetens slutliga seger på jorden.»

En ny kraftkälla
eller
Dogmen om jordens rotation.

"Fides ortodoxa præcedit intellectum, ergo credo ut intelligam." (*"Den rätta tron går före vetenskapen; fördenskull tror jag för att kunna förstå."*)
KYRKOFADERN AUGUSTINUS.

Under någon af utflykterna vid jernvägsmannasällskapets sammankomst i Kristiania, hade en af kamraterna vid väg- och vattenbyggnadscorpsen, B—n, framkastat tanken, att man genom att borra en eller flera större och djupare brunnar till jordens medelpunkt, eller något ditåt, skulle kunna tillgodogöra sig den der befintliga hettan till industriella ändamål, kommunikationer, uppvärmning, belysning m. m. uppe på jordens yta.

Denna luminösa idé, som han ansåg vara af den allra största betydelse för mensklighetens välbefinnande och uppehållande i framtiden på jorden, när solen en gång slocknat, upptogs till diskussion under hemfärden på jernvägen i den kupé der förslagsställaren och några andra, deribland den som skrifver detta, slagit oss ner.

Detta var ingalunda den enda af vännen B:ns stora nutids- och framtidsidéer, och vi, som förmodligen icke voro ingeniörer nog att rätt uppfatta dem, hade ofta skämtat med honom rörande exploiterandet af desamma.

Under det vi nu dryftade det ena storslagna brunnsborrningsprojektet, och det ena förslaget efter det andra framställdes

rörande sjelfva borrningen och dermed i sammanhang varande, anmärkte en af de närvarande:

»Skratta ni inte åt B—ns planer. Jag för min del finner dem genialiskt-ideella — i många afseenden. Afståndet till jordens medelpunkt är, som bekant, 21,450,000 fot, och då värmen, såsom erfarenheten från djupare grafvar synes hafva visat, stiger ungefär en grad Celsius för hvarje 100 fot på djupet, skulle hettan i jordens centrum uppgå till tvåhundrafjortontusen femhundra (214,500) grader. Detta vore ju, om den gjordes tillgänglig och användbar, en alldeles utmärkt värmekälla, säkert utvecklande en större effekt, än alla jordens stenkolslager uppbrända i ett knappast beräkneligt tidsmoment.

Genom en sådan ofantlig, aldrig sinande värmekälla, som skulle blifva tillgänglig genom B—ns brunnsborrning, gjordes man oberoende af talg- och stearinljus och fotogénlampor m. m., af både sol och måne, ångmaskiner, kakelugnar och köksspisar.. Man bara förde värmen i rör rundt jorden och tog ett hål på rören, der värme, mekanisk kraft eller upplysning behöfdes.

Mörkrets välde vore dermed slut, ty genom luftballonger med stora elektriska lampor, skulle natten förvandlas till ljusan dag. Man behöfde icke längre gräfva nere i jordens innandömen efter stenkol. — Brunnen lemnade ej blott mekanisk kraft för belysning utan derjemte för industriella ändamål och värme, alkemisternas drömmar skulle förverkligas, ty med den värme som erhölls, skulle man kunna göra guld kanske af vanlig gråsten, och af kol diamanter så stora som helst. Guldåldern vore dermed ingången, och ingen behöfde vara fattig längre. Vintrarna, med skinnpelsar och botforer, förfrusna näsor och öron, vore en saga blott. Färden till nordpolen blefve en lustresa, ty de arktiska länderna skulle kunna förvandlas till tropiska, och hela jorden till ett paradis. »Det tusenåriga riket» vore grundadt, paradisets lyckliga, efterlängtade och begråtna dagar skulle åter randas, och menniskorna, utan bekymmer för det dagliga brödet, åter gå kostymerade som Adam och Eva,

plockande sötäpplen i Edens trädgård, och njutande dess ljufliga fröjder.

Och hvad sjelfva brunnsborrningen beträffar, behöfver ingen göra sig bekymmer, ty B—n, som uppfunnit idén, hittar nog utan edert biträde, mina herrar, både på sättet att åstadkomma brunnen, som att använda den oerhörda underjordiska värmen till menniskosläktets välsignelse, gagn och nöje.

Men det finns dock härvidlag ett »*aber*», som man brukar säga.»

»Har du» — talaren vände sig nu direkte till B—n, »tänkt dig in i alla konseqvenser af en sådan djupborrning?»

Ja, det hade B—n gjort, och genom det noggrannaste kalkylerande kommit till det resultat, att en sådan brunn icke på långt när skulle kosta så mycket som t. ex. fransmännen fingo betala kontant till tyskarne 1871, hvilket belopp i förbigående sagdt, efter B—ns beräkning, vexladt i silfverslantar, skulle i rundt tal hafva upptagit ett sex (6) svenska mil långt jernvägståg, om 10,000 vagnar, draget af minst 200 lokomotiv.

Så mycket penningar behöfdes ingalunda, och då fransmännen ensamma utan olägenhet, kunnat undvara 5 milliarder francs, borde väl ingen svårighet möta, att bilda ett verldsaktiebolag för ett så viktigt ändamål som det ifrågavarande. Och när det då med all säkerhet skulle visa sig, att aktierna lemnade en storartad utdelning, bildades snart flera sådana bolag.

»Derom är inte fråga,» anmärktes, »att saken icke borde blifva lukrativ i financiellt hänseende, och att man på börserna skulle slåss om aktierna. Men, oaktadt du är prestson från Vinslöf i Skåne, synes du icke hafva kännedom om, eller reda på de »dogmer» som beslutades å ett möte af kyrkans fäder — jag minns nu icke så noga när eller hvar, men hvarom jag hört berättas följande, som ganska mycket berör din plan, att upptaga ett hål till, och öppna en kommunikation med, jordens innandömen.

»Öfverläggningen vid berörda kyrkomöte rörde sig omkring den lede fienden och hans hemvist, helvetet. Och om dessas tillvaro,

samt om de fördömdes inqvartering och pinande der i evig tid, var icke mer än en tanke. »Hvad vore det väl för glädje» — frågades det —, »för de skuldfria, de heliga, om de skulle komma tillsammans i himmelriket med fallna ogudaktiga syndare? — Det vore en tarflig belöning för att man varit asket, och försakat jordens fröjder och njutningar.»

»Den första frågan gällde således endast, hvar helvetet var beläget.

»Efter en uttömmande diskussion härom, hvarunder alla de uppträdande talarne ansågo att helvetet naturligtvis borde vara förlagdt dit, der det var hetast, och då, att döma af de glödande lavaströmmarne ur de eldsprutande bergen, knappast någon känd plats torde finnas, som vore hetare än jordens innandömen, så kunde detta anses som bevis på, att helvetet måtte vara beläget i »underjorden». Och sannolikheten var så mycket större — anmärktes det — som qväfvande svafvelångor uppstego ur kratrarne, antydande att de sjöar af eld och svafvel, som enligt skriften de ogudaktige beredde äro, der måste vara tillfinnandes. Och det förskräckliga dundret och dånet, tjutet och gnisslandet, som förnimmes vid jordbäfningar och eruptioner kunde icke åstadkommas af någon annan än djäfvulen sjelf och de ogudaktiga. Då alla voro ense om detta sakförhållande, förklarades det för en »*dogm*», hvilken sedan af h. h. påfven sanktionerades, såsom en trosartikel för alla, som ville saliga varda.

»Den andra frågan gällde jordens rotation, hvarom redan bråkats af de grekiska filosoferna, och som nu upptagits af den gudlöse Copernicus i ett omfattande arbete i sex band kalladt »*De orbium cœlestium revolutionibus*», som han vågat tillegna h. h. påfven Paul III.

»De höglärda deltagarne i mötet syntes till en början vara ense om, att ett sådant tankemissfoster borde qväfvas i lindan genom att kyrkan deröfver uttalade sitt anathema. Men då begärdes ordet af en jesuit, och då detta lemnades honom, sade han, att denna teori måhända borde upptagas af mötet, enär derigenom dels skulle bevisas sanningen af den dogm mötet

nyss antagit, om helvetets och de fördömdes befintlighet i underjorden, — eller i jordens inelfvor — och derigenom leda till den heliga kyrkans förhärligande dels ock ådagalägga kyrkomötets öfverordnade ställning öfver vetenskapen, som blott framställer paradoxer.

»Alla hafva sig ju bekant» — fortsatte talaren — »huru qvarnstenen går rundt då förbrytare sätta ett tramphjul i rörelse, och huru hjulet i en ekorre- eller råttbur snurrar omkring, då ekorren eller råttan löper inuti hjulet utmed dess periferi. Enahanda skulle man ju kunna tänka sig vara förhållandet med jordklotet, om t. ex. helvetet icke, såsom Dante föreställt sig, utgjordes af nio våningar, utan af ett »svalg», eller en stor kavitet midt i jorden och de millioner fördömda, hvilka sedan verldens skapelse inhysts deruti, löpte omkring antingen för att hitta på ett hål att slippa ut igenom, eller för att pinas. Vi, mina kära bröder, kunna ju tänka oss Beelzebub för sistnämnda ändamål, stående uti ihåligheten i centrum af jordklotet med en lång smällpiska i handen — liksom cirkusdirektören då han tränar sina hästar — med hvilken han tvingar de fördömda att försöka klättra uppför ena väggen. Jorden måste då — som ni torde finna — liksom qvarnstenen, ekorre- eller råtthjulet rulla omkring eller — rotera.

»*Om* jorden således verkligen roterar, hvilket vetenskapsmännen vilja påstå skulle föranledas af någon s. k. naturlag, om hvilken alla bevis emellertid saknas — och som således är ett nonsens — skulle detta helt enkelt bero på, att de fördömda löpte omkring i en riktning inuti jordklotet.

»Detta vore ju ett ytterligare bevis på sanningen af läran om prædestination*) och att den dogm, som nyss antagits af mötet om helvetets befintlighet i jordens inelfvor, hvilar på lika god grund som mången annan, och saken voro därjämte ett præstigium**) som skulle imponera på de troende, och höja auktori-

*) Prædestination i teologisk mening är, att Gud på förhand skulle bestämt vissa menniskor till evig lycksalighet och andra till evig fördömelse.

**) Fritt öfversatt: — "lurifaxeri".

teten af detta möte, som kunnat bevisa, hvad vetenskapen endast fräckt velat påstå. Vetenskapen skulle härigenom komma på den underordnade plats den bör innehafva under kyrkan och den rätta tron.»

»Liksom hvarje snillrik idé, såsom t. ex. vår vän B—ns om brunnsborrningen till jordens medelpunkt, brukar taga folk med storm, anslog denna genialiska förklaring öfver jordens rotation — på hvilken ingen af mötets deltagare trodde — de lärda kyrkofäderne, och efter något kompromissande med egen öfvertygelse, var man ense uti, att *om* jordklotet verkligen roterade, så var det djefvulen och de fördömda, som åstadkommo detta, och ett nytt underverk var derigenom funnet och bekräftadt.

»Det var på denna *dogm* om de osaligas boningsort inuti en kavitet af jorden» — slutade X — »som jag velat fästa B—ns uppmärksamhet, och på den möjliga faran, att borra ett hål genom jordskorpan till denna kavitet. Du skulle genom ett sådant borrhål måhända öppna ett kryput från helvetet, hvarigenom »hornpelle» sjelf, med hela sin stab, och alla fördömda och syndare ända från verldens skapelse skulle kunna lista sig upp på jorden, och då hade du ställt väl till» . . .

Detta viktiga inkast mot B—ns brunnsborrningsplan gaf anledning till åtskilliga sinnrika förslag till komplettering af densamma, såsom anbringandet af en automatisk ventil, så beskaffad att endast värmen, men icke f—n och hans anhang, samt de fördömda kunde slippa igenom, eller uppsättandet af ett nät ofvan borrhålsöppningen, hvaruti »hornpelle» kunde infångas, marteras efter förtjenst och oskadliggöras för framtiden o. s. v.

Under dessa lifvade och intressanta öfverläggningar gick tiden fortare än vanligt, och snart voro vi i Laxå, der deltagarne i jernvägsmannasällskapets möte i Kristiania 1875, skingrades.

* * *

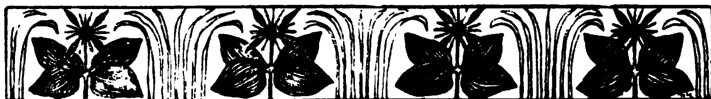
Huruvida B—n, med anledning af uppdagandet af denna, säkert för de flesta obekanta gåtan om jordens rotation, och att f—n kunde slippa lös om ett hål borrades till hans hemvist,

afskräcktes från att bilda ett bolag, som han sagt sig ämna göra, för exploiterandet af denna sin favoritidé, är mig obekant. Något sådant bolag lärer ännu icke hafva »inregistrerats». Och nu har B—n fått laga förhinder att uppträda såsom jordcentrumsvärmebrunnsborrningsaktiebolagsgrundare — på denna planet.

Frågan är således öppen att taga itu med för *den*, som kan hafva lust dertill. Och jag har till *denne* menskleghetsvälgörares upplysning ansett mig böra återföra i minnet, såväl sjelfva planen till brunnsborrningen, som de obstakel, som anfördes deremot, så att allt kan noga öfvervägas, när frågan måhända ånyo upptages, om detta också ej blifver förr än en gång i tiden — om tio eller hundra millioner år härefter — då solen hopkrympt så mycket, att den icke längre kan lemna tillräckligt ljus och värme för lifvets uppehållande inom sitt planetsystem, när planeterna börja förvandlas till isklumpar och menniskorna och allt annat lefvande på denna jord hotas med att få dela mastodonternas öde.

Då, när nöden är som störst, kommer kanske B—ns idé till heders.

Nolhaga.

I den glada sommarqvällen,
återser jag kära ställen
der som barn jag fordom lopp.
Solen är i nedergången,
men hur mången sol, hur mången,
går ej för mitt minne opp.

Efter LAURIN.

Jag blir ägare till Nolhaga med alla dess härligheter.

Under senhösten 1877, då min familj och jag bodde i vårt hus n:r 2 B Kungsträdgårdsgatan i Stockholm, besökte mig min yngste broder, bruksegaren Carl Adelsköld, och berättade att han nyss köpt vår gamla familjeegendom Nolhaga.

Upptagen af jernvägs- och andra arbeten i alla landsdelar, resor och Steninge stora landtbruk, hade jag under de derunder förflutna trettio åren sällan kommit att tänka på mitt barndomshem, men detta meddelande icke blott fyllde mig med glädje att den förtjusande egendomen återförvärfvats i familjens ägo, utan återväckte på samma gång till lif tusende syner och minnen från barndomens sorglösa dagar och längtan att få besöka och återse alla de kära ställen, som stodo så lifligt för mig, der jag fordom byggt skimrande luftslott och drömt ungdomens rosiga drömmar. — — —

Den nye egaren, som äfven var konstnär — landskapsmålare — beskref huru trefligt allt skulle kunna blifva när det hunnit ordnas, och detta var ju alldeles tydligt för den som så väl kände den härliga naturbelägenheten som jag.

»Jag gratulerar dig uppriktigt» — sade jag — »till den lyckliga affären. Det skall blifva roligt få komma ner till Nolhaga och helsa på dig i sommar.»

Efter något ytterligare samspråk om Nolhaga, frågade han om jag skulle vilja öfvertaga köpet, och då jag härpå utan betänkande svarade ja, tillade han, att detta kunde få ske, men att han naturligtvis ville hafva någon vinst på affären, såsom t. ex. 20,000 kronor, utgörande något öfver 10 procent på det belopp af 180,000 kronor han betalt för Nolhaga med inventarier. Och då jag — efter några minuters betänkande öfver att egendomen liksom Davidsonska huset, kunde stiga i pris ytterligare 20,000 kronor, om affären ej genast afslöts — äfven svarade ja på denna framställning, var saken afgjord.

Jag var således ägare till mitt kära, alltid saknade barndomshem, och kände mig lyckligare deröfver än det kan omtalas.

Då denna icke så obetydliga affär afslutades, hade jag på många år icke sett Nolhaga, och då endast helt flyktigt under en promenad i parken och å »Korpaberget», och hade således icke någon aning om i hvilket ytterligt bedröfligt, förfallet och ovårdadt skick egendomen kommit under de senaste egarnes tid, och nu befann sig. Jag antog utan vidare för gifvet att den siste köparen, hvilken jag kände såsom en synnerligt klok affärsman, icke förköpt sig, utan att egendomen verkligen var värd hvad han betalt för densamma; och då spelade det öfverpris jag betalt, icke någon så synnerligen stor roll.

Att på sådana förutsättningar afsluta köpet kunde ju anses vara något obetänksamt, att ej säga lättsinnigt, då det gällde ett så pass stort belopp som 200,000 kronor, men anbudet att blifva ägare till mitt efterlängtade, härliga Nolhaga, och tanken att få ordna allt der efter egen smak, att få bo på landet som jag älskade, till min död, och att en gång få lemna egendomen restaurerad till mina efterkommande, var alltför lockande för att anbudet skulle kunnat afslås.

Känslan hade kommit med i spelet och drifvit *förnuftet* och

Nolhaga.

den kalla *öfverläggningen* på porten, och i denna stämning var jag till början högst belåten. Snart skulle jag emellertid finna att jag, som man brukar säga, »bitit mig i tummen», så att det sved rätt ansenligt.

Kort efter köpets afslutande reste jag med nattåget ensam ner till Nolhaga för att taga närmare kännedom om min possession, och inträffade i Alingsås en regnig och dyster novembermorgonstund.

Vid bangården stod en smutsig och trasig gammal droska, förspänd med ett par magra, synbarligen mycket sorgbundna arbetshästar med en statdräng såsom kusk — mitt eget ekipage — och sedan vi hållit på att stjelpa ett par gånger i groparne uti Nolhaga allée, voro vi framme vid den gamla corps de logisbyggnaden.

Vid närmare granskning visade det sig då, att denna byggnad jemte alla uthus och torp voro genomruttna och i det bedröfligaste skick, synnerligast ladugården, att förre ägaren undansålt den bästa och värdefullaste delen af egendomen, utgården Rödened, samt halfva skogen på 15-årig afverkning, och att den öfriga delen af skogen var i det närmaste raserad utaf en föregående ägare, hofmarskalken v. Mentzer.

Kreatursbesättningen, hästar och inventarier i öfrigt, som jag äfven öfvertagit till priser såsom varande af fullgod beskaffenhet, voro med undantag af ett tröskverk och en lokomobil lika bedröfliga som det öfriga, och jag är säker på att de sjuttio »magra nöt» som ingingo i köpet, — och som, efter hvad jag sedan erfor, till hufvudsakligaste delen under vintrarna brukat lifnäras med dåligt foder och stinkande rutten sur drank från en föregående ägares bränneri samt gödselvatten, som nerledts från gödselstacken direkt till en dam, hvarur vattnet till ladugården och stallet uppumpades till de arma djuren, — i medeltal icke ägde i behåll tio tänder i munnen hvardera.

Den stora, synnerligen väl belägna trädgården, var genom bristande dränering förvandlad till ett kärr, de gamla fruktträden nästan utgångna och byggnaderna ruiner.

Höstsädet var öfvervåxt med ogräs och åkerjorden synbarligen utsugen likasom torparne och statfolket, och dessas skulder till egendomen, uppgående till flera tusen kronor, värda mindre än ett öre, hade jag öfvertagit och till fullo betalt o. s. v.*)

Köpet skedde, som ofvan anförts, på god tro, innan jag varit i tillfälle taga kännedom om allt detta, men när detta, under en dags kringströfvande i bottenlös smörja på gården, vägar och stigar, skett och den nye ägaren till Nolhaga »berustade säteri», med alla dess härligheter låg vaken natten derefter i ett smutsigt, snuskluktande rum och en usel säng i den gamla gästgifvaregården uti Alingsås, och reflekterade öfver hvad han fått för sina goda penningar, kände han sig sannerligen för Gud, för egen del, inte många fyrkar värd.

På morgonen besökte jag en af mina gamla vänner i Alingsås.

»Det har väckt mycken förvåning,» — sade han, — »att en så smart affärsman som Carl betalte ett så högt pris för Nolhaga, då det icke kunde vara honom obekant, hvad alla visste, att egendomen, sedan Carl Mentzer förstörde skogen och utsög jorden med potatis till sitt bränneri, gått med betydlig årlig förlust, och att den siste ägaren, som ville blifva af med sin possession till hvad pris som helst, utbjudit den till salu i tidningarna och, som det uppgifvits, velat sälja den vida billigare än han nu skolat få. Men man har trott att Carl hade någon spekulant bakom sig. Kanske var han ditt ombud?»

»Nej,» — svarade jag. — »Jag hade aldrig hyst en tanke på att köpa Nolhaga förr än fråga derom uppstod sedan Carl redan uppgjort köpet och jag öfvertog detsamma.»

»Vet du huru mycket han förtjenade på denna affär?» — frågades.

*) Detta öfvertagande af underhafvandes skulder var en absolut nödvändighet, för att fordringsägaren icke med sin lagliga rätt skulle kunna utpanta alla deras tillhörigheter och lemna dem på bar backe. Jag öfvertog dem derför, hvarefter de afskrefvos ur böckerna, så att gäldenärerna gjordes skuldfria. Detta anföres icke för att skryta med, ty fordringarna hos de arma torparne och statkarlarne voro fullkomligt värdelösa. Samma afskrifning på några tusen kronor gjordes af mig ännu en gång, då jag sålde Nolhaga och "undersåtarne" ånyo skuldsatt sig.

»Jag öfvertog hans köpekontrakt, som lydde på 180,000 kronor, och betalade 20,000 kronor i afträde» — svarade jag.

»Det var i sanning en briljant affär — för Carl, äfven om han icke förtjent mera derpå än dessa 20,000 kronor,» — anmärkte min vän — och tillade: »För dig betyder det ju icke så mycket om du blifvit af med 100,000 kronor genom att betala Nolhaga minst dubbelt så mycket som det anses vara värdt. Du reder dig nog ändå. Och för den gamla vackra egendomen, af hvilken kan göras mycket, likasom för orten, var det väl att den kom i andra händer än de senaste ägarnes, hvilka endast gjort allt hvad de kunnat, för att ruinera egendomen. Jag är säker på att du kommer att pånyttföda den gamla Alströmerska gården.»

»Jag får väl bjuda till,» svarade jag, — »så godt jag förmår.»

Jag tager saken från den förhoppningsfulla sidan.

Detta var all den tröst jag erhöll, och ingenting annat var att göra än försöka taga saken från den glada och förhoppningsfulla sidan, som jag verkligen kunde göra på den tiden, och för öfrigt söka ställa till så godt det lät sig göra.

Efter en promenad dagen derefter genom den förfallna parken med sina sekelgamla ekar, sina ståtliga, himmelshöga askar, bokar, hängbjörkar och lindar,*) sina slingrande kanaler,

*) Då jag året derpå gjorde en genomgripande rödjning af hela parken, kom en dag en herre till mig der jag stod med yxan i handen, och frågade om jag ville sälja träden i parken. "Hvad menar ni?" frågade jag tillbaka. — "Jo," — svarades, — "jag skulle vilja betala tio kronor stycket om jag får ta' hvilka jag vill, det borde nog kunna bli tjugu tusen kronor." "Nej," — svarade jag, — "de äro icke till salu." — "Det var allt dumt," — sade spekulanten — "att jag icke tog patron på orden då han för ett par år sedan bjöd mig träden för tio kr. stycket. Adjö!" Sedermera fick jag höra af skogvaktaren, att det verkligen varit fråga om att sälja alla de vackra träden i parken och å "Korpaberget" och dermed inslå sista spiken i Nolhagas likkista, men att affären då ej kom till stånd emedan "patron" begärde 10 kr. stycket, under det att trädhandlaren, den gången, icke ville betala mera än 7 kronor. Som virke kunde dessa träd haft ett värde af minst 30 kronor stycket, men för egendomen voro de rent utaf oskattbara.

hvaraf mycket genom rödjning och nyplantering samt upprensning och broars anläggning kunde göras; samt å »Korpaberget», der jag återfann de gamla härliga boklunderna, de välkända grottorna, de storartade utsigterna och platsen der den förtrollade prinsessan uppenbarade sig, hvilket allt icke kunnat förstöras, och jag, sittande i den stora grottan, i tankarna uppgjort planen till restaurering af hela Nolhaga, och i fantasien skådat huru allt då skulle komma att taga sig ut, och hur trefligt min familj och mina efterkommande då skulle få, hade humöret återkommit i sitt vanliga esse, och jag kände mig glad att efter femtio år hafva återförvärfvat den gamla familjeegendomen och föresatte mig att, efter råd och lägenhet, återställa den i ett värdigt skick.

Sedan jag återkommit från promenaden gaf jag befallning till den gamle inspektoren — som till utseendet märkvärdigt påminde om ett af de magra nöten i ladugården — att stoppa till diket för gödselvattnet, som rann direkt ner i pölen, hvarifrån dricksvattnet till ladugård och stall uppumpades, och lemnade honom en summa penningar att köpa mjöl till bättre utfodring af kreaturen och att sköta sig med, ty gårdskassan var tom. Derefter reste jag till Stockholm för uppgörandet af ritningar till nybyggnader samt planer till egendomens förbättrande och förskönande.

Fynd.

Någon tid derefter besökte jag åter Nolhaga, och kom derunder bland annat att göra ett ströftåg på vinden i inspektorsbyggningen, för att syna en sabel och ett par sporrar, som skulle finnas qvar från den tid Vestgöta regemente varit rytteri, och Nolhaga haft att deltaga i uppsättningen af ej mindre än sju ryttare.

Sabeln och sporrarna, som tillhörde kronan, skulle af ägaren till Nolhaga »berustade säteri» väl vårdas och förvaras.

Inspektoren hade förmodat att dessa persedlar skulle vara till finnandes å vinden till inspektorsbyggnaden, och detta var anledningen hvarför vi begifvit oss dit, nyfiken som jag var, att få skåda huru förfäderna varit väpnade mot rikets fiender — och om troféerna möjligen skulle kunna begagnas till dekorering af någon vägg i förstugan af corps de logis-byggningen.

Efter ganska vidlyftigt och ifrigt letande bland hvarjehanda bråte, som brukar förekomma å vindar i garderober och vrår, såsom bottenlösa mögliga stöflar och galoscher, gammalt rostigt jernskräp, fragment af spadar och grepar, hopfallna laggkärl, söndriga korgar, buteljer, flaskor och porslinskärl, trasiga mattstumpar, skynken af alla upptänkliga slag, blecklådor och burkar m. m., men framför allt smuts och dam, upptäcktes slutligen de eftersökta rustningspersedlarna, *sabeln*, som nog var sina 4 fot lång, instucken i en skida af tjock rostig jernplåt, vägande tillsammans minst 15 ℔, samt *sporrarna* med 3 tums klingor, som stucko ut närmare en half fot från stöfveln. *En stöfvel* återfanns äfven, synbarligen begagnad till sporrarna, tillverkad af sulläder alltigenom, styf som horn och så rymligt tilltagen i alla dimensioner, att den utan att klämma, kunnat begagnas af en elefant. Karl XII hade bestämdt icke styfvare stöflar än denna.

Detta var annat till krigsdon än nutidens pygméleksaker, och att beklaga voro för visso de landets fiender, och i synnerhet de arma rusthållarehästarna, som kommo i tillfälle att göra närmare bekantskap med de tappra hjeltar, som af en nådig forntidskrigsherre utrustats med sådana mordvapen, som ifrågavarande slagsvärd, sporrar och stöflar.

Men utom all förutnämnde bråte, hängande på takstolarne och undanstoppad i vinklar och vrår, som det fallit sig på vinden, upptäckte jag högar af gulnadt papper jemte fragment af gamla skrifna böcker utspridda på golfvet.

»Hvad är detta för papper?» frågade jag inspektoren.

»Det har jag inte sett efter,» — svarade han. — »Patron sa' att vi kunde ta' af luntorna när vi behöfde papper.»

Vid närmare efterfrågan befans att »luntorna» utgjorts af flera tunnsäckar papper, som förvarats sedan obekant tid tillbaka i ett vindskontor i herrgårdsbyggnaden, men under en reparation nerfraktats till inspektorens boställe. Jag lät genast i min närvaro hopsamla och instoppa allt som fans qvar, i en säck, hvilken åter sändes till sitt gamla qvarter i vindsskrubben.

* * *

Under några dagars vistande på Nolhaga en tid derefter genomgick jag säckens innehåll, hvarvid det befanns, att »luntorna» troligen till största delen utgjorts af anteckningar och räkenskaper från de Alströmerska fabrikerna i Alingsås samt från Nolhaga och andra landtegendomar och hvilka säkert kunnat vara af värde i mera än ett hänseende.

Genom detta fynd lyckades det åtminstone rädda åtskilligt för ägaren till Nolhaga af stort värde, såsom handlingarna till ett föregående storskifte, kartor öfver Nolhaga ägor m. m., äfvensom en del uppsatser af icke så litet kulturhistoriskt intresse.

Sedan alla dessa papper genomgåtts och ordnats, inlades de i godt förvar för att ännu engång vid bättre tillfälle sorteras, och jag reste tillbaka till Stockholm för att deltaga i riksdagsförhandlingarna.

Nolhagas omdaning.

Året innan köpet af Nolhaga öfvertogs, blef jag nämligen af Vesterbottens läns landsting invald till ledamot af riksdagens första kammare, och som riksdagsförhandlingarna på det lifligaste intresserade mig, hade jag under första vintern efter köpet, icke varit i tillfälle att resa till Nolhaga mer än ett par gånger, hvilka resor ej heller beredde någon synnerlig glädje, så som der såg ut och så som det gick med affärerna.

Mitt egentliga göra med egendomens skötsel bestod under denna tid uti att skicka rekommenderade bref, ty den enda in-

komsten, som inflöt efter 70 kor af c:a 70 kannor mjölk om dagen à 25 öre, eller hela 17 kronor 50 öre, betäckte på långt när icke utgifterna och största delen af skörden som kunde afyttras, var redan såld då jag blef ägare till det som fanns qvar, bestående af dåligt hö, som icke ens räckte till svältfoder under vintern.

Men deremot medhanns på lediga stunder under vintern och följande sommar, då min familj och jag vistades på Nolhaga, uppgörandet af en hel mängd planer för framtiden samt förslag och eskisser till de arbeten som måste utföras, för att kunna med trefnad bo och vistas på stället med familj.

Det viktigaste af allt var emellertid att ordna gårdens ekonomi så att den skulle kunna lemna någon afkastning, hvilket, att döma af räkenskaperna, icke varit förhållandet under förra ägarens tid.

För allt detta fordrades i första rummet att anskaffa en duglig inspektor och en ny bättre kokreatursuppsättning än den befintliga, som i medeltal knappast lemnade 300 kannor mjölk per djur om året, hvarigenom ladugården gick med betydlig förlust. Vidare dränering och uppgödning af trädgården och åkerjorden samt odling af foderväxter m. m. äfvensom ombyggnad af den öfver ett hundra år gamla alldeles uppruttna corps de logisbyggningen, på hvilken man kunde sticka handen genom ytterväggarna, och som endast sammanhölls af brädfodringen; äfvensom af byggnaderna i trädgården, af uthus, torp och statfolkets bostäder.

Dessutom måste den illa åtgångna skogen återplanteras, den vackra förfallna parken ordnas med nya vägar och anläggningar, de gamla utlefvade träden bortskaffas och unga insättas i stället.

Kanalerna i parken, som voro fulla af dy ända till vattenytan och utgjorde verkliga pesthärdar, måste ovilkorligen upprensas, hvarvid jag riktigt beräknade att erhålla stora massor värdefullt gödningsämne.

Utom allt detta hade jag en plan att medelst en rörledning leda vattnet från flera skogssjöar, som lågo ganska högt, ner till

Nolhaga för erhållande af drifkraft till en tidsenlig mjölqvarn, som derigenom kunde anläggas, och till tröskverket, äfvensom till vatten i stall och ladugård, hvilket togs ur en stinkande pöl. På köpet kunde erhållas vatten till kaskader och vattenkonster, friskt rinnande vatten i de annars stillastående kanalerna i parken, samt till brandposter och andra ändamål. *)

Den långa allén till Alingsås var genom bristande underhåll tidtals bottenlös och skulle bättras genom de djupa dikenas igenfyllning, så att den blef bredare, och körbanan makadamiseras m. m. m. m.

Detta var ju inte det lilla att uträtta, men utfördes efterhand jemte mycket mera under egen utstakning, nivellering, ledning och uppsigt, hvilket beredde mig en synnerligen angenäm sysselsättning under somrarne, och de tider af året jag för riksdagsgöromålen kunde vara hemma, och sedermera mycket nöje och tillfredsställelse.

Uti hela den stora parken röjdes sålunda undan alla oduggliga träd, hvarigenom omkring 1,000 famnar ved erhöllos, som betäckte omkostnaderna. Derefter spadvändes jorden och besåddes med gräsfrö. Nya gångar utstakades, nivellerades och anlades och öfver 9,000 träd och buskar planterades. Kanalerna uppmuddrades under vintern 1888 med jernskopor på isen, och den uppmuddrade dymassan, som utgjorde tusentals lass och egentligen bestod af förruttnade vegetabiliska och animaliska ämnen, användes till gödning af åkrar och ängar.

Analys hade visat, att denna dy innehöll ej mindre än 3 procent qväfve samt dessutom fosforsyra och kali, och att muddringen således mer än betalade sig.

En sammanbindningskanal upptogs emellan tvenne förutvarande kanaler, för erhållande af rinnande vatten i desamma

*) För att blifva oberoende ägare till vattnet från dessa skogssjöar, hvilka lågo ett par hundra fot öfver kanalerna i parken, inköptes godset Bolltorp, som fordom tillhört Nolhaga. Af lokala och ekonomiska orsaker kunde emellertid endast en fallhöjd af 70 fot begagnas, hvarigenom emellertid erhöllos emellan 30 och 40 hästars effektiv kraft, samt 50 fot höga springvatten, och vattenkastare vid eventuela eldsvådor.

och ett litet vattenfall på köpet. Trädgården, som genom bristande dränering förvandlats till ett kärr, djupdikades, nya växthus och orangerier uppfördes och hundradetals ädla fruktträd, deribland äpplen och päron från Amerika, utplanterades.

Den nya corps de logisbyggnaden, till hvilken jag uppgjort planer och eskissritningar, utfördes 1879 och 80 under kontroll af arkitekten Adrian Peterson i Göteborg.

Denna byggnad, äfvensom vattenrörledningen till qvarn och springvatten, som var något öfver 4,300 fot lång med 1¼ fots inre rördiameter och ägde 70 fots fallhöjd, jämte den i sammanhang med denna verkställda sänkningen af den s. k. »klämmen» med 20 fot, hvarigenom lutningen minskades från 1 : 8 till 1 : 20, utfördes, efter det att entreprenadanbud infordrats, genom annons i tidningarna, af en byggnadsfirma i Göteborg, på ett sätt hvaraf jag hade mycket obehag genom slarf, afbrott i arbetena o. s. v. och sedan kompromiss slutligen afgjort tvisterna med entreprenörerna rörande corps de logisets byggande, måste jag med förlust öfvertaga och sjelf fullborda detsamma.

I sammanhang och samtidigt med corps de logisbyggnaden, upptogs ett 19 fot djupt dräneringsdike rundt byggnadens norra sida för afledande af grundvatten, som emellanåt fyllde källrarne, och anlades den söder om byggnaden varande stora terrassen med sin stentrappa, till hvilken terrass fyllnadsämne erhölls genom fördjupning och vidgning af kanalen på vestra sidan.

Nya ladugårdsbyggnader af sten utfördes vid Bolltorp. En tillämnad förflyttning och ombyggnad af alla ladugårds- och uthusbyggnader vid Nolhaga medhanns icke, men hafva af nuvarande ägaren, herr Lindström, utförts på ett i allo mönstergillt och dyrbart sätt.

Kostnaderna för de arbeten, som under det jag ägde Nolhaga nedlades på egendomen, uppgingo till närmare 100,000 kronor, och år 1880 återköpte jag, som omnämnts, en af Nolhaga förra utgårdar, Bolltorp, för 86,000 kronor. Det hela stod mig således uti närmare 400,000 kronor, och mera ansåg jag mig

icke hafva råd att påkosta innan inkomsterna af egendomen ökats.

För att få penningar till allt detta samt köpen af Nolhaga och Bolltorp m. m., hade jag sålt huset n:o 2 B Kungsträdgårdsgatan i Stockholm för 375,000 kronor, med en vinst af c:a 50,000 kronor.

Såsom inspektor anställdes min gamle rättare på Steninge och dessutom medtogs derifrån en utmärkt skicklig och mångsidig snickare, Erickson, som biträdde med allt. Såsom trädgårdsmästare antogs en elev från Rosendal, rekommenderad af direktör Pihl, vid namn Lundberg, med hvilken jag fann mig mycket belåten för hans redbarhet, arbetsamhet och skicklighet. Det var han som biträdde mig med trädgårdens och parkens omdaning och nyplantering samt de nya växthus- och drifhusbyggnadernas uppförande. En ny kouppsättning inköptes efter hand, rasdjur anskaffades, och en ny kreatursstam fanns således efter några år, under hvilka foderskörden samtidigt betydligt ökats. Och när jag 1882 utarrenderade landtbruket, funnos i ladugårdarna å Nolhaga och utgården Bolltorp öfver 150 vackra välfödda, högt mjölkande kor, i stället för de 70 utsvultna stackare, som en längre tid spökat för mig om nätterna, efter det jag första gången sett dem i ladugården på Nolhaga.

Från en temligen tröstlös ställning i början, hade således allt efterhand utvecklats på bästa sätt. Mycket arbete nerlades, men deraf hade jag endast haft en ytterst angenäm sysselsättning, då jag sjelf uppgjorde planerna till allt, ritade, utstakade och afvägde vattenledningar, dräneringar, vägar m. m., byggde hus, arbetade med yxa och spade etc.

Och jag hade efter fyra års arbeten tillfredsställelsen och glädjen att finna Nolhaga omstöpt i ny form, ehuru ännu mycket återstod att förbättra och tillägga, men detta var meningen verkställa så småningom efter råd och lägenhet.

* * *

Under ombyggnaden af Nolhaga corps de logisbyggnad, då vi voro husvilla, bodde min familj och jag i Alingsås hos en gammal vän, öfverstelöjtnant Silfverskjöld, i hvars hus jag hyrde en våning och der man visade oss mycken vänlighet.

Låneoperationer.

Då jag öfvertog Nolhaga, fanns ett intecknadt hypotekslån deri om 137,000 kronor, hvilket löpte med 5 procent ränta, och hvarå dessutom skulle betalas en s. k. »förvaltningsafgift» af ¼ procent på hela kapitlet. Mot räntan, 5 procent, kunde ju ingenting egentligen anmärkas på den tiden, men att jag årligen skulle betala 342 kronor i förvaltningsafgift, hvilket synbarligen obetydliga belopp under den 36-åriga amorteringstiden med ränta på ränta efter 5 procent skulle uppgå till ej mindre än 32,776 kronor, retade mig, och jag tänkte försöka komma ifrån denna, som jag tyckte, obehöriga pålaga.*) — Och detta lyckades äfven på följande sätt.

Jag hade fått reda på, att uti Allmänna brandförsäkringsverket för byggnader på landet utlemnades mot första inteckning lån till 4 procent på egendomar, hvilkas byggnader voro försäkrade i detta verk, och som Nolhaga byggnader voro der försäkrade, och brandförsäkringsvärdet, efter de nybyggnader jag gjort, uppgick till så högt belopp att ett lån å 137,000 kronor kunde erhållas, gällde det att blifva af med hypotekslånet och i stället för detta erhålla det billigare brandförsäkringslånet — utan förvaltningsafgiften.

För detta ändamål reste jag till Göteborg, der hypoteksföreningen hade sitt tillhåll, och frågade vederbörande, om det skulle tillåtas mig att inbetala hypotekslånet på Nolhaga.

---

*) Denna förvaltningsafgift lär nu vara afskaffad.

Man tittade på den som ville göra sig af med så mycket penningar och ett så fördelaktigt lån, ifrån fotfodralen ända upp till hårfästet, och svaret blef, att det skulle kunna låta sig göra — mot något mindre vederlag — som jag vill minnas 1,000 kronor — enär en mängd låneansökningar lågo inne och väntade på att tillgångar skulle kunna beredas.

Som jag hade andra ärenden till Stockholm reste jag dit för att språka med vederbörande i Brandverket om det nya lånet, och fick, sedan mina brandförsäkringshandlingar synats och befunnits i ordning, till svar, att detta när som helst kunde erhållas.

»Tackar allra ödmjukast!» — sa' jag. — »Får jag då kanske lof att genast skrifva ett qvitto här på beloppet, 137,000 kronor, så att jag kan lösa in hypotekslånet i morgon i Göteborg.»

Nej, se det gick inte för sig. Först skulle hypotekslånet inlösas, och sedan nya inteckningar, uppgjorda efter Brandverkets formulär — som var olika med Hypoteksföreningens — tagas hos häradsrätten i Kullings härad, och först, då dessa papper presenterades, kunde penningarna erhållas.

Detta var ett förargligt »aber», ty 137,000 kronor till inlösen af hypotekslånet »plockas inte på träd», som man brukar säga.

Men äfven denna kinkiga sak redde sig.

Jag gick att rådgöra med min vän häradshöfding Dufva, som då var styrande·mästare i riksbanken, och frågade honom huru jag skulle komma åt att disponera 137,000 kronor, medan inteckningsfrågan ordnades, d. v. s. på ett par månader.

»Kan du skaffa dig en vederhäftig acceptant på en vexel, så kan du få penningar i riksbanken,» svarades.

»Godkännes min svärfaders namn?» frågade jag.

»Det godkännes,» svarades.

Jag skref genast till svärfar och bad honom sända mig på Nolhaga en vexel på det ofvannämnda beloppet, såsom Dufva önskade. Vexeln hade jag några dagar derefter i handen. Med detta papper begaf jag mig till Göteborg och presenterade det i riksbankens afdelningskontor.

Vexeln cirkulerade bland de närvarande styrelseledamöterna, synades på alla sidor, och slutligen sade en herre till mig, att ett sådant papper hittills icke förekommit i afdelningskontoret, och att man icke vågade diskontera detsamma.

»Var god telegrafera då på min bekostnad till häradshöfding Dufva, som lofvat mig att vexeln skulle diskonteras.»

Svaret kom och jag bekom mina många tusenlappar, med hvilka jag begaf mig till hypoteksföreningens kontor och utbytte dem mot inteckningarna i Nolhaga.

Hittills hade allt gått väl, men nu återstod det bekymmersammaste — att få de gamla inteckningarna dödade och nya i stället. Detta skulle ske genom häradsrätten och fordrade en tid af omkring sex veckor.

Under denna tid lågo de »lefvande» inteckningshandlingarna i ett skåp uti ett gammalt trähus i Alingsås, der häradsrätten hade sitt säte, och ingen må undra på om jag under denna tid, som föreföll ohyggligt lång, kände mig orolig och hvarje dag såg efter om eldsvåda icke härjat tingshuset med dess dyrbara innehåll, eller tjufvar lagt sig till med mina och många andras värdehandlingar som förvarades i det förutnämnda skåpet, och på hvilkas bevarande till nästa ting, mångas väl eller ve var beroende. För mig hade följden blifvit, om mina inteckningshandlingar på ett eller annat sätt gått förlorade, att jag och min acceptant fått betala lånet i riksbanken och jag varit förhindrad, att under loppet af tio år taga ny inteckning på det stora beloppet i Nolhaga, och derigenom hålla acceptanten skadeslös. *)

Allt gick emellertid lyckligt, hvarken eldsvåda inträffade eller tjufvar behagade infinna sig. Jag fick det nya lånet i brandverket och inlöste dermed vexeln i riksbanken — och på

*) Det sätt som allmänt praktiseras, att mellan tingen förvara dyrbara värdehandlingar, på hvilkas bevarande mångas hela väl och ve ofta är beroende, i skåp af trä, i tingshusen, hvilka äfven oftast äro uppförda af trä och utsatta för eldfara samt inbrott, är i sanning rent af oförsvarligt. Åtminstone borde väl finnas ett kassaskåp af jern, som kan låsas ordentligt, att deruti förvara viktiga handlingar och "fatalier". Samma är förhållandet å prestgårdarna, der genom eldsvåda förkomna kyrkoböcker kunna åstadkomma mycken oreda i slägt- och arfsförhållanden.

köpet besparade jag en procent minskad ränta eller 1,370 kronor om året och slapp ifrån »förvaltningsafgiften».

Affären var således — ehuru något kombinerad — fördelaktig.

Nolhaga förr och nu.

Litteratören herr F. W. Nyman, har uti ett förtjenstfullt arbete, kalladt »*Alingsås omgifningar*», bland annat yttrat sig rörande Nolhaga, såväl från äldre tider — hvarvid de handlingar, som räddades å inspektorsvinden, på begäran ställts till hans förfogande — som under den tid jag var ägare till egendomen, och då åtskilligt häraf torde vara af allmännare intresse och en del af mera enskildt, för mina anhöriga och efterkommande, har jag dels ur detta herr Nymans arbete, dels ock ur en uppsats i Illustrerad familjejournal, trott mig här nedan böra införa den historik och de uppgifter i öfrigt som af herr Nyman och i artikeln i Familjejournalen lemnats, hvarvid jag dock tilllåtit mig göra några förkortningar, ändringar och tillägg.

Naturförhållanden, sägner om troll m. m. samt Nolhagas historia från Jonas Alströmers tid till 1882.

Då man som resande öster ifrån å vestra stambanan passerat Vestergötlands tröstlösa svältor nalkas »Alströmers stad», Alingsås, och fortsätter till Göteborg, befinner man sig i en handvändning förflyttad till en af de mest tjusande trakter i Sverige. Jernvägen framlöper i Säfveåns dalgång, omgifven af löf- och barrskogsklädda berg och höjder, speglande sig i klara sjöar, och å höjderna och i dalarna framskymta i den lummiga grönskan sådana herresäten som Nolhaga, Bryngelsnäs, Bodarne, Nääs, Floda, Jonsered och Bokedal, samt de många praktfulla villor i alla upptänkliga stilar, som Göte-

borgs handelsfurstar med fulla händer utstrött i de vackra höjdsluttningarna.

Säteriet Nolhaga, kanske den mest natursköna af dessa egendomar, är beläget straxt vesterom Alingsås, emellan staden och den vackra sjön Mjörn, och begränsas på södra sidan af Säfveån.

Det ursprungliga Nolhaga skiljes i norr genom ett högt och brant berg, det s. k. Korpaberget, från de godset tillhörande, sedermera uppodlade jordområdena.

Med rätta prisas detta säteri för sin naturskönhet och sitt härliga läge; och den berömde geografen *Tuneld* jemförde det på sin tid med Haga vid Stockholm.

Båda dessa egendomar hafva efter Tunelds uppfattning en likhet ej blott till namnet, de äro derjemte af en viss historisk ryktbarhet, ehuru på olika sätt. Haga är införlifvadt med Gustaf III:s poetiskt glada tidehvarf; Nolhaga räknar sina historiska anor från Frihetstiden, då det närbelägna Alingsås utgjorde medelpunkten för Sveriges begynnande industri. Men det är icke denna historiska ryktbarhet, som föranledt Tuneld till jemförelse, utan det är dessa egendomars naturskönhet, deras skogbeklädda berg, deras vidsträckta och prydliga parkanläggningar. Det är Haga vid Brunnsviken, »den lilla sjön med helleniska stränder», som jemföres med Nolhaga, vid en vik af den örika, pittoreska sjön Mjörn.

Nolhagas park genomströmmas af den s. k. »Säfveån» innan denna utfaller i sjön Mjörn. Under årtusendens lopp har här genom den jord hvarmed åns vatten under vårflödena är uppslammadt, vid utloppet bildats ett delta på ett par hundra tunnlands vidd, och å en del af detta, på omkring 50 tunnland, har Nolhaga vackra park af väldiga ekar, bokar, ståtliga hängbjörkar och kastanier uppvuxit. *)

Ännu ser man spår af de olika riktningar Säfveån under bildandet af detta deltaland tagit i de så kallade »Kölerna» eller de 80 till 100 fot breda kanaler, som slingra sig i parken och förläna den ett egendomligt behag. Norr om parken reser sig det 250 fot höga och branta »Korpaberget» med pittoreska grottor och precipiser och betäckt med en rik vegetation af bok och ek samt flera olika sorters barrträd, bland annat af Pinus strobus med stammar om t. o. m. 3 fots diameter och 100 fots höjd.

Från detta berg erbjudes en storartad omvexlande och för-

*) Att Nolhaga park bildats genom uppslamning visade sig vid gräfning af en 20 fot djup kanal, till sammanbindning af de förut befintliga, hvilket arbete verkställdes af författaren år 1879, hvarvid flera olika lag vattenväxter och kullfallna ännu friska trädstammar påträffades.

tjusande utsigt: Till venster ser man den närbelägna staden med dess båda kyrkor, jernvägen och de betydliga fabrikerna. I fonden de talrika, nybyggda, å höjder emellan de båda sjöarna Jersken och Mjörn belägna täcka villorna; till höger Nolhaga nya lilla slott och park och längst bort sjön Mjörns vidsträckta yta med sina hundrade öar och holmar, och hela denna tafla omgifven af en ram af höga kullar och skogbevuxna, blånande berg.

I skalden *Johan Nybloms* »*Helsning till Alingsås*» rosas äfven stadens omgifningar; och följande verser tyckas syfta på dessa, sådana de i sin sommarskrud te sig ifrån Nolhagaberg:

— — — — — — — — — — — — — — —

»Omkring dig, som ett dyrbart drottningsmycke,
naturen all sin fägringsprakt har lagt:
med ett på en gång nordiskt, sydländskt tycke
du återger i dina varma drag
en nordisk flickas bländande behag;
du har en rikedom, som tiden ej förskingrar:
sig, som en veckad kröningsmantel, slingrar
en blyg, jungfrulig skönhet omkring dig;
och konstnärn, när han ser dig, bugar sig
för denna sköna tafla af naturen:
en vy ur paradisets ramar skuren.»

Å södra sidan af detta berg, som delvis stupar lodrätt ner, finnes en af jettebokar omgifven grotta, hvarest förr stod en urgammal dopfunt af sandsten, som emottog det från en remma i hälleberget droppande kristallklara, iskalla vattnet. Under vintrarna bildas af detta droppande vatten en 30 fot hög, fristående ispelare framför grottans öppning.

Från denna romantiska plats leder en slingrande gångstig, fortsatt af små stentrappor, högt upp till en annan grotta, med bänkar och ett stenbord. Denna grotta uppkallades af en föregående ägare till Nolhaga, grefve Patrik Lewenhaupt, *Amalienhäll*, efter grefvinnan Amalia Lewenhaupt, född Ramel.

Nedanom denna grotta leder stigen till *Klippgrottan*, en genom nedfallna, väldiga klippblock märkvärdigt danad underjordisk håla, som af major Cl. Adelsköld, genom bortsprängning af flera under ett kolossalt stenblock liggande stenar, gjorts tillgänglig och nu rymmer flera personer. I denna grotta, nu efter major Adelskölds yngsta dotter kallad »*Aslögs grotta*», finnas högsäte för »bergakonungen» och fyra säten af ohuggna stenar för hans rådgifvare.

Uti närheten häraf förekommer en egendomlig, i horisontal rigtning ingående fördjupning i hälleberget, hvilken antagits vara trollens ingångsport i berget.

Ofvanpå Nolhaga berg fanns i major Adelskölds barndom en källa med det klaraste vatten, som emellertid fått igengrundas. Denna källa är nu af honom åter upptagen, kringmurad, och öfver den har uppsatts ett öppet tempel.

I vestlig riktning härifrån är genom samma berg en väg bildad, som kallas »*Klämmen*». Denna väg sprängdes i början af detta århundrade af den nuvarande ägarens morfar, major Vollrath Tham, der berget förut af naturen var remnadt och något åtskildt. En af major Adelsköld nyanlagd vattenledning går genom denna klyfta, med anledning hvaraf den af honom blifvit utvidgad och nersprängd 20 fot.

En »*jättegryta*» af 2 fots djup och lika bredd uti ett erratiskt klippblock liggande löst nära Pipbruket på en höjd af mer än 200 fot öfver hafvet och som antagligen ditförts af is, omtalas redan af *Linné* såsom varande af stort intresse. Hon anträffas straxt utanför trädgårdens norra staket. Stenblocket anses enligt folktron vara ett af dem som en jätte slungat för att krossa Alingsås kyrka.

Nära Nolhaga område, finns i Nolbybergen ännu en s. k. »jättehåla» eller »jättegryta» af tre fots djup och samma bredd. Hon är belägen i en bergås midt framför Kristineholms nya boningshus.

Bland andra forntidsminnen å Nolhaga område må nämnas »*Kung Bjerkes sten*», belägen vid »Store mossen» nära Tokebacka jernvägsbro. Stenen är upprättstående, aflång, fyrkantig. Höjden: 7 fot, bredden nedtill 3 fot, och han afsmalnar uppåt. Någon inskrift synes icke. Invid denna ligger en afbruten, slät sten, af samma längd som den nyssnämnda, ehuru af större bredd, och på en höjd vid Nolby förekommer en betydlig grafhög kallad »Rolfs kulle» uti hvilken en jätte tros vara höglagd.

I närheten af ofvannämnda jernvägsbro ligger invid stranden af Säfveån den förr i tiden omtalade Porlkällan, om hvilken allmogen visste berätta att den var »bottenlös». Det är troligtvis på denna källa Linné syftar, när han talar om »Norrby- (Nolby) vatten», som utgafs för surbrunn, men som vid undersökningen »höll intet mineral utan var rent vatten» (se Linnés »Vestgötaresa»).

När vestra stambanan byggdes, gräfdes en källa strax bredvid, hvilken lärer förorsakat, att den gamla förlorade sin förra flödande vattenrikedom. Källan, som ligger afsides och nu sällan besökes, är så att säga inbäddad i »Myosotes».

Enligt en gammal folksägen, skall det finnas bergatroll i Korpaberget, hvilka hålla vakt öfver en bortröfvad och förtrollad prinsessa, som emellertid sägs hafva uppenbarat sig efter solens nedgång, men försvunnit vid första morgonstråle.

Tre modiga unga flickor lära en natt hafva uppehållit sig på Nolhaga berg för att söka få rätt på trollens bostad, och påträffade slutligen dörren till bergatrollens sal.

Men de fingo hvar och en sitt straff för sin förvetenhet att vilja utforska förborgade ting. Den ena af flickorna som tittade i nyckelhålet, blef skelögd, den andra blef halt, den tredje blef aldrig gift.

Å Nolhagaberg visade sig trollet en gång för en ung trädgårdsmästare, som varit i staden och sent en afton återvände hem.

Trollet stod högt uppe å hälleberget och tycktes kasta ned någonting.

Följande morgon påträffades der en stor guldring.

En gammal gårdssnickare vid namn Esping skulle en afton gå hem från Alingsås, då en liten gubbe med lykta mötte honom vid Korpaberget. Lyktgubben gick förut och lyste Esping, så att han hamnade i sjön i stället för att komma hem. Elakt folk påstod visserligen, att gubben Esping, sin vana trogen, varit litet vimmelkantig i hufvudet, då han knogade hemåt, och tog månen för en lyktgubbe; men gubben själf påstod till sin sista stund, att detta var förtal, och att en tomtenisse verkligen visat honom galet.*)

Slutligen vet gammalt folk att omtala, att en förtrollad kyrkoklocka, som man emellanåt hör ringa då någon skall dö, ligger nedsänkt i en liten sjöpuss på Nolhaga skog, men att det icke lyckats upptaga densamma, derför att till ändamålet fordras två fullkomligt hvita stutar utan ett kulört hår på kroppen, samt att körsvennen icke, hvad än må hända, eller hvad han får höra, får se sig om när klockan drages upp ur sjön. Detta sista villkor har aldrig uppfyllts, oaktadt flera nästan lyckade försök gjorts, så att man både haft de hvita stutarne förspända och klockan uppe i vattenbrynet, men trollen fört ett sådant väsen och gjort sådant ofog, att körsvennen alltid förskräckt vändt sig om, då klockan åter hamnat i djupet och dragit stutarne baklänges med sig. Då solen står på en viss punkt å himlen lärer man kunna se klockan nere i djupet.

Nolhaga kan egentligen räkna sina anor ifrån »de svenska slöj-

*) Den sannfärdiga historien om Espingens märkvärdiga äfventyr en mörk lördagsnatt är berättad i delen I af detta arbete.

dernas faders», Jonas Alströmer, som der hade sin bostad, ty det var denne kraftfulle och fosterlandsälskande man, som af det anspråkslösa rusthållet med sex till åtta tunnland åker och för öfrigt stora branta berg, urskogar och bottenlösa kärrmarker, genom köp af närgränsande hemman bildade det betydliga gods, som i hans och hans anhörigas tid innefattades under namnet Nolhaga.

Men ej nog med att dessa ägovidder sammanslogos. Enligt en gammal »Beskrifning öfver Nolhaga Rusthåll» af Jonas Forssell från år 1785, hvilken i originalmanuskript jemte andra papper tillvaratagits af major Adelsköld och ställts till författarens (Nymans) förfogande, sattes storartade odlingar och andra arbeten omedelbart i verket, och inom kort voro genom »rothuggning, sprängning och gräfning», ty plog kunde ej användas i den steniga marken — »etthundrafemton tunnland åker uppodlade, hvarvid ej mindre än något öfver tre mil större och mindre öppna afloppsgrafvar och stora diken gräfdes eller sprängdes, förutom de många tusen famnar 'osynliga' diken, hvilka blifvit uppgräfda och fyllda med klappersten, eller murade med stenhällar och takpannor och derefter igenlagda med jord». Alströmer torde således ha varit den förste som infört täckdikning i Sverige.

»Synnerlig omsorg egnades äfven åt gårdens åbyggnader, hvilka förseddes med för den tiden ovanliga beqvämligheter och framstodo som mönsterbilder. Härförutom inrättades flera torplägenheter, hvilka nybyggdes af korsvirke och förseddes med tegeltak samt tilldelades hvardera jord till två tunnors utsäde, utom bete. Vidare anlades ett bruk för tillverkning af holländska kritpipor, samt ett tegelbruk med ej mindre än trehundratrettio alnar torklängor, hvarest tillverkades alla slags tegel för hela orten på flera mils omvidd. Här förutom reglerades vattendragen å skogen medelst dammar, hvarefter en såg, qvarn och en klädesstamp inrättades, till nytta för hela orten.

På de uppbrutna nya åkerfälten odlade Jonas Alströmer en mängd nya sädesslag, foder-, färg- och fabriksväxter, bland annat potatis och tobak; förädlade djurraser införskrefvos med stora kostnader, bland annat angoragetter, hvilkas ull användes vid Alingsås fabriker; och i Nolhagas parker och »plantager» utplanterades flera hundra tusen främmande, amerikanska, engelska, holländska och tyska löf- och barrträd, hvaraf många förut voro okända i Sverige, men kunde blifva nyttiga för riket. Af dessa finnas ännu qvar väldiga exemplar af bok, kastanj, amerikansk ask och alm, pinus larix

och pinus strobus, af hvilka senare båda barrträd exemplar finnas, som uppnått en tjocklek af 4 alnar i omkrets.»

Jonas Forssell slutar sin beskrifning om Nolhaga på slutet af 1700-talet, hvarur förestående är hemtadt, ordagrant på följande sätt:

»In summa, konsten har med naturen täflat att af detta hemman, som förr mest bestod af odugliga kärr, och till hvilket knappast var någon praktikabel gångväg, göra en i alla afseenden bland de täckaste landtgårdar, hvilken såväl för de ovanligt vackra promenader, som för de särskildta nyttiga och nöjsamma inrättningar, af alla resande ständigt besökes, och hvilken i anseende till de ovanligt stora kostnader, som derpå blifvit årligen nedlagda, förskaffat en stor mängd fattigt arbetsfolk tillräckligt arbete af alla slag, och hvarigenom en mängd af dem äfven fått undervisning uti rothuggning, dikning, bergsprängning med mera, så att skickliga arbetare, som i alla dessa arbetsgrenar förr måste förskrifvas långväga, nu finnas i orten.»

Jonas Alströmer uppgifves äfven ha anlagt den 3,600 fot långa väg eller allée, som ifrån staden leder till sjön Mjörn. Förut fanns på den då vattendränkta marken endast en gångstig, till hvars beskaffenhet man kan sluta af den gamla uppgiften, att »efter ofelbart trovärdiga mäns intyg, hade en gosse vid tillfälle drunknat på sjelfva gångstigen, som leder ifrån staden till gården».

Nämnda gångstig blef emellertid af Alströmer förvandlad till en vacker väg, omgifven å ömse sidor af planterade löfträd, som ännu finnas qvar.

Någon bro öfver Säfveån fanns ännu icke år 1746, då *Carl von Linné* besökte Alingsås och Nolhaga, utan i stället en färja, som kunde bära 10 à 12 personer.

»Hon var deruti artig» — säger Linné i sin Vestgötaresa — »emedan hon kunde begagnas utan proportionel omkostnad emot de andra färjor, och emedan den, som ville sätta sig öfver på henne, behöfde ingen färjekarl, ty hon drogs utan möda, och man kunde lätt draga henne till sig, då hon stod vid andra landet.»

Sedermera har en fast bro fått intaga färjans plats.

På Nolhaga odalegor — straxt vester om nuvarande trädgården — anlade Jonas Alströmer förutnämnda *tobakspipbruk*. Då Carl von Linné ofvannämnda år den 6—8 juli besökte Alingsås och Nolhaga, tog han äfven pipbruket i skärskådande, hvarom han lemnar den underrättelsen, att »här voro 60 personer sysselsatta med lerets ältande, rullande, kastande, torkande, polerande och stämplande, och små gossar användes här till samma tjenst som stora.»

»Piporna formerades — säger han — uti en messingsform af tvenne styckeu, som längs åt och emellan sig lika slutades tillsamman. Formgöraren filade och formerade dessa gipsformar uti en särskild kammare. Pipleran, som hemtades från Holland, var hvit och rodnade icke uti bränningen. Källare voro anlagda, i hvilka de obrända pipor bevarades för frost och stark torka. Tunnorna, i hvilka piporna brändes, voro af ler, liknade nog sockerformer, fast dessa hade en flat botten. När piporna sattes in i tunnan, täcktes hon med ett papper, som var böjdt *»in formam coni»*, och beströks med lera på båda sider, så att lerskorpan blef qvarstående, sedan papperet brunnit bort. Piporna brändes 24 à 26 timmar uti en hög, halft cylindrisk ugn; 15 à 16 tunnor brändes tillika, 10 à 20 gross i hvar tunna; 144 pipor i hvart gross.» Hvad aflöningen vidkommer, nämner Linné, att »en fattig qvinna med tre barn kan förtjena sig på pipbruket 27 dal. k:mt om veckan, som gör årligen 1404 dal. k:mt.»

Tillverkningen uppgick till ett värde af trettiofem tusen r:dr årligen. — En stor binäringsaffär på den tiden.

Den tiden var i Alingsåstrakten en sed, att vid begrafningar framlades sådana tobakspipor till gästernas begagnande.

I början af innevarande århundrade hade pipbruket, tillfölje af brist på lämplig lera endast 13 arbetare, mest qvinnor och barn.

Pipbruket är nu, sedan många år tillbaka, nedlagdt, och byggnaden nedrifven.

Tegelbruket, som äfven omnämnes af Linné, var anlagdt ej långt från pipbruket »på en angenäm ort, der vattnet kringskurit de sköna blomsterfälten».

Tegelbruket bedrifves fortfarande.

Förutom dessa inrättningar, fanns å utgården Bolltorp på 1700-talet en på holländskt vis, för Alingsås' manufaktori, inrättad *klädesvalk;* men denna var redan i början af detta århundrade borttagen och ändrad till benstamp.

Linné omnämner äfven potatisen, som växte i Nolhaga och af Jonas Alströmer först infördes i riket.

Dessa nämnas i registret till Linnés »Vestgötaresa» bland den tidens »utländska växter».

»Potatos», eller »Solanum tuberosum,» — säger han — »var planterad af arbetsfolket vid pipbruket emellan klipporna, dit mylla var förd och lagd; de växte väl, och rötterna voro om hösten icke svåra att igenfinna, ty de hade ej tillfälle att gå på djupet.»

Vi hafva anfört ofvanstående för att erinra om en om sitt

fäderneslaud högt förtjent »selvmade» man och för att visa att hans tid och omtanke och outtröttliga verksamhet räckte till ej allenast för den omfattande fabriksrörelse, han inrättat och bedref i Alingsås, utan jämväl till många andra för landet nyttiga inrättningar och företag samt till dess förskönande.»

* * *

Vid den tiden Nolhaga kom i Jonas Alströmers ägo, bestod egendomen såsom förut omnämnts till allra största delen af skogs- och ängsmarker samt kärr och mossar och var utan betydenhet som landtegendom. Åkerjorden utgjorde nemligen endast 6 à 8 tunnland samt något mera äng.

Alströmer köpte sedan och lade till Nolhaga Rödened, Nolby, Bolltorp, Skår, Skafveryd, Sörhaga m. fl. hemman och hemmansdelar,*) bebyggde stället, samt verkställde betydliga odlingar, hvilka sedermera af sonen Johan Alströmer och i synnerhet af major Volrath Tham**) fortsattes.

Tillfölje af dessa förbättringar begärdes i underdånighet »*sätesfrihet*» för Nolhaga med underlydande, hvilket äfven i nåder beviljades men med det egendomliga villkoret att *rustnings-* och *skjutsningsskyldigheten* skulle bibehållas.

Odlingen ökades så småningom. Enligt en uppgift voro i början af detta århundrade 120 tunnland upptagna till åker, den öfriga marken var uppodlad till äng och vackra lustparker. Derjemte omtalas, att en mosse af 6¼ tunnland »blifvit med mycken omkostnad förvandlad till god äng».

Af den på Lärkeskog belägna utmarken, Nolbyhed, hade ock betydliga uppodlingar blifvit verkställda. Oaktadt mötande hinder af stenar, rötter, träd och buskar, bäckar och källsprång, hvaraf denna mark besvärades, hade likväl, efter skedd rothuggning, sprängning och dikning, 115 tunnland blifvit uppodlade till god åker, och detta endast med spade, eftersom, tillfölje af markens svåra beskaffenhet, någon plog der icke kunnat användas.

Inom några år hade på utmarken 20 torp blifvit inrättade.

Jonas Alströmer och hans närmaste efterträdare hade en synnerlig omsorg om trädplantering. Flera hundra tusen träd blefvo af frön och kärnor uppdragna. En stor del deraf utplanterades till

*) Af dessa hemman äro Nolby och Bolltorp nu förenade med Nolhaga.

**) Författarens morfader ("Tutta") som från 1801 till 1813 var ägare till Nolhaga. (Se delen I.)

häckar och prydliga alléer och i parken och å »Korpaberget» som i allmänhet ofvantill är täckt med jord, såddes, efter upphackning, ek- och bokållon, samt främmande barrträd.

Bland de af major Adelsköld tillvaratagna handlingar finnes qvar ett slags inventarii-konto från 1785 med titeln: »*Maj månads-förslag för Nolhaga*», hvarur såsom kulturbilder meddelas några utdrag:

Under rubriken »Penninge-räkning» lemnas åtskilliga exempel å dagsarvoden för något öfver 100 år sedan. Dagspenningen var den tiden ej så synnerligen hög. Sven Hallberg, som arbetat fyra dagar i »plantagen», hade derför erhållit 20 skilling, eller efter 5 sk. = omkring 11 öre — om dagen. Fyra tegelslagare, som arbetat å tegelbruket med »bråkens omändrande, tråssningens och bryggans reparerande samt sands inkörande i ladorna» hade tillsammans erhållit 3 rdr. för 6 dagars arbete, eller 6 sk. = 13 öre pr man om dagen.

Tegelslagaren Jonas Månssons hustru, »som kört oxarna för bråken», hade för 6 dagar fått 24 skilling, eller 4 skilling (8 öre) om dagen. Rylling, »som borrade och sprängde berg på heden», betaltes för bergborrning med 3 sk. = 6 öre — aln, och med 3 runstycken — omkring 3 öre — för hvarje skott, som han laddade och affyrade.»

Enligt »Afvelsräkningen», funnos då i Nolhaga: 5 hästar, 2 ungtjurar, 18 oxar, 1 stut, 7 kor och 2 kalfvar; af får och svin synas inga till i räkningen, men deremot ej mindre än 60 bockar och getter.

Två »Keddar» (killingar) omtalas ha blifvit borttagna af vargar.

Linné omtalar i förutnämnda Vestgötaresa getstallet på följande sätt:

»Det var kringsatt med bänkar, på hvilka getterna kunde ligga, eftersom de gerna ligga torrt och högt. På sidorna voro häckar fästade att fodret ej skulle spillas. Dessutom berättar han, att han på stället funnit »*orientaliska Båckar*», som liknade våra genuina bockar till skapnad och åtbörder, men voro deruti åtskilde, att de i stället för styf ragg, buro en mjuk och hvit rak och ren ull som hängde till fötterna på dem». Vidare säger han, »funnos på Nolhaga »*Gottländska gumsar*», som gingo med fyra stora horn samt en »*spansk hund*» som var liten och slät, men med långa hängande öron med krusig ull, så stora att de kunde täcka hela hufvudet. Bak på knäna var han långhårig som ett lejon». »*Turkiska kattor*» funnos äfven och skildes från våra genom mjukare hår, och svans som liknade en mårds.»

»Äfven funnos,» — berättar Linné — »*svenska räfvar* bundna, hvilka hade hvita läppar, raka öron, lång rät svans med hvit spets, rödaktig kropp och fötter, som på framsidan voro svartaktiga. De gapade vidare än någon hund, skreko och visade sig understundom rädda för hundarna som beto dem när de kommo så till.»*)

Enligt »spannmålsräkningen», utgjorde behållningen från föregående månad (april 1785) 9 kannor hvete, 1 tunna 35 kannor råg, 2 tunnor korn, 9 kannor ärter, 78 tunnor 26 kannor hafre samt 2 tunnor potäter.

Den 26 maj sattes i »Stenhagen» 1 tunna potäter, och följande dag i »Pipträdgården» 18 kannor sådana.

Vid pipbruket hade under månaden användts 18 famnar tall- och granved.

Enligt »fiskräkningen», funnos i sumparna från föreg. månaden ej mindre än 117 gäddor, 438 braxar och 29 abborrar.**)

Efter *Jonas Alströmers* frånfälle, 1761, såldes Nolhaga på auktion den 11 februari 1768 och inropades af *August Alströmer*, för 37,530 daler silfvermynt.

Derefter såldes egendomen den 16 juni samma år till *Johan Alströmer*, den förre ägarens broder, för 66,666 daler silfvermynt.

Från Johan Alströmer öfvergick egendomen — det är obekant när — till fröken *Sara Magdalena Alströmer*, hvilken den 1 okt. 1801 sålde densamma till *Volrath Tham* för 23,000 riksdaler »specie i bankomynt och 1,000 rdr. i riksgäldssedlar».

Den 10 mars 1813 köptes egendomen af ryttmästaren *J. Adelsköld* för 66,666: 32 banko specie.

Sedan åtskilliga hemmansdelar blifvit frånskilda, såldes egendomen den 24 maj 1821 för 39,500 rdr. banko till grefve *Claës Adam Wachtmeister.*

År 1828 den 12 mars öfvertogs Nolhaga af häradshöfdingen *B. W. Hessle*, för 48,000 rdr. banko, och 1829 den 30 september af grefvinnan *Posse* född Stedt, för 45,111 rdr. banko, hvarefter egendomen öfvergick till grefve *Patrik Lewenhaupt* den 29 december 1829 för samma pris.

År 1845 den 1 oktober såldes egendomen med en högst värdefull hundraårig orörd skog till danskarna, herrar *Hennings* och *Oswald* för 70,000 rdr. banko.

*) Se Linnés "Vestgötaresa".

**) Såsom fisket i sjön Mjörn, och Nolhaga kanalerna skötts under det passerade århundradet, finns knappast mera fisk i hela den stora sjön än i sumparna under Alströmers tid.

Hennings som var en skicklig jordbrukare, öfvertog sedermera Ostwalds andel i egendomen och afverkade skogen, men lärer dervid hafva gjort så stora förluster, att han måste afstå egendomen 1868 för ett pris utom lösören af 248,000 rdr. till sin svåger och störste fordringsägare, hofmarskalken *C. v. Mentzer*, hvilken sköflade hvad som fanns kvar af skogen och utsög jorden medelst potatisodling för ett bränneri.

År 1873 den 13 juli såldes egendomen med inventarier för 400,000 rdr. till brukspatron *G. Rettig*, som styckade densamma genom att försälja den bästa delen, utgården Rödened och sålde halfva skogen på femton års afverkning till ett par skogssköflare från Venersborg.

År 1877 den 8 juli afyttrades hvad som var qvar af det stympade och illa medfarna Nolhaga för 180,000 kronor till brukspatronen, löjtnant *Carl Adelsköld*, hvilken kort derefter öfverlät köpet på sin broder, majoren *Claës Adelsköld*.

Som af ofvanstående torde framgå var Alströmers Nolhaga stympadt, styckadt, härjadt till skog och jord, förfallet till byggnader, och således i det bedröfligaste tillstånd, då det som fanns qvar öfvertogs af major Cl. Adelsköld.

Nolhaga utgöres för närvarande af omkring 700 tunnland öppen jord, åker och äng samt c:a 2,000 tunnland skog, deraf de 1,000 tunnland, som sålts på afverkning och efter vissa år återfalla till egendomen.

Ett närgränsande gods, Bolltorp, som i början af detta århundrade afsöndrades och innehåller 237 tunnland åker och 495 tunnland skogsmark, är nu åter genom major Adelsköld år 1880 införlifvadt med Nolhaga.

De arbeten, som der på de senare åren blifvit genom major Adelsköld verkställda, hafva varit betydliga och i första rummet åsyftat landtbrukets och dermed i samband stående inrättningars förbättring samt egendomens försköning, och dertill har kommit ett stort vattenledningsarbete, hvarmed vunnits såväl gagn som försköning. Nolhaga har på några få år förvandlats till oigenkännlighet.

I maj månad 1879 nedrefs den gamla manbyggnaden, en tvåvånings manbyggnad, som var så grundligt förfallen, genom vårdslöst underhåll att den ej kunde repareras; och på den förutvarande grunden, således med bibehållande till hufvudsaklig del af de gamla källrarna, började man omedelbart att uppföra den nya karaktersbyggnaden, hvilken på helt kort tid steg i höjden, så att taklagsgille redan den 4 oktober samma år kunde firas, ehuru det ännu dröjde ett år, innan dess inredning blef komplett fullbordad.

Esquisse-ritningarna till det nya boningshuset uppgjordes af major Adelsköld; och byggnaden uppfördes, efter annons i tidningarna, och från flere byggmästare i Göteborg ingångna anbud, på entreprenad af byggmästarefirman P. Bülow & C:o, under kontroll af arkitekten Adrian Peterson i Göteborg, hvilken, jemte ägaren sjelf, öfvervakade arbetenas utförande.

Byggnaden är af tre våningars höjd och i italiensk renaissansstil, såväl ut- som invändigt.

Å en präktig, afrundad terrass, uppförd samtidigt med byggnaden, med en 24 fot bred och i tvenne afsatser 10 fot hög stentrappa — kantad med 8 stora buxbomsträd i krukor — medelst hvilken öfvergången förmedlas till den midt framför liggande parken, med en vattenkonst i förgrunden, reser sig den eleganta byggnaden med sina speglande polerade fönsterrutor.

Matsalen ligger på nedra botten utmed denna fasad, och utanför denna framspringer en bred veranda, uppburen af gjutna, refflade jernpelare i dorisk stil.

Dekorationen öfverst å avant-corpsen som tillika utgör fästet för en flaggstång, å hvilken alltid flaggas, då ägaren är hemma, utgöres af en grupp i stucco: ett par barnfigurer, framhållande en med monogram C. A. tecknad, krönt sköld. Den vackra gruppen, som prydes af blomsterfestoner, omgifves på sidorna af urnor och nederst af en symbol: ett bevingadt jernvägshjul.

Å yttertaket är anbringad en stor lanternin, med glastak, som leder ljus uppifrån ned till de särskilda våningarnas vestibuler.

Hvad anordningen af det inre beträffar, må här blott i korthet omnämnas, att hufvudingången är från norra sidan och att man inkommen i förstugan eller rättare »Vapenhuset», som detta lilla rum med dess troféer och gamla vapen borde kallas, mötes af ett »Guds fred» inlagdt i golfvets stenmosaik.

Genom ett par dörrar af spegelglas inkommer man vidare i vestibulen, placerad i centrum af huset, hvilken, liksom den i våningen ofvanpå, upplyses genom förutnämnda lanternin i taket. I halfrunda nischer ser man här till venster uppställd Jonas Alströmers byst i kolossal storlek och till höger en varmapparat, som under vintern uppvärmer såväl vestibulerna som de flesta af boningsrummen i andra och tredje våningarna. Midtför leder en trappa några steg ned till matsalen, från hvilken man ytterligare, genom tvenne breda hvälfda glasdörrar, utkommer till den förut omnämnda verandan, och derifrån till terrassen och parken.

Två kolossala gripar bevaka denna utgång.*)

Matsalen, fjorton fot hög, med en stor öppen majolikaspis är rikt dekorerad med kasseteradt tak, i tonfärger och brons, har en hög boasering, målad, liksom dörrar och annat träarbete, i mörk ek. Ofvanpå denna boasering löper rundt kring rummet en hylla, fullsatt med allehanda dryckeskärl. Väggarna äro i öfrigt klädda med grönblå stofttapeter och dekorerade med stora messingsfat, bålar, fat och tallrikar i mängd af gammalt kinesiskt och japanskt porslin. Möblerna bestå af ett stort matbord, tvenne etagerer för porslin och glas, en stor eldskärm, två serveringsbord och högryggiga stolar, allt af skulpterad ek.

Om det slutligen meddelas, att omkring taket löper en bred fris hvarpå i munkstil med guldbokstäfver lästes den gamla bordssången:

»*Edite, bibite, collegiales, post multa sæcula pocula nulla.*»

Hvilket klassiska tänkespråk i förbigående sagdt ej är upptecknadt endast »till lyst», så kan läsaren måhända göra sig någon föreställning om det vackra och trefliga rummet.

Det skulle leda till allt för stor vidlyftighet att beskrifva hela det inre, vi råda derför läsaren att sjelf besöka Nolhaga, der alla

---

*) Ägaren till Nolhaga roade sig och sina gäster en gång, med att måla ögonen och gapen på dessa gripar med sjelflysande färg, hvarefter tillställarne af upptåget sedan det blifvit mörkt lade sig på lur i ett buskage å terrassen för att, se effekten häraf på en urgammal torpare, som troligen för sitt matrialiska utseende och svarta skägg, utnämnts till nattvakt och i den egenskapen, i säkert trettio år hvarenda natt patrullerat omkring corps de logiset och ladugården å Nolhaga. Han hade dessutom, som han kunde berätta, ofta skrämt bort både tjufvar och skälmar och allehanda troll både svarta och röda samt med och utan svans. En gång hade han mött sjelfve "hornpelle", "som kom med en svart hund i hälarna på sig, och elden fräste i mun på honom, som i en kakelugn, men äfven denna hade fått ge tappt och taga till fötterna."

Ifrågavarande natt, då experimentet med nattvaktens mod skulle gå af stapeln, var mycket mörk, så att ögonen och gapen på griparne lyste som fosfor då nattvaktsgubben vid elfvatiden, kom glappande med träskorna. I handen hade han en gärdsgårdsstör, och kom långsamt vandrande som vanligt och skulle just gå förbi griparne då han upptäckte huru de "glodde med ögona", som han sedan berättade, "och hur ellen spruta som en qvast ur käften på dom och huru de just skulle te' å kasta sig öfver honom".

Detta var värre än något han förut varit ute för.

Utom sig af fasa stod han ett ögonblick som i stelkramp, gaf till ett oartikuleradt skrik, tog ett långt skutt åt sidan, kastade derefter stören ifrån sig, tappade träskorna och sprang för brinnande lifvet i strumpsockorna till ladugården, der han lade sig intill sin vän en stor korthornstjur. Och farten dit minskades visserligen icke genom ett par hemska rytanden som upphäfdes ur buskaget.

Dagen derefter uppsade han befattningen, och kunde inte på några villkor förmås återtaga nattväktareembetet. Och det bekymmersammaste var att ingen annan ville åtaga sig detsamma, efter de beskrifningar om äfventyret som den afgångne nattvakten kunde berätta, och som uppväckte allmän fasa och förskräckelse.

äro välkomna, och anföra endast i största korthet, att nedra våningen, utom matsalen, innehåller rum för hushållerskan, tre gästrum samt kök med skafferier och serveringsrum.*)

Andra våningen — »belletagen» — består i midten af en fyrkantig vestibul med halfrunda nischer, hvaruti divaner äro placerade. Dagen inkommer ofvanifrån och taket är af mattslipadt orneradt glas, och väggarna med sina pilastrar i korintisk stil, med medaljonger föreställande i barnfigurer dagens fyra delar: natt, dag, morgon och afton, äro särdeles smakfullt dekorerade i pompejansk stil. Ett staket af konstsmide omgifver en dagöppning i golfvet. Omkring denna vestibul ligga: på södra sidan en stor salong med spegelspis samt till höger om denna ett fyrkantigt, och till venster ett åttkantigt kabinett, båda med utbyggda fönster, det senare rummet hållet i persisk stil.

Åt norra sidan inkommer man från vestibulen i biljardsalen samt majorens lilla förmak och bibliotek, det senare, hvilket tillika är arbetsrum, med ett stort utbyggdt fönster och en öppen majolikaspis.

Dessa trenne rum söka sin like i trefnad med sina rika boksamlingar af dyrbara tekniska och historiska samt andra verk, sina många konstsaker och kuriosa, sina skåp tillverkade af svart ekträd, som uppgräfdes i en ny sammanbindningskanal i parken, sitt vackra möblement, tillverkadt af ek, — funnen i botten af en trettio fot djup hvitmosse, vid sänkningen af sjön Hästefjorden på Dalsland, — sina praktfulla tropiska växter och den vidsträckta leende utsigten öfver den vackra parken med sina kanaler och vattenkonster, bördiga åkerfält och längre bort i bakgrunden sjön Mjörn.

Slutligen innehåller denna våning sängkammare, toalett- och badrum. Golfven i denna våning äro liksom i matsalen belagda med ekparkett från Atlas' verkstäder i Stockholm; dörrarna tillverkade af gårdssnickaren Ericsson, äro fanerade med jacaranda och valnöt.

Tredje våningen upptages af tre rum för familjen, tre gästrum och domestikrum.

Corps de logis-byggnaden är helt liten till sina hufvuddimensioner, endast 60 fot lång, 40 fot bred och således knappast större än en vanlig villa, men genom dess väl beräknade proportioner, synnerligen smakfulla och ändamålsenliga inredning utspringande verandor

*) Observera att detta skrefs 1882.

och trappor, synes den såväl ut- som synnerligast invändigt långt större, än den i verkligheten är.

Fritt som den ligger, har man, helst från mellersta våningens balkonger och fönster, vidsträckta och härliga utsigter öfver parken med dess helt och hållet omlagda gångar och jemna gräsmattor; de gamla, vördnadsvärda, och de nyplanterade träden, kanalerna, de glittrande vattenkonsterna, och de färgrika blomstergrupperna, samt ännu längre bort i vester öfver sjön Mjörn med dess många öar samt längst bort de aflägsna, blånande bergen, bakom hvilka dagens stjerna slumrar, under det att nattens skuggor omsluta jorden.

I detta lilla palats har ägaren ordnat och uppställt allt, hvad han under femtio år samlat af konstsaker och kuriosa, såsom gammalt porslin, glas, bronser, taflor, statyetter, kinesiska och japanska gubbar och afgudar m. m. m. m., som ej så noga kan specificeras.

Omkring Corps de logisbyggnaden har ägaren anlagt trenne vattenkonster, deraf den på södra sidan uppspringer ur en bassin 50 fot högt samt den å vestra sidan direkte ur kanalen likaså 50 fot. Vattenkonsten å norra sidan består af en tomtenisse af brons, uppställd på ett stenrös och hållande en blomsterkorg öfver hufvudet, ur hvilken vattnet faller som en slöja.

Den stora parken som på södra sidan begränsas af Säfveån med dess lummiga stränder har, såsom ofvan anförts, i de senare åren undergått en genomgripande förändring.

De derstädes befintliga »kölerna» eller kanalerna hafva blifvit rensade till flera fots djup, och rinnande friskt vatten inledt i desamma. Nya broar, små vattenfall och bersåer ha blifvit anlagda; alla skadade träd äro borttagna och tusentals andra af ädla sorter planterade. Gräsmattorna hafva planerats och omgräfts och alla gångar blifvit omlagda.»

Vackra blomgrupper pryda terrassen utmed Corps de logisbyggnaden och planerna i fronten. Bland växter af stor sällsynthet må nämnas den i »kölerna» växande Röda neckrosen (Nymphæa alba, var. rosea), som der planterades af major Adelsköld 1882. Den vackra blomman härstammar ifrån Fagertjärn, en liten sjö på Tiveden, det enda ställe der hon växer vild. —

Den för sin egendomliga befruktning bekanta vattenväxten Valisneria spiralis, eljest en sydeuropeisk växt, anföres af prof. A. Afzelius »såsom tagen i en graf (»kölerna»?) som går genom Nolhagas ägor vid Alingsås.*)

*) Jfr Hartmans Flora. Bihanget om n. f. Hydrocharideæ.

Äfven förekommer i »kölerna» den märkvärdiga vattenväxten, »Trapa Natans», af hvilken major A. vid muddring i kanalerna fann förruttnade frökärnor. Denna växt har fordomdags funnits i flera af Sveriges vattendrag men gått ut. Den återplanterades af A—d sedan frö anskaffats från Bajern, och har sedan lemnat mogna nötter.

Uti »kölerna», och skogssjöarna å Nolhaga, insläpptes af A. hundratals karpar från Skåne, och i sjön Mjörn, sik från Venern, och gös från Hjelmaren.

Ett par hundra steg bakom Corps de logisbyggnaden mot norr uppstiger det oftanämnda så kallade »Korpaberget», från urminnes tid föremål för folksägner om bergtroll, med sin lummiga, gröna bokskog, sina grottor och källor, sina nyupptagna gångstigar, genom hvilka vandraren på några minuter, liksom förd af en trollmakt, förflyttas än midt in i djupa skogen och än till klipputsprång med de mest hänförande, milsvida utsigter öfver den lilla, täcka staden Alingsås med dess omgifvande villor, öfver sjöar, mörka skogar, ängar och grönskande dalar.

Trädgården, belägen ett stycke från Corps de logisbyggnaden närmare sjön Mjörn, och upptagande en areal af omkring 5 tunnland, har af ägaren blifvit torrlagd medelst stora murade underjordiska afloppstrummor. Ej mindre än 900 fruktträdsstammar hafva okulerats i afsigt att användas till trädgårdsanläggningar vid de underlydande torpen.

Nyplanterade äro omkring 500 äpple- päron- plommon- och körsbärsträd. Deribland en del införskrifvits från Amerika.

Förutom den nya bostaden för trädgårdsmästaren, hafva i trädgården uppförts växthus och två nya orangerier. Växthuset är deladt i två afdelningar: kallhus och varmhus, och är uppvärmdt med varmt vatten i rörledningar. Orangerierna innehålla vinstockar och persikor.

En för egendomen och orten väl behöflig mjölqvarn är anordnad vid Nolhaga uti en numera ej begagnad meijeribyggnad.

Vattnet till den nya qvarnen har af major Adelsköld ledts medelst en 4,300 fot lång rörledning, med 1½ fots inre diameter och 70 fots fallhöjd från flera sjöar å Nolhaga och Bolltorps skogsmarker. Genom denna vattenledning erhålles äfven vatten till hushållen, ladugård, stall, och brandposter samt till vattenkonsterna i parken och till uppfriskande af vattnet i de förut stillastående kanalerna i parken.

Sedan några år tillbaka gör en ångbåt regelbundna turer emellan Nolhaga och de mera betydande platserna vid sjön Mjörn, såsom

Östad och Öjared m. fl.; och slutligen kan det tilläggas, att Nolhaga nyss fått en telefonledning, i förening med ledningarna i Alingsås och Göteborg.

Af ofvanstående korta beskrifning torde läsaren hafva funnit, att Nolhaga är ett som man brukar säga »fin-fint» ställe, och i detta sitt Tusculum går den snart sextioårige jernvägsbyggaren och bestyr med sina planteringar, vattenkonster, grottor, anläggningar i parken och trädgårdarna, dervid han sjelf utstakar, nivellerar och bestämmer allt i minsta detalj, griper allt som oftast egenhändigt till yxa och spade, ordnar sina kinesiska gubbar och andra kuriosa, målar och fotograferar, är frisk till kropp och humör, och trifves, omgifven af en älskvärd familj och goda vänner, oändligt väl, och derpå undrar väl ingen, som gästat det vackra Nolhaga.

Så långt herr Nyman, och min alltför artige gästvän, författaren af artikeln i Familj-Journalen.

* * *

Och för egen del måste jag medgifva, att de i mångt och mycket icke öfverdrifvit, ty trefligare och behagligare ställe att vistas på och emottaga släktingar, vänner och bekanta tror jag icke finnes på denna jord, antingen man befann sig i den härliga, ljumma, grönskande våren, då naturen åter uppvaknade till nytt lif, safterna uppstego ur jordens moderliga sköte i träd, buskar och örter, cell fogades till cell i blad och blommor, luften fylldes af de mångfärgade blommornas doft, insekterna skimrade efter genomgången metamorphos i sina nya fina kostymer och fåglarna lekte och qvittrade i de gamla träden.

Eller i sommarens solglans eller höstens färgprakt, då augusti månskenet förvandlade natt till mystisk dag, elfvorna dansade ringdans på den öppna platsen i parken och hemlighetsfulla små tomtar sysslade i grottorna å Korpaberget.

Eller då utfärder med matsäck företogs i de förtjusande omgifningarna och med ångbåten »Alströmer» till den vackra sjön Mjörns skogklädda öar och holmar.

Eller slutligen under den friska vintern, då kanalerna i parken eller sjön Mjörn med spegelblank isbetäckning inbjöd till skridskosport, och den snöhöljda jorden till klingande släd-

färder; eller för dem som hellre höllo sig inomhus, biljarden frestade med rullande klot, de öppna spisarna lockade med muntert sprakande brasor, och tidningarna med nyheter för dagen.

Jag vet mig aldrig ha trifvits så väl på något annat ställe som mitt kära Nolhaga, och detta var ej heller att undra på.

Steninge var mera storartadt och praktfullt och vi trifdes ju där förträffligt. Men här var min födelsebygd, der jag tillbringat barndomens och ungdomens glada bekymmerslösa och sorgfria dagar. Hvart jag begaf mig befann jag mig bland gamla bekanta. Jag kände ju hvartenda ett af de gamla träden i Nolhaga park såsom »uggleeken», så kallad efter det äfventyr då ugglemamma bet en bit ur min broder Thures öra, till ersättning för de ägg han tagit ur boet, bokarna i hvilka man skurit egna och förtjusarinnornas namn — hvilka nu vuxit igen och utplånats såsom andra mindre djupa sårnader — de hundraåriga alarna, och ekarna, med sina hål der starmamma år efter år häckade, och starpappa satt belåtet hvisslande högst i toppen.

Jag hade ju klättrat upp för hvarje klippbrant, om än så otillgänglig, i Nolhaga berg. Hvarje stig, ända långt, långt bort i djupa skogen var mig bekant, och jag hade noga reda på de för andra dolda ställen, der man kunde finna de vackraste och hvitaste liljekonvaljer, den mest doftande linnéan, och de största, sötaste smultronen.

I hvarje bugt af den trädbeskuggade, lugna, djupa och tysta Säfveån med sina höga, täta bugande vassar, sina tjusande grupper af gula och hvita neckrosor, och blå förgät-mig-ej, hade jag legat i min ökstock, och från toppen af Nolhaga berg hade jag mången afton i solnedgången skådat ut öfver den härliga nejden, de aflägsna blå bergen och längtat att komma utom dess gränser, ut i den stora, vida, vida verlden.

Der skulle lyckan finnas, der skulle rykte och ära vinnas. — — — På hvarje plats jag befann mig, vid hvarje steg jag tog under mina ensliga vandringar, befann jag mig således bland gamla kära ungdomsvänner, trogna barndomsminnen, som visser-

ligen emellanåt fyllde hjertat med saknad — och längtan — men som genom det afstånd i hvilka de skådades, skimrade i de bjertaste dagrar det mildaste solljus.

Här uppväxte slutligen mina döttrar Annie och Maja och här föddes till verlden lilla älsklingen Åslög. Här hade vi slutligen emellanåt, då han var ledig från sin tjenst vid flottan, besök af min käre förlorade son Axel, som, då ålderdomen infann sig, skulle hjelpa mig, och sedan jag gått bort, taga hand om gods och gård — blifva sin moders stöd. — —

Jag tror äfven att min hustru och barnen trifdes väl på Nolhaga, ehuru den förra, upptagen af husliga bestyr, syntes likgiltig för landets oändliga behag.

Allt detta är nu som en dröm ur hvilken man uppvaknat och funnit att allt är förgängligt i denna verld, framförallt glädjen.

»Nämn en sällhet som varar beständigt.»

Nolhaga landtbruk utarrenderas.

En vacker morgon under hösten 1881, hade jag besök af en gammal vän, kapten Gösta v. B., egare till en betydlig förmögenhet jemte tvenne stora egendomar i Skaraborgs län.

v. B., som var en af Skaraborgs läns mest framstående jordbrukare och hade varit ledamot af riksdagens första kammare, bodde på en af dessa sina egendomar Rydaholm, hvilken han satt i ett utmärkt skick.

Han nämnde, att han hört omtalas de nyanläggningar och förbättringar jag skulle hafva gjort å Nolhaga, och hade kommit för att se allt detta med egna ögon.

Jag bad honom vara hjärtligt välkommen.

Vi gjorde en åktur genom ägorna, beságo skogsplanteringen, nybyggnaderna, kreatursuppsättningen, vattenledningen med sina

dammar, vattenverken, kaskaderna i parken m. m. och åto middag.

Efter middagen då vi sutto i mitt rum och rökte, yttrade han sig synnerligen välvilligt om allt hvad han sett på förmiddagen och jemförde det med föregående förhållanden, då han en gång besökt ägaren till Nolhaga — före herr Rettig, — Hofmarskalken v. Mentzer.

»Mentzer utsög egendomen» — anmärkte v. B., »med sädes- och potatisodling för brännvinsbränning, och förstörde ladugården med drank, sålde foder och skog så mycket han kunde afverka och hade totalt förstört alltsammans, om han behållit egendomen några år till. Bättre sköttes den emellertid just icke af efterträdaren, som snart fann att han gjort en mycket dålig affär, som han sökte komma ifrån för hvad pris som helst. Bland annat trefligt fick han 22 processer rörande köpekontraktet med v. Mentzer. Det är alldeles förvånande,» — tillade han — »att du medhunnit så mycket under den korta tid du ägt Nolhaga. Men jag tycker, att du som är riksdagsman och har åtskilligt annat som upptager tiden, nu borde utarrendera landtbruket, så finge du mindre bekymmer och bestyr, och kunde uteslutande egna dig åt hvad som sannolikt intresserar dig mer än jordbruket, med dess prosaiska affärsverksamhet.»

»Jordbruket har alltid, såväl på Steninge som här,» — svarade jag — »roat och intresserat mig mycket, men jag har verkligen, uppriktigt sagdt, tänkt antingen att utstycka en del längst bort belägna delar af Nolhaga till bebyggande, eller bortarrendera jordbruket nu sedan egendomen kommit något så när i ordning, men konsten är att få en bra arrendator, ty annars kan man komma ur askan i elden.»

»Jag har en inspektor,» — svarade v. B., »som heter Petterson, en ovanligt duglig och redbar man som börjat sin bana som skomakare, blef sedan betjent hos mig och nu skött mitt jordbruk i öfver 20 år. Han är trogen och tillgifven som en gårdvar. Genom sparsamhet har han lagt ihop ett ej så litet kapital, och jag vet att han gerna skulle önska egen verksam-

het. Hvad skulle du vilja hafva i arrende för landtbruket vid Nolhaga?» *)

»Egendomen kostar mig med Bolltorp m. m. 400,000 kronor,» — svarade jag — »och jag borde väl hafva 16,000 kronor d. v. s. 4 procent reveny af densamma.

Räknar jag nu Corps de logiset med parken till 3,000 kronor och hästar med foder samt trädgården till 2,000 kronor, hvilka härligheter jag jemte några mindre betydande natura-prestationer, skulle vilja undantaga från arrendet, så afgår 5,000 från nämnda 16,000. Således återstå 11,000 kronor såsom arrendebelopp för det öfriga.

Nu har tegelbruket emellertid under senare åren gifvit omkring 3,000 kronor i nettobehållning och den nya qvarnen i arrende 2,000 kronor, hvartill kommer en benstamp vid Bolltorp som lemnat c:a 500 kronor, men kan, om tillräckligt med ben anskaffas, gifva mycket mer.

Afdrages årsinkomsten af dessa binäringar, 5,500 kronor, från 11,000 så återstå 5,500 kronor. Men som jag önskade några förmåner såsom foder till 3 hästar, hemkörning af ved från skogen, gödsel till trädgården och möjligen några andra mindre prestationer, hvilket allt torde kalkylationsvis kunna uppskattas till 1,000 kronor om året, skulle för de c:a 700 tunnland åkerjord som arrendatorn, utom förutnämnde qvarn, tegelbruk och benstamp, finge disponera jemte 150 famnar ved till tegelbruket, betalas 6,500 kronor, hvilket skulle göra något öfver 9 kronor pr tunnland åkerjord, och borde vara billigt pris så nära afsättningsorter för gårdens produkter, Alingsås och Göteborg, som Nolhaga ligger.»

»Om du vill bortarrendera egendomen med tegelbruk, qvarn och benstamp under 20 år på dessa villkor 12,000 kronor kontant och vissa naturförmåner,» — yttrade v. B. — »så går jag

*) Jag visste då inte att v. B. kommenderades af sin fru som var tyska och med hvilken han fått sin förmögenhet, samt att frun, som var något tyranniskt anlagd, mot mannens önskan, hade föresatt sig att jaga bort den hederlige Petterson, som hon inte kunde tåla.

i borgen för arrendekontraktet med Petterson. Du kan aldrig få en bättre arrendator. Han kommer att tjena en förmögenhet på detta arrende, och när han lemnar egendomen ifrån sig kan du vara säker att den stigit i värde med 100,000 kronor.»*)

»Jag skall, om du så önskar, uppsätta förslag till arrendekontrakt,» — svarade jag — »på dessa grunder och underställa dig; om inventariernas öfvertagande torde vi nog komma öfverens.»

Preliminärerna till utarrendering af Nolhaga med underlydande voro således undanstökade. v. B. reste hem till sitt, och jag var glad att saken kunnat ordnas på ett sådant sätt med redbara personer, och med en gammal vän så högt ansedd, framstående och förmögen, som Gösta v. B., såsom borgesman för arrendatorn.

Skötseln af egendomen såsom den var ordnad gick ju ganska bra, bättrades för hvarje år, och var ganska angenäm, men icke så de omfattande affärerna och affärsresorna, hvilka plågade mig. Och dessutom var jag bortåt 60 år gammal; om jag fölle ifrån, finge min hustru ganska bekymmersamt med en så stor egendom att förvalta.

Detta senare skäl var bestämmande, och jag uppsatte, med ledning af andra arrendekontrakt, som jag förskaffat mig, ett förslag till jordbrukets m. m. å Nolhaga och Bolltorp utarrendering under tjugu år hvilket förut granskades af en utaf Göteborgs anseddaste jurister, och derefter tillsändes von B. och den blifvande arrendatorn, att fundera på.

Efter ett par månaders betänkande, och sedan kontraktsförslaget förmodligen undergått en omfattande och mångsidig kritik, återkom detsamma med några mindre anmärkningar, hvilka af mig utan vidare godkändes.

Sålunda granskadt och godkändt af arrendatorn underskrefs detsamma af oss båda, och G. v. B. iklädde sig borgen för arrendevillkorens uppfyllande såsom för egen skuld.

---

*) Ordagrant yttrande af v. B. Föregående samtal är äfven i det allra närmaste ordagrant upptecknadt.

Sedan derefter underhandlingar pågått rörande lösen af den värdefulla nya kreatursuppsättningen, maskinerna och inventarierna, hvilket jag i förtroende till arrendatorn, öfverlemnade åt honom att sjelf bestämma, öfvertog han dem till största delen till nära på hälften af det värde hvartill de af sakkunnige uppskattats, och hvad som icke på detta sätt af honom öfvertogs, såldes på auktion.

* * *

Jag var nu visserligen, med icke så obetydlig förlust, qvitt bestyret med landtbruket och dess affärer, och ägde endast qvar det behagligaste, Corps de logisbyggnaden med parken, trädgården, mina hästar och ekipager; egendomen var, så vidt jag trodde, i goda händer med den bästa borgensförbindelse, och skulle jag falla ifrån behöfde mina anhöriga icke hafva några bekymmer. Mina bekanta och vänner lyckönskade också till den å båda sidor fördelaktiga uppgörelsen, och i synnerhet till den utmärkte borgesmannen.

Jag fann mig således till början ganska belåten med denna förändring, och att saken ordnats så väl.

Men ej långt efter det att detta skett, och herr P. flyttat till Bolltorp der arrendatorn skulle bo, inträffade det märkvärdiga, att denne, som hela sin tid varit i tjenst hos v. B. och lefvat på det öppna slättlandet, omöjligen kunde — skild från sin gamle husbonde, som han saknade — trifvas på Nolhaga med dess »hemska berg», och »fula dystra träd» — och mannen blef så sinnessjuk och förtviflad, att han måste lemna skötseln af arrendet till en annan.

Och v. B., som äfven funnit sig mindre väl utan sin gamle oumbärlige Petterson, var glad att få återtaga honom i sin tjenst.

Till biträde att sköta Nolhaga antogs nu af arrendatorn i samråd med v. B., en herr S—t. Denne, som haft ett mejeri i närheten af v. B:s egendom Rydaholm, lär varit Sleswig-Holsteinare och befanns, efter den närmare bekantskap jag hade till-

fälle göra med honom, vara af naturen utrustad med åtskilliga af sin nations, för andra, mindre angenäma egenskaper.

Jag fann nämligen genast, att han tolkade arrendekontraktet såsom en viss potentat tolkar bibeln eller Bismarck tolkade fredslutet med Danmark 1865, och sedan tillämpade detsamma. Och till följd af detta åskådningssätt behandlade han ägaren af Nolhaga som tyskarna behandlade danskarna i Sleswig, d. v. s. som om icke den minsta hänsyn behöfde tagas till jordägaren, och hans kontraktsenliga rättigheter, och ännu mindre till de anspråkslösa önskningar han någon gång vågade framställa.

Det skulle blifva alltför vidlyftigt att äfven i allra största korthet omnämna alla de obehag jag hade af denne sjelfhärskare. Endast ett enda exempel må anföras såsom prof.

Jag hade till undvikande af, att gödsel, hö- och sädes-skörden samt mälden till qvarnen kördes alldeles förbi Corps de logis-byggnaden, utmed den med blomgrupper och en vattenkonst prydda planen framför norra fasaden, anlagt en god väg något längre bort, bakom det nya stallet, till ladugården och logarna, hvilken icke var sämre, och som begagnats för ändamålet, under den tid jag sjelf skötte Nolhaga.

Jag fästade herr S—ts uppmärksamhet på att vägen bakom stallet särskildt anlagts af mig för att slippa »parfumeringen» vid gödselkörningen och dammandet. Och jag anmodade honom vänligt att begagna den nya vägen för dessa transporter. På denna framställning erhölls svaret att kontraktet icke föreskref hur gödseln skulle köras; och körningen fortsattes framför Corps de logie-byggnaden. — — —

Så länge de kontanta arrendebeloppen betalades gick det väl emellertid an. Med natura-prestationerna, såsom användandet på jorden af vissa i arrendekontraktet noga bestämda qvantiteter artificiella gödningsämnen, framkörning af skogseffekter, leverans af foder och hafre till mina hästar (hvilket ofta fick kasseras såsom varande af sämsta beskaffenhet) m. m. som det ålåg arrendatorn fullgöra och som jag betalade genom lägre kontant arrende, fick jag ofta låta udda vara jemt och gjorde

derigenom ej obetydliga förluster. Men då herr S—t genom sin sjelfrådighet o. s. v. visat sig vara mindre lämplig att sköta ett större jordbruk, med flera binäringar och gjort sig mindre väl omtyckt af underhafvande, hvarom klagomål hos mig af torparne och statarne vittnade, samt ett par eller tre tusen kronor afgingo af inkomsterna för hans aflöning med vivre, började arrendet mer och mer gå med förlust, så att den stackars Pettersons besparingar allt efterhand smälte bort, som snön om våren och då uppskötos arrendeliqviderna till de slutligen alldeles upphörde. Och oaktadt jag fäste min vän v. B:s uppmärksamhet på den opraktiska skötseln af arrendet, skedde ingen ändring, utan i stället fick jag till svar »att arrendet var för högt och att S—t förklarat att det måste nedsättas och i hufvudsakliga delar ändras».

Jag bad v. B. enträget komma till Nolhaga för att med egna erfarna ögon taga reda på saker och ting, hvarpå han svarade »att han genom uppgifter från Nolhaga kände till alltsammans lika bra som om han reste dit, och att arrendekontraktet måste ändras.»

Ändtligen på sommaren 1886 endast fyra år efter arrendekontraktets uppgörande, sammanträffade jag med v. B. i Marstrand. Han var synbarligen sjuk och mycket slö, då jag fann honom sittande å en soffa i det s. k. »Paradiset».

Han började genast tala om ändringar i Nolhaga arrendekontrakt och om nedsättning — en betydlig nedsättning — af det belopp arrendatorn skulle betala.

Jag fäste hans uppmärksamhet på huru frågan om bortarrenderandet af Nolhaga uppkommit, om huru han sjelf framställt förslaget härom, *huru han under ett par månader haft arrendekontraktsförslaget till granskning, huru jag ingått på och godkänt de ändringar som yrkats, huru han frivilligt iklädt sig borgen för detsamma, och förklarat att herr Petterson skulle blifva förmögen på arrendet, huru arrendatorn fått sjelf bestämma priset på hästarna, oxar, kor, jemte alla redskap och inventarier och fått dem till halfva värdet, huru jag sedermera gjort flera med-*

gifvanden till arrendatorns fördel, hur herr S—t deremot — att icke tala om det ofta olidliga obehag jag haft af hans ogenhet, skött landtbruket mindre väl och derigenom åstadkommit stora förluster för sin hufvudman, samt hurusom affärerna omöjligen kunde bära sig på det sätt som saken arrangerats.»

»Emellertid» — slutade jag, — »skall jag under förutsättning naturligtvis, att du qvarstår såsom borgesman, — gerna gå in på en nedsättning af det kontanta arrendet under de 9 kronor pr tunnland åkerjord hvarpå det grundats och hvarom vi nog kunna komma öfverens, dock endast under det oeftergifliga villkoret, att herr S—t genast afgår från sin befattning, samt att egendomen för framtiden skötes helst af arrendatorn sjelf som jag lärt högakta eller af hans son, som nu är anställd som bokhållare på Nolhaga och i motsats till herr S—t, är mycket omtyckt af torpare och arbetare, fullt hemma i landtbruksgöromål, redbar, äger ett angenämt sätt att vara, och alldeles bestämdt skulle komma att sköta landtbruket, både mera praktiskt och ekonomiskt än det nu skötes, hvarförutom den betydliga aflöningen till herr S—t skulle inbesparas.»

v. B. lofvade, att när han kom hem, tala med Petterson om saken, och derefter meddela sig med mig.

Sedan emellertid herr S—t varit på Rydaholm, och förmodligen målat ut mig svart som hin håle, och antagligen äfven, i samråd med ett par andra personer — hvilkas namn jag icke vill nämna — de planer hopsmidts som sedan sattes i verket, erhöll jag aldrig något svar på mitt erbjudande att nedsätta arrendet.*)

På hösten samma år infann sig helt oförmodadt på Nolhaga fru v. B. i egen person. Frun var en lång mager, skarp

*) Sedermera, efter v. B:s ej långt derefter inträffade frånfälle, fick jag veta att han ända sedan återkomsten från Marstrand varit mycket sjuk och nästan otillräknelig, och knappast vetat hvad det var fråga om, samt att det varit hans fru och en af hennes bekanta, hvilka i samråd med en advokat som nyligen (1899) dränkte sig i Vettern, nära Hjo, honom ovetande uppgjort planen huru v. B. på ett mindre honnett sätt skulle komma ifrån sin borgensförbindelse.

qvinna som talade bruten tysk-svenska och genast vid första påseendet gjorde ett mindre behagligt intryck.

Hon sade, att som hennes man v. B. var sjuk, hade hon sjelf kommit för att, å hans vägnar fordra att han befriades från sin borgensförbindelse på Nolhaga arrendekontrakt.

Jag svarade att detta måste vara något misstag, ty jag kunde icke föreställa mig att v. B. kunde framställa en så besynnerlig fordran, och att jag så mycket mindre kunde ingå på en så egendomlig begäran, om den verkligen framställts af min gamle vän, hvarpå jag tviflade, som han sjelf varit anledning till att Nolhaga bortarrenderats på sätt som skett, att hans borgensförbindelse å kontraktet, hvilken han sjelf erbjudit sig teckna, var den enda säkerhet jag ägde, samt att, om jag återlemnade densamma, afsade jag mig alldeles otvifvelaktigt ej allenast all afkastning af Nolhaga och Bolltorp under återstående 16 arrendeår, utan utsatte mig och min hustru, om jag skulle aflida, för oberäkneliga obehag. Ett förslag som ju vore alldeles orimligt, och som jag omöjligt kunnat vänta af en gammal vän, och en sådan gentleman, som jag alltid ansett kapten Gösta v. B. vara.

Slutligen omnämnde jag det förslag som jag i Marstrand underställt v. B. nämligen, att jag, under förutsättning att han qvarstode såsom borgesman, och herr Petterson eller hans son aflöste herr S—t, ville ändra och nedsätta kontraktsvillkoren ganska mycket, så att v. B. och arrendatorn kunde blifva belåtna, och vi alla slippa många obehag.

»Ni vill således inte medgifva att min man befrias från sin borgensförbindelse?» frågade hon utan att synas fästa något afseende vid mitt yttrande.

»Nej!» fick hon till ett alldeles bestämdt svar.

»Vi få då söka en annan lösning på denna obehagliga sak, som måste hafva ett slut,» — anmärkte hon kort och reste sin väg.

Borgesmannen göres insolvent, och jag nödgas afyttra Nolhaga.

Senare på hösten fick jag genom en bekant, som bodde i trakten af Rydaholm, och med hvilken jag sammanträffade i en jernvägskupé, höra att »kapten v. B. vid senaste ting låtit inteckna sina egendomar till högre belopp än deras värde, hvilket hade förefallit mången besynnerligt, då man hade all anledning tro, att han var ägare till öfver en half million kronor».

Då jag en tid derefter tillfälligtvis kom att nämna detta för mitt juridiska biträde, sade han:

»Detta är antagligen ett knepigt sätt att komma ifrån sin borgensförbindelse på arrendekontraktet. Kapten v. B. har nu med lagens bistånd gjort sig insolvent, och du kan inte få något om han lagsökes för oguldna arrendeafgifter. Men aldrig hade jag kunnat tro att kapten v. B. skulle begå ett så simpelt streck.».

»Det kan ju hända att man misstagit sig,» — svarade jag — »ty jag för min del anser i det längsta v. B. vara en hederlig man.»

Derpå berättade jag hvad som passerat vid fru v. B:s besök å Nolhaga, och då yttrade han:

»Häraf är alldeles påtagligt, att det är fru v. B. som med biträde, efter hvad jag kan förstå, af — —n, förmått sin otillräknelige man, att på uppgifvet sätt göra sig insolvent för att komma ifrån sin borgen, och nu får du nog se dig om efter arrendeliqviderna.»

Nu började det blifva högst bekymmersamt. Största delen af min förmögenhet var placerad i Nolhaga, och att döma efter hvad som passerat, funnos mycket osäkra förhoppningar att få arrendet betaldt under de kommande 16 åren, ty herr Petterson hade förklarat, att han förlorat allt hvad han ägde och kunde ej betala de redan förfallna arrendebeloppen och borgesmannen hade satt sig i säkerhet.

Jag skref flera rekommenderade bref till v. B. med förslag till nedsättning af arrendeafgifterna om han ville uppfylla sina

förbindelser, men erhöll intet svar — hvilket jag sedan kom underfund med härledde sig ifrån att kapten v. B. var så sjuk att alla hans affärer öfvertagits af frun och hennes rådgifvare — och blef deraf öfvertygad att mitt juridiska biträde haft rätt i sin uppfattning.

Sålunda passerade julen och var den bekymmersammaste tid jag upplefvat.

Vid riksdagens början 1887, meddelade jag två af de mest ansedda kamraterna i kammaren, v. B:s vänner, hela arrendehistorien från början till slut, visade bref och handlingar samt bad dem såsom vänner till v. B. uppmana honom att, såsom hederlig man, uppfylla sina förbindelser, så skulle jag gerna, så långt jag kunde, tillmötesgå önskningarna om nedsättning i arrendebeloppet. Men ingendera ville blanda sig i saken, utan rådde mig att ännu en gång skrifva till v. B. sjelf, hvilket skedde med samma påföljd som förut, eller att svar uteblef.

Just då bekymret var som störst, och det syntes vara icke annat att välja på, än att under kommande tider jemte familj dragas med stora ekonomiska svårigheter, eller möjligen återtaga arrendet om arrendatorn ginge in derpå, samt bekosta nya inventarier och stora dyrbara reparationer som försummats under arrendetiden, emottog jag från en mäklare i Göteborg telegrafisk förfrågan om jag ville sälja Nolhaga.

»Hvem är spekulanten och hur mycket bjudes?» frågade jag och fick till svar:

»Spekulanten är mångmillionären Julius Lindström, anledning tro att han betalar 400,000 kronor.»

Mitt svar blef:

»Jag har ämnat resa till Nolhaga på natten och skall så snart jag kan, komma till Göteborg för öfverläggning om saken.»

Under nattresan på jernvägen tänkte jag endast på denna sak, och huru bittert det skulle vara att lemna mitt kära Nolhaga, der vi funnit oss så väl, men hvad var att göra, valet gällde, möjlig ruin, eller att antaga Lindströms anbud.

Vid ankomsten till Alingsås tidigt på morgonen, gick jag

genast till mitt juridiska biträde, omtalade hvad som passerat, och öfverenskom med honom att han, med ett tåg som afgick kort derefter, skulle resa till Venersborg, och hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, å mina vägnar, begära utmätning för oguldna arrendeafgifter, å arrendatorns lösören och inventarier samt tills detta skett erhålla qvarstad å detsamma, hvilket lyckades så, att han kom tillbaka dagen derpå med »klara papper».

Detta slog ner som en bomb, ej allenast på Bolltorp der herr S—t residerade, utan ännu mera på Rydaholm, ty både kapten v. B. och herr S—t sades hafva genom utbetalningar för arrendatorns räkning, skaffat sig lösöreköp af hans inventarier, hvilket emellertid lyckligtvis ännu icke vunnit laga kraft och blef värdelöst, genom min i laglig ordning erhållna qvarstad på dessa samma inventarier.

Fru v. B. som kort derefter tog arf efter sin aflidne man, lärer, efter hvad det uppgafs, genom denna »qvarstad» hafva förlorat mellan 20 och 30,000 kronor och genom de mindre honetta öfverinteckningarna af jordegendomen ett större belopp, hvilket allt, jag var för god menniska och kristen, att missunna henne.

Om vederbörande haft aning om denna qvarstadsåtgärd, hade de naturligtvis förekommit mig, och i förväg arrangerat ett lagligt lösöreköp då jag stått rättslös, och det var verkligen förvånande att så icke skett. Nu hade jag åtminstone min arrendefordran betäckt.

Sedan denna viktiga sak ordnats, reste jag till Göteborg, och efter ganska korta underhandlingar bjöd herr Lindström 400,000 för egendomen, under villkor, att mina hästar, ekipager, trädgårdsinventarier statyer och soffor i parken o. d. allt värdt omkring 15,000 kronor, skulle ingå i köpet, hvilket af mig medgafs, och dermed var saken afgjord.*)

*) Jag visste då icke, att en af Vestergötlands skickligaste jordbrukare herr Aron Heyman på Vårgårda, som Lindström tillfrågat om Nolhaga med Bolltorps värde, sådant det befunne sig 1886 på sommaren, uppgifvit detsamma till 450,000 kronor. H. berättade detta sedermera och tyckte att jag bort begära mera än hvad L. betalade.

Vidare öfverenskoms, att köparen skulle betala min fordran hos arrendatorn för oguldet arrende, emot det att han fick på sig transporterad qvarstadsresolutionen, hvilket för honom betydligt underlättade uppgörelsen om öfvertagandet af inventarierna. Och för det att han erhöll denna fördel och för öfrigt rättighet att öfvertaga arrendekontraktet, hvarigenom han kunde tillgodogöra sig diverse andra mina fordringar hos arrendatorn, lofvade han att å mina vägnar lemna den stackars f. d. inspektoren Petterson, som efter v. B:s död afskedades af frun och stod på bar backe, utan tillgångar och inkomster, ett belopp af 5,000 kronor. Och för att dessa penningar, som egentligen utgingo af mina fordringar, och således voro en skänk till herr Petterson, men på samma gång minskade värdet af de säkerheter fru v. B. innehade af honom med samma belopp (hvilket lärer grämt henne bittert), bestämdes att de skulle skänkas till herr P:s barn, så att frun icke kunde komma åt dem.

Köpekontraktet om Nolhaga emellan herr Lindström och mig underskrefs den 12 februari 1887.

På detta sätt förlorades mitt kära, oersättliga Nolhaga.

Det är nu, när detta skrifves, 23 år sedan jag återförvärfvade min fäderneegendom, och 13 år sedan jag, genom andras förvållande, måste lemna densamma, och mycket har förändrats och passerat under denna bråkdel af »en sekund i evigheten», men fortfarande saknar jag, och kommer, så länge jag lefver, att sakna Nolhaga.

Minnen från Nolhaga.

Under den öfver all beskrifning angenäma och minnesrika tid af 10 år min familj och jag vistades på Nolhaga, låg jag visserligen icke precis på latbänken som man brukar säga.

Utom de omfattande bestyren med förutnämnda byggnader, vattenledningar och dräneringar, parkens ordnande och omplantering af skogen å säkert 500 tunnlands areal m. m. samt med landtbrukets ordnande, hvilket allt beredde en ytterst treflig sysselsättning, hade jag att sköta mitt riksdagsmandat, hvilket upptog ej allenast vintern, utan äfven en del af sommaren. Det var nemligen mycket att studera som kunde komma till godo under riksdagsdebatterna.

Men derjemte hade jag hedrats med uppdraget att vara ledamot i Elfsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Slutligen roade jag mig med en eller annan resa till utlandet, med målning, fotografi, samt utflygter till lands och vatten i Nolhaga härliga omgifningar.

Dessutom hade vi glädjen att ofta mottaga besök af slägtingar anhöriga och vänner från nära och fjärran håll, ordenssällskaper m. fl.

P. B. gästar Nolhaga.

Ordenssällskap från Göteborg och Alingsås brukade hvarje sommar gästa Nolhaga, och jag glömmer aldrig då Göta P. B. med fanor, standertar, sin stora bål, och öfriga ordensattributer, samt sin oförliknelige ordensskald, Jonason, en vacker högsommardag hedrade *»brodern A. af IX graden»*, med ett besök.

Efter brödernas ankomst med ett särskildt tåg till Alingsås serverades först en lifvad och glad middag i jernvägshotellet, hvarunder följande verser af Jonason afsjöngs på känd melodi:

"Lilla vackra flicka om du vill", etc.

Frågas om vår fest ej är famos,
om vi icke grundligt smort vårt krås,
om ej förefinnas
skäl till att vi minnas
länge skola staden *Alingsås!*

Slik en fest ej alla da'r begås,
den kan kallas en *célèbre cause,*
när vi den hugfästa
glömmes ej det bästa:
Att den firades i *Alingsås!*

Visst är staden mera *klein* än *gross.*
men ej alltid glans med storhet nås!
David Goliath qväste·
jag har känt bereste,
som satt London *efter Alingsås.*

Bördigt läge! Knappt ett fält besås
förr'n det moget är, af lien slås — —
Ingen brist på födan,
väl det lönar mödan
idka jordbruk uti *Alingsås.*

Folket här på *store Jonas**) bråς,
vis à vis potatisen förstås.
Maken till potäter
ingenstäds man äter,
ty de redas till i *Aling-sås.*

Kunde nu på köpet man förmås
följa här exemplet af Borås:
vårt banér plantera
ej behöfdes mera
att din glans fullborda, *Alingsås.*

Då med ens I nådden upp den *hausse,*
som blott milde fadrens barn bestås. —
Göta P. B. stöter
litet smått på *Göter,*
och *de* frodas ju i *Alingsås.*

Hej! Hvad här *kalmucken* skulle flås
sedan väl han drifvits ur sitt bås;
mycket bråk ej tarfvas,
ty af ålder garfvas
det ju ypperligt i *Alingsås.*

*) Jonas Alströmer.

Brikollist — det är *une autre chose!*
Vi tändt gnistan, nu på elden blås
och jag svär, go' vänner,
att af »vingårdsmänner»
snart det vimla skall i *Alingsås.*

Hoppas saken nog skall gå i lås,
om på rätta strängen an blott slås —
Trill och trall — sa' du ja!
Hill och halleluja
blifver tonen se'n i *Alingsås.*

Sjungen sångare! Musik du blås,
tanken svindlar, jag af fröjd förgås,
hjertat galopperar,
här jag proponerar:
Lefve brikollistiskt Alingsås!

Sedan middagslagen med sedvanliga P. B.-skålar afslutats, tågade hela sällskapet, företrädda af fanbärarne och sina musikkårer ut till Nolhaga, och lägrade sig på den öppna planen vid vestra kanalen, der den stora bålen framsattes fylld med »den milde fadrens ljufliga fluidum».

Snart var den tömd, fylldes och tömdes, fylldes åter och åter och tömdes lika hastigt, den fulltoniga sången klingade, Jonason vitsade under brödernas stormande skrattsalfvor och slutligen marscherade hela det stora sällskapet iklädt brokiga ordensband i en lång ringlande rotviskolonn med musiken och bålen i têten upp på Nolhaga berg, der nya sånger, nya vitsar och en ny fylld bål serverades.

Ja! dagen var glad och återkommer aldrig. — — —

— ——

Folknöjen på Nolhaga.

Nästan hvarje söndagseftermiddag under sommarens lopp voro folknöjen med dans arrangerade ute på en trädomgifven,

jemn och torr slätt, beväxt med kort gräs nere vid den vackra sjön Mjörns strand, der det alltid tillgick mycket lifvadt, men äfven fullt mönstergildt, städadt.

En mängd folk, från Alingsås och kringliggande ort, som trälat och arbetat hela veckan, brukade när vädret var vackert samlas om söndagseftermiddagarna på denna för dylika nöjen synnerligen passande plats. Någon eller några muntra musikanter med fiol och klarinetter infunno sig okallade, likasom gummor med kaffekokare och bakverk samt karameller och sockerpullor af alla färger åt barnen.

Jag tyckte att intet ondt skedde om ungdomen roade sig på ett oskyldigt sätt, och tillät derför gerna dessa folknöjen. Och ofta deltogo min familj och tillfälliga gäster i nöjena — lekar, dans och utklädningar.

Aldrig omtalades någon oordning med anledning af dessa folknöjen.

Lysande firande af kronprinsessan Victorias ankomst till Sverige.

År 1881 den 27 september landsteg den unga och förtjusande kronprinsessan Victoria på svensk jord, och Sveriges andra stad, Göteborg, dit denna historiska händelse förlagts, hade naturligtvis uppbjudit sin stora och rika förmåga, att göra emottagandet så storartadt och festligt som möjligt.

Beskrifning på denna högtidlighet tillhör historien och icke denna anspråkslösa berättelse, och jag ämnar derför endast i korthet meddela huru jag sjelf velat, i min ringa mån, bidraga till att upplysa H. K. H:s nattliga färd, genom det på guld visserligen jemförelsevis arma, men på kärlek till konungahuset, så mycket rikare Sverige.

H. K. H:s resa från Göteborg till Stockholm var utsatt till klockan nio på aftonen, och tåget borde således komma att

passera Alingsås och Nolhaga omkring klockan tio, då det blifvit nermörkt.

För att nu i ofvanberörda upplysnings hänseende göra hvad jag förmådde, hade jag på den kala toppen af »Korpaberget», som reser sig c:a 250 fot högt öfver den öppna slätten der jernvägen på ett afstånd af c:a 1,000 fot framgår, låtit upplägga ett 50 fot högt bål af tjärtunnor, hyfvelspån, enbuskar och andra brännbara effekter, hvilket alltsammans öfvergöts med ett fat petroleum.

Dessutom fanns upphängda hundra dynamitpatroner i de omgifvande träden förenade med stubinledningar, så att det skulle låta som då en kulspruta gör sin tjenst i en slagtning.

Allt detta påtändes då tåget svängde fram ur en kurva in på slätten nedanför berget.

Effekten blef också i sanning storartad.

Under det att dynamiten dånade som en kanonad, slogo flammor med gnistor samt svart och cinoberfärgad rök upp himmelshögt, likasom ur kratern af ett eldsprutande berg och upplyste klart som om dagen hela trakten, i första rummet det under berget liggande Nolhaga med parken och kanalerna jemte Säfveån och vidare sjön Mjörn och staden Alingsås med varierande rödaktigt och hvitt sken.

Hela nejden låg som i ett mångskiftande ljushaf och allt lyckades således öfver förväntan utomordentligt.

Skada var emellertid att festföremålet, för hvilken denna glädjebrasa upptändts, icke fick tillfälle njuta af dess åskådande, alldenstund hon sof — och icke ens väcktes af kanonaden.

Emellertid hade »tout Alingsås», som samlats vid stationen för att hurra — hvilket emellertid förbjöds för att icke kronprinsessan skulle väckas — och icke fick syn på hvarken kronprinsen eller hans gemål, i stället brasan att beundra och fri belysning, när det något missbelåtet begaf sig hem till sitt, efter oförrättadt ärende.

Lilla Åslögs födelse.

Bland fester å Nolhaga, som kunna intressera mina efterkommande, må nämnas:

Lilla Åslögs (»Bibs») födelse, hvilken inträffade den 19 september 1882 och hennes döpelse den derpå följande 29 oktober, hvarvid jag, såsom skett med alla de andra telningarna, sjelf egenhändigt bar den förtjusande lilla gallskrikande och sprattlande med gamla dyrbara spetsar fint utstyrda ungen till dopet.*)

Sedan alla damerna derefter ringat in mig och lilla Åslög och alla på en gång enstämmigt och högljudt uttalat sin beundran öfver det ovanligt söta och snälla barnet och dess stora likhet med pappa och mamma — åtföljdes döpelseceremonien af en hej dundrande middagsfest för anhöriga och bekanta från Stockholm och inom många qvadratmils område, med taffelmusik af ett halft dussin i Alingsås infångade, och att döma efter deras slukande af qvarlefvorna efter middagen, halft utsvultna kringvandrande böhmiska messingshornblåsare.

På qvällen träddes en lifvad dans efter samma utmärkta musik, sedan musikanterna hunnit nyktra till efter middagen och placerats på behörigt afstånd, ett stycke *utanför* matsalen, där dansen pågick.

Silfverbröllop på Nolhaga.

På Nolhaga firades äfven min hustrus och mitt silfverbröllop den 30 juni 1886, om hvilken fest följande beskrifning förekom i Alingsås' tidning:

»*En vacker familjefest* ägde rum den 30 sistlidne juni, då herr majoren och majorskan Adelsköld å Nolhaga firade sitt silfverbröllop.

---

*) Efter hvad af "klokt folk" vid tillfället förutsades, betydde detta att hon skulle få god sångröst, och mot vanligheten har denna spådom gått i fullbordan.

»Redan tidigt på morgonen helsades silfverbrudparet af goodtemplarmusiken, som utförde några vackra musiknummer framför den synnerligt smakfullt och tilltalande dekorerade verandan åt gårdsplanen, som under nattens lopp blifvit på detta sätt prydd af gårdens folk.

»Silfverbröllopsparet, som ämnat högtidlighålla dagen med en större fest för sina slägtingar och talrika vänkrets, måste afstå från denna sin afsigt på grund af en nära anhörigs nyligen timade frånfälle. Vid middagen, hvartill af denna anledning endast de närmaste kunnat inbjudas, mottogo brudparet en hel del bref och telegram såväl från in- som utlandet. Dessa upplästes af kyrkoherden V. E. Norén, hvilken äfven i ett särdeles anslående tal tolkade dagens betydelse.

»På aftonen bereddes brudparet en angenäm och till hjertat gående öfverraskning, då Bergakungen i Nolhaga berg lät tillkännagifva det han täcktes mottaga brudparet med gäster i sin tronsal i 'Åslögs' grotta.

»I grottan, som var festligt eklärerad och dekorerad, uppträdde kungen utstyrd med röd mössa och långt skägg af hundraårig mossa, jemte svit af diverse tomtar och nissar, helsande brudparet med följande ord:

»Jag hört att på Nolhaga
är silfverfest i dag.
Till eder lefnadssaga
en önskan fogar jag:

Må Edert lif försvinna,
som aftonsol så skön
ses bakom bergen svinna,
det är vår varma bön!

Och må Ni lefva sälla
i många, många år!
Från mig och tomtar snälla
I denna önskan får.» *)

»Att denna helsning grep hjertats strängar kan man ej förtänka, då den framfördes af dottern, lilla Maja, och sviten utgjordes af barn och barnbarn.

*) Verserna voro författade af stationsinspektoren Wikström i Alingsås, som ofta strängade sin lyra vid högtidligare tillfällen på Nolhaga — och bland annat skrifvit en utmärkt vacker sång för Alingsås' segelsällskap.

Silfverbröllopsfirande å Nolhaga.

»För godsets talrika underlydande, uppgående till öfver 200 personer, var på eftermiddagen fest anordnad å en vacker plats i parken, der de af värdfolket rikligen undfägnades med mat och dryck, och sedan detta var undanstökadt manade tonerna från närvarande musik till deltagande uti en ringdans och häri deltogo *alla* af hjertans lust. Härefter fortgick andra danser långt in på den vackra sommarnatten.»

- - - - -

Annies och Gustaf Wallenbergs bröllop.

Å Nolhaga firades slutligen den 3 september 1887, kort förrän vi afflyttade derifrån till Stockholm, min dotter Annies bröllop med dåvarande löjtnanten vid flottan Gustaf Wallenberg.

Bröllopet var ståtligt med middag och på afton fyrverkeri, hvarjemte parken, vattenkonsterna och kanalerna eklärerats med marschaller och kulörta lyktor i hundratal, hvilka upplyste den vidsträckta parkens dubbla löfverk, speglade sig i de mörka vattenytorna, färgade vattenstrålarna och sträckte sig i tvenne linier efter den tusen fot långa allén emellan gårdsplanen och bron öfver Säfveån, genom hvilken brudparet på natten skulle fara till jernvägsstation för vidare bröllopsresa till Amerika.

En god gerning.

Under mitt vistande på Nolhaga lyckades jag göra åtminstone *en* god gerning.

I Alingsås bodde en slägting till mig — en förmögen gumma — som varit gift med en föregående ägare till Bryngelsnäs, som hette Friberg.

Gumman hade lagt ihop en ej obetydlig förmögenhet, som var placerad i goda papper, och ägde ett par arftagare, söner till en hennes syster, hvilka hon emellertid för ingen del ville att arfvet skulle tillfalla, men kom sig aldrig för att

skrifva testamente till någon annan eller något allmännyttigt ändamål.

Emellertid hade hon haft en dotter, som hon afgudat — i förbigående sagdt en snäll flicka ett par år äldre än jag, som gumman alltid ville skulle leka fästmö med mig, men som afled vid tolf års ålder. Medan vi bodde på Nolhaga, besökte jag ofta den snälla tanten, som fortfarande saknade dottern och gerna talade om huru trefligt det kunnat vara, om »Hedda» lefvat och varit fru på Nolhaga.

Deraf begagnade jag mig för att få till stånd ett testamente.

Jag föreställde henne nämligen huru vackert det skulle låta om hon testamenterade sina penningar till något ändamål som skulle heta t. ex. »Hedda Fribergs stiftelse» eller »Hedda Fribergs fond» eller något dylikt.

Detta slog an, och det öfverenskoms att så skulle ske; men när det blef närmare fråga om stiftelsen eller fonden, var det alltid någon objektion som ställde sig emellan och »ärendet uppsköts» som det heter, när en fråga skall i tysthet aflifvas och begrafvas.

Jag släppte emellertid icke saken, utan ansträngde mitt ingenium att hitta på »ändamål», men utan att lyckas.

Då blef en dag tant illa sjuk, och som hon var ovanligt fet och omkring 80 år gammal, blef det, som de gamla romarne uttryckte sig, »periculum in mora» d. v. s. stor fara att hon helt hastigt skulle aflida utan att hafva gjort testamente, och således af stor vikt att få saken klar.

Jag uppsatte då ett förslag till ett testamente, började med: »Undertecknad, som af en mild försyn blifvit i rikt mått förlänad med timliga gåfvor, vill nu i ålderdomens dagar, medan jag ännu besitter sunda själs- och kroppskrafter, derför jag till den högste hembär min tacksamhet, härmed såsom min sista vilja förordna» etc. och slutande med att hennes tillgångar, efter afdrag af några donationer, som jag visste hon ville göra, under benämning »*Hedda Fribergs fond*» skulle öfverlemnas till Alingsås'

stads drätselnämnd, att af den förräntas, tills beloppet uppgick till 200,000 kronor, då räntan deraf skulle utgå till för Alingsås' stad allmännyttiga ändamål, dock ej till sådana som det åligger fattigvården eller de skattskyldige att fylla.

Detta dokument uppläste jag för henne, och förmodligen rörd af den vackra ingressen, godkändes förslaget, hvarefter jag skyndade mig anmoda mitt juridiska biträde, stadsfiskalen Nilsson, att formulera donationen som i laga ordning underskrefs och bevittnades den 4 november 1880.

Kort efter det att testamentet underskrifvits och bevittnats afled hon.

Åt mig hade hon muntligt testamenterat ett par kinesiska tallrikar och några andra »antiqviteter» af mindre värde, hvilka sysslomännen emellertid vägrade att utlemna, då jag ej kunde visa »svart på hvitt» på gåfvan. Förlusten var visserligen ringa i pekuniert hänseende, men hade för mig haft ett ej så obetydligt affektionsvärde, enär jag höll mycket af den snälla tanten, som alltid var glad då jag besökte henne och klappade hennes feta, tungbröstade mops, och alltid varit vänlig mot mig så långt jag kunde minnas tillbaka.

Staden Alingsås fick på detta sätt ett belopp af c:a 25,000 kronor, hvilket nu med ränta på ränta lärer ackumulerats till 43,000 kronor, och bör efter 30 à 40 år, beroende på räntefoten, vara uppe i föreskrifna 200,000 kronor, då derefter hvarje år medel finnes till något allmännyttigt företag.

Nolhaga-idyll.

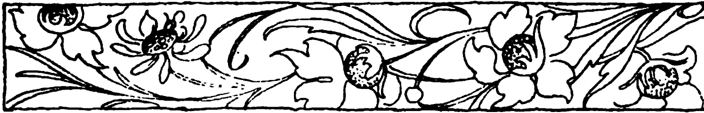
Sådant var Nolhaga, och oförgätlig var den alltför korta idyllen å denna för mig käraste plats å jorden.

»Af fagra minnen med solglans på,
betages mitt sinne än.
Så snart till dig mina tankar gå,
min hembygd härlig och vän.

Haf tack, haf tack, för hvad allt du gaf,
o bygd, hvilkens son jag är.
Och skilde oss fjerran länder och haf,
din bild vore dock mig när.
Tag mot ur längtansfullt mannabröst
en helsning varm, att till lifvets höst,
en ynglings känsla jag bär.
För dig, du min hembygd, så svensk, så skön,
för dig vill jag bedja min bästa bön;
Gud skydde min hembygd kär!»

Efter "ADALBERT".

"Ynglingens drömmar"

i

Kongl. Ecklesiastikdepartementet.

Jubileumsåret 1897 hade ingått och äfven jag önskade gerna i min ringa mån, visa min glädje öfver dess innebörd.

Fjorton år förut hade jag försökt sätta musik till en af skalden Topelii härligaste sånger, »*Ynglingens drömmar*», som ovillkorligen sätter i brand hvarje hjerta med någon känsla, för det högsta i verlden — *fosterlandet.* —

Dedikation, ord och musik lyda som följer:

"YNGLINGENS DRÖMMAR"

AF

Z. TOPELIUS.

SATT I MUSIK OCH SKALDEN VÖRDSAMT TILLEGNAD

AF

CL. ADELSKÖLD.

"YNGLINGENS DRÖMMAR."

Måttligt fort.

CL. ADELSKÖLD.

Sång.

Piano.

p

Mitt fo-ster-

land för dig i al--la ö---den, Min bä-sta kraft jag öd-mjukt eg-na

vill, E-hvad du ger mig lif-vet el--ler dö--den, Jag föl-jer

rit. *p*

dig, jag hör dig tro-fast till. Om än på fri-----dens, om på stridens

ba - - - na. Du kal-lar mig en dag. se här min hand! Den skall ej

svi - - - - - ka, o mitt land, din fa - - - na, Ditt sto - ra namn skall mig till brag-der

ma - - - na. Må Gud beskydda dig mitt fo--ster-land! Må Gud beskydda

dig mitt fo - ster - land.

Jag vuxit vid ditt hjerta. Outplånligt
har du uti mitt hjerta vuxit in.
Min faders land! Min moders hydda! Sonligt
vill jag i all min sträfvan blifva din.
O, gör mig vis att lefva för din ära,
o, gör mig stark att lösa mörkrets band.
Att hvarje tid i verk, i ord, i lära
må häfdens vittne om min kärlek bära.
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland!
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland.

Hvad mer, om, droppen lik, jag glömd försvinner,
om, gnistan lik, i natten jag förgår;
jag skall bli regnets tår, som tyst förrinner,
men vattnar skördarna i Finlands (Sveriges) vår.
Jag skall bli strålen, som i sorgens midnatt,
ur brustna skyar lyser upp din strand;
men du, mitt land, skall blifva stort, välsignadt
långt sedan denna arm i döden dignat.
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland!
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland.

Jag vågade tillegna skalden Topelius — med hvilken jag då icke var personligen bekant — detta arbete och sände honom ett exemplar af sången.

En tid derefter ingick följande vänliga svar:

»Björkudden, Helsingfors 23 oktober 1883.

Herr Claes Adelsköld,

Stockholm.

Den 21 juni detta år hade jag nöjet emottaga den för mig särdeles angenäma gåfvan af Eder musik till »Ynglingens drömmar». Denna enkla och sångbara melodi har rört mig för den hjertats värme, som andas deri, förenad med en gammaldags kraft, som erinrar om Hæffner och studentsången i mina yngre dagar, egenskaper, hvilka lyckligt återgifva den stämning, i hvilken den poetiska dikten rör sig. Jag har sagt till mig sjelf, att kompositören af denna melodi måste antingen sjelf ha varit student eller ock stått i nära beröring med den äldre akademiska sången, som än i dag

värmer månget gammalt hjerta förmer än andra och nyare sånger. Och — förlåt mig! — Jag har frågat mig, om kompositören är majoren och riddaren Claes Adolf Adelsköld, som genom sin ålder står nära min samtid. Möjligen misstager jag mig, möjligen är han en son, som af en varmhjertad fader ärft kärleken för den gamla Upsalasången, utan att derför mindre älska en nyare tids, i andra stämningar, utbildade musik. Denna ovisshet har fördröjt mitt tacksamma erkännande af gåfvans emottagande. Men vare dermed huru som helst, jag sänder nu ändtligen en uppriktig tack för den vackra gåfvan, som beredt oss angenäma stunder här i landsbygdens enslighet vid sång i familjekretsen. Särskildt tackar jag för vänskapen att dermed ihågkomma en gammal student, som ännu är ung nog, att kunna drömma.

Skulle jag få bedja om närmare upplysning rörande kompositörens person, så vore detta för mig af särskildt intresse derför att, i händelse han är majoren Adelsköld, vi då möjligen sammanträffat vid det första skandinaviska studentmötet i Upsala 1843.

Ung eller gammal, derpå ligger dock föga vikt. Musiken har ordet, och för den finnes ingen annan ålder, än den eviga ungdomens. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Aktningsfullt, tacksamt

Z. Topelius.»

År 1897 hom jag att tänka på huruvida ej det vackra fosterländska skaldestycket, skulle vara lämpligt, att i form af en *jubileumssång*, göras känd af den svenska skolungdomen. Högstämda ord fastna vanligen alltid bättre i minnet och gripa djupare om de sjungas än om de läsas, och det är derför våra kärnfriska, till det religiösa sinnet talande psalmer göra ett så härligt och allvarligt intryck.

I denna tanke lät jag trycka 2,000 exemplar af sången »Ynglingens drömmar», att utdelas

»*Till Sveriges skolungdom jubileumsåret 1897*».

Hade denna lärt sig sjunga det ädla skaldestycket, skulle nog sången öfvergå till kommande släkten och lifva dem för fosterlandets väl.

Och att det utgick i en »*jubileumsupplaga 1897*», var ju att påminna om den lycka för fäderneslandet som detta innebar.

Men nu gällde det att sprida de 2,000 exemplaren till skolorna i riket.

Dessa äro, som bekant lyckligtvis många. Och för att få biträde vid utdelningen, och dessutom, hvilket var viktigast, vinna auktoritet för saken vände jag mig till Kongl. Ecklesiastikdepartementet, som har med skolväsendet och upplysningen att göra, med en vördsam förfrågan, huruvida departementet skulle vilja hafva bestyr med denna utdelning och lemnade på samma gång ett exemplar af sången »till benäget påseende».

Svaret blef att man skulle fundera på saken, och att jag skulle återkomma efter någon tid för att få svar.

Vid återkomsten, återlemnades sångexemplaret — något slitet, hvaraf man kunde se, att det förmodligen varit ute på tourné och det meddelades att departementschefen ansett att departementet icke kunde taga någon befattning med sångens spridande till skolorna, enär, bland annat, inga medel funnos till postporto, hvarken i departementet eller hos dem, som skulle hafva vidare befattning med spridningen af sången till alla de många högre och lägre skolorna i riket.

»Om jag betalar postportot och ersättning till den eller dem i departementet som finge besvär med afsändningen?» — ansåg jag mig böra fråga.

»Nej!» — svarades — »detta kan icke åläggas någon tjensteman i departementet, och dessutom är sången skrifven för '*Finland*' icke för Sverige.» Aha! tänkte jag, är detta pudelns kärna?

»Sant» — svarade jag högt — »men jag tror inte, att min högtärade vän den varmhjertade, svenskälskande författaren till densamma, har något emot att jag i hans sång inflickat 'Sverige', så att det kan sjungas i stället för »Finland» (se tredje versen) och detta borde väl således icke hindra skaldestyckets spridande och sjungande i Sverige. Om det läses, såsom nu är tillåtet, eller sjunges torde väl göra detsamma. Men om departementet således icke vill hafva med saken att skaffa derför, att den bragts å bane af en utom departementets sfer varande, skulle jag inte kunna få lemna upplagan till någon af departementets vakt-

mästare för att, mot ersättning af mig, utlemnas till dem som personligen infinna sig för erhållande af exemplar utaf sången?»

Jag tänkte nämligen om detta tilläts, annonsera i tidningarna, att de skolor som önskade erhålla sången skulle få kostnadsfritt afhemta den i Ecklesiastikdepartementet, och saken finge derigenom en viss officiös anstrykning, åtminstone så mycket som soppan, som kokats på en gärdsgårdsstör å hvilken en kråka suttit — smakade fågel.

Men äfven detta skulle ej kunna gå för sig. — — —

Sjelf var jag af min läkare ordinerad att resa till ett utländskt bad några dagar derefter, och kunde således ej taga personlig befattning med sångens spridning, och det fanns då ingen annan utväg än att lemna hela luntan i mitt hem, och annonsera i de förnämsta, mest spridda tidningarna, att exemplar af sången kunde, genom ombud för skolorna, fritt få afhemtas under sommaren hos min hushållerska i n:r 2 Villagatan, Stockholm.

Jag beräknade nämligen att personer från alla orter i Sverige skulle komma att besöka hufvudstaden i och för den pågående jubileumsutställningen och alla kongresserna, och att det således icke skulle föranleda alltför mycket besvär, att göra ett besök i Villan n:r 2, helst som spårväg fanns i närheten.

Stockholmstidningarna, som erhöllo exemplar af sången, emottogo jubileumstanken och vädjan till dem om annonsering mycket vänligt, och äfven i en stor del af landsortspressen intogos annonser på begäran.*)

Jag reste till utlandet — något orolig — att upplagan tilltagits för liten men detta kunde ju hjelpas efteråt, sedan alla reqvisitioner ingått.

---

*) Då jag ett par dagar efter aflemnandet af sången och annonsen till min f. d. kamrat i riksdagens första kammare, redaktören af Vårt Land, Thorelius, sammanträffade med denne tillfrågades: "Huru många exemplar har du låtit trycka?" — "2,000" — svarade jag. — "Du skulle låtit trycka minst 10,000." — sade han. "Ett sådant skaldestycke kan ej bekantgöras nog."

"Det kan tryckas flera" — anmärkte jag — "då dessa gått åt." — — —

Hemkommen på hösten fick jag se högen af mina sånger ligga oförminskad, der den låg när jag reste ett par månader förut. — — —

Mäkta förvånad frågade jag hushållerskan:

»Har inte Karolina utlemnat visan som jag tillsade om då jag reste?»

»Jo för all del!» — svarade hon — »men här har ej varit mera än två personer — deraf den ena var ifrån en folkhögskola, och den andra från en annan skola, nere i Vestergötland, som begärt att få visan och de hafva fått den.» — — —

»Upplagan räckte väl till och exemplar finnas till och med öfver för din räkning,» sade jag till Thorelius vid ett sammanträffande någon tid derefter.

Detta blef resultatet af mitt tillämnade välmenta *jubileumsfirande.* Att det blef så klent var ingalunda min skull. — — —

Jag har sedermera bortskänkt en del exemplar af sången till vänner och bekanta, men många finnas qvar.

ILLUSTRATIONER.

De med * betecknade äro tryckta på särskilda blad.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

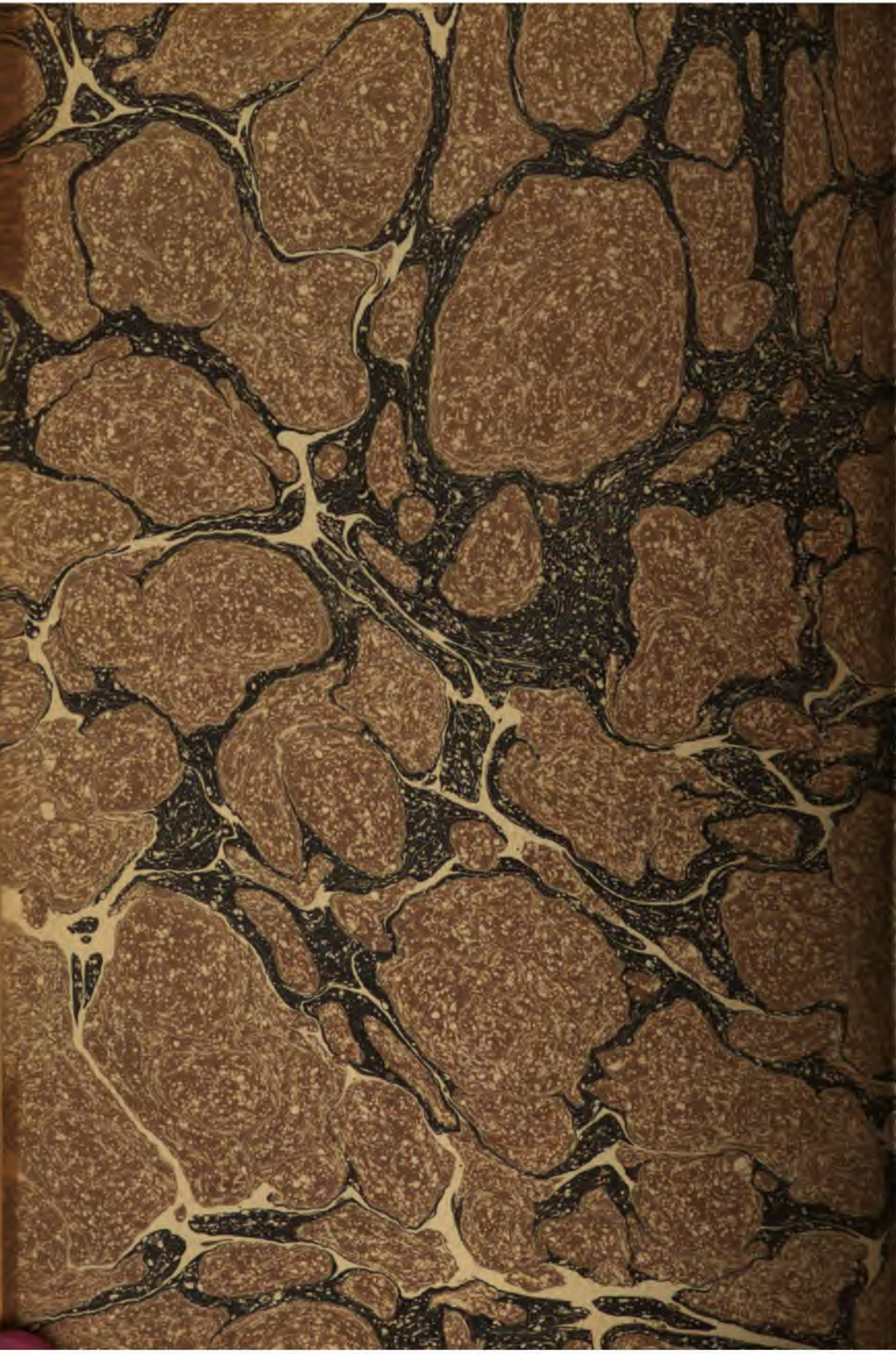
(i kortfattadt sammandrag).

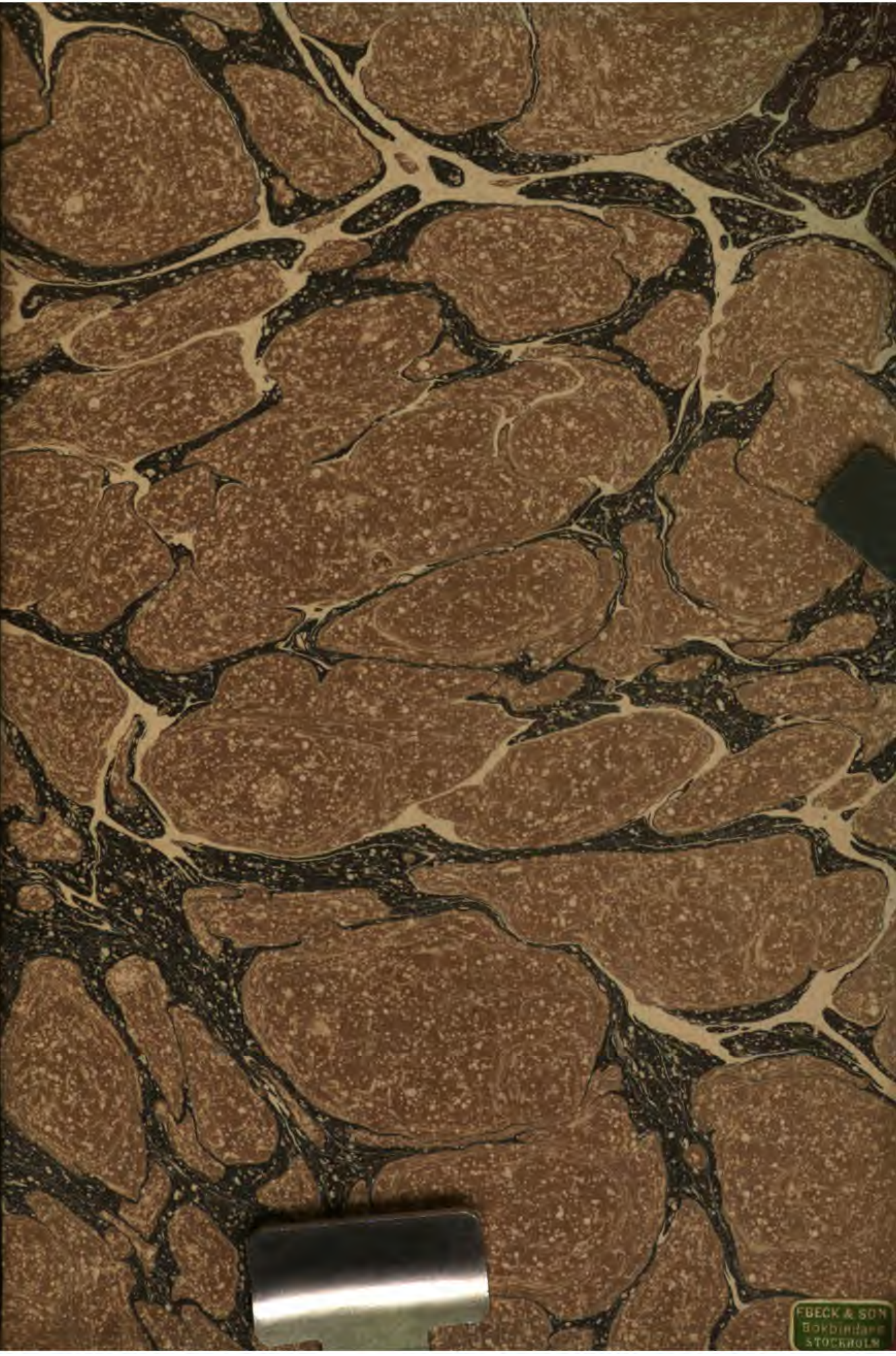
RÄTTELSER

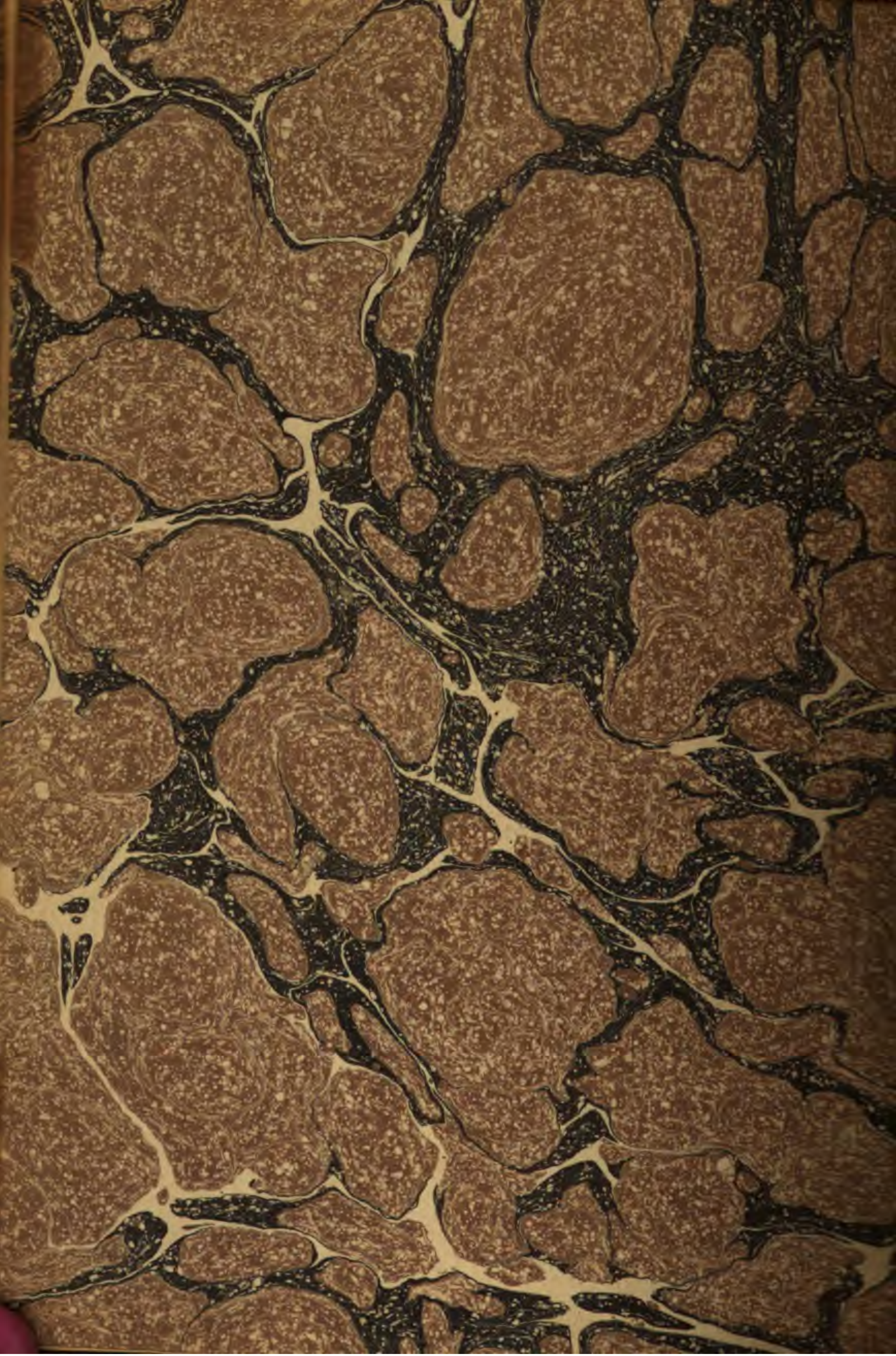
Sid. 50 rad 25 står: 1849 lä[illegible]

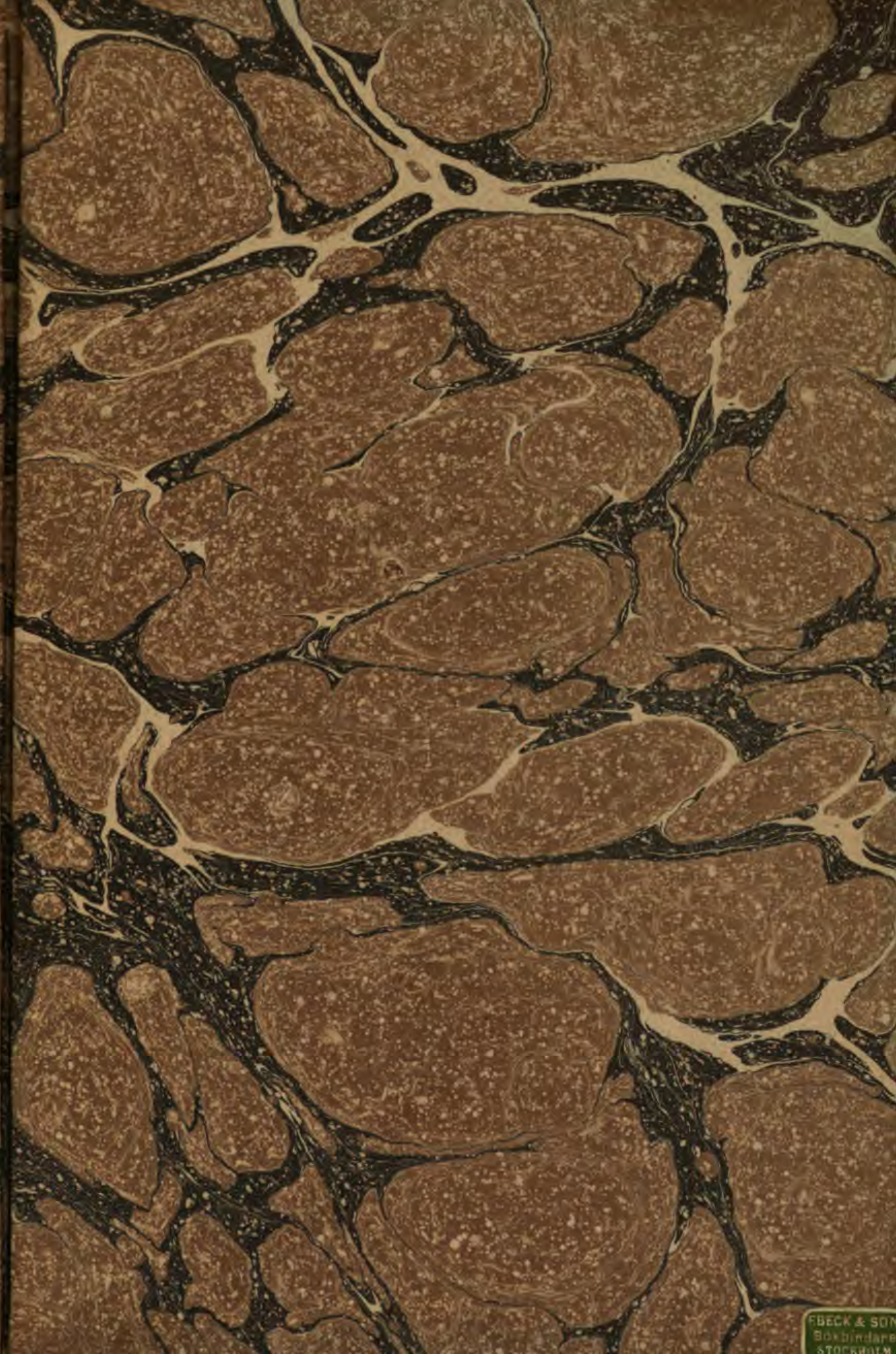
" 203 " 40 står: södra [illegible]

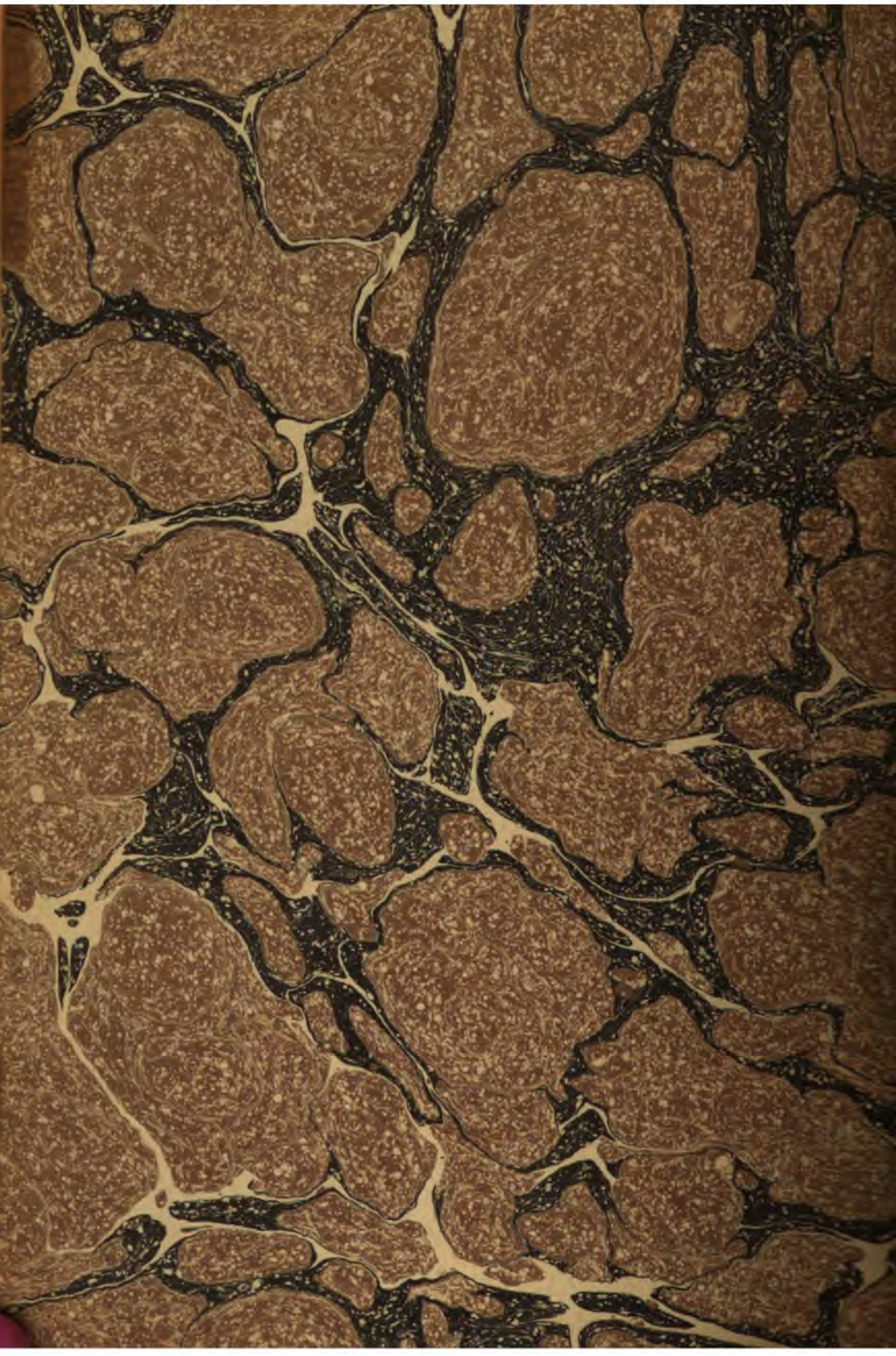
" 208 " 41 står: som [illegible] ta uppkommit

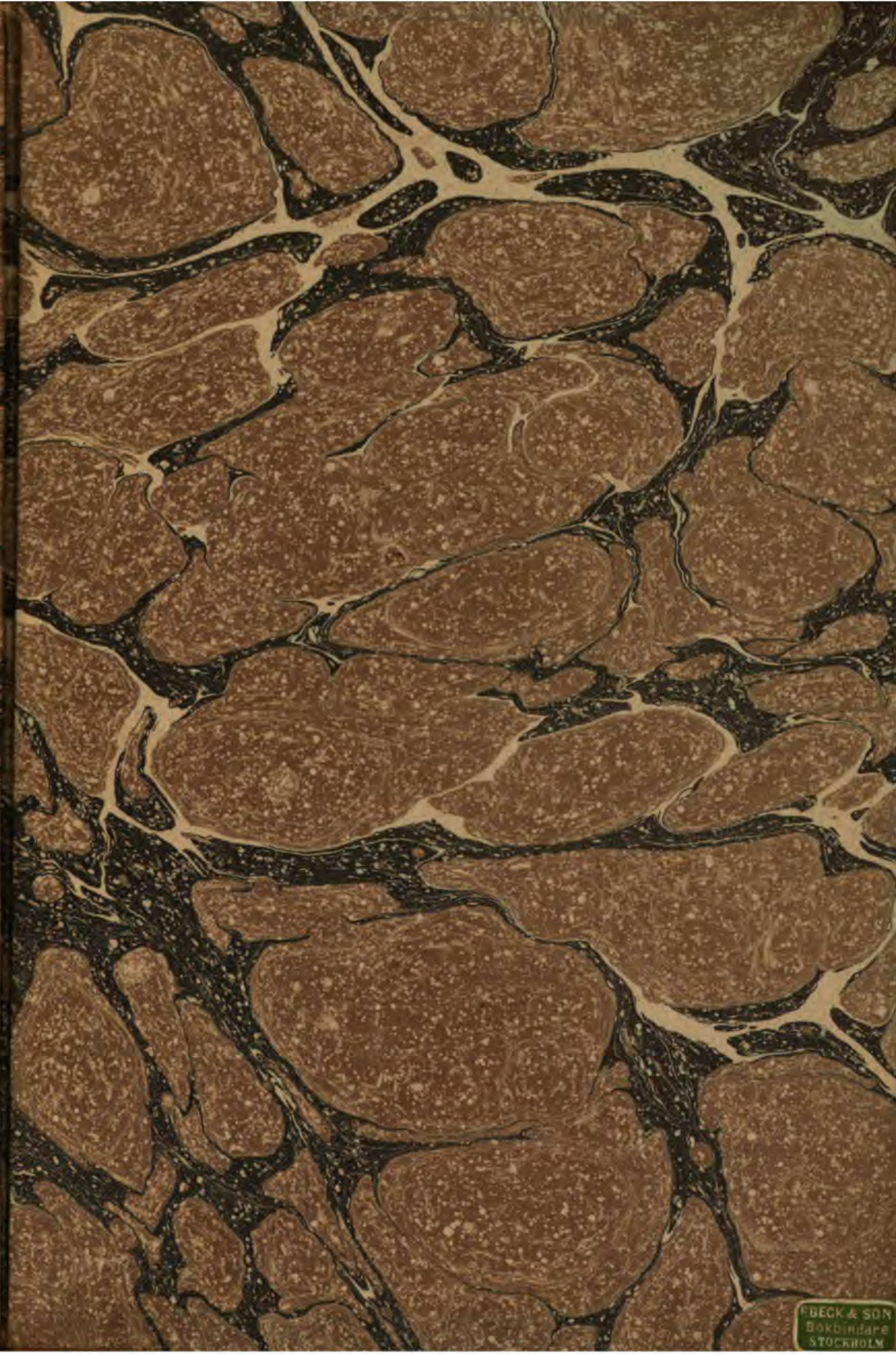

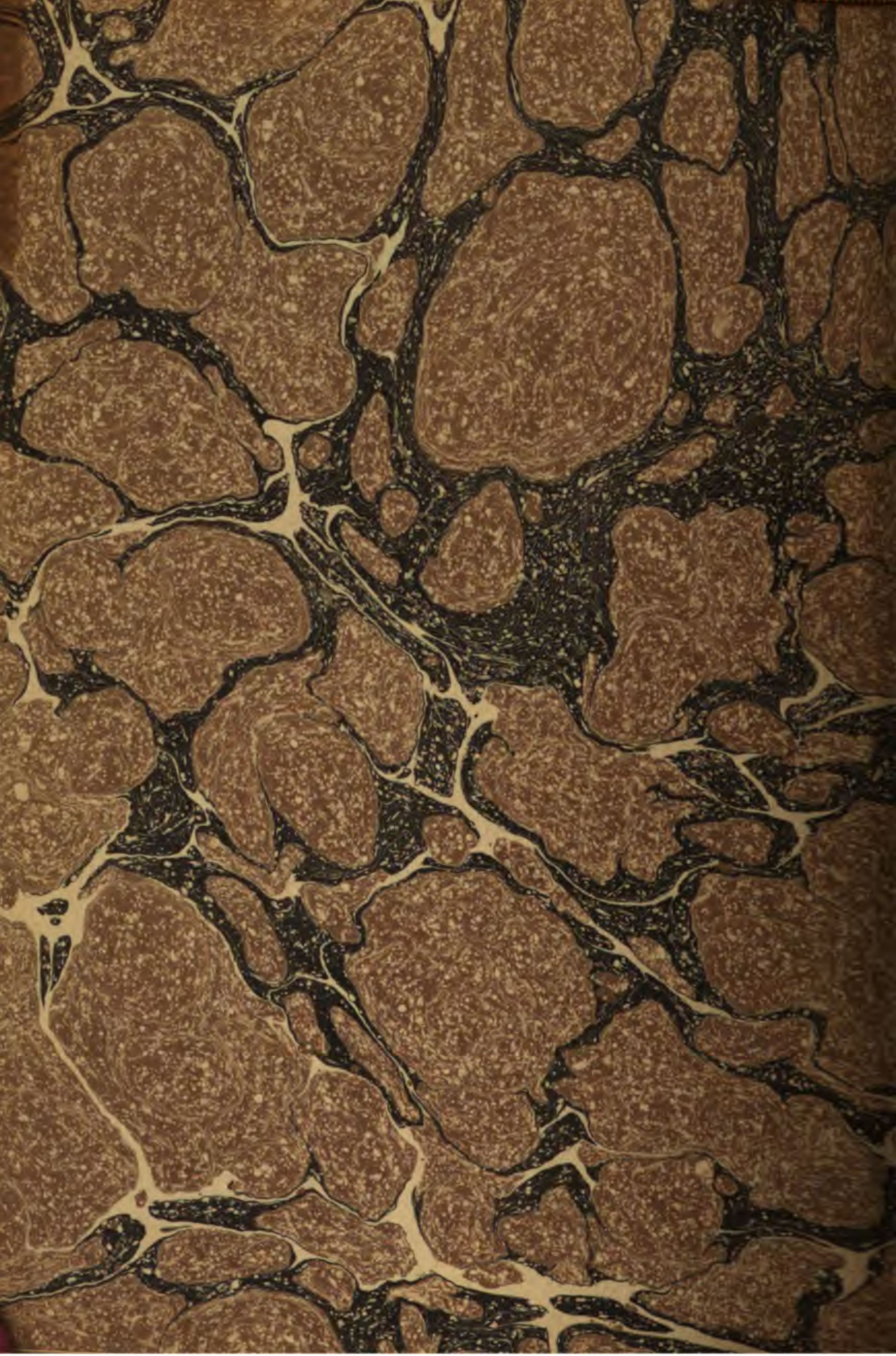

F BECK & SON
Bokbindare
STOCKHOLM

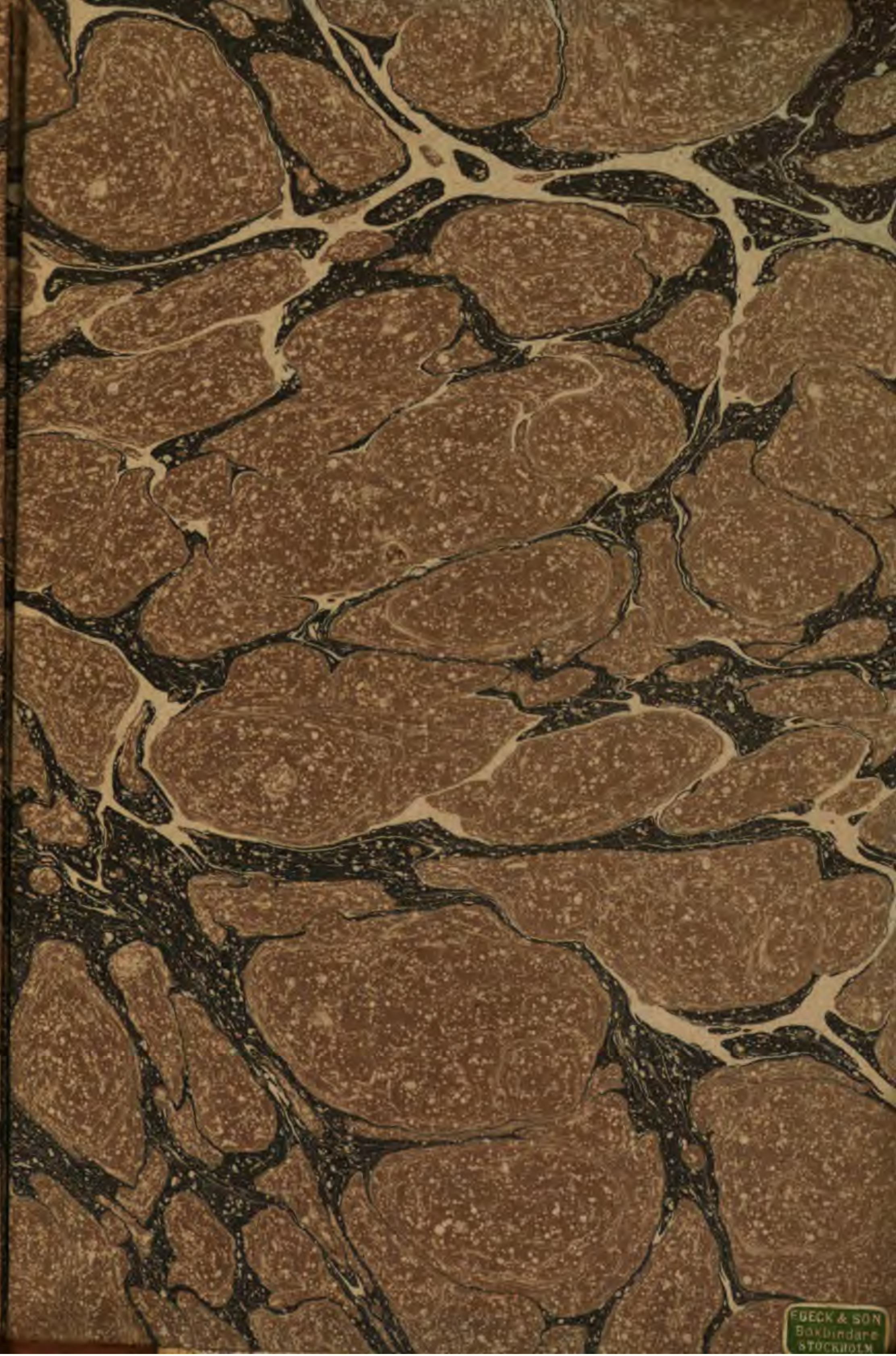

FBECK & SON
Bokbindare
STOCKHOLM

BECK & SON
Bokbindare
STOCKHOLM

BECK & SON
Bokbindare
STOCKHOLM

